

คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

วารสารบัณฑิต กฎหมายเพื่อการพัฒนา

Law for Development Graduate Journal

ฉบับที่ 2 ปีที่ 3

เมษายน 2569 - กันยายน 2569

ISSN: 3027-7906 (Online)

วารสารบัณฑิตกฎหมายเพื่อการพัฒนา

ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 เมษายน 2569 - กันยายน 2569

คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Law for Development Graduate Journal

Volume 3 No. 2 April 2026 – September 2026

Graduate School of Law

National Institute of Development Administration

วารสารบัณฑิตกฎหมายเพื่อการพัฒนา

ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 เมษายน 2569 - กันยายน 2569

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติพร อำไพ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

รองบรรณาธิการ

ประภัตรา ปักกัตตั้ง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.บรรเจิด สิงคะเนติ	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
ศาสตราจารย์ ดร.ศักดา ธนิตกุล	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภศิษฐ์ ทวีแจ่มทรัพย์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ต่อพงศ์ กิตติยานุพงศ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ปกป้อง ศรีสนิท	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.นิรมัย พิเศษ มั่นจิตร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.วราภรณ์ วนาพิทักษ์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ดร.ประสาท พงษ์สุวรรณ	ศาลปกครอง
ดร.สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์	ศาลยุติธรรม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สโรชินี ศิริวัฒนา	สมาคมนักศึกษาเก่าคณะนิติศาสตร์
	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ผู้อำนวยการโครงการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนัทเทพ เอียรประสิทธิ์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

กองจัดการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีทัต ขวี่จินดา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ผู้ช่วยบรรณาธิการและผู้ประสานงานวารสาร

วรลักษณ์ สมคำ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Law for Development Graduate Journal

Volume 3 No. 2 April 2026 – September 2026

วัตถุประสงค์และขอบเขตการดำเนินงานของวารสาร

วารสารบัณฑิตกฎหมายเพื่อการพัฒนา (Law for Development Graduate Journal) จัดทำโดย คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ เป็นวารสารที่ตีพิมพ์ปีละ 2 ฉบับ ได้แก่ ฉบับที่ 1: ตุลาคม - มีนาคม และฉบับที่ 2: เมษายน - กันยายน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ผลงานทางวิชาการและผลงานวิจัยทางด้านนิติศาสตร์ รวมถึงกฎหมายเพื่อการพัฒนา สังคมวิทยา กฎหมาย นิติเศรษฐศาสตร์ นิติปรัชญา และสาขาอื่นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย และเพื่อพัฒนาคุณภาพงานตีพิมพ์วารสารให้เป็นไปตามมาตรฐานซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศและระดับสากล

ประเภทของผลงานวิชาการที่จะได้รับการตีพิมพ์ ได้แก่ บทความวิจัย และบทความวิชาการ โดยบทความจะได้รับการประเมินจากกองบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่าน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญตรงตามสาขาวิชา โดยเป็นการประเมินในแบบลับในลักษณะ double-blinded ซึ่งบทความต้องไม่เคยได้รับการตีพิมพ์ที่ใดมาก่อน การเผยแพร่วารสารบัณฑิตกฎหมายเพื่อการพัฒนา จะเป็นการเผยแพร่ผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ เว็บไซต์คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และเว็บไซต์ของระบบ Thai Journal Online (ThaiJO)

เจ้าของ:	คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
สถานที่ติดต่อ	อาคารบุญชนะ อตถากร ชั้น 5 เลขที่ 148 ถนนเสรีไทย แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240
โทร.	0 2727 3661
E-mail:	lawfordev_gradj@nida.ac.th

บทความหรือข้อความคิดเห็นใด ๆ ที่ปรากฏในวารสารบัณฑิตกฎหมายเพื่อการพัฒนา
เป็นวรรณกรรมและความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่ละท่านโดยเฉพาะ
คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
และกองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยหรือร่วมรับผิดชอบใด ๆ

บทบรรณาธิการ

วารสารบัณฑิตกฎหมายเพื่อการพัฒนาฉบับนี้เป็นฉบับที่ 2 ของปีที่ 3 ซึ่งตีพิมพ์ระหว่างเดือนเมษายน 2569 – กันยายน 2569 วารสารฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเวทีทางวิชาการสำหรับเผยแพร่ผลงานศึกษาค้นคว้า และข้อเสนอทางวิชาการ ทั้งในรูปแบบบทความวิชาการและบทความวิจัยของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาและนักวิชาการทั่วไป โดยยึดมั่นในมาตรฐานการวิจัยทางกฎหมาย ทั้งในด้านรูปแบบการนำเสนอบทความ การอ้างอิงเอกสาร และการวิเคราะห์ตามหลักวิชาการทางนิติศาสตร์ เพื่อเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและความเข้มแข็งทางวิชาการของผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์ ตลอดจนส่งเสริมการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และการพัฒนากฎหมายให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยและสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

วารสารฉบับนี้ได้รวบรวมบทความวิชาการและบทความวิจัยจำนวน 5 เรื่อง ซึ่งนำเสนอประเด็นปัญหาทางกฎหมายที่มีความหลากหลาย ครอบคลุมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายของรัฐกับหลักศาสนา การคุ้มครองผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา การบังคับโทษและการพระราชทานอภัยโทษ นโยบายและมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติด ตลอดจนการพัฒนาหลักกฎหมายเอกชนให้สอดคล้องกับบริบทของรัฐธรรมนูญใหม่

บทความแรก เรื่อง “ความสอดคล้องระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยตามบริบทสังคมไทย” ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบังคับใช้กฎหมายอาญาของรัฐกับพระธรรมวินัยซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ภายในของคณะสงฆ์ โดยวิเคราะห์ทั้งส่วนที่กฎหมายทั้งสองระบบมีวัตถุประสงค์สอดคล้องกันในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม และส่วนที่อาจเกิดความขัดแย้งในทางกระบวนการและการตีความ อันเนื่องมาจากสถานะและบทบาทเฉพาะของพระสงฆ์ บทความเสนอให้มีการพัฒนาแนวปฏิบัติในการดำเนินคดีต่อพระสงฆ์ที่ชัดเจน รวมถึงส่งเสริมความเข้าใจระหว่างหน่วยงานของรัฐกับคณะสงฆ์ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการบังคับใช้กฎหมาย หลักนิติธรรม และการเคารพศักดิ์ศรีทางศาสนา

บทความที่สอง เรื่อง “มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบาง (Vulnerable Victims): ศึกษาเฉพาะกรณีความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา” มุ่งศึกษาปัญหาเชิงโครงสร้างของการคุ้มครองผู้เสียหายจากความผิดทางเพศ โดยเฉพาะผู้เสียหายที่มีความหลากหลายทางเพศและเพศสภาพ ผู้ใหญ่ที่มีบาดแผลทางจิตใจ และผู้ที่เผชิญการล่วงละเมิดทางเพศซ้ำ จากการศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายไทยกับต่างประเทศ บทความชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบวิกฤตทางเพศและหน่วยสอบสวนเฉพาะด้านอาชญากรรมทางเพศ ตลอดจนการนำแนวทางการสอบสวนที่คำนึงถึงผลกระทบทางจิตใจของผู้เสียหายมาใช้ เพื่อลดการตกเป็นเหยื่อซ้ำและยกระดับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

บทความที่สาม เรื่อง “ปัญหาการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำและพิจารณาการได้รับพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป: ศึกษาเฉพาะคดีที่ศาลมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต” ศึกษา

ปัญหาการบังคับโทษในคดีร้ายแรงที่ผู้ต้องโทษอาจได้รับประโยชน์จากการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปจนระยะเวลาการรับโทษจริงแตกต่างจากโทษตามคำพิพากษา โดยเปรียบเทียบมาตรการของสาธารณรัฐฝรั่งเศสและรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา บทความเสนอให้กำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษก่อนการได้รับพระราชทานอภัยโทษ และจัดให้มีกลไกพิจารณาผู้ต้องโทษเป็นรายบุคคล โดยคำนึงถึงความร้ายแรงของความผิด การแก้ไขฟื้นฟู ความพร้อมในการกลับคืนสู่สังคม ตลอดจนความปลอดภัยของสังคมและผลกระทบต่อผู้เสียหาย

บทความที่สี่ เรื่อง “มาตรการเบี่ยงเบนคดีตามประมวลกฎหมายยาเสพติด” วิเคราะห์ข้อจำกัดของมาตรการเบี่ยงเบนคดีสำหรับผู้เสพยาเสพติดภายใต้ประมวลกฎหมายยาเสพติด โดยตั้งข้อสังเกตถึงเงื่อนไขที่อาจจำกัดการเข้าถึงกระบวนการบำบัด รวมทั้งประเด็นเกี่ยวกับหลักความเสมอภาค หลักสิทธิมนุษยชน และหลักความได้สัดส่วนในการลงโทษ บทความนำเสนอแนวทางของประเทศโปรตุเกสและสาธารณรัฐเช็กมาเปรียบเทียบ โดยเฉพาะแนวคิดการลดทอนความเป็นอาชญากร และเสนอให้ปรับปรุงกฎหมายเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เสพเข้าถึงการบำบัดได้มากขึ้น รวมถึงให้อำนาจศาลสั่งให้เข้ารับการบำบัดแทนการลงโทษในกรณีที่เหมาะสม เพื่อให้การแก้ไขปัญหายาเสพติดมุ่งไปสู่การบำบัด ฟื้นฟู และการกลับคืนสู่สังคมควบคู่ไปกับการรักษาประสิทธิภาพของกฎหมาย

บทความที่ห้า เรื่อง “ปัญหาทางกฎหมายเรื่องความรับผิดก่อนสัญญา” ศึกษาหลักความรับผิดก่อนสัญญา (Pre-contractual Liability) ในฐานะกลไกคุ้มครองคู่เจรจาฝ่ายสุจริตในช่วงก่อนการเกิดสัญญา โดยเปรียบเทียบแนวคิดตามร่างกรอบอ้างอิงร่วมของยุโรป (Draft Common Frame of Reference: DCFR) กับกฎหมายไทย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า กฎหมายไทยยังไม่มีบทบัญญัติที่รับรองหลักความรับผิดก่อนสัญญาไว้อย่างชัดเจน และยังต้องอาศัยการตีความจากหลักสุจริตและหลักละเมิดเป็นสำคัญ บทความจึงเสนอให้พัฒนาบทบัญญัติเกี่ยวกับหน้าที่และความรับผิดในช่วงการเจรจาก่อนทำสัญญาให้มีความชัดเจน เพื่อสร้างสมดุลระหว่างเสรีภาพในการทำสัญญากับการคุ้มครองความไว้วางใจของคู่เจรจา และเพิ่มความแน่นอนทางกฎหมายในการทำธุรกรรม

บทความทั้งห้าเรื่องสะท้อนให้เห็นว่า การศึกษากฎหมายมิได้จำกัดอยู่เพียงการอธิบายบทบัญญัติที่มีอยู่ หากแต่ยังต้องพิจารณาถึงประสิทธิภาพของกฎหมายในการตอบสนองต่อปัญหาสังคม การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล การสร้างความสมดุลระหว่างประโยชน์ของปัจเจกบุคคลกับประโยชน์สาธารณะ ตลอดจนการเรียนรู้จากแนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารบัณฑิตกฎหมายเพื่อการพัฒนาฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าและเป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการสำหรับนักศึกษา นักวิชาการ นักกฎหมาย ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรม ผู้กำหนดนโยบาย ตลอดจนผู้สนใจทั่วไป และหวังว่าข้อวิเคราะห์และข้อเสนอที่ปรากฏในบทความแต่ละเรื่องจะมีส่วนช่วยกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการพัฒนากฎหมายไทยให้สามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพ และเป็นธรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมภายใต้หลักนิติธรรมอย่างยั่งยืน

บรรณาธิการ
วารสารบัณฑิตกฎหมายเพื่อการพัฒนา

สารบัญ

ความสอดคล้องระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยตามบริบทสังคมไทย	1
จิรัฐชัย แยมโกสุม	
พระศิวะศักดิ์ สุเมธ (บุญทอง)	
จิรวรรณ ลิทธิศักดิ์	
มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบาง	21
(VULNERABLE VICTIMS): ศึกษาเฉพาะกรณีความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา	
สุรเชษฐ์ ตริธวัช	
ปัญหาการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำและพิจารณาการได้รับพระราชทานอภัยโทษ	46
เป็นการทั่วไป : ศึกษาเฉพาะคดีที่ศาลมีคำพิพากษาอันถึงที่สุด	
ให้ลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต	
เสาวภา โปสถ์แก้ว	
มาตรการเบี่ยงเบนคดีตามประมวลกฎหมายยาเสพติด	67
อริสรา ชินแสน	
ปัญหาทางกฎหมายเรื่องความรับผิดชอบก่อนสัญญา	90
ธนกานต์ เสี่ยงสูง	

ความสอดคล้องระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยตามบริบทสังคมไทย

The Consistency between Criminal Law and Buddhist Monastic Discipline in the Context of Thai Society

จิรัฐชัย แยมโกสุม*

Jirattachai Yamkosum

พระศิลาศักดิ์ สุเมธ (บุญทอง)**

Phra Silasak Sumato (Buntong)

จิรวรรณ สิทธิศักดิ์***

Chirawan Sittthisak

บทคัดย่อ

บทความปริทัศน์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างของการบังคับใช้กฎหมายอาญาต่อพระสงฆ์ในประเทศไทย โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายอาญาของรัฐกับพระธรรมวินัยซึ่งเป็นกฎหมายภายในของคณะสงฆ์จากการทบทวนวรรณกรรมทางวิชาการ กฎหมายที่เกี่ยวข้องและหลักพระธรรมวินัย พบว่า กฎหมายอาญาและพระธรรมวินัยมีทั้งประเด็นที่สอดคล้องและประเด็นที่ขัดแย้งกัน ในส่วนที่มีความสอดคล้องกัน พบว่าทั้งสองระบบกฎหมายต่างมุ่งคุ้มครองประโยชน์สาธารณะและรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยเฉพาะกรณีความผิดร้ายแรงที่เป็นอาบัติปาราชิกซึ่งส่งผลให้สิ้นสุดสถานะความเป็นพระสงฆ์และเฝ้าต่อการบังคับใช้กฎหมายอาญาของรัฐโดยไม่ขัดต่อหลักศาสนา ขณะเดียวกัน ในประเด็นที่มีความขัดแย้ง พบว่าการบังคับใช้กฎหมายอาญาต่อพระสงฆ์ยังขาดความชัดเจนในเชิงกระบวนการและการตีความ อันเนื่องมาจากสถานะพิเศษและบทบาททางศาสนาของพระสงฆ์ เช่น กรณีการลาสิกขา ก่อนการฟ้องคดี การขาดแนวปฏิบัติที่เป็นเอกภาพและการไม่เข้าใจ หลักพระธรรมวินัยของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งส่งผลกระทบต่อหลักนิติธรรมความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมและความเชื่อมั่นของสาธารณชน

บทความนี้เสนอแนวทางในการสร้างสมดุลระหว่างกฎหมายอาญาและพระธรรมวินัย โดยเน้นการบูรณาการเชิงนโยบายการพัฒนาแนวปฏิบัติที่ชัดเจนในการดำเนินคดีต่อพระสงฆ์และการเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างระบบกฎหมายของรัฐกับคณะสงฆ์เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ เคารพศักดิ์ศรีทางศาสนา และไม่บ่อนทำลายศรัทธาของสังคม

คำสำคัญ: กฎหมายอาญา, พระสงฆ์, หลักพระธรรมวินัย

* นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด Email: jirattachai.yam@student.mbu.ac.th

** อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด Email: phrasilasak@gmail.com

*** อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด Email: tnoiroiet@gmail.com

Abstract

This review article aims to analyze the structural problems in the enforcement of criminal law against Buddhist monks in Thailand by examining the relationship between state criminal law and the Buddhist Vinaya, which serves as the internal legal system of the monastic order. Based on a review of academic literature, relevant legislation, and monastic disciplinary principles, the study finds that criminal law and the Buddhist Vinaya exhibit both areas of consistency and areas of conflict. With regard to consistency, both legal systems share the objective of protecting the public interest and maintaining social order, particularly in cases involving serious offenses corresponding to *pāṭijika* rules, which result in the termination of monastic status and thereby facilitate the application of state criminal law without contravening religious principles. Conversely, areas of conflict arise from the lack of procedural clarity and interpretative consistency in the enforcement of criminal law against monks, stemming from their distinctive social status and religious roles. These issues include ordination disrobement prior to prosecution, the absence of unified enforcement guidelines, and insufficient understanding of monastic disciplinary principles among state officials. Such challenges undermine the rule of law, procedural justice, and public confidence in the legal system.

This article proposes a framework for achieving a balance between criminal law and the Buddhist Vinaya by emphasizing policy integration, the development of clear procedural guidelines for prosecuting monks, and the promotion of mutual understanding between the state legal system and the monastic order. These measures aim to ensure that legal enforcement is consistent with constitutional principles, respects religious dignity, and does not erode public trust in society.

Keywords: Criminal Law, Buddhist Monks, The Dhamma-Vinaya

1. บทนำ

ในสังคมไทย พระสงฆ์ถือเป็นสถาบันหลักทางศีลธรรมและเป็นผู้นำจิตใจของพุทธศาสนิกชน แต่ขณะเดียวกันก็ดำรงสถานะบุคคลที่อยู่ภายใต้กฎหมายบ้านเมือง โดยเฉพาะในกรณีที่พระภิกษุกระทำความผิดกฎหมายอาญา เช่น คดีล่วงละเมิดทางเพศ การฉ้อโกง หรือการทำให้ร้ายร่างกาย กรณีเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการดำเนินคดีผ่านกระบวนการยุติธรรมของรัฐตามหลักนิติธรรม¹ อย่างไรก็ตาม ด้วยสถานะของพระภิกษุในสังคมและหลักพระธรรมวินัยที่มีระบบควบคุมภายในเฉพาะตัวทำให้เกิดคำถามสำคัญว่าการบังคับใช้กฎหมายอาญากับพระสงฆ์ควรดำเนินไปอย่างไรเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งกับโครงสร้างทางศาสนาและค่านิยมทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม²

ความแตกต่างเชิงหลักการระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณา โดยกฎหมายอาญายึดหลักการสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าผิดและต้องมีการสอบสวนและสืบพยานโดยศาลยุติธรรม³ ในขณะที่พระธรรมวินัยให้ความสำคัญกับการขัดเกลาจิตใจและความบริสุทธิ์ของสมณเพศเป็นหลัก โดยสามารถตัดสินโทษได้จากการยอมรับอาบัติหรือหลักฐานเชิงวินัย แม้จะไม่มีคำพิพากษาจากศาล ความต่างดังกล่าวส่งผลให้บางกรณีพระสงฆ์ต้องสึกตามวินัยแม้ยังไม่มีคำตัดสินของศาลหรือกลับกัน พระที่ศาลยกฟ้องในทางโลกก็อาจไม่สามารถกลับเข้าสู่สมณเพศได้เพราะผิดวินัยร้ายแรงไปแล้ว⁴

ในกรณีที่พระสงฆ์ได้กระทำความผิดนั้นอาจเป็นได้ทั้งการกระทำความผิดที่เป็นความผิดตามพระธรรมวินัยอย่างเดียว หรือเป็นความผิดตามกฎหมายบ้านเมืองอย่างเดียว หรืออาจจะเป็นความผิดทั้งสองอย่างในการกระทำความผิดเดียวกัน⁵ โดยความผิดตามพระธรรมวินัยที่ร้ายแรงถึงขั้นต้องอาบัติปาราชิกนั้น บางประเภทก็เป็นความผิดที่เป็นความผิดตามกฎหมายบ้านเมืองอยู่แล้ว เช่น การที่พระสงฆ์ลักทรัพย์ หรือพระสงฆ์ฆ่ามนุษย์ให้ตาย แต่บางประเภทรุนแรงถึงขั้นต้องอาบัติปาราชิกนั้นเป็นเรื่องร้ายแรงตามหลักพระพุทธศาสนา แต่กฎหมายมิได้กำหนดว่าเป็นความผิดอย่างชัดแจ้ง เช่น กรณีพระสงฆ์เสพเมถุน⁶ เมื่อพระสงฆ์ได้กระทำความผิดจะต้องมีบทลงโทษตามหลักเกณฑ์ของพระธรรมวินัยและในทางกฎหมาย โดยการลงโทษทางพระธรรมวินัยนั้นก็เป็นเรื่องของคณะสงฆ์เอง ซึ่งกระบวนการลงโทษนั้นจะมีขั้นตอนต่าง ๆ จากหนักไปหาเบา ไม่ว่าจะเป็นการขาดจากความเป็นพระสงฆ์ทันที หรือเป็นเพียงการปลงอาบัติ⁷

กรณีเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความทับซ้อนของอำนาจระหว่างระบบกฎหมายของรัฐกับระบบวินัยของคณะสงฆ์ ซึ่งในบางสถานการณ์อาจนำไปสู่ความสับสนของประชาชนและส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือ

¹ ศักดิ์สิทธิ์ แยมวรงค์, ‘สิทธิมนุษยชนกับพระภิกษุ: ขอบเขตและความเข้าใจของรัฐ’ (2565) 13(1) วารสารสิทธิมนุษยชน 88.

² Phra Dhammapitaka (P A Payutto), *Buddhism and Law: Conflict or Harmony* (Buddhadhamma Foundation 2003) 45–47.

³ ประสาร มฤคพิทักษ์, ‘พระสงฆ์กับกระบวนการยุติธรรม’ (2559) 45(1) วารสารนิติศาสตร์ 21.

⁴ ดิณเมธ วงศ์ใหญ่, ‘ปัญหาการดำเนินอธิกรณ์ตามพระธรรมวินัยและการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญากับพระสงฆ์: กรณีศึกษาเปรียบเทียบคณะสงฆ์นิวกายเถรวาทประเทศไทยกับประเทศศรีลังกา’ (2569) 9(1) วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง 232, 260–261.

⁵ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวิญญัติอธิกรณ์ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ 2552) <<https://www.watmoli.com/wittaya-one/1441>> สืบค้นวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2569.

⁶ ธวัชชัย พิซผล, ‘พระธรรมวินัยกับกฎหมายอาญา: ความทับซ้อนของระบบควบคุมพฤติกรรมพระภิกษุ’ (2564) 12(2) วารสารกฎหมายและสังคม 105.

⁷ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, ข้อวินิจฉัยทางกฎหมายเกี่ยวกับพระภิกษุและการดำเนินคดีอาญา (สำนักงานกฤษฎีกา 2557) 12.

ทั้งของคณะสงฆ์และระบบยุติธรรม⁸ การบังคับใช้กฎหมายโดยไม่เข้าใจระบบพระธรรมวินัยอาจทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นการแทรกแซงทางศาสนา ในขณะที่หากละเลยหลักกฎหมายก็อาจเป็นการบั่นทอนหลักสิทธิมนุษยชนและความยุติธรรม⁹

บทความนี้จึงมุ่งศึกษาและทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายอาญากับพระสงฆ์ โดยวิเคราะห์ความต่างทางหลักการระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยพร้อมทั้งเสนอแนวทางในการหาจุดสมดุลระหว่างทั้งสองระบบผ่านเอกสารวิชาการ บทความวิจัยและกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้การจัดการกรณีเกี่ยวกับพระภิกษุเป็นไปอย่างยุติธรรมทั้งในทางโลกและทางธรรม ตลอดจนเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาหลักเชิงนโยบายที่สอดคล้องกับบริบทของไทย

2. กรอบแนวคิดทางทฤษฎีความสมดุลและความขัดแย้งระหว่างกฎหมายอาญาและพระธรรมวินัย

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยสามารถอธิบายได้ผ่านกรอบแนวคิดทางทฤษฎี 4 ประการ ได้แก่ (1) แนวคิดความสมดุล (Balance Theory) (2) แนวคิดความขัดแย้งทางระบบ (Systemic Conflict Theory) (3) แนวคิดการบัญญัติพระธรรมวินัย และ (4) แนวคิดรัฐธรรมวาทกับรัฐศาสนา โดยแต่ละแนวคิดช่วยอธิบายมิติที่แตกต่างกันของปัญหาการบังคับใช้กฎหมายอาญาต่อพระสงฆ์ในบริบทสังคมไทย

ประการแรก แนวคิดเรื่อง “ความสมดุล” (Balance Theory) อธิบายถึงการจัดการให้ระบบที่มีเป้าหมายและตรรกะภายในแตกต่างกันสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้โดยไม่ทำลายซึ่งกันและกัน¹⁰ ในกรณีของประเทศไทย ระบบกฎหมายของรัฐมีเป้าหมายหลักในการรักษาความสงบเรียบร้อยและความยุติธรรมทางสังคม ขณะที่พระธรรมวินัยมุ่งรักษาความบริสุทธิ์ของสมณเพศและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาแนวคิดความสมดุลจึงชี้ให้เห็นว่า แม้ทั้งสองระบบจะตั้งอยู่บนฐานคิดที่แตกต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้หากมีแนวปฏิบัติหรือกลไกที่ประสานอำนาจและเคารพขอบเขตของกันและกันอย่างเหมาะสม¹¹

ประการที่สอง แนวคิดเรื่อง “ความขัดแย้งทางระบบ” (Systemic Conflict Theory) อธิบายว่าความแตกต่างด้านเป้าหมาย กระบวนการ และโครงสร้างของแต่ละระบบกฎหมายอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งโดยธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น กฎหมายอาญาให้ความสำคัญกับการพิสูจน์ความผิดโดยปราศจากข้อสงสัยอันสมควรผ่านกระบวนการศาล ขณะที่พระธรรมวินัยอาจอาศัยเพียงคำรับสารภาพหรือการพิจารณาภายในคณะสงฆ์โดยไม่ต้องผ่านศาลยุติธรรมส่งผลให้เกิดความขัดแย้งบางประเภท เช่น คดีล่วงละเมิดทางเพศ อาจมีผลการพิจารณาที่แตกต่างกันระหว่างสองระบบซึ่งก่อให้เกิดความไม่เข้าใจและการวิพากษ์วิจารณ์จากสาธารณชน¹²

ประการที่สาม แนวคิดการบัญญัติพระธรรมวินัยช่วยอธิบายเจตนารมณ์และเป้าหมายของพระธรรมวินัยในเชิงลึกโดยการบัญญัติพระธรรมวินัยมีเป้าหมายสองระดับ ได้แก่ ระดับสมมติสัจจะ

⁸ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, ศาสนาและรัฐธรรมนูญไทย (วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2560) 85–87.

⁹ ‘United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (UN OHCHR), Faith for Rights: A Framework for the Promotion and Protection of Human Rights by Religious Communities’ (UN Publications 2020) 14.

¹⁰ Sally Engle Merry, ‘Legal Pluralism’ (1988) 22(5) Law & Society Review 869, 869–872.

¹¹ พระมหาตันทัฐวัฒน์ สนตจิตโน (ถั่วปาก) และ จิตติวิมล หนัณกิจ, ‘นิติศาสตร์ในพระวินัยปิฎก’ (2566) 6(1) วารสารมติเชษฐารามวัดจอมมณี 81.

¹² ยุทธศักดิ์ ริมเมะเอ็จ, ‘ปัญหาความรับผิดชอบทางอาญากรณีพระสงฆ์เสพเมถุนโดยคู่กรณียินยอม’ (2566) 7(2) วารสารสังคมศาสตร์ นิติรัฐศาสตร์ 49.

ซึ่งมุ่งรักษาความสงบเรียบร้อย ความดีงาม และความเป็นระเบียบของคณะสงฆ์ และระดับปรมัตถ์สัจจะ ซึ่งเป็นกรอบทางจริยธรรมและการปฏิบัติที่นำไปสู่การเข้าถึงความจริงอันสูงสุด คือ พระนิพพานในระดับสมมติ สัจจะเป้าหมายของพระธรรมวินัยมีลักษณะสอดคล้องกับกฎหมายอาญาของรัฐ กล่าวคือ ต่างมุ่งรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม

ตัวอย่างเช่น ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทต่าง ๆ ภายหลังจากเกิดปัญหาการประพฤติไม่เหมาะสมในคณะสงฆ์ เพื่อป้องกันความเสื่อมเสียของพระศาสนาและรักษาความเป็นระเบียบของสังคมสงฆ์ สะท้อนให้เห็นว่าพระธรรมวินัยได้ถูกบัญญัติเพื่อการลงโทษเป็นหลัก หากแต่เป็นเครื่องมือในการธำรงความสงบเรียบร้อยและความดีงามของสังคมในภาพรวมอันเป็นเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการของกฎหมายอาญาในระดับสมมติสัจจะ

ประการที่สี่ แนวคิดรัฐฆราวาส (Secular State) และรัฐศาสนา (State Religion) ช่วยอธิบายกรอบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ กฎหมาย และศาสนา ในเชิงรัฐศาสตร์และนิติปรัชญา โดยประเทศไทยจัดเป็นรัฐฆราวาส ซึ่งหมายความว่ารัฐไม่อาจนำหลักศาสนามาบัญญัติเป็นกฎหมายของรัฐหรือยกหลักศาสนาให้มีสถานะเหนือกฎหมายของรัฐได้ อย่างไรก็ตาม ในเชิงสังคมวิทยาและประวัติศาสตร์การเมือง ประเทศไทยเป็นรัฐฆราวาสที่ให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษในฐานะศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือและมีความสัมพันธ์กับสถาบันหลักของชาติมาแต่โบราณ

โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 67 ได้บัญญัติให้รัฐมีหน้าที่คุ้มครองพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งคณะสงฆ์ไทยยึดถือพระธรรมวินัย จารัตคณะสงฆ์ และกฎหมายบ้านเมืองเป็นหลักปฏิบัติร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง หลักการทั้งสามประการดังกล่าวได้รับความคุ้มครอง จากรัฐทั้งโดยพฤตินัยและนิตินัย ดังนั้น การบังคับใช้กฎหมายอาญาต่อพระสงฆ์จึงควรคำนึงถึงบริบทของรัฐฆราวาสแบบไทยที่ต้องรักษาหลักนิติธรรมควบคู่ไปกับการเคารพโครงสร้างและหลักปฏิบัติของคณะสงฆ์เพื่อไม่ให้เกิดการบังคับใช้กฎหมายกระทบต่อความศรัทธาและความมั่นคงทางศาสนาในสังคม

การนำแนวคิด 4 ประการนี้มาใช้ร่วมกันจึงช่วยให้สามารถวิเคราะห์ได้ทั้ง “ช่องว่าง” ที่ต้องระวังและ “พื้นที่ประสาน” ที่ควรสร้างขึ้น เช่น การมีกลไกร่วมระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ หรือการตีความกฎหมายให้สอดคล้องกับโครงสร้างสงฆ์โดยไม่ละเมิดหลักนิติธรรม แนวคิดดังกล่าวยังช่วยเปิดทางสู่การเสนอรูปแบบการบังคับใช้กฎหมายกับพระสงฆ์ที่ไม่ใช่เพียงแค่การควบคุม แต่ยังเป็นการระคองความศรัทธาในศาสนาไปพร้อมกับการเคารพกฎหมาย

3. กระบวนการไต่สวนความผิดพระสงฆ์เมื่อกระทำผิดกฎหมายอาญา

พระภิกษุในประเทศไทยแม้จะมีสถานะเป็นนักบวช แต่ยังคงอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายอาญาเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป ทั้งนี้ การดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุได้ถูกบัญญัติรับรองไว้โดยชัดแจ้งในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยมาตรา 29 และมาตรา 30 กำหนดหลักการสำคัญว่า พระภิกษุที่กระทำความผิดอาญาต้องอยู่ภายใต้กระบวนการยุติธรรมของรัฐและให้เจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถดำเนินการตามกฎหมายได้ โดยต้องประสานงานกับเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น ทั้งนี้ เพื่อมิให้เกิดการบังคับใช้กฎหมายกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของคณะสงฆ์และศาสนาโดยไม่จำเป็น¹³

เมื่อพระภิกษุถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญา กระบวนการไต่สวนจึงต้องดำเนินไปตามขั้นตอนของกฎหมายอาญา ได้แก่ การสอบสวนของพนักงานสอบสวน การส่งสำนวนให้อัยการพิจารณาสั่งฟ้อง และการพิจารณาพิพากษาในชั้นศาล อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติการดำเนินคดีอาญาต่อพระภิกษุ

¹³ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 และมาตรา 30.

ต้องคำนึงถึงสถานะพิเศษของผู้ต้องหาในฐานะพระสงฆ์ โดยเฉพาะกรณีที่มีความจำเป็นต้องควบคุมตัวหรือดำเนินกระบวนการอย่างเข้มข้น เจ้าหน้าที่ของรัฐมักให้พระภิกษุลาสิกขา ก่อนเพื่อให้สามารถเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก¹⁴ อย่างไรก็ตาม แนวปฏิบัติดังกล่าวยังเป็นที่ยกเถียงในทางวิชาการว่าการลาสิกขาก่อนมีค่าพิพากษาถึงที่สุดอาจกระทบต่อหลักสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ และอาจส่งผลกระทบต่อศักดิ์ศรีของพระสงฆ์ในระหว่างกระบวนการยุติธรรม

งานวิจัยของคทาธุ วีระวงษ์ ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการไต่สวนพระสงฆ์ในคดีอาญายังขาด ความชัดเจนในเชิงระบบ โดยเฉพาะขั้นตอนการประสานงานระหว่างพนักงานสอบสวนกับเจ้าคณะผู้ปกครองในแต่ละระดับ ส่งผลให้การดำเนินคดีในบางกรณีล่าช้าหรือไม่เป็นผล เนื่องจากไม่มีแนวปฏิบัติกลางที่ชัดเจนในระดับนโยบาย อันนำไปสู่ความไม่เสมอภาคในการบังคับใช้กฎหมายระหว่างพระภิกษุกับฆราวาส¹⁵ นอกจากนี้แม้ในปัจจุบันคณะสงฆ์ไทยยังไม่มีกฎหมายสงฆ์เป็นการเฉพาะที่กำหนดกระบวนการสอบสวนพระภิกษุในคดีอาญาโดยตรง แต่ในทางปฏิบัติเจ้าคณะผู้ปกครองตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะหน ไปจนถึงกรรมการมหาเถรสมาคม สามารถตั้งคณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริงเบื้องต้นได้ เพื่อสนับสนุนข้อมูลให้แก่ฝ่ายบ้านเมือง ทั้งนี้ โดยอาศัยฐานอำนาจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎหมายมหาชนที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของสังฆาธิการไว้เป็นการเฉพาะ การดำเนินการในลักษณะดังกล่าวสะท้อนถึงบทบาทของคณะสงฆ์ในการช่วยประคับประคองการบังคับใช้กฎหมายของรัฐ โดยไม่ก้าวล่วงอำนาจศาลยุติธรรม

ในเชิงนโยบาย ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการคุ้มครองพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2568 แม้จะมีได้บัญญัติกระบวนการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุไว้โดยตรงในรายละเอียด แต่ได้สะท้อนเจตนารมณ์ของรัฐในการให้ความคุ้มครองพระพุทธศาสนาและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐกับองค์กรคณะสงฆ์ อันเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาแนวปฏิบัติร่วมในอนาคตเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาต่อพระสงฆ์ให้มีความชัดเจนเป็นเอกภาพและเคารพทั้งหลักนิติธรรมและพระธรรมวินัย¹⁶

ดังนั้น นักวิชาการจำนวนหนึ่งจึงเสนอให้มีการจัดทำระเบียบหรือแนวปฏิบัติร่วมระหว่างสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงยุติธรรม และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ เพื่อรองรับกรณีพระสงฆ์กระทำความผิดอาญา โดยมุ่งรักษาความสมดุลระหว่างการบังคับใช้กฎหมายของรัฐกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีและโครงสร้างการปกครองของคณะสงฆ์

4. กระบวนการไต่สวนความผิดพระสงฆ์เมื่อกระทำความผิดพระธรรมวินัย

กระบวนการพิจารณาความผิดตามพระธรรมวินัยในคณะสงฆ์เริ่มต้นเมื่อมีการ “กล่าวโทษ” (พวรณ์) หรือเมื่อพระภิกษุรูปใดยอมรับว่ากระทำความผิดวินัยตามพระธรรมวินัย ภายในคณะสงฆ์ กระบวนการพิจารณาจะดำเนินการผ่านการจัดประชุมสงฆ์ (สังฆกรรม) โดยต้องมีพระภิกษุร่วมพิจารณาไม่น้อยกว่า 4 รูปตามที่พระวินัยกำหนด เพื่อให้การพิจารณามีความชอบธรรมและเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย กระบวนการดังกล่าวให้ความสำคัญกับการสอบถามเจตนา การตรวจสอบพยานสงฆ์ และ

¹⁴ พระครูพิเชษฐบุญญากร ธมมเตโช, พระสิทธินิติธาดา (ชลัช โชติทตโต) และ ประเสริฐ ลิ่มประเสริฐ, ‘วิธีการควบคุมตัวพระภิกษุสงฆ์ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญาซึ่งจะต้องถูกควบคุมตัวตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา’ (2566) 6(4) วารสารสหวิทยาการนิติธรรมปริทรรศน์ 43.

¹⁵ คทาธุ วีระวงษ์, ‘การดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไข (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2554) 112-114.

¹⁶ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการคุ้มครองพระพุทธศาสนา พุทธศักราช 2568 ข้อ 7.

การยอมรับผิดของพระผู้ถูกกล่าวหาโดยสมัครใจ หากปรากฏว่าความผิดนั้นเป็นอาบัติปาราชิกพระภิกษุจะต้องพ้นจากความเป็นพระโดยผลของพระวินัยทันที โดยไม่จำเป็นต้องรอการพิจารณาจากองค์กรภายนอก¹⁷

กระบวนการไต่สวนความผิดตามพระธรรมวินัยดังกล่าวตั้งอยู่บนหลักการ “อธิกรณสมณะ 7” ซึ่งเป็นหลักการระงับอธิกรณ์หรือข้อพิพาทภายในคณะสงฆ์ อันประกอบด้วยแนวทางการระงับคดีทางวินัยในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การระงับด้วยความพร้อมเพรียงของสงฆ์ การระงับโดยการยอมรับผิด การระงับโดยการวินิจฉัยตามพยานหลักฐาน และการระงับโดยมติสงฆ์ หลักอธิกรณสมณะ 7 ถือเป็นแกนกลางของกระบวนการยุติธรรมภายในคณะสงฆ์ที่มุ่งเน้นความสงบเรียบร้อย ความสามัคคี และการรักษาความบริสุทธิ์ของพระศาสนา¹⁸

หลักอธิกรณสมณะดังกล่าวได้ถูกนำมาบัญญัติรองรับในเชิงกฎหมายผ่านกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ซึ่งตราขึ้นโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ทำให้กฎหมายเถรสมาคมมีสถานะทางกฎหมายเทียบเท่ากฎกระทรวงในระบบกฎหมายของรัฐ กฎดังกล่าวได้กำหนดอำนาจและขั้นตอนของคณะสงฆ์ในการดำเนินการทางวินัยต่อพระภิกษุผู้กระทำความผิดอย่างเป็นระบบ โดยไม่ก้าวล่วงอำนาจของศาลยุติธรรม และสะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับกลไกทางพระวินัยในฐานะระบบกฎหมายภายในที่รัฐให้การคุ้มครองโดยนิตินัย

ในกรณีที่ความผิดทางวินัยมีลักษณะละเอียดอ่อนหรือซับซ้อน เช่น การล่วงละเมิดทางเพศ หรือการฉ้อโกงทรัพย์ คณะสงฆ์อาจแต่งตั้งคณะกรรมการวินัยเพื่อดำเนินการรวบรวมข้อเท็จจริง โดยอาศัยพยานสงฆ์ การสอบถามพระผู้เกี่ยวข้อง และในบางกรณีอาจรับฟังข้อมูลจากพยานฆราวาสประกอบการพิจารณา หากปรากฏหลักฐานชัดเจนตามกระบวนการวินัยสงฆ์ จะมีขั้นตอนให้พระผู้กระทำผิดลาสิกขา ก่อน และประกาศให้พ้นจากความเป็นพระ ซึ่งมีผลโดยทันทีตามพระธรรมวินัย¹⁹

แม้กระบวนการไต่สวนตามพระธรรมวินัยจะเป็นระบบภายในที่มีความคล่องตัวและยึดหลักศาสนาเป็นสำคัญ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในด้านมาตรฐานการพิสูจน์หลักฐานเมื่อเปรียบเทียบกับระบบกฎหมายของรัฐ เช่น การพึ่งพาคำรับสารภาพหรือพยานสงฆ์เป็นหลัก ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับหลักนิติธรรมในทางโลก งานวิชาการจึงเสนอว่า ควรพัฒนากระบวนการพิจารณาทางวินัยให้มีการบันทึกข้อเท็จจริงอย่างเป็นระบบ เปิดโอกาสให้พระผู้ถูกกล่าวหาสามารถชี้แจงหรืออุทธรณ์ภายในคณะสงฆ์ได้ เพื่อเสริมสร้างความเป็นธรรม ความโปร่งใส และความน่าเชื่อถือของกระบวนการวินัยสงฆ์ในบริบทสังคมร่วมสมัย²⁰

5. การลงโทษพระสงฆ์เมื่อกระทำความผิดกฎหมายอาญา

แม้ว่าพระสงฆ์จะเป็นบุคคลในสมณเพศและอยู่ภายใต้หลักพระธรรมวินัย แต่เมื่อกระทำความผิดตามกฎหมายอาญา ย่อมไม่อาจอยู่นอกเหนืออำนาจแห่งกฎหมายบ้านเมืองได้ ในทางปฏิบัติ เจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถดำเนินคดีกับพระสงฆ์ได้เช่นเดียวกับฆราวาส โดยต้องคำนึงถึงข้อจำกัดและบริบททางศาสนา เช่น รูปแบบการควบคุมตัวที่เหมาะสม การประสานงานกับหน่วยงานคณะสงฆ์ และการพิจารณาการลาสิกขาก่อนการดำเนินคดี ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้กระทบต่อศรัทธาของพุทธศาสนิกชนและความสงบเรียบร้อยของสังคม²¹

¹⁷ พระธรรมปิฎก (ป อ ปยุตโต), *พุทธธรรมสำหรับชีวิตประจำวัน* (สำนักพิมพ์ธรรมสภา 2538) 45.

¹⁸ กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 11 พุทธศักราช 2521 ข้อ 5.

¹⁹ ยุทธศักดิ์ ริมมะเอ็จ (เชิงอรธ 12) 52–53.

²⁰ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ‘ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ’ 2552) <<https://www.watmoli.com/wittaya-one/1441>> สืบค้นวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2569.

²¹ เจษฎา บัวบาล และ วรินทร์ สิงห์งาม, ‘กฎหมายไทยในการจับสึกพระ’ (2563) 8(10) วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ 5.

ในเชิงหลักการ หากพระสงฆ์ต้องโทษในคดีอาญาและถูกจำคุก ถือว่าสิ้นสุดสถานะความเป็นพระโดยอัตโนมัติตามพระธรรมวินัย อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติของกระบวนการยุติธรรมไทยยังขาดแนวทางที่ชัดเจนเกี่ยวกับขั้นตอนก่อนการสึก เช่น การพิจารณาว่าจะต้องมีคำพิพากษาถึงที่สุดก่อนหรือไม่ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถดำเนินการให้ลาสิกขาได้ตั้งแต่ชั้นจับกุม ประเด็นดังกล่าวยังคงเป็นข้อถกเถียงทั้งในเชิงกฎหมายและศาสนาอย่างต่อเนื่อง

ในกรณีที่พระสงฆ์กระทำความผิดอาญาซึ่งเป็นความผิดซึ่งหน้า และมีพยานหลักฐานปรากฏชัดโดยปราศจากข้อสงสัยอันสมควร หรือในกรณีที่พระสงฆ์นั้นเคยต้องโทษตามคำพิพากษาถึงที่สุดมาก่อน การอุปสมบท แนวคิดทางวิชาการจำนวนหนึ่งเห็นว่า การให้ลาสิกขาทันทีเป็นแนวทางที่เหมาะสม ทั้งในแง่การคุ้มครองความศักดิ์สิทธิ์ของสมณเพศและการอำนวยความสะดวกแก่การบังคับใช้กฎหมายอาญาของรัฐ เนื่องจากการผิดดังกล่าวไม่กระทบต่อหลักสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ และยังช่วยป้องกันมิให้สถาบันศาสนาถูกดึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดที่ปรากฏชัดในทางอาญา²²

ในทางกลับกัน กรณีที่พระสงฆ์ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา แต่ข้อเท็จจริงยังเป็นที่สงสัยและยังไม่มีคำพิพากษาว่ากระทำความผิด อีกทั้งความผิดดังกล่าวในทางพระธรรมวินัยยังไม่ถึงขั้นอาบัติปาราชิกหรือความผิดที่ต้องลาสิกขาโดยผลของพระวินัย กรณีเช่นนี้ควรใช้แนวทางที่ระมัดระวังมากขึ้น โดยอาจให้พระสงฆ์ยังคงสถานะสมณเพศไว้ชั่วคราวพร้อมกับกำหนดมาตรการกำกับ เช่น การให้พำนักอยู่ในสถานที่ที่เหมาะสม การให้เจ้าคณะผู้ปกครองกำกับดูแล หรือการจำกัดบทบาททางศาสนาบางประการ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของคณะสงฆ์ควบคู่ไปกับการเคารพหลักสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์²³

จากการวิเคราะห์ดังกล่าว เห็นได้ว่าการกำหนดแนวทางการลงโทษพระสงฆ์เมื่อกระทำความผิดกฎหมายอาญาจำเป็นต้องแยกแยะลักษณะของคดีและระดับความชัดเจนของพยานหลักฐานอย่างเป็นระบบ การพัฒนาแนวปฏิบัติที่มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับทั้งหลักนิติธรรมและพระธรรมวินัยจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างเป็นธรรม ไม่กระทบต่อศักดิ์ศรีของศาสนา และยังคงความเชื่อมั่นของสาธารณชนต่อระบบยุติธรรมของรัฐ

6. การลงโทษพระสงฆ์เมื่อกระทำความผิดพระธรรมวินัย

พระธรรมวินัยเป็นระบบจริยธรรมและวินัยภายในคณะสงฆ์ที่มีเป้าหมายหลักเพื่อขัดเกลาจิตใจและรักษาความบริสุทธิ์ของสมณเพศ มิได้มุ่งเน้นการลงโทษในลักษณะของการตอบโต้หรือการควบคุมเชิงอำนาจ เช่นเดียวกับระบบกฎหมายของรัฐ การพิจารณาความผิดของพระภิกษุจึงอยู่บนพื้นฐานของ“อาบัติ” ซึ่งเป็นกรอบการกำกับพฤติกรรมทางศาสนา โดยจำแนกออกเป็นหลายระดับตามความร้ายแรงของการกระทำ

ในทางพระธรรมวินัย อาบัติที่มีความร้ายแรงสูงสุดคือ อาบัติปาราชิก ซึ่งมี 4 ประเภท ได้แก่ (1) เสพเมถุน (2) ลักทรัพย์ (3) ฆ่ามนุษย์ และ (4) อวดอุตริมนุสสธรรม เมื่อพระภิกษุกระทำอาบัติปาราชิกแล้ว ถือว่าขาดจากความเป็นพระโดยอัตโนมัติ ไม่อาจกลับเข้ามาอยู่ในสมณเพศได้อีก และต้องลาสิกขาทันทีโดยผลของพระวินัย ทั้งนี้ อาบัติปาราชิกจึงเป็นฐานความผิดเพียงประเภเดียวในพระธรรมวินัยที่มีผลให้ต้องลาสิกขาโดยเด็ดขาด²⁴ รองลงมาคือ อาบัติสังฆาติเสส ซึ่งเป็นความผิดร้ายแรงรองจากปาราชิก เช่น การจงใจกล่าวเท็จใส่ร้ายพระภิกษุอื่นในข้อปาราชิก หรือการกระทำที่ก่อให้เกิดความแตกแยกในคณะสงฆ์

²² ยุทธศักดิ์ รัมมะเอ็จ (เชิงอรรถ 12) 52-53.

²³ คทาฐ วีระวงศ์ (เชิงอรรถ 15) 112-114.

²⁴ พระมหาชนบ สหายปญญ, พระมหาสราวุธ ทาณโสภณ และ พระจาตุรงค์ อาจารย์สุโก, ‘วิเคราะห์ปาราชิก 4 ในสมันตปาสาทิกาตามแนวกฎหมายคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน’ (2566) 29(4) วารสารเพื่อชีวิต 102.

การลงโทษในกรณีนี้ไม่ถึงขั้นให้ลาสิกขา แต่ต้องอยู่ภายใต้มาตรการควบคุมของสงฆ์ เช่น การอยู่กรรม การปลงอาบัติ การถูกจำกัดบทบาท และต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมสงฆ์ก่อนจะพ้นโทษ ซึ่งสะท้อนแนวคิดการฟื้นฟูและการขัดเกลادنเองมากกว่าการตัดออกจากสมณเพศ ส่วน อาบัติปาจิตตีย์ และอาบัติระดับรองอื่น ๆ เป็นความผิดที่มีความร้ายแรงน้อยกว่า โดยทั่วไปเป็นการฝ่าฝืนข้อวัตรปฏิบัติหรือระเบียบทางวินัยในชีวิตประจำวัน การลงโทษมักอยู่ในรูปของการปลงอาบัติหรือการตักเตือน มิได้ส่งผลต่อสถานะความเป็นพระภิกษุแต่อย่างใด

จากลักษณะดังกล่าว จะเห็นได้ว่าระบบการลงโทษตามพระธรรมวินัยมีฐานคิดที่แตกต่างจากระบบกฎหมายอาญาของรัฐอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การลาสิกขาในทางพระธรรมวินัยซึ่งเกิดขึ้นเฉพาะในกรณีอาบัติปาราชิกเท่านั้น สามารถเปรียบเทียบในเชิงหลักการได้กับ “โทษประหารชีวิต” ในระบบกฎหมายอาญา กล่าวคือ เป็นการตัดขาดสถานะความเป็นพระโดยสิ้นเชิง หรือเป็นการ “ประหารชีวิตจากสมณเพศ” มิใช่เพียงการลงโทษเพื่อแก้ไขพฤติกรรม

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาควบคู่กับกฎหมายบ้านเมือง โดยเฉพาะมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งกำหนดให้พระภิกษุต้องลาสิกขาตั้งแต่ในชั้นพนักงานสอบสวนเมื่อถูกดำเนินคดีอาญาในบางฐานความผิด จะพบว่ากฎหมายของรัฐได้กำหนดผลทางสมณเพศที่เข้มข้นกว่าหลักพระธรรมวินัยในบางกรณี กล่าวคือ แม้การกระทำดังกล่าวจะยังไม่เข้าข่ายอาบัติปาราชิกตามพระธรรมวินัย แต่พระภิกษุก็ต้องลาสิกขาโดยผลของกฎหมายอาญา²⁵ กับระบบกฎหมายของรัฐ โดยเฉพาะในประเด็นที่กฎหมายบ้านเมืองใช้มาตรการ “ลาสิกขา” เป็นกลไกในการอำนวยความสะดวกแก่กระบวนการยุติธรรม ขณะที่พระธรรมวินัยสงวนการตัดขาดจากสมณเพศไว้เฉพาะกรณีถือว่าร้ายแรงสูงสุดเท่านั้น ประเด็นนี้จึงเป็นโจทย์สำคัญในการพิจารณาความสอดคล้องและความสมดุลระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยในบริบทสังคมไทย²⁶

7. ความขัดแย้งระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยในการบังคับใช้กฎหมาย

ความขัดแย้งระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยในการบังคับใช้กฎหมายปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในกรณีของพระภิกษุสงฆ์ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา กล่าวคือ เมื่อพระภิกษุกระทำความผิดกฎหมายอาญา เช่น รับของโจร ฉ้อโกง หรือกระทำความผิดอื่นที่มีได้เข้าข่ายอาบัติปาราชิก พระภิกษุต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของรัฐเช่นเดียวกับฆราวาส ขณะเดียวกัน พระธรรมวินัยซึ่งใช้บังคับเฉพาะพระภิกษุจะพิจารณาความผิดตามหลักอาบัติ ซึ่งมีเกณฑ์และผลทางวินัยที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ²⁷

ในเชิงโครงสร้าง กฎหมายอาญาและพระธรรมวินัยแม้จะมีเป้าหมายร่วมกันในการควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ แต่มีฐานคิดและจุดมุ่งหมายที่ต่างกันโดยสิ้นเชิง กฎหมายอาญามุ่งรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยรวม และใช้มาตรการลงโทษในลักษณะของการจำกัดเสรีภาพหรือทรัพย์สิน ขณะที่พระธรรมวินัยมุ่งรักษาความบริสุทธิ์ของสมณเพศและความมั่นคงของพระศาสนา โดยเน้นการขัดเกลาคิดใจและการดำรงอยู่ในกรอบจริยธรรมทางศาสนา งานวิจัยจำนวนมากชี้ให้เห็นว่ามีหลายกรณีที่พระภิกษุกระทำความผิดกฎหมายอาญา

²⁵ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29.

²⁶ ยุทธศักดิ์ ริมมะเอ็จ (เชิงอรธ 12) 52.

²⁷ พระมหาอำนาจ อจณฺริยเมธี, ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล และ วรพจน์ ถนอมกุล, ‘ความรับผิดชอบทางอาญาและพระธรรมวินัยของภิกษุสงฆ์กรณีศึกษา พระภิกษุรับของโจร’ (2566) 6(3) วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหาร 70.

แต่ไม่ผิดพระธรรมวินัย และในทางกลับกัน การกระทำที่ผิดพระธรรมวินัยอย่างร้ายแรง เช่น อาบัติปาราชิก อาจไม่มีกฎหมายอาญาบังคับใช้โดยตรง ส่งผลให้เกิดช่องว่างและความซ้อนทับในการบังคับใช้กฎหมาย²⁸

ประเด็นความขัดแย้งที่ชัดเจนที่สุดปรากฏในกรณีการบังคับใช้ มาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งกำหนดให้การดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุต้องกระทำต่อบุคคลที่ลาสิกขาแล้ว ในทางปฏิบัติ ส่งผลให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจกำหนดให้พระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาต้องลาสิกขาตั้งแต่ในชั้นสอบสวน แม้ว่าความผิดดังกล่าวจะยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุด และในทางพระธรรมวินัยยังไม่ถึงขั้นเป็นอาบัติปาราชิกที่ต้องลาสิกขาก็ตาม²⁹

การบังคับใช้กฎหมายในลักษณะดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบหลายประการ ประการแรก เป็นการแทรกแซงกระบวนการทางพระธรรมวินัย เนื่องจากการลาสิกขาเป็นผลทางวินัยสูงสุดซึ่งตามหลักพระธรรมวินัยจะเกิดขึ้นเฉพาะในกรณีอาบัติปาราชิกเท่านั้น การบังคับให้ลาสิกขาโดยอาศัยอำนาจกฎหมายอาญา จึงอาจถือได้ว่าเป็นการลงโทษทางศาสนาที่ไม่สอดคล้องกับหลักพระวินัย³⁰

ประการที่สอง การลาสิกขาตั้งแต่ในชั้นพนักงานสอบสวนโดยที่คดียังไม่ถึงที่สุด อาจขัดต่อหลักสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งได้รับการรับรองไว้ใน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 29 วรรคสอง ที่บัญญัติว่า บุคคลย่อมไม่ถูกลงโทษก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด การลาสิกขาในบริบทของพระสงฆ์มิใช่เพียงการเปลี่ยนสถานภาพทางศาสนาเท่านั้น แต่เป็นการตัดขาดจากสมณเพศอย่างถาวร ซึ่งในเชิงหลักการสามารถเปรียบเทียบได้กับการลงโทษประหารชีวิตในระบบกฎหมายอาญา กล่าวคือเป็นการ “ประหารชีวิตจากความเป็นพระ” โดยที่ยังไม่มีการตัดสินทั้งในคดีโลกและคดีธรรม³¹

ประการที่สาม การบังคับใช้มาตรา 29 ในลักษณะดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อศรัทธาของสาธารณชนและความเป็นธรรมภายในคณะสงฆ์ เนื่องจากพระภิกษุที่ภายหลังได้รับการพิสูจน์ว่าไม่มีความผิดทางอาญา ก็ไม่อาจกลับคืนสู่สมณเพศเดิมได้อีก ส่งผลให้เกิดความเสียหายที่ไม่อาจเยียวยาได้ทั้งในเชิงบุคคลและเชิงสถาบัน³²

จากเหตุผลดังกล่าว จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยมิได้เป็นเพียงปัญหาเชิงทฤษฎี หากแต่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ส่งผลกระทบต่อหลักนิติธรรม สิทธิขั้นพื้นฐานและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย งานวิจัยนี้จึงเห็นว่าจำเป็นต้องมีการทบทวนและกำหนดแนวทางบังคับใช้กฎหมายที่สมดุลระหว่างอำนาจของรัฐกับอำนาจทางศาสนา โดยเคารพทั้งหลักพระธรรมวินัยและหลักรัฐธรรมนูญควบคู่กัน

ประเทศไทยเป็นรัฐที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และพระสงฆ์เป็นผู้ทรงศีลอันควรแก่การเคารพ แต่ในกรณีที่พระภิกษุกระทำความผิดทางอาญา มักเกิดคำถามถึงอำนาจหน้าที่ระหว่างกฎหมายของรัฐกับพระธรรมวินัยของคณะสงฆ์ ทั้งสองระบบมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความผิดและลงโทษแตกต่างกัน จึงอาจเกิดความขัดแย้งหรือทับซ้อนในการบังคับใช้ เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนจึงจำเป็นต้องเปรียบเทียบประเด็นสำคัญในเชิงโครงสร้างและหลักการของทั้งสองระบบ ดังตารางต่อไปนี้

²⁸ สุกัญญาณัฐ ออบสิน, ‘ความรับผิดชอบทางอาญาและพระธรรมวินัยของพระภิกษุ: ศึกษากรณี พระภิกษุกระทำความผิดฐานฉ้อโกงทรัพย์’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2565) 88-90.

²⁹ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29.

³⁰ เจษฎา บัวบาล และ วรันทร สิงห์งาม (เชิงอรรถ 21) 5.

³¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 29 วรรคสอง.

³² คทาวิธ วีระวงษ์ (เชิงอรรถ 15) 112-114.

ตาราง 1 เปรียบเทียบความขัดแย้งระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยในการบังคับใช้กฎหมาย³³

ประเด็นการพิจารณา	กฎหมายอาญา	พระธรรมวินัย
1.ขอบเขตการบังคับใช้	ใช้กับทุกคนในราชอาณาจักร ไม่เว้นแม้แต่พระภิกษุสงฆ์	ใช้เฉพาะกับพระภิกษุและสามเณรในพระพุทธศาสนา
2.ลักษณะความผิด	ความผิดต้องมียุติประกอบภายนอกและภายใน (เช่น เจตนา/ประมาท)	ความผิดแบ่งเป็นอาบัติต่าง ๆ เช่น ปาราชิก สังฆาทิเสส ปาจิตติย์ ฯลฯ ตามพระวินัย
3.กระบวนการพิจารณา	มีการไต่สวนมูลฟ้องโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา	ใช้กระบวนการสงฆ์ เช่น การประชุมสงฆ์ การสวดประกาศโทษ การลงนิคหกรรม
4.บทลงโทษ	จำคุก ปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ และเมื่อพระภิกษุต้องโทษอาญาต้องสึกทันที	สละสมณเพศ (ปาราชิก), ปริวาสกรรม, ว่ากล่าวตักเตือน ฯลฯ โดยขึ้นกับระดับความผิด
5.เป้าหมายของกฎหมาย	รักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยรวม	รักษาความบริสุทธิ์และศรัทธาของพระสงฆ์และพระศาสนา
6.ปัญหาความขัดแย้ง	บางกรณีผิดกฎหมายอาญาแต่ไม่ผิดพระธรรมวินัย และในทางกลับกัน บางกรณีผิดพระธรรมวินัยแต่ไม่ผิดอาญา	เกิดช่องว่างในการบังคับใช้กฎหมาย และการลงโทษ อาจกระทบต่อความศรัทธาและภาพลักษณ์ของศาสนา

8. การสร้างความสมดุลระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยในการบังคับใช้กฎหมาย

การบังคับใช้กฎหมายอาญากับพระสงฆ์เป็นประเด็นละเอียดอ่อนที่เกี่ยวข้องทั้งกับอำนาจของรัฐและศรัทธาของพุทธศาสนิกชน แม้พระสงฆ์จะอยู่ภายใต้กฎหมายเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป แต่ก็ยังต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอันเป็นกรอบจริยธรรมเฉพาะ การบังคับใช้กฎหมายอย่างขาดความเข้าใจในวินัยสงฆ์อาจกระทบต่อเสถียรภาพของคณะสงฆ์ ในขณะที่การปล่อยปละไม่บังคับใช้กฎหมายก็อาจกระทบความยุติธรรมในสังคม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างความสมดุลระหว่างสองระบบนี้อย่างรอบคอบและเหมาะสม โดยแนวทางสร้างความสมดุลระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยในการบังคับใช้กฎหมาย มีดังนี้

8.1 การจำแนกขอบเขตอำนาจของกฎหมายอาญาและพระธรรมวินัย

การจำแนกขอบเขตอำนาจของกฎหมายอาญาและพระธรรมวินัยสะท้อนให้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างเชิงโครงสร้างของระบบการบังคับใช้กฎหมายทั้งสองประเภท โดยกฎหมายอาญาเป็นกฎหมายของรัฐที่ใช้บังคับกับบุคคลทุกคนที่อาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่เลือกฐานะหรือสถานภาพรวมถึงพระภิกษุสงฆ์ด้วย ทั้งนี้ กฎหมายอาญามีองค์ประกอบความผิดที่ชัดเจน เช่น เจตนาและประมาทและมีกระบวนการไต่สวนและพิจารณาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งมุ่งรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยรวม หากพระภิกษุกระทำความผิดอาญาย่อมต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของรัฐ และในบางกรณีจำเป็นต้องสละสมณเพศก่อนดำเนินคดี

³³ พระมหาอำนาจ อจฺญริยเมธี, ประมาณเลิศ อจฺญริยปัญญากุล และ วรพจน์ วัฒนอมกุล (เชิงอรรถ 27) 70.

ในขณะที่พระธรรมวินัยเป็นกฎหมายภายในของคณะสงฆ์ ใช้บังคับเฉพาะกับพระภิกษุสงฆ์ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักในการรักษาความบริสุทธิ์ ความเป็นระเบียบ และความศักดิ์สิทธิ์ของพระสงฆ์ในฐานะสถาบันทางศาสนา บทบัญญัติทางพระธรรมวินัย เช่น อาบัติปาราชิกในกรณีลักทรัพย์หรือประพฤติดirtyร้ายแรงมิได้มุ่งลงโทษในเชิงอาญา แต่เป็นการตัดสถานภาพความเป็นพระโดยสิ้นเชิง กระบวนการบังคับใช้พระธรรมวินัยดำเนินการผ่านกลไกของคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา ซึ่งแตกต่างจากกระบวนการยุติธรรมของรัฐอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในเชิงปรัชญากฎหมาย จะพบว่ากฎหมายอาญาและพระธรรมวินัยมีความสอดคล้องกันในระดับ สมมติสัจจะ กล่าวคือ ทั้งสองระบบต่างทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมเพื่อรักษาความสงบสุข ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และลดความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นในสังคมนุชน แต่ในขณะเดียวกัน พระธรรมวินัยยังมีขอบเขตอำนาจที่ลึกซึ้งกว่านั้น โดยมุ่งควบคุมและพัฒนาคนุชนในระดับจิตใจและคุณธรรม เพื่อให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงความจริงสูงสุดของชีวิตหรือปรมาตมสัจจะ อันได้แก่ ความหลุดพ้นหรือพระนิพพาน

ดังนั้น ความแตกต่างของขอบเขตอำนาจระหว่างกฎหมายอาญาและพระธรรมวินัยจึงมิได้เป็นเพียงความแตกต่างเชิงกระบวนการหรือสถาบันเท่านั้น หากแต่สะท้อนถึงเป้าหมายสูงสุดที่ต่างระดับกันของกฎหมายทั้งสองระบบ ซึ่งเมื่อขาดการทำความเข้าใจในมิตินี้ดังกล่าว อาจนำไปสู่ช่องว่างหรือความขัดแย้งในการบังคับใช้กฎหมายต่อพระภิกษุสงฆ์ในทางปฏิบัติ³⁴

8.2 กลไกความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐกับคณะสงฆ์ในการรักษากฎหมายและพระธรรมวินัย

กลไกความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐกับคณะสงฆ์ในการรักษากฎหมายและพระธรรมวินัยสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างรัฐกับสถาบันศาสนาในบริบทสังคมไทย ซึ่งมีได้แยกขาดออกจากกันโดยสิ้นเชิง หากแต่ดำเนินไปในลักษณะของการสนับสนุน ประสานงาน และกำกับดูแลซึ่งกันและกันผ่านกรอบกฎหมายและนโยบายของรัฐ โดยคณะสงฆ์มีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุด ขณะที่รัฐทำหน้าที่สนับสนุนและควบคุมการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าว มาตรา 13 ได้กำหนดให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นสำนักงานเลขาธิการของมหาเถรสมาคม และให้ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทำหน้าที่เป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทของภาครัฐ ในการเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงการดำเนินงานระหว่างระบบกฎหมายของรัฐกับระบบพระธรรมวินัยของคณะสงฆ์ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีฐานะทางกฎหมายเทียบเท่ากรม ทำหน้าที่สนับสนุนอำนวยความสะดวก และประสานงานด้านการรักษาพระธรรมวินัยควบคู่ไปกับการบังคับใช้กฎหมายของรัฐอย่างเป็นระบบ³⁵

นอกจากนี้ กลไกความร่วมมือดังกล่าวยังปรากฏในเชิงนโยบายสาธารณะผ่านโครงการและกิจกรรมร่วมระหว่างรัฐ คณะสงฆ์ และชุมชน เช่น โครงการ “วัด ประชา รัฐ สร้างสุข” และการจัดตั้ง ศูนย์ประสานงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ประจำจังหวัด ซึ่งมีเป้าหมายในการบูรณาการบทบาทของวัด ชุมชน และหน่วยงานรัฐ ในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนรวมถึงการลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระหว่างมหาเถรสมาคมกับหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชน เพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาการพัฒนาคุณธรรม และการแก้ไขปัญหาสังคมในระดับพื้นที่

³⁴ พระมหาอำนาจ อจฺฉริยเมธี, ประมาณเลิศ อจฺฉริยปัญญากุล และ วรพจน์ วัฒนอมกุล (เชิงอรรถ 27) 70.

³⁵ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 13.

ในเชิงคุณค่าและการป้องกันปัญหาทางอาญาทั่วโลกความร่วมมือระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ยังสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านโครงการ “หมู่บ้านรักษาศีล 5” ซึ่งเป็นนโยบายเชิงคุณธรรมที่มุ่งรณรงค์ให้พุทธศาสนิกชนประพฤติปฏิบัติตามหลักศีล 5 อันเป็นหลักพื้นฐานของพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาในเชิงกฎหมาย จะพบว่าการรักษาศีล 5 มีความสอดคล้องกับหลักการของกฎหมายอาญาโดยปริยาย กล่าวคือ การไม่ฆ่าสัตว์ย่อมสอดคล้องกับการไม่กระทำความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย การไม่ลักทรัพย์ย่อมสอดคล้องกับการไม่กระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน การไม่ประพฤติดีกามย่อมลดการกระทำความผิดเกี่ยวกับเพศ การไม่กล่าวเท็จย่อมสอดคล้องกับการไม่กระทำความผิดฐานหมิ่นประมาท หรือความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ และการไม่ดื่มสุราย่อมช่วยลดโอกาสในการกระทำความผิดทางอาญาในทุกฐาน เนื่องจากการขาดสติเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การก่ออาชญากรรม

ดังนั้น กลไกความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐกับคณะสงฆ์จึงมิได้จำกัดอยู่เพียงการบังคับใช้กฎหมายหรือพระธรรมวินัยในเชิงโครงสร้างเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงป้องกัน โดยใช้หลักศีลธรรมและคุณธรรมเป็นฐาน ซึ่งช่วยลดภาระของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และเสริมสร้างความสอดคล้องระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยในบริบทสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรม

8.3 การอ้างอิงหลักกฎหมายร่วมกับหลักพระวินัยในการบังคับใช้กฎหมาย

พระภิกษุสงฆ์ในฐานะบุคคลผู้มีสัญชาติและพำนักอยู่ในราชอาณาจักรไทยย่อมอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายอาญาเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป โดยไม่มีข้อยกเว้นในเชิงสถานะบุคคล เมื่อมีการกระทำที่เข้าข่ายความผิดทางอาญา เจ้าหน้าที่ของรัฐและศาลยุติธรรมย่อมมีหน้าที่ต้องดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้เป็นการบังคับใช้กฎหมายในระดับสมมติสัจจะ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยรวม

ขณะเดียวกัน พระธรรมวินัยเป็นระบบกฎหมายภายในของคณะสงฆ์ซึ่งใช้บังคับเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการรักษาความบริสุทธิ์ ความเป็นระเบียบ และความศรัทธาของสถาบันสงฆ์ บทลงโทษตามพระธรรมวินัย เช่น อาบัติปาราชิก ซึ่งส่งผลให้ต้องสละสมณเพศถือเป็นกลไกควบคุมทางศีลธรรมและจิตใจในระดับปรมัตถสัจจะ อันแตกต่างจากบทลงโทษทางอาญาที่มุ่งคุ้มครองสังคมภายนอก

ในทางหลักการ หากกรณีใดเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องเฉพาะพระธรรมวินัย เช่น การกระทำอาบัติเบาหรืออาบัติที่ไม่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอาญา ย่อมเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะสงฆ์ในการพิจารณาและจัดการตามกระบวนการสงฆ์โดยตรง ในทำนองเดียวกันหากเป็นกรณีที่เป็นความผิดทางอาญาโดยไม่กระทบต่อสถานะสมณเพศหรือพระวินัยโดยตรง ก็เป็นหน้าที่ของฝ่ายบ้านเมืองที่จะดำเนินการตามกฎหมายของรัฐ

อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญเกิดขึ้นในกรณีที่การกระทำของพระภิกษุเข้าข่ายทั้งความผิดทางอาญาและความผิดตามพระธรรมวินัยพร้อมกัน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการวินิจฉัยตามหลักกฎหมายของรัฐและหลักพระธรรมวินัยควบคู่กันไป ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุสงฆ์ตามมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งกำหนดให้เมื่อพระภิกษุถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาในบางกรณี พนักงานสอบสวนมีอำนาจให้พระภิกษุสละสมณเพศก่อนเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดี³⁶

จากการศึกษาพบว่า ปัญหาในทางปฏิบัติ คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐมักวินิจฉัยและบังคับใช้มาตรา 29 โดยอาศัยเพียงหลักกฎหมายของรัฐเป็นสำคัญ โดยมิได้พิจารณาหลักพระธรรมวินัยควบคู่กันไปว่าการกระทำดังกล่าวเข้าข่ายอาบัติระดับใด และสมควรต้องสละสมณเพศตามพระวินัยหรือไม่ ส่งผลให้เกิดการบังคับ

³⁶ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29.

ให้พระภิกษุลาสิกขาตั้งแต่ชั้นพนักงานสอบสวน แม้ในบางกรณีความผิดตามพระธรรมวินัยจะไม่ถึงขั้นปาราชิก การดำเนินการในลักษณะดังกล่าวจึงก่อให้เกิดปัญหาทั้งในเชิงกฎหมาย ศาสนา และสิทธิเสรีภาพของบุคคล

นอกจากนี้ การวินิจฉัยกรณีที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุสงฆ์ควรคำนึงถึงจารีตของคณะสงฆ์ไทย ประกอบด้วย โดยจารีตดังกล่าวสะท้อนแนวปฏิบัติที่สั่งสมมาอย่างยาวนานในการจัดการกับความผิดของพระภิกษุ เช่น การให้คณะสงฆ์พิจารณาทางพระวินัยก่อน หรือการรอผลการพิจารณาทางคฤธรรมควบคู่กับคดีโลกจารีตเหล่านี้มิได้ขัดต่อหลักนิติธรรม หากแต่เป็นกลไกที่ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างอำนาจรัฐกับอำนาจศาสนา

ดังนั้น การอ้างอิงและบังคับใช้กฎหมายในกรณีพระภิกษุกระทำความผิดจึงควรยึดหลักการวินิจฉัยควบคู่กันระหว่างกฎหมายอาญา พระธรรมวินัยและจารีตคณะสงฆ์ไทยเพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างรอบด้านเป็นธรรม และไม่กระทบต่อศักดิ์ศรีของสถาบันสงฆ์ ตลอดจนสอดคล้องกับหลักนิติธรรมและเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ³⁷

8.4 การสร้างแนวทางปฏิบัติเชิงนโยบายในระดับชาติเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติว่าด้วยการดำเนินคดีกับพระสงฆ์

การสร้างแนวทางปฏิบัติเชิงนโยบายในระดับชาติเกี่ยวกับการดำเนินคดีกับพระสงฆ์มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างความสมดุลระหว่างการบังคับใช้กฎหมายอาญาของรัฐกับการคุ้มครองพระธรรมวินัยของคณะสงฆ์ ทั้งนี้ เนื่องจากพระภิกษุสงฆ์มีสถานะพิเศษในสังคมไทย คือเป็นทั้งบุคคลตามกฎหมายของรัฐ และเป็นสมาชิกของสถาบันศาสนาที่มีระบอบวินัยเฉพาะตน

แม้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม โดยเฉพาะมาตรา 29 จะกำหนดอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุไว้อย่างชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติพบว่าการใช้ดุลพินิจตามบทบัญญัติดังกล่าวมักเป็นการวินิจฉัยฝ่ายเดียวโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งอาศัยหลักกฎหมายของรัฐเป็นสำคัญ โดยมิได้มีแนวทางปฏิบัติที่กำหนดให้ต้องพิจารณาหลักพระธรรมวินัยหรือประสานกับองค์กรปกครองคณะสงฆ์อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้เกิดปัญหาการบังคับให้พระภิกษุลาสิกขาตั้งแต่ชั้นพนักงานสอบสวน แม้ความผิดนั้นตามพระธรรมวินัยอาจไม่ถึงขั้นต้องสละสมณเพศ³⁸

จากปัญหาดังกล่าว งานวิจัยนี้เห็นว่า ควรมีการกำหนด “แนวทางปฏิบัติเชิงนโยบายระดับชาติ” สำหรับการดำเนินคดีอาญากับพระสงฆ์ โดยเปลี่ยนจากการใช้อำนาจของหน่วยงานฝ่ายเดียวไปสู่การดำเนินการในลักษณะ “กลไกร่วมหลายฝ่าย” อันประกอบด้วย (1) พนักงานสอบสวนในฐานะผู้บังคับใช้กฎหมายอาญา (2) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งมีฐานะเป็นสำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคมตามมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และ (3) ผู้แทนของมหาเถรสมาคมในฐานะองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์

กลไกดังกล่าวจะทำหน้าที่ร่วมกันในการพิจารณาว่า การกระทำที่ถูกกล่าวหา นั้นเข้าข่ายความผิดทางอาญาประเภทใด มีความเกี่ยวข้องหรือกระทบต่อพระธรรมวินัยในระดับใดและสมควรต้องดำเนินการให้สละสมณเพศในขั้นตอนไหน เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างรอบคอบเป็นธรรมและไม่ละเมิดหลักนิติธรรมตลอดจนไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัยและจารีตของคณะสงฆ์ไทย

³⁷ พระปลัดศานิตย์ นิจจงค์โณ (พงษ์จตุรา), ‘การบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายกับการวินิจฉัยกรณีพระภิกษุต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาบนฐานพระวินัยบัญญัติ’ (2567) 9(12) Journal of Roi Kaensarn Academi 1601, 1620–1623.

³⁸ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29.

นอกจากนี้ แนวทางปฏิบัติเชิงนโยบายดังกล่าวยังควรกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับลำดับขั้นตอนในการดำเนินคดี เช่น การแยกระหว่างกรณีความผิดซึ่งหน้าและกรณีที่ยังอยู่ในชั้นสอบสวนการกำหนดแนวปฏิบัติในการประสานงานก่อนการลาสิกขา และการคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหา ทั้งนี้ เพื่อป้องกันการลงโทษที่มีลักษณะเป็นการ “ตัดสินล่วงหน้า” ก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดทั้งในคดีโลกและคดีธรรม

กล่าวโดยสรุป การสร้างแนวทางปฏิบัติเชิงนโยบายในระดับชาติเกี่ยวกับการดำเนินคดีกับพระสงฆ์ โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างหลายฝ่าย จะช่วยรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัย ควบคู่กับการคุ้มครองหลักนิติธรรม และสิทธิของบุคคล อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธศาสนา ความศรัทธาของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของสังคมไทยโดยรวม

8.5 การให้ความรู้แก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ที่บังคับใช้กฎหมายแก่พระสงฆ์

การให้ความรู้แก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ที่บังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับสถานะของพระสงฆ์ของกฎหมายอาญาและขอบเขตการบังคับใช้พระธรรมวินัยเป็นกลไกสำคัญในการลดความเข้าใจคลาดเคลื่อนและป้องกันความขัดแย้งในการบังคับใช้กฎหมายในสังคมไทย งานวิจัยพบว่าปัญหาสำคัญประการหนึ่งมิได้เกิดจากตัวบทกฎหมายหรือพระธรรมวินัยโดยตรง หากแต่เกิดจากการขาดความรู้ความเข้าใจอย่างเป็นระบบของทั้งประชาชนทั่วไปและเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีกับพระสงฆ์³⁹

ในทางหลักการ พระสงฆ์เป็นบุคคลที่อยู่ภายใต้กฎหมายอาญาของรัฐเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป ขณะเดียวกันก็อยู่ภายใต้พระธรรมวินัยซึ่งเป็นระบบวินัยภายในของคณะสงฆ์ที่มีหลักเกณฑ์และบทลงโทษเฉพาะตน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การลาสิกขาเป็นบทลงโทษทางพระธรรมวินัยที่ใช้เฉพาะกรณีความผิดฐานอาบัติปาราชิกเท่านั้น มิใช่ผลที่ต้องเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติจากการกระทำผิดอาญาทุกกรณี อย่างไรก็ตาม ในสังคมไทยปัจจุบันยังพบว่าประชาชนจำนวนมากรวมถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐบางส่วนมีความเข้าใจว่าการที่พระภิกษุกระทำความผิดไม่ว่ากรณีใดก็ตามย่อมต้องถูกบังคับให้ลาสิกขาเสมอ

ความเข้าใจดังกล่าวส่งผลให้เกิด “แรงกดดันทางสังคม” และ “กระแสการลงโทษล่วงหน้า” โดยอาศัยความคิดเห็นสาธารณะมากกว่าหลักพระธรรมวินัยและหลักนิติธรรม ซึ่งอาจนำไปสู่การละเมิดสิทธิของพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหา และบั่นทอนความศรัทธาในกระบวนการยุติธรรมทั้งทางโลกและทางธรรม ในหลายกรณี การเรียกร้องให้ลาสิกขาเกิดขึ้นโดยไม่คำนึงว่าความผิดนั้นตามพระธรรมวินัยถึงขั้นต้องขาดจากสมณเพศหรือไม่

ดังนั้น หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ควรมีบทบาทเชิงรุกในการเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับหลักพระธรรมวินัยอย่างถูกต้อง เช่น การจำแนกประเภทอาบัติ การอธิบายว่ากรณีใดบ้างที่พระภิกษุต้องลาสิกขา และกรณีใดที่สามารถดำรงสมณเพศต่อไปได้แม้จะอยู่ในกระบวนการทางกฎหมายอาญา เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและลดการตัดสินเชิงอารมณ์ของสังคม

ในขณะเดียวกันควรมีการจัดอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมาย ได้แก่ พนักงานสอบสวน อัยการ และผู้พิพากษา เกี่ยวกับหลักพระธรรมวินัย จารีตคณะสงฆ์ และกฎหมายคณะสงฆ์ เพื่อให้การใช้ดุลพินิจเป็นไปอย่างรอบคอบและสอดคล้องกับบริบททางศาสนา ทั้งนี้ เนื่องจากคณะสงฆ์ไทย

³⁹ พระมหาปฤษฎร คำมา และคณะ, ‘การพัฒนาความยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายว่าด้วยวินัยสงฆ์ไทย’ (2564) 5(2) Interdisciplinary Management Journal 73.

ยึดถือหลักสำคัญ 3 ประการในการดำรงอยู่และการปกครองตนเอง ได้แก่ (1) พระธรรมวินัย (2) จารัตคณะสงฆ์ และ (3) กฎหมาย ทั้งในส่วนของกฎหมายสงฆ์และกฎหมายบ้านเมือง

กล่าวโดยสรุปการให้ความรู้แก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบจะช่วยสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างรัฐคณะสงฆ์และสังคมลดความขัดแย้งในการบังคับใช้กฎหมายและส่งเสริมให้การดำเนินคดีกับพระสงฆ์เป็นไปอย่างเป็นธรรมสอดคล้องทั้งหลักนิติธรรม พระธรรมวินัยและคุณค่าทางสังคมของพระพุทธศาสนาในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

8.6 แนวทางสร้างความสมดุลระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยในการบังคับใช้กฎหมาย

การสร้างสมดุลระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยในการบังคับใช้กฎหมายแก่พระภิกษุ จำเป็นต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจของรัฐกับระบบการปกครองและวินัยของคณะสงฆ์ เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างเหมาะสมและไม่เกิดความซ้ำซ้อนหรือความขัดแย้งระหว่างกระบวนการทั้งสองระบบ โดยสามารถกำหนดแนวทางสำคัญได้ 5 ประการ ได้แก่

ประการแรก การจำแนกขอบเขตอำนาจของกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยให้ชัดเจน โดยแยกบทบาทและอำนาจหน้าที่ของรัฐออกจากกระบวนการพิจารณาตามพระธรรมวินัย เพื่อช่วยลดความทับซ้อนของอำนาจและความขัดแย้งในการพิจารณาความผิดของพระภิกษุ

ประการที่สอง การสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ โดยควรกำหนดแนวทางหรือกระบวนการประสานงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองคณะสงฆ์ โดยเฉพาะเมื่อมีความจำเป็นต้องดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุ เพื่อให้การดำเนินการตามกฎหมายและการดำเนินการทางพระธรรมวินัยสามารถดำเนินไปอย่างเป็นระบบและลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้อง

ประการที่สาม การยึดหลักนิติธรรมควบคู่กับหลักพระธรรมวินัย กล่าวคือ การดำเนินการต่อพระภิกษุควรคำนึงถึงสิทธิ กระบวนการยุติธรรม และหลักประกันความเป็นธรรมตามกฎหมาย ขณะเดียวกันก็ต้องให้ความสำคัญกับหลักเกณฑ์และกระบวนการตามพระธรรมวินัย เพื่อให้การพิจารณาและการบังคับใช้กฎหมายได้รับการยอมรับทั้งในมิติของกฎหมายบ้านเมืองและมิติของพระพุทธศาสนา

ประการที่สี่ การกำหนดแนวทางปฏิบัติเชิงนโยบายในระดับชาติ โดยควรมีแนวทางกลางเกี่ยวกับการดำเนินคดีกับพระภิกษุที่หน่วยงานของรัฐและองค์กรคณะสงฆ์สามารถนำไปใช้เป็นมาตรฐานเดียวกัน อันจะช่วยลดความแตกต่างในการตีความและการปฏิบัติของแต่ละหน่วยงาน ตลอดจนทำให้กระบวนการบังคับใช้กฎหมายมีความชัดเจนและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ประการที่ห้า การส่งเสริมความรู้และความเข้าใจแก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ เกี่ยวกับขอบเขต บทบาท และความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัย เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถแยกแยะกระบวนการทางกฎหมายออกจากกระบวนการทางพระธรรมวินัยได้อย่างถูกต้อง และนำไปสู่การบังคับใช้กฎหมายที่เหมาะสมกับสถานะและบริบทของพระภิกษุ⁴⁰

แนวทางทั้งห้าประการดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นว่า การสร้างความสมดุลระหว่างกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัยมิใช่การให้น้ำหนักแก่ระบบใดระบบหนึ่งเหนืออีกระบบหนึ่ง แต่เป็นการกำหนดขอบเขตและกลไกการดำเนินงานของทั้งสองระบบให้สามารถประสานกันได้อย่างเหมาะสม โดยยังคงหลักนิติธรรม ความเป็นธรรม และหลักพระธรรมวินัยเป็นฐานสำคัญของการพิจารณา ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินการต่อพระภิกษุที่

⁴⁰ พระมหาอำนาจ อัจฉริยะเมธี, ประมาณเลิศ อัชฉริยะปัญญากุล และ วรพจน์ ถนอมกุล (เชิงอรรถ 27) 66–76.

เกี่ยวข้องกับความผิดอาญามีความชัดเจน เป็นระบบ และได้รับการยอมรับทั้งในทางกฎหมายและทางพระพุทธศาสนา

9. กรณีศึกษาพระภิกษุล่วงละเมิดทางเพศ การเปรียบเทียบบทลงโทษตามกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัย

ปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศโดยพระภิกษุเป็นประเด็นที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา ตลอดจนกระทบต่อหลักความยุติธรรมและความสงบเรียบร้อยของสังคมในภาพรวม กรณีดังกล่าวมิได้เป็นเพียงประเด็นทางศีลธรรมเท่านั้น หากยังเกี่ยวข้อง กับการบังคับใช้กฎหมายอาญาและกฎเกณฑ์ภายในของคณะสงฆ์ซึ่งมีระบบและเป้าหมายที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ บทความนี้มุ่งวิเคราะห์และเปรียบเทียบองค์ประกอบความผิดเกี่ยวกับเพศและบทลงโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายอาญาไทยกับพระธรรมวินัย โดยใช้กรณีพระภิกษุกระทำความผิดทางเพศเป็นกรณีศึกษา เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสอดคล้องและความแตกต่างระหว่างระบบกฎหมายทั้งสอง

9.1 ความผิดเกี่ยวกับเพศตามกฎหมายอาญาไทย

กฎหมายอาญาไทยกำหนดให้การล่วงละเมิดทางเพศเป็นความผิดอาญาร้ายแรง โดยเฉพาะความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราและความผิดฐานกระทำอนาจาร ซึ่งบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 และมาตรา 278–285 ความผิดดังกล่าวมีลักษณะเป็นการละเมิดสิทธิในร่างกาย เสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้เสียหาย โดยมีบทลงโทษตั้งแต่จำคุกเป็นระยะเวลานานจนถึงจำคุก ตลอดชีวิต ทั้งนี้ การดำเนินคดีต้องเป็นไปตามกระบวนการยุติธรรม โดยยึดหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ที่มีการสืบพยานตรวจสอบพยานหลักฐาน และเปิดโอกาสให้จำเลยต่อสู้คดีอย่างเป็นธรรม⁴¹

ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นพระภิกษุ หากศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่ามีความผิดจะต้องสละสมณเพศก่อนเข้ารับโทษจำคุก และหากยังมีได้ลาสิกขา ก็ถือว่าขาดจากความเป็นพระโดยอัตโนมัติตามระเบียบของกรมราชทัณฑ์⁴²

9.2 ความผิดเกี่ยวกับเพศตามพระธรรมวินัย

ในทางพระธรรมวินัย การล่วงละเมิดทางเพศถือเป็นการละเมิดศีลชั้นร้ายแรง โดยมีการจัดลำดับความผิดไว้อย่างชัดเจน ความผิดสูงสุดคือ ปาราชิกข้อที่ 1 (เสพเมถุน) ซึ่งกำหนดว่าพระภิกษุที่เสพเมถุนไม่ว่ากับบุคคลใด ถือว่าขาดจากความเป็นพระโดยทันทีและไม่อาจบวชใหม่ได้ตลอดชีวิต โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการไต่สวนในลักษณะเดียวกับกฎหมายอาญา

นอกจากนี้ ยังมีความผิดระดับรองลงมา ได้แก่ อาบัติสังฆาทิเสส ซึ่งครอบคลุมการกระทำที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศที่ยังไม่ถึงขั้นเสพเมถุน เช่น การต้องร่างกายด้วยเจตนากำหนด การพุดจาหรือแสดงพฤติกรรมทางเพศอย่างชัดแจ้ง ความผิดประเภทนี้ถือเป็นความผิดร้ายแรงทางวินัยสงฆ์ และอาจนำไปสู่การสละสมณเพศตามคำวินิจฉัยของคณะสงฆ์

9.3 การเปรียบเทียบองค์ประกอบความผิดในสองระบบ

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบความผิดเกี่ยวกับเพศในทั้งสองระบบ พบว่ามีความสอดคล้องกันในเชิงโครงสร้าง กล่าวคือ ต่างให้ความสำคัญกับองค์ประกอบภายนอก ได้แก่ การกระทำที่ปรากฏเป็นรูปธรรม

⁴¹ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 และมาตรา 278–285.

⁴² ยุทธศักดิ์ ริมมะเอ็จ (เชิงอรรถ 12) 49–67.

และองค์ประกอบภายใน ได้แก่ เจตนาของผู้กระทำ โดยถือว่าการกระทำโดยเจตนาเป็นหัวใจสำคัญของความผิด อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างสำคัญอยู่ที่กรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของกฎหมาย

กฎหมายอาญาให้ความสำคัญกับการคุ้มครองผู้เสียหายและความสงบเรียบร้อยของสังคม จึงเน้นการพิสูจน์การละเมิดสิทธิและความยินยอมของผู้เสียหาย ขณะที่พระธรรมวินัยมุ่งรักษาความบริสุทธิ์ของสมณเพศเป็นหลักจึงพิจารณาความผิดจากพฤติกรรมและสภาพจิตของพระภิกษุ โดยไม่คำนึงถึงความยินยอมหรือไม่ยินยอมของคู่กรณี

9.4 การเปรียบเทียบบทลงโทษและความสอดคล้องของความผิด

เมื่อเปรียบเทียบบทลงโทษ พบว่า ความผิดฐานกระทำอนาจารตามกฎหมายอาญามีลักษณะใกล้เคียงกับอาบัติสังฆาติเสสในทางพระธรรมวินัย เนื่องจากการล่วงละเมิดทางเพศที่ยังไม่ถึงขั้นรุนแรงที่สุด อย่างไรก็ตาม พระธรรมวินัยมีความเคร่งครัดมากกว่า เนื่องจากการกระทำจะไม่เข้าข่ายความผิดอาญา ก็ยังอาจเป็นความผิดร้ายแรงทางวินัยสงฆ์ได้ ในส่วนของความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราตามกฎหมายอาญา เมื่อเปรียบเทียบกับปาราชิกข้อเสพเมณพบที่มีความแตกต่างเชิงแนวคิดอย่างชัดเจน กล่าวคือ ปาราชิกมิได้พิจารณาจากการใช้กำลังหรือการขาดความยินยอม แต่ถือเอาการฝ่าฝืนศีลขั้นสูงสุดของสมณเพศเป็นสาระสำคัญ ดังนั้น การเสพเมณโดยสมัครใจอาจไม่เป็นความผิดอาญา แต่เป็นความผิดสูงสุดในทางพระธรรมวินัยโดยเด็ดขาด⁴³

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบ พบว่าการบังคับใช้กฎหมายอาญาและพระธรรมวินัยมีเป้าหมายและกระบวนการที่แตกต่างกัน แต่ต่างก็มีบทบาทสำคัญในการจัดการกับปัญหาพระภิกษุล่วงละเมิดทางเพศ การประสานงานระหว่างสองระบบกฎหมายให้มีความชัดเจนและสอดคล้องกันมากยิ่งขึ้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อรักษาความศรัทธาของสังคมต่อสถาบันสงฆ์ ควบคู่กับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายและหลักความยุติธรรมในสังคมไทย

ดังนั้น การดำเนินคดีในกรณีพระภิกษุล่วงละเมิดทางเพศจึงควรอาศัยการพิจารณาควบคู่กันทั้งกฎหมายอาญา พระธรรมวินัย และกฎหมายคณะสงฆ์ เพื่อให้การลงโทษมีความเหมาะสมเป็นธรรม และรักษาทั้งหลักนิติธรรมและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

10. กรณีศึกษาพระภิกษุมีความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ การเปรียบเทียบบทลงโทษตามกฎหมายอาญากับพระธรรมวินัย

กรณีพระภิกษุกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ เช่น การลักทรัพย์ ยักยอก นื้อโกง หรือรับของโจรเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อทั้งระบบกฎหมายของรัฐและความศรัทธาของประชาชนต่อสถาบันสงฆ์ ความผิดลักษณะดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นการละเมิดกฎหมายอาญา หากยังเป็นการฝ่าฝืนพระธรรมวินัยซึ่งถือเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการดำรงอยู่ของสมณเพศ บทความนี้มุ่งวิเคราะห์และเปรียบเทียบองค์ประกอบความผิดและบทลงโทษในกรณีพระภิกษุกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ระหว่างกฎหมายอาญาไทยกับพระธรรมวินัย เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างเชิงโครงสร้าง แนวคิด และเป้าหมายของการลงโทษในสองระบบกฎหมาย

10.1 ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ตามกฎหมายอาญาไทย

กฎหมายอาญาไทยกำหนดความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ไว้อย่างเป็นระบบ อาทิ ความผิดฐานลักทรัพย์ ยักยอก นื้อโกง หรือรับของโจร โดยมุ่งคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลและรักษาความสงบเรียบร้อย

⁴³ พระมหาชนบ สหายปญญ, พระมหาสุรารุท ชาณโสภณ และ พระจาดรงค์ อาจารย์สุโ (เชิงอรรถ 24) 100–111.

ทางเศรษฐกิจของสังคม การดำเนินคดีต้องเป็นไปตามกระบวนการยุติธรรมทั่วไป มีการสอบสวน สืบพยาน และพิจารณาคดีโดยศาลภายใต้หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

ในทางปฏิบัติ เมื่อผู้ถูกกล่าวหาเป็นพระภิกษุ มักมีการลาสิกขา ก่อนเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างโปร่งใสและไม่กระทบต่อภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนา⁴⁴ อย่างไรก็ตาม การลาสิกขา ดังกล่าว มิได้ตัดสิทธิหรือหน้าที่ในการรับโทษทางอาญาหากศาลพิพากษาว่ามีความผิด

10.2 ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินตามพระธรรมวินัย

ในทางพระธรรมวินัย ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินถูกจัดลำดับความร้ายแรงไว้อย่างชัดเจน โดยมีตั้งแต่อาบัติเบาไปจนถึงอาบัติร้ายแรงที่สุด คือ ปาราชิกข้อที่สอง (อทินนาทาน) ซึ่งหมายถึงการลักทรัพย์ของผู้อื่นโดยเจตนา หากพระภิกษุรูปใดกระทำความผิดเข้าข่ายอทินนาทาน และมีพยานหลักฐานหรือยอมรับสารภาพ จะถือว่าขาดจากความเป็นพระโดยอัตโนมัติ ไม่ต้องรอลงอาญาจากศาลของรัฐ

อย่างไรก็ตาม พระธรรมวินัยให้ความสำคัญกับ เจตนาและลักษณะการได้ทรัพย์สินเป็นสำคัญ หากเป็นการรับทรัพย์สินโดยสมัครใจจากญาติโยมโดยไม่มีการหลอกลวงหรือเจตนาทุจริต อาจไม่ถึงขั้นเป็นอาบัติปาราชิก แต่หากมีการพูดเท็จปกปิดข้อเท็จจริง หรือใช้กลอุบายเพื่อให้ได้ทรัพย์สินมาอาจเข้าข่ายอาบัติร้ายแรงตามพระวินัย⁴⁵

10.3 การเปรียบเทียบองค์ประกอบความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินในทั้งสองระบบ พบว่ามีความสอดคล้องกันในเชิงโครงสร้าง กล่าวคือ ต่างให้ความสำคัญกับองค์ประกอบภายนอกและองค์ประกอบภายในของการกระทำความผิด

ในด้านองค์ประกอบภายนอก ทั้งกฎหมายอาญาและพระธรรมวินัยต่างพิจารณาจากการกระทำที่ปรากฏเป็นรูปธรรม เช่น การเอาทรัพย์สินของผู้อื่นไปโดยมิชอบ การครอบครองทรัพย์สินที่ได้มาโดยทุจริตหรือการรับของโจรโดยสามารถพิสูจน์ได้จากพฤติการณ์และพยานหลักฐาน

ในด้านองค์ประกอบภายใน ทั้งสองระบบต่างถือเอา “เจตนา” เป็นสาระสำคัญ กล่าวคือ หากไม่มีเจตนาทุจริต การกระทำอาจไม่เป็นความผิด หรือเป็นความผิดในระดับที่เบากว่า อย่างไรก็ตาม พระธรรมวินัยให้ความสำคัญกับความบริสุทธิ์ทางจิตใจของพระภิกษุเป็นพิเศษ แม้การกระทำจะไม่ถึงขั้นเป็นความผิดอาญา ก็อาจถือเป็นอาบัติทางวินัยได้ หากแสดงถึงความโลภหรือความไม่สำรวม

10.4 การเปรียบเทียบบทลงโทษในความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน

ในเชิงบทลงโทษ พบว่าพระธรรมวินัยมีระบบการลงโทษที่ละเอียดและครอบคลุมตั้งแต่อาบัติปาจิตตีย์ ซึ่งเป็นความผิดเล็กน้อย ไปจนถึงอาบัติปาราชิก ซึ่งเป็นความผิดสูงสุดและมีผลให้สิ้นสุดสถานะสมณเพศโดยทันที ขณะที่กฎหมายอาญาไทยกำหนดโทษในรูปแบบการจำคุก ปรับหรือทั้งจำทั้งปรับ โดยพิจารณาจากมูลค่าทรัพย์สิน พฤติการณ์ และความเสียหายที่เกิดขึ้น

งานวิจัยของพระมหาอำนาจ อจฺฉริยเมธี และคณะ (2566) ชี้ให้เห็นว่า ในหลายกรณี แม้พระภิกษุยังไม่ถูกศาลพิพากษาว่ามีความผิด แต่เมื่อคณะสงฆ์ตรวจสอบแล้วพบว่าการฝ่าฝืนพระธรรมวินัยก็สามารถ

⁴⁴ เจษฎา บัวบาล และ วรันทร์ สิงห์งาม (เชิงอรรถ 30) 1–18.

⁴⁵ สุกัญญาณัฐ อบสิน (เชิงอรรถ 28) 88–90.

มีคำสั่งให้สละสมณเพศก่อนการตัดสินของศาลได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างเชิงโครงสร้างระหว่างกระบวนการทางโลกกับกระบวนการทางสงฆ์⁴⁶

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบ พบว่าแม้กฎหมายอาญาไทยและพระธรรมวินัยจะมีโครงสร้างองค์ประกอบความผิดที่คล้ายคลึงกัน แต่มีเป้าหมายของการลงโทษที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ กฎหมายอาญามุ่งคุ้มครองทรัพย์สินและความสงบเรียบร้อยของสังคม ขณะที่พระธรรมวินัยมุ่งรักษาความบริสุทธิ์ของสมณเพศและศรัทธาของประชาชน การประสานความร่วมมือระหว่างกลไกของรัฐและคณะสงฆ์จึงมีความจำเป็น เพื่อให้การจัดการกับกรณีพระภิกษุกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินไปอย่างสมดุล เป็นธรรม และสอดคล้องกับหลักนิติธรรมและหลักพุทธธรรม

11. บทสรุป

การแสวงหาความสมดุลระหว่างหลักกฎหมายอาญากับหลักพระธรรมวินัยเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความเข้าใจในแก่นของแต่ละระบบ ทั้งในแง่ของเป้าหมาย กระบวนการ และผลลัพธ์ที่มุ่งหวัง กฎหมายอาญาเป็นกลไกของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อยและคุ้มครองสิทธิของประชาชน โดยใช้หลักความเสมอภาคและหลักการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม ขณะที่พระธรรมวินัยมีจุดประสงค์เพื่อรักษาความบริสุทธิ์แห่งสมณเพศ โดยเน้นการขัดเกลาจิตใจและดำรงพระศาสนาให้บริสุทธิ์ผ่านระบบอาบัติ ซึ่งอาจใช้เกณฑ์และกระบวนการที่แตกต่างจากระบบของบ้านเมืองอย่างชัดเจน ความแตกต่างนี้กลายเป็นจุดท้าทายในการบังคับใช้กฎหมายกับพระภิกษุในคดีอาญา โดยเฉพาะเมื่อผลแห่งกระบวนการหนึ่งไม่สอดคล้องกับอีกระบบ เช่น พระภิกษุผิดวินัยแต่พ้นผิดในศาล หรือกลับกันการสร้างสมดุลที่ยั่งยืนจึงไม่ใช่การทำให้สองระบบเหมือนกัน แต่คือการสร้าง "พื้นที่ประสาน" ที่เคารพต่อบทบาทของทั้งสองฝ่าย รัฐควรคงไว้ซึ่งหลักนิติธรรมและสิทธิของประชาชน ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้คณะสงฆ์ได้

การดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยในขอบเขตที่ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น การจัดตั้งกลไกกลาง เช่น คณะกรรมการร่วมที่มีทั้งผู้ทรงคุณวุฒิทางกฎหมายและพระวินัย อาจเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยกลั่นกรองกรณีซับซ้อน ขณะเดียวกัน การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจของหน่วยงานรัฐเกี่ยวกับพระวินัยและการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้รองรับบริบทเฉพาะของพระภิกษุ จะช่วยให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ขัดแย้งกับหลักพระศาสนา และยังรักษาความยุติธรรมของสังคมโดยรวมได้อย่างกลมกลืน

⁴⁶ พระมหาอำนาจ อจฺญริยเมธี, ประมาณเลิศ อจฺญริยปัญญากุล และ วรพจน์ ถนอมกุล (เชิงอรรถ 27) 66–76.

มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบาง (Vulnerable Victims)

: ศึกษาเฉพาะกรณีความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา*

Legal Measures for the Protection of Vulnerable Victims

: A Case Study of the Offense of Rape

สุรเชษฐ์ ตรีธวัช**

Surachet Trithawat

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันประเทศไทยยังคงประสบปัญหาและข้อบกพร่องเชิงโครงสร้างเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายกลุ่มเปราะบาง (Vulnerable Victims) ในคดีความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เสียหายกลุ่มที่มีความหลากหลายทางเพศและเพศสภาพ (LGBTQI+) หรือผู้ใหญ่ที่มีบาดแผลทางจิตใจ หรือผู้ที่ต้องเผชิญการล่วงละเมิดทางเพศซ้ำ ซึ่งมักจะถูกกลั่นแกล้งและไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิตามหลักสิทธิมนุษยชนอย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและเสนอแนะแนวทางในการพัฒนากฎทางกฎหมายเพื่อยกระดับการคุ้มครองผู้เสียหายกลุ่มเปราะบางดังกล่าว ให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล โดยใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Legal Study) ระหว่างกฎหมายของประเทศไทย กับสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสาธารณรัฐเกาหลีเพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหานั้นที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย

จากการศึกษาพบว่า มาตรการคุ้มครองผู้เสียหายกลุ่มเปราะบางของประเทศไทยยังประสบปัญหาสำคัญ 3 ประการ คือ

- 1) การขาดศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบวิกฤตทางเพศ (Rape Crisis Centers) และหน่วยสอบสวนเฉพาะด้านอาชญากรรมทางเพศ (Sex Crime Units) ที่มีบุคลากรผู้ชำนาญการเฉพาะ ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน และฟื้นฟูผู้เสียหาย
- 2) การขาดมาตรการสอบสวนที่คำนึงถึงผลกระทบทางจิตใจของผู้เสียหาย (Trauma-Informed Approach) อันนำไปสู่ภาวะการถดถอยเป็นเหยื่อซ้ำ (Re-victimization)
- 3) การขาดแนวทางและสถานที่สอบปากคำที่เป็นสัดส่วนและเหมาะสมกับกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศและเพศสภาพ (LGBTQI+) หรือผู้ใหญ่ที่มีบาดแผลทางจิตใจ หรือผู้ที่ต้องเผชิญการล่วงละเมิดทางเพศซ้ำ ส่งผลให้กระบวนการรวบรวมพยานหลักฐานขาดความครบถ้วนและล่าช้า

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการค้นคว้าอิสระ เรื่อง “มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบาง (Vulnerable Victims) : ศึกษาเฉพาะกรณีความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา” หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

**นักศึกษาลัทธิศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ที่อยู่: คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

E-mail: 6611921019@stu.nida.ac.th

เมื่อเปรียบเทียบกับมาตรการในการคุ้มครองผู้เสียหายของประเทศดังกล่าวข้างต้นจะพบว่า สหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศส และสาธารณรัฐเกาหลี ต่างมีศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบวิกฤตทางเพศ (Rape Crisis Centers) และหน่วยสอบสวนเฉพาะด้านอาชญากรรมทางเพศ (Sex Crime Units) ที่มีบุคลากรผู้ชำนาญการเฉพาะ มีมาตรการสอบสวนที่คำนึงถึงผลกระทบทางจิตใจของผู้เสียหาย (Trauma-Informed Approach) และมีแนวทางและสถานที่สอบปากคำที่เป็นสัดส่วนและเหมาะสมกับกลุ่มผู้เสียหาย

ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าหากประเทศไทยจัดให้มีมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบาง (Vulnerable Victims) ในความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา โดยเฉพาะผู้เสียหายกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศและเพศสภาพ (LGBTQI+) หรือผู้ใหญ่ที่มีบาดแผลทางจิตใจ หรือผู้ที่ต้องเผชิญการล่วงละเมิดทางเพศซ้ำ ตามมาตรการดังกล่าวข้างต้นนี้แล้ว จะทำให้การคุ้มครองผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบาง (Vulnerable Victims) ดังกล่าวของไทยได้รับความคุ้มครองอย่างเท่าเทียมและมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ผู้เสียหายกลุ่มเปราะบาง, ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา, การตกเป็นเหยื่อซ้ำ

Abstract

Currently, Thailand continues to face structural problems and shortcomings in legal measures to protect the rights of rape victims, especially those in the LGBTQI+ community, traumatized adults, or repeat sexual abusers. These individuals are often neglected, and their human rights are not effectively protected. This research aims to analyze the obstacles and suggest ways to develop legal mechanisms to enhance the protection of such victims in line with international standards. The research employs a documentary research methodology and a comparative study of laws in Thailand, The United States of America, French Republic, and Republic of Korea to propose solutions appropriate to the Thai social context.

The study found that Thailand's measures to protect vulnerable victims still face three major problems:

- 1) A lack of centers to help rape victims and specialized agencies for sexual crimes with expert personnel to provide assistance, support, and rehabilitation to victims.
- 2) A lack of investigative guidelines that consider the psychological impact on victims, leading to further emotional trauma.
- 3) A lack of appropriate guidelines and locations for interviewing LGBTQI+ adults with emotional trauma or those who have been repeatedly sexually abused, resulting in incomplete and delayed evidence gathering processes.

When compared to the victim protection measures of the countries mentioned above, it can be seen that The United States of America, French Republic, and Republic of Korea all have rape victim support centers and specialized agencies for sexual crimes with expert personnel, investigative measures that consider the psychological impact on victims (a trauma-aware approach), and interview procedures and locations that are proportionate and appropriate for the group of victims.

Therefore, researchers conclude that if Thailand implements the legal measures to protect victims of rape, especially victims from the LGBTQI+ community, adults with emotional trauma, or those who have been repeatedly sexually abused, as specified in the aforementioned measures, the protection of these victim groups in Thailand will be equitable and effective.

Keywords: Vulnerable Victims, Rape Offenses, re-victimization

1. บทนำ

การข่มขืนกระทำชำเราถือเป็นหนึ่งในอาชญากรรมทางเพศที่เกิดขึ้นบ่อยและมีให้เห็นในทุกยุคทุกสมัย โดยลักษณะคดีเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะทวีความซับซ้อนและรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ และในบางกรณียังนำมาซึ่งอันตรายต่อชีวิตของผู้เสียหาย เช่น คดีข่มขืนเด็กหญิงแก้ว (น้องแก้ว) บนรถไฟ เมื่อปีพ.ศ. 2557¹ และคดีล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. 2562 กรณีคดีนายสมคิด พุ่มพวง ที่พ้นโทษออกมาเพียง 6 เดือน ก็ก่อเหตุฆ่าข่มขืนผู้เสียหายตามที่ปรากฏเป็นข่าว² การข่มขืนกระทำชำเรา นอกจากจะมีผลกระทบต่อร่างกายของผู้เสียหายแล้วยังส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของผู้เสียหายอย่างลึกซึ้งแล้ว ผู้เสียหายบางรายอาจเผชิญภาวะเครียดหรือซึมเศร้าหลังเกิดเหตุการณ์ หรือ PTSD (Post-Traumatic Stress Disorder)³ เกิดการตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ อันนำไปสู่การตัดสินใจทำแท้ง หรือติดเชื้อ HIV หรือโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์อื่น ๆ อันสะท้อนถึงปัญหาทางสังคมและเป็นความท้าทายที่ทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันในการป้องกันมิให้เกิดการกระทำ ความผิดและฟื้นฟูผู้เสียหายเพื่อให้ผู้เสียหายสามารถกลับมามีชีวิตอย่างมีความสุขในสังคม และลดปัญหาสังคมที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต จากสถิติการรับแจ้งความคดีข่มขืนกระทำชำเราย้อนหลังของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ⁴ ในระหว่างปี พ.ศ. 2563 ถึง ปี พ.ศ. 2566 พบว่ามีการรับแจ้งความคดีข่มขืนกระทำชำเรา โดยแยกเป็นรายปี ดังนี้

ปี พ.ศ. 2563 มีคดีที่รับแจ้งความคดีข่มขืนกระทำชำเรา จำนวน 1,764 คดี

ปี พ.ศ. 2564 มีคดีที่รับแจ้งความคดีข่มขืนกระทำชำเรา จำนวน 1,341 คดี

ปี พ.ศ. 2565 มีคดีที่รับแจ้งความคดีข่มขืนกระทำชำเรา จำนวน 1,525 คดี

ปี พ.ศ. 2566 มีคดีที่รับแจ้งความคดีข่มขืนกระทำชำเรา จำนวน 1,855 คดี⁵

ตัวเลขเหล่านี้เป็นเพียงตัวเลขที่มีการรับแจ้งความเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้วอาจเกิดการข่มขืนกระทำชำเรามากกว่าสถิติข้างต้น เพราะจากข้อมูลของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) พบว่า มีผู้หญิงถูกละเมิดทางเพศ ถูกกระทำความรุนแรงทางร่างกายหรือจิตใจไม่น้อยกว่า 7 คนต่อวัน ในขณะที่รายงานของสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (UNODC) พบว่ากว่าร้อยละ 87 ของคดีการถูกล่วงละเมิดทางเพศไม่เคยถูกรายงาน⁶ ดังนั้นสถิติข้างต้น จึงอาจมีสถิติที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงเท่าใดนัก

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ผู้เสียหายจำนวนมากไม่เลือกดำเนินคดี คือ การถูกซ้ำเติมจากบุคคลในกระบวนการยุติธรรมอันพาไปสู่ภาวะการตกเป็นเหยื่อซ้ำ (Re-victimization) โดยบุคคลในกระบวนการยุติธรรม จนมีการกล่าวกันว่าหากผู้ที่ถูกข่มขืนเลือกที่จะดำเนินคดีจะเหมือนโดนข่มขืนซ้ำแล้วซ้ำเล่า

¹ Thairath News, ‘ย้อนรอยคดีข่มขืนฆ่าบนรถไฟ’ (ข่าวไทยรัฐ, 1 ตุลาคม 2557) <<https://www.youtube.com/watch?v=MT5yOmLQH5s>> สืบค้นวันที่ 10 พฤศจิกายน 2568.

² ยุทธนา ศรีธรรมสุทธิ์ และสุนทร บุษิตชน, ‘มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการก่ออาชญากรรมซ้ำในคดีอุกฉกรรจ์’ (2565) 7 วารสารปัญญาปณิธาน 238, 239.

³ กรมสุขภาพจิต, ‘PTSD ภัยซ้ำสอง เหยื่ออาชญากรรม’ (กรมสุขภาพจิต, 21 ตุลาคม 2561) <<https://dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=28426>> สืบค้นวันที่ 10 พฤศจิกายน 2568.

⁴ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, ‘สถิติฐานความผิดคดีอาญา’ (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 25 เมษายน 2566) <https://data.go.th/dataset/rtp_crimes_stat> สืบค้นวันที่ 10 พฤศจิกายน 2568.

⁵ เพิ่งอ้าง.

⁶ ไทยพีบีเอส, ‘สสส.พบหญิงไทยถูกทำร้าย-ละเมิดทางเพศวันละมากกว่า 7 คน’ (ไทยพีบีเอส, 8 มีนาคม 2565) <<https://www.thaibps.or.th/news/content/313423>> สืบค้นวันที่ 10 พฤศจิกายน 2568.

แม้ว่ากฎหมายไทยจะมีพัฒนาการในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายกลุ่มเปราะบางในความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราอย่างต่อเนื่อง เช่น มีการแก้ไขกฎหมายอาญาให้การข่มขืนคู่สมรสเป็นความผิด⁷ การบัญญัติให้มีสหวิชาชีพเข้าร่วมการถามปากคำเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี⁸ แต่อย่างไรก็ตามมาตรการดังกล่าวกลับไม่ครอบคลุมถึงกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศและเพศสภาพ (LGBTQI+) หรือผู้ใหญ่ที่มีบาดแผลทางจิตใจ หรือผู้ที่ต้องเผชิญการล่วงละเมิดทางเพศซ้ำ ส่งผลให้ผู้เสียหายกลุ่มเหล่านี้ มีความเสี่ยงสูงที่จะตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงหรือการล่วงละเมิดซ้ำ (Re-victimization)

ดังนั้น เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายกลุ่มเปราะบางดังกล่าวให้ได้รับความคุ้มครองอย่างมีประสิทธิภาพทั้งในด้านโครงสร้างและกระบวนการทางกฎหมาย จึงควรเสนอแนะให้มีการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบวิกฤตทางเพศ (Rape Crisis Center) และหน่วยสอบสวนเฉพาะด้านอาชญากรรมทางเพศ (Sex Crime Unit) โดยมีแนวทางในการสอบสวนที่คำนึงถึงภาวะบาดแผลทางจิตใจ (Trauma-Informed Investigation) ของผู้เสียหาย

2. แนวคิดที่เกี่ยวข้องในการคุ้มครองผู้เสียหายในความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา

2.1 แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน

แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน (Human Rights) มาจากแนวคิดที่ว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับสิทธิโดยกำเนิดที่เหมือนกัน ถูกสร้างมาอย่างเท่าเทียมกัน เป็นสิ่งที่เป็นสากลไม่สามารถจำหน่ายโอนและไม่สามารถแบ่งแยกได้⁹ โดยสิทธิมนุษยชนสามารถแบ่งได้ 2 ระดับ¹⁰ ได้แก่

ระดับแรก คือ สิทธิที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ซึ่งเป็นสิทธิที่ไม่สามารถจำหน่ายโอนให้แก่ผู้ใดได้ อันได้แก่ สิทธิในชีวิต ในอันที่จะห้ามมิให้ผู้ใดมาทำลาย ทำการค้าหรือทรมานอย่างโหดร้าย สิทธิในความเชื่อหรือลัทธิในศาสนา สิทธิทางการเมือง เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การแสดงออก การสื่อความหมายโดยวิธีอื่น

ระดับที่สอง คือ สิทธิที่ต้องมีการรับรองโดยกฎหมายหรือโดยรัฐ อันได้แก่ ความเสมอภาคระหว่างชายและหญิง สิทธิที่จะได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สิทธิของเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ คนพิการ การได้รับสัญชาติ การได้รับบริการสาธารณสุข สิทธิทางด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น สิทธิเหล่านี้จะต้องได้รับ การบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย หรือแนวนโยบายของรัฐ

สิทธิมนุษยชน (Human Rights) ครอบคลุมสิทธิไว้ 5 ประเภทด้วยกัน¹¹ อันได้แก่

1) สิทธิพลเมือง (Civil Rights) มีลักษณะที่เป็นสิทธิตามธรรมชาติที่มีมาแต่เดิม และปรากฏอยู่ในบทบัญญัติข้อที่ 1-21 ของกฎบัตรสหประชาชาติ¹² เช่น สิทธิในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพและความมั่นคงในชีวิต การไม่ถูกทรมาน ไม่ทำร้ายหรือฆ่า สิทธิในความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย สิทธิที่จะได้รับสัญชาติ เป็นต้น

⁷ มาตรา 277 แห่งประมวลกฎหมายอาญา.

⁸ มาตรา 133 ทวิ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.

⁹ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน (พิมพ์ครั้งที่ 4, สำนักพิมพ์โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2567) 223-224.

¹⁰ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, บทวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์และเชื่อมโยงเพื่อวางทิศทางแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2557-2561) (พิมพ์ครั้งที่ 1, สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา 2556) 2.

¹¹ เฟ้งอ้าง 2-3.

¹² อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน (พิมพ์ครั้งที่ 6, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2561) 23.

2) สิทธิทางการเมือง (Political Rights) ได้แก่ สิทธิในการมีส่วนร่วมกับรัฐในการดำเนินกิจการที่เป็นประโยชน์สาธารณะ เสรีภาพในการรวมกลุ่มเป็นพรรคการเมือง เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ สิทธิการเลือกตั้งอย่างเสรี

3) สิทธิทางสังคม (Social Rights) ซึ่งเป็นสิทธิของประชาชนที่จะได้รับบริการทางสังคม ในฐานะที่เป็นสมาชิกในสังคม ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับการศึกษา การได้รับหลักประกันด้านสุขภาพ สิทธิที่จะได้รับความมั่นคงทางสังคม สิทธิที่จะมีเสรีภาพในการเลือกคู่ครองและสร้างครอบครัว เป็นต้น

4) สิทธิในทางเศรษฐกิจ (Economic Rights) ได้แก่ สิทธิในการมีงานทำ ได้เลือกงานอย่างมีอิสระ และได้รับค่าจ้างที่เหมาะสม สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน เป็นต้น

5) สิทธิทางวัฒนธรรม (Cultural Rights) ได้แก่ การมีเสรีภาพในการใช้ภาษาหรือสื่อความหมายในภาษาท้องถิ่นของตนเอง การมีเสรีภาพในการแต่งกายตามวัฒนธรรม การปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของตน การปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา เป็นต้น

2.2 แนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

“ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” (Menschenwuerde) ยังไม่มีคำนิยามที่เป็นการยอมรับเป็นการทั่วไป คำว่า “ศักดิ์ศรี” (Wuerde) ในทางประวัติศาสตร์ก็มีการนิยามความหมายแตกต่างกันไป โดย

“ศักดิ์ศรี” (Dignitas) ในความหมายของชาวโรมัน หมายถึงเกียรติในทางส่วนบุคคลที่ปรากฏต่อสาธารณะ ดังนั้น ศักดิ์ศรีในความหมายของชาวโรมันจึงไม่ใช่เรื่องของบุคคลทุกคนหากแต่หมายถึงเฉพาะบุคคล ที่ได้รับเกียรติจากสาธารณะ

“ศักดิ์ศรี” ในความเข้าใจของศาสนาคริสต์ หมายถึง ความเมตตาของพระเจ้า ซึ่งเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในทางศาสนาคริสต์ว่า มนุษย์นั้นถูกสร้างขึ้นมาจากความประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้น ศักดิ์ศรีของมนุษย์มีอาจถูกทำลายหรือถูกพรากไปได้โดยการกระทำของบุคคลอื่น หากแต่ถูกทำลายได้โดยบาปของตนเอง ศักดิ์ศรีในคริสต์ศาสนาจึงเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้า มนุษย์จึงไม่อาจปฏิบัติต่อมนุษย์เหมือนไม่ใช่มนุษย์ หรือไม่มองมนุษย์ด้วยกันเหมือนเป็นสัตว์ ตรงกันข้ามมนุษย์จึงต้องมีความเคารพต่อกันหรือรู้จักใช้กันและกัน¹³

2.3 แนวคิดสตรีนิยม

ทฤษฎีสตรีนิยม (Feminist Theories) เป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นเพื่อตอบโต้ข้อจำกัดของทฤษฎีอาชญาวิทยาแบบดั้งเดิมซึ่งมักละเลยประเด็นเกี่ยวกับผู้หญิงและความไม่เท่าเทียมทางเพศในฐานะผู้กระทำผิดและเหยื่อของอาชญากรรม โดยทฤษฎีนี้เสนอว่าความรุนแรงทางเพศ เช่น การข่มขืนกระทำชำเรา มิได้เป็นเพียงพฤติกรรมเบี่ยงเบนของปัจเจกบุคคลแต่เป็นผลของโครงสร้างอำนาจที่ผู้ชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) อันฝังรากลึกในระบบสังคม กฎหมาย และวัฒนธรรม

ทฤษฎีสตรีนิยม (Feminist Theories) มีมุมมองแนวคิดที่หลากหลายแตกต่างกัน อาทิ

1) แนวคิดสตรีนิยมแบบเสรีนิยม (Liberal Feminism) ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 17-18 ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐประชาธิปไตยและระบบทุนนิยม ที่มองว่าการกดขี่ผู้หญิงเกิดจากการขาดสิทธิทางการเมืองและสิทธิพลเมือง โดยมุ่งให้มีการปฏิรูประบบกฎหมายและนโยบายให้มีโอกาสเท่าเทียมกัน เช่น สิทธิเลือกตั้ง สิทธิในการทำงานและการศึกษา ทฤษฎีนี้เชื่อในแนวทางปฏิรูปมากกว่า

¹³ บรรเจิด สิงคะเนติ, *หลักพื้นฐานสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์* (พิมพ์ครั้งที่ 7 สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2567) 103-104.

การปฏิบัติและมองว่าแต่ละบุคคลควรได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมทั้งหมด¹⁴

2) แนวคิดสตรีนิยมแบบมาร์กซิสต์ (Marxist Feminism) เป็นแนวคิดที่วิเคราะห์ว่า การกดขี่ผู้หญิงเกิดจากโครงสร้างของระบบทุนนิยมที่อิงอยู่กับการใช้แรงงานของผู้หญิงโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนหรือไม่ได้รับการยอมรับในฐานะผู้ผลิต เช่น งานบ้านและการดูแลบ้าน ซึ่งมีคุณค่าทางเศรษฐกิจแต่ไม่ถูกนับรวมในระบบการผลิตหลัก แนวคิดนี้เชื่อมโยงกับการที่ผู้หญิงจำนวนมากต้องตกเป็นเหยื่อของการเอารัดเอาเปรียบทั้งทางเศรษฐกิจและทางเพศ และในบริบทของอาชญาวิทยาสตรีนิยมแบบมาร์กซิสต์มองว่าอาชญากรรมทางเพศไม่ได้เป็นเพียงปัญหาทางจริยธรรมส่วนบุคคล แต่เป็นผลพวงจากความไม่เท่าเทียม เชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะการแบ่งงานตามเพศในระบบทุน ความเหลื่อมล้ำในโอกาสทางเศรษฐกิจ และอำนาจการครอบงำที่ผู้ชายเป็นใหญ่¹⁵

3) แนวคิดสตรีนิยมแบบเรดิคัล (Radical Feminism) เห็นว่า ความรุนแรงทางเพศ เช่น การข่มขืน ไม่ใช่เพียงพฤติกรรมเบี่ยงเบนส่วนบุคคล แต่เป็นกลไกที่ชายใช้รักษาอำนาจเหนือหญิงผ่านการสร้างความหวาดกลัว โดยการใช้วาทกรรมและบทบาททางเพศและเพศสัมพันธ์ในระบบของโครงสร้างอำนาจที่ชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) อันฝังรากลึกในสังคม การข่มขืนจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือของการควบคุมและครอบงำผู้หญิงอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่แค่พฤติกรรมที่เกิดจากแรงปรารถนาเชิงเพศของปัจเจกบุคคลเท่านั้น¹⁶

2.4 แนวคิดการบัญญัติให้การข่มขืนกระทำชำเราผู้อื่นเป็นความผิด

แนวคิดดั้งเดิมของความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันเกียรติยศ ศักดิ์ศรีชื่อเสียง และคุ้มครองทางกายภาพและชีวภาพให้กับหญิง และคุ้มครองความเสี่ยงจากการตั้งครรภ์ที่อาจเกิดขึ้นอันอาจทำให้หญิงต้องรับภาระนั้นไปตลอดชีวิต รากฐานของแนวคิดมาจากแนวคิดในการคุ้มครองทรัพย์และเกียรติยศของชาย เนื่องจากในสมัยโบราณถือว่าหญิงเป็นทรัพย์สมบัติของผู้มีอำนาจปกครอง (พ่อหรือสามี) การข่มขืนกระทำชำเราจึงไม่ได้เป็นการกระทำต่อร่างกายของหญิงเท่านั้น หากแต่เป็นการกระทำความผิดต่อทรัพย์อย่างร้ายแรง ดังนั้น การข่มขืนกระทำชำเราจึงก่อให้เกิดการสูญเสียสิทธิผูกขาดของชายผู้เป็นเจ้าของในตัวหญิง อันถือเป็นการทำลายศักดิ์ศรีและเกียรติยศของชายผู้เป็นเจ้าของหญิงนั่นเอง ซึ่งแนวคิดดั้งเดิมจึงมีประเด็นเกี่ยวกับการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นระหว่างคนแปลกหน้ากระทำต่อหญิง (Stranger Rape) เท่านั้น¹⁷

ในปัจจุบันกฎหมายอาญาในหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยได้มีการพัฒนาการในเรื่องแนวคิดการบัญญัติให้การข่มขืนกระทำชำเราผู้อื่นเป็นความผิด โดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นการกระทำที่ชายกระทำต่อหญิงหรือระหว่างคนแปลกหน้ากระทำต่อหญิง (Stranger Rape) เท่านั้น ซึ่งเป็นไปตามหลักความเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง และการไม่เลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเพศ เพราะการกำหนดความสัมพันธ์ทางเพศเป็นสิทธิเสรีภาพทางเพศ (Sexual Liberty) เฉพาะของบุคคล แม้การมีเพศสัมพันธ์กับคู่สมรสหากอีกฝ่ายหนึ่งมิได้ยินยอม คู่สมรสอีกฝ่ายก็ไม่อาจเป็นการฝ่าฝืนต่อสิทธิเสรีภาพทางเพศของอีกฝ่ายได้เพราะการที่จะตัดสินใจมีเพศสัมพันธ์กับผู้ที่ป็นคู่สมรส ไม่ควรจะถูกผูกพันด้วยพันธะสัญญาสมรสหรือ

¹⁴ Camille Cottais, 'Liberal Feminism' (2020) 21 Gender in Geopolitics Institute 1, 2, 7, 8.

¹⁵ Lise Vogel, 'Marxism and the Oppression of Women: Toward a Unitary Theory' (2013) In Historical Materialism Book Series, 31.

¹⁶ Igor Primorac, 'Radical Feminism on Rape' (1999) 4 IDrustvena Istrazivanja, 500.

¹⁷ ชลชญา วงศ์ญาณอังกร และอรรัมภา ไวยมุกข์, 'ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราผู้อื่น' (2562) 1 วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย 313, 317.

หน้าที่ของคำว่าภริยาหรือสามีเท่านั้น ดังนั้นในหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยจึงได้บัญญัติความผิดเกี่ยวกับการข่มขืนกระทำชำเราโดยคู่สมรสให้เป็นความผิดอาญาเพราะเป็นการฝ่าฝืนต่อสิทธิและเสรีภาพทางเพศนั่นเอง

3. มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบาง (Vulnerable Victims) ในความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา

3.1 กฎหมายไทย

3.1.1 การคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีการพัฒนาและยกระดับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมให้สอดคล้องกับมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติตามปฏิญญาสากลว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ (Declaration of Basic Principles of Justice for Victim of Crime and Abuse of Power 1985) โดยมีการบัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์¹⁸ ความเสมอภาคแห่งเพศ¹⁹ และสิทธิในกระบวนการยุติธรรม²⁰ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการบัญญัติสิทธิในการได้รับการชดเชยความเสียหายโดยรัฐ (Compensation) ไว้เป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นการบัญญัติการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาที่สอดคล้องกับปฏิญญาสากลดังกล่าว (UN Declaration 1985) และเป็นการเปลี่ยนแนวคิดของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจากเดิมที่มุ่งเน้นการลงโทษผู้กระทำผิดแต่เพียงฝ่ายเดียวไปสู่แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ที่ผู้เสียหายต้องได้รับการชดเชยเยียวยาและมีส่วนร่วมในกระบวนการ

ในขณะที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ยังคงสืบทอดและพัฒนาบทบาทนิติเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยเฉพาะการขยายความคุ้มครองไปยังผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้หญิง คนข้ามเพศ ผู้พิการ²¹ โดยในคดีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงทางเพศ กลุ่มผู้เปราะบางเหล่านี้ มีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาตัวอย่างเหมาะสม²² มีสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายและการคุ้มครองระหว่างพิจารณา เช่น การแยกสอบปากคำ การปกปิดตัวตน การเข้าถึงการฟื้นฟูด้านจิตใจ

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ยังได้ต่อยอดหลักการพื้นฐานในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายจากอาชญากรรมที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงทางเพศซึ่งส่งผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้เสียหาย ด้วยการขยายหลักความเสมอภาคและการไม่เลือกปฏิบัติให้มีผลในเชิงรุก โดยกำหนดให้รัฐสามารถดำเนินมาตรการพิเศษเพื่อคุ้มครองกลุ่มเปราะบางให้สามารถเข้าถึงสิทธิและเสรีภาพได้เท่าเทียมกับบุคคลทั่วไปโดยไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติ²³ ทั้งเพิ่มความชัดเจนในเรื่องสิทธิในการได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐ²⁴ และมีการออกมาตรการทางกฎหมายอื่น ๆ เช่น คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ. 2563 เพื่อให้

¹⁸ มาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2540)

¹⁹ มาตรา 30 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2540)

²⁰ มาตรา 39 วรรคสาม ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2540)

²¹ มาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2550)

²² มาตรา 40 (6) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2550)

²³ มาตรา 27 วรรคสาม ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2560)

²⁴ มาตรา 25 วรรคท้าย ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2560)

ความคุ้มครองผู้เสียหายซึ่งตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม เหมาะสมและสอดคล้องกับหลักการตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทยและมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติ โดยเฉพาะในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ โดยกำหนดมาตรการเพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าระหว่างผู้เสียหายกับผู้ต้องหาหรือจำเลย การจัดให้มีการพิจารณาโดยใช้วิธีการสืบพยานผ่านระบบการประชุมทางจอภาพ หรือการดำเนินการสืบพยานโดยไม่ให้มีการเผชิญหน้าโดยตรง²⁵

3.1.2 การคุ้มครองตามประมวลกฎหมายอาญา

การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในความผิดฐานกระทำชำเราตามประมวลกฎหมายอาญา เดิมในปี พ.ศ. 2550 ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 276 วรรคสอง ได้ให้คำนิยามของคำว่า “กระทำชำเรา” หมายความว่า “การกระทำเพื่อสนองความใคร่ของผู้กระทำโดยการใช้อวัยวะเพศของผู้กระทำ กระทำกับ อวัยวะเพศ ทวารหนัก หรือช่องปากของผู้อื่น หรือการใช้สิ่งอื่นใดกระทำกับอวัยวะเพศหรือทวารหนักของผู้อื่น” โดยบัญญัติคุ้มครองทั้งการกระทำชำเราตามธรรมชาติและการกระทำชำเราผิดธรรมชาติตามนุษย์ แต่ศาลฎีกาก็ยังตีความของคำว่า “กระทำกับ” ว่าหมายถึง “การล่วงล้ำ” หรือ “การสอดใส่”²⁶ ซึ่งเป็นการตีความกฎหมายให้สอดคล้องกับคุณธรรมทางกฎหมายโดยการกระทำชำเราตามธรรมชาติ นอกจากนี้ยังได้บัญญัติให้การข่มขืนกระทำชำเราระหว่างคู่สมรสเป็นความผิด²⁷

ต่อมาในปี พ.ศ. 2562 จึงได้มีการแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายเพื่อให้มีความชัดเจนและสอดคล้องกับ คำพิพากษาและลักษณะของการกระทำชำเราตามธรรมชาติ²⁸ โดยได้แก้ไขคำนิยามของคำว่า “กระทำชำเรา” ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 1 (18) ให้หมายความว่า “กระทำเพื่อสนองความใคร่ของผู้กระทำ โดยการใช้อวัยวะเพศของผู้กระทำล่วงล้ำอวัยวะเพศ ทวารหนัก หรือช่องปากของผู้อื่น” และแก้ไขคำว่า “กระทำกับ” เป็นคำว่า “ล่วงล้ำ” และบัญญัติให้การกระทำโดยใช้วัตถุหรืออวัยวะซึ่งไม่ใช่อวัยวะเพศล่วงล้ำ อวัยวะเพศหรือทวารหนักของผู้อื่นซึ่งเป็นการกระทำชำเราผิดธรรมชาติตามนุษย์ไปไว้ในเหตุเพิ่มโทษของการกระทำอนาจารแทน²⁹

นอกจากการบัญญัติคำนิยามของการกระทำชำเราให้สอดคล้องกับการกระทำชำเราตามธรรมชาติแล้ว ประมวลกฎหมายอาญายังได้บัญญัติการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายจากการข่มขืนกระทำชำเรา ที่มีลักษณะ พิเศษหรือมีเหตุฉกรรจ์ เช่น การคุ้มครองเป็นพิเศษแก่บุคคลซึ่งอยู่ในวัยที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ โดยเฉพาะเด็ก อายุยังไม่เกินสิบห้าปี ทั้งนี้เนื่องจากเด็กยังถือว่าเป็นบุคคลที่ยังไม่มีความสามารถเพียงพอ ในการใช้ วิจารณญาณหรือให้ความยินยอมทางเพศได้ ไม่ว่าเด็กนั้นจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม การกระทำชำเราในเด็กจึงถือเป็น ความผิดโดยไม่ต้องพิจารณาถึงเจตนาหรือความสมัครใจของผู้ถูกกระทำ³⁰ หรือการบัญญัติให้การข่มขืน กระทำชำเราระหว่างคู่สมรสเป็นความผิด³¹ เป็นการยกเลิกข้อยกเว้น ความรับผิดชอบของสามีหรือภริยาที่เคยมีค มาในอดีต และยังได้เพิ่มบทบัญญัติเกี่ยวกับการบันทึกภาพหรือเสียงแห่งการกระทำชำเราและการเผยแพร่หรือ

²⁵ ข้อ 5 ของคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ. 2563

²⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4164/2555 (เนติ) 844.

²⁷ มาตรา 276 วรรคหนึ่งและวรรคสี่ แห่งประมวลกฎหมายอาญา.

²⁸ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 27) พ.ศ. 2562, ราชกิจจานุเบกษา 69 ก (27 พฤษภาคม 2562) 127-134.

²⁹ มาตรา 278 วรรคสองและมาตรา 277 วรรคสี่ แห่งประมวลกฎหมายอาญา.

³⁰ มาตรา 277 แห่งประมวลกฎหมายอาญา.

³¹ มาตรา 276 วรรคท้าย แห่งประมวลกฎหมายอาญา.

ส่งต่อข้อมูลดังกล่าวโดยมิชอบ³² ให้เป็นความผิดและเป็นเหตุเพิ่มโทษ เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย ในด้านความเป็นส่วนตัวและป้องกันการกระทำซ้ำผ่านเทคโนโลยี

3.1.3 การคุ้มครองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายจากความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรามีความสำคัญอย่างยิ่งในระบบ กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงได้บัญญัติวิธีพิจารณาความเพื่อ คุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายไว้อย่างชัดเจน ทั้งในส่วนของการคำนึงของผู้เสียหาย สิทธิในการฟ้องคดี และวิธีการ สอบสวนที่คำนึงถึงเพศและอายุของผู้เสียหาย โดยให้คำนึงของคำว่า “ผู้เสียหาย” ให้ความหมายถึง ผู้เสียหายที่แท้จริงรวมทั้งผู้มีอำนาจจัดการแทน³³ และบัญญัติให้หญิงมีสามี มีสิทธิฟ้องคดีได้เองโดยมิต้องได้รับ อนุญาตของสามี เว้นแต่จะถูกทำร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจัดเองได้³⁴ นอกจากนี้ในกรณีที่ ผู้เสียหายที่แท้จริงได้ยื่นฟ้องแล้วตายลง กฎหมายก็บัญญัติให้ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยาดำเนินคดี ต่างผู้ตายต่อไปได้³⁵

ส่วนการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบางนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้ บัญญัติการคุ้มครองผู้เสียหายที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีในคดีเกี่ยวกับเพศ เช่น ความผิดฐานข่มขืนกระทำ ชำเรา โดยกฎหมายก็กำหนดให้มีทีมสหวิชาชีพประกอบด้วยนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็ก ร้องขอ และพนักงานอัยการเข้าร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การจับกุมตัวผู้ต้องหา³⁶ การสอบปากคำ ไปจนถึง การจัดสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็ก รวมถึงการห้ามซักถามซ้ำซ้อนโดยไม่มีเหตุอันสมควร และการให้สิทธิ ผู้เสียหายนำบุคคลที่ไว้วางใจเข้าร่วมกระบวนการสอบสวนเพื่อให้ความมั่นใจ โดยมีการบันทึกภาพและเสียงไว้ เป็นพยานหลักฐานเพื่อป้องกันการละเมิดและลดการกระทบกระเทือนทางจิตใจ (Re-victimization)³⁷ ทั้งนี้ยัง มีการกำหนดให้จัดให้มีเจ้าหน้าที่หญิงสอบสวนผู้เสียหายซึ่งเป็นหญิง เว้นแต่จะมีความยินยอมหรือเหตุจำเป็น อย่างอื่น³⁸ และในชั้นพิจารณาคดีก็ห้ามมิให้จำเลยนำสืบด้วยพยานหลักฐานหรือถามค้านด้วยคำถาม อันเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศของผู้เสียหายกับบุคคลอื่นนอกจากจำเลย เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากศาล ตามคำขอ โดยศาลจะอนุญาตเฉพาะในกรณีที่ศาลเห็นว่าก่อให้เกิดความยุติธรรมในการพิจารณาพิพากษา คดีเท่านั้น³⁹

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะบัญญัติมาตรการในการคุ้มครอง ผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบางที่เป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีในคดีเกี่ยวกับเพศไว้อย่างชัดเจน แต่กลับยังไม่มี บทบัญญัติของกฎหมายที่ครอบคลุมถึงผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบาง (Vulnerable Victims) กลุ่มอื่นๆ ซึ่งกลุ่ม ผู้เสียหายเหล่านี้ล้วนต้องการการดูแลและกระบวนการสอบสวนเฉพาะทางที่เหมาะสมไม่ต่างจากผู้เสียหาย ที่เป็นเด็ก

3.2 กฎหมายต่างประเทศ

3.2.1 การคุ้มครองตามบทบัญญัติกฎหมายทั่วไปและกฎหมายเฉพาะ

³² มาตรา 280/1 แห่งประมวลกฎหมายอาญา.

³³ มาตรา 2(4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.

³⁴ มาตรา 4 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.

³⁵ มาตรา 29 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.

³⁶ มาตรา 124/1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.

³⁷ มาตรา 133 ทวิ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.

³⁸ มาตรา 133 วรรคสี่ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.

³⁹ มาตรา 226/4 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.

สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ (Common Law) ซึ่งเป็นระบบกฎหมายที่พัฒนามาจากจารีตประเพณีที่มีความยืดหยุ่นและสามารถพัฒนาผ่านคำพิพากษาของศาลรวมถึงการบัญญัติกฎหมายจากฝ่ายนิติบัญญัติมีกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายกลุ่มเปราะบาง ในความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราทั้งระดับรัฐบาลกลาง (Federal) และกฎหมายระดับมลรัฐ (State) เช่น การคุ้มครองตามรัฐบัญญัติว่าด้วยสิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมและการเยียวยาผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม ค.ศ. 1990 (The Victims' Rights and Restitution Act (VRRRA), 34 U.S.C. § 20141) ที่กำหนดให้เจ้าหน้าที่และพนักงานของหน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมายของรัฐบาลกลางทุกคนต้องแจ้งสิทธิตามกฎหมายให้แก่ผู้เสียหายทราบก่อนดำเนินการตามกฎหมาย⁴⁰ รวมถึงการคุ้มครองตามรัฐบัญญัติว่าด้วยการป้องกันความรุนแรงต่อสตรี (Violence Against Women Act 1994: VAWA) ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันและจัดการกับความรุนแรงต่อสตรี และขยายการคุ้มครองไปถึงผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงทางเพศ ความรุนแรงในครอบครัว การล่วงละเมิดทางเพศ⁴¹ และการคุ้มครองตามรัฐบัญญัติว่าด้วยสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา ค.ศ. 2004 (The Crime Victims' Rights Act 2004, 18 U.S.C. § 3771: CVRA) ซึ่งเป็นรัฐบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิขั้นต่ำของผู้เสียหายโดย CVRA ใช้กับความผิดทางอาญาของรัฐบาลกลางและเป็นกฎหมายแม่แบบที่ทำให้แต่ละมลรัฐบัญญัติกฎหมายเพื่อรองรับและบังคับตามสิทธิของผู้เสียหาย⁴²

ส่วนสาธารณรัฐฝรั่งเศสซึ่งถือเป็นประเทศต้นแบบในกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) ซึ่งได้รับการพัฒนามาจากประมวลกฎหมายนโปเลียน (Code Napoléon) โดยบัญญัติกฎหมายผ่านฝ่ายนิติบัญญัติเป็นหลัก มีประมวลกฎหมาย (Codes) ที่รวบรวมหลักกฎหมายทั่วไปและรายละเอียดในสาขาต่าง ๆ ไว้เป็นหมวดหมู่ชัดเจน โดยการข่มขืนกระทำชำเราตามประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสไม่ได้จำกัดเฉพาะว่าการกระทำชำเราสิ่งที่ใช้กระทำต้องเป็นอวัยวะเพศชายเท่านั้นที่ล่วงล้ำเข้าไปในช่องคลอด ทวารหนัก หรือช่องปากของผู้อื่นซึ่งเป็นการกระทำชำเราตามธรรมชาติ แต่ยังหมายความรวมถึงการใช้วัตถุหรืออวัยวะอื่นใดล่วงล้ำหรือสอดใส่เข้าไปซึ่งเป็นการร่วมประเวณีที่ผิดธรรมตามนุษย์ด้วย⁴³ ส่วนการคุ้มครองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา สาธารณรัฐฝรั่งเศสก็ได้บัญญัติเกี่ยวกับการรับแจ้งความและการถามปากคำผู้เสียหายในคดีข่มขืนกระทำชำเราไว้ เป็นการเฉพาะ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจสอบสวนเจ้าหน้าที่ที่จะต้องรับคำร้องทุกข์ทันที จะปฏิเสธไม่รับคำร้องทุกข์ไม่ได้และเจ้าหน้าที่ตำรวจจะทำการตรวจสอบเบื้องต้นเพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลและพยานหลักฐานที่ได้รับจากผู้เสียหาย หากตรวจสอบเบื้องต้นแล้วพบว่ามิเหตุอันควรเชื่อว่า มีการกระทำผิดเกิดขึ้นจริง เจ้าหน้าที่ตำรวจจะส่งเรื่องต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น อัยการ เพื่อดำเนินการตามกฎหมายต่อไป⁴⁴ และในกรณีที่ผู้เสียหายเป็น

⁴⁰ United States Department of Justice, 'Victims' Rights and Restitution Act/VRRRA' (Criminal Division United States Department of Justice, 8 October 2023) <<https://www.justice.gov/criminal/criminal-vns/victims-rights-and-restitution-actvrra-ley-de-derechos-y-restitucion-de-las-victimas>> accessed 10 November 2025.

⁴¹ U.S. National Domestic Violence, 'Violence Against Women Act' (The National Network to End Domestic Violence, 8 October 2023) <<https://nnedv.org/content/violence-against-women-act/>> accessed 10 November 2025.

⁴² United States Department of Justice, 'Crime Victims' Rights Act' (Offices of the United States Attorneys United States Department of Justice, 22 July 2016) <<https://www.justice.gov/usao/resources/crime-victims-rights-ombudsman/victims-rights-act>> accessed 10 November 2025.

⁴³ Article 222-23, French Penal Code.

⁴⁴ Article 15-3, French Code of Criminal Procedure.

ผู้เยาว์ในการถามปากต้องจัดในสถานที่ที่เหมาะสมโดยมีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ที่มีความเชี่ยวชาญเพื่อคุ้มครองจิตใจของผู้เยาว์และลดผลกระทบจากจิตใจที่อาจเกิดขึ้น โดยจัดให้มีการบันทึกภาพและเสียงไว้เพื่อเป็นพยานหลักฐาน⁴⁵ ส่วนในการสอบปากคำหรือการดำเนินกระบวนการใดๆที่เกี่ยวข้องกับเหยื่อที่มีสภาวะจิตใจอ่อนแอ เจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่ต้องจัดให้มีการช่วยเหลือจากนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ที่มีความเชี่ยวชาญเพื่อให้การสอบปากคำหรือการดำเนินการเป็นไปด้วยความระมัดระวังและลดผลกระทบทางจิตใจที่อาจเกิดขึ้นกับเหยื่อ⁴⁶ นอกจากนี้กฎหมายภายในประเทศแล้ว สาธารณรัฐฝรั่งเศสในฐานะสมาชิกของสหภาพยุโรปยังต้องปฏิบัติตามกฎหมายของสหภาพยุโรป (EU Law) ในการคุ้มครองผู้เสียหายที่มีความต้องการพิเศษตามมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับสิทธิ การสนับสนุน และการคุ้มครองเหยื่ออาชญากรรมของสหภาพยุโรป (Directive 2012/29/EU หรือ Victims' Rights Directive)⁴⁷

สาธารณรัฐเกาหลี ซึ่งเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบซีวิลลอว์ (Civil Law) เช่นเดียวกับกับประเทศไทย โดยสาธารณรัฐเกาหลีได้รับอิทธิพลทางกฎหมายทั้งจากระบบกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีและสาธารณรัฐฝรั่งเศส มีกฎหมายและนโยบายในการคุ้มครองผู้เสียหายกลุ่มเปราะบางในความผิดเกี่ยวกับเพศเช่นเดียวกับประเทศไทย โดยสาธารณรัฐเกาหลีได้บัญญัติมาตรการต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองผู้เสียหายในคดีอาญา โดยแบ่งตามประเภทของผู้เสียหาย สาธารณรัฐเกาหลีไม่ได้บัญญัติการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในความผิดเกี่ยวกับเพศไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Criminal Procedure Act) โดยตรง แต่บัญญัติการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ ไว้ในส่วนสารบัญญัติและมาตรการพิเศษที่เกี่ยวข้องกับความผิดทางเพศในกฎหมายเฉพาะ โดยประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราไว้ในหมวดอาชญากรรมเกี่ยวกับการข่มขืนและการประพฤติน่าอัปยศ โดยบัญญัติการข่มขืนกระทำชำเราจำกัดเฉพาะว่าการมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิงเท่านั้น⁴⁸ และมีการบัญญัติการข่มขืนกระทำชำเราโดยผู้อื่นนั้นอยู่ในภาวะที่ไม่อาจขัดขืนได้เนื่องจาก ไม่ได้สติหรืออยู่ในสภาพที่ไม่อาจต่อต้านได้เป็นความผิดอีกบทหนึ่ง⁴⁹ โดยมีบทเพิ่มโทษในกรณีที่ทำให้ผู้อื่นเสียชีวิตหรือบาดเจ็บ⁵⁰ หรือมีเพศสัมพันธ์กับผู้เยาว์หรือบุคคลที่มีภาวะปัญญาอ่อนโดยการหลอกลวง หรือข่มขู่⁵¹ หรือมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิงที่อยู่ในความคุ้มครองหรือดูแลของเขาโดยการหลอกลวงหรือข่มขู่ หรืออยู่ในความคุมขังตามกฎหมาย⁵² หรือมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิงที่มีอายุต่ำกว่าสิบสามปี⁵³ และยังมีบัญญัติให้การหลอกลวงผู้หญิงให้มีเพศสัมพันธ์โดยสร้างทำเป็นจะแต่งงานหรือโดยวิธีการหลอกลวงอื่นเป็นความผิดอีกด้วย⁵⁴ นอกจากนี้ยังมีการคุ้มครองตามรัฐบัญญัติป้องกันอาชญากรรมทางเพศและการคุ้มครองผู้เสียหาย (Sexual Violence Prevention And Victims Protection Act) ค.ศ. 2010 ซึ่งบัญญัติให้รัฐและรัฐบาลท้องถิ่นต้องจัดให้มีการดำเนินงานศูนย์ให้คำปรึกษาสำหรับผู้เสียหายจากความรุนแรงทางเพศ เรียกว่า “ศูนย์ให้คำปรึกษา”⁵⁵ และสนับสนุนทางการเงินสำหรับค่าใช้จ่าย

⁴⁵ Article 706-52, French Code of Criminal Procedure.

⁴⁶ Article 706-53-1, French Code of Criminal Procedure.

⁴⁷ Articles 10-17, Victims' Rights Directive.

⁴⁸ Article 297, Criminal Act of the Republic of Korea.

⁴⁹ Article 297, Criminal Act of the Republic of Korea.

⁵⁰ Article 301, Criminal Act of the Republic of Korea.

⁵¹ Article 302, Criminal Act of the Republic of Korea.

⁵² Article 303, Criminal Act of the Republic of Korea.

⁵³ Article 305, Criminal Act of the Republic of Korea.

⁵⁴ Article 304, Criminal Act of the Republic of Korea.

⁵⁵ Article 10, Sexual Violence Prevention and Victims Protection Act.

ในการจัดตั้งและดำเนินงานของศูนย์ให้คำปรึกษา⁵⁶ โดยความร่วมมือกับสำนักงานตำรวจในการช่วยเหลือผู้เสียหายเมื่อได้รับรายงานเกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ⁵⁷ และยังมีการคุ้มครองตามรัฐบัญญัติว่าด้วยการลงโทษและกระบวนการพิเศษเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเพศ (Act on Special Cases Concerning the Punishment of Sexual Crimes) ที่กำหนดมาตรการพิเศษสำหรับการปฏิบัติต่อเหยื่อหรือผู้เสียหายในคดีเกี่ยวกับเพศ โดยห้ามไม่ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบหรือมีส่วนร่วมในการสืบสวน หรือการพิจารณาคดีเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเพศ หรือบุคคลใดที่เคยดำรงตำแหน่งเจ้าหน้าที่ดังกล่าว เปิดเผยหรือเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลที่สามารถระบุและรับรู้ตัวตนของผู้เสียหายโดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้เสียหาย⁵⁸ ในกรณีที่ผู้เสียหายของอาชญากรรมทางเพศมีอายุต่ำกว่า 19 ปีหรือไม่มีความสามารถในการตัดสินใจเนื่องจากความพิการทางกายหรือสภาพของจิตใจ คำให้การของผู้เสียหายและกระบวนการสอบสวนต้องถูกบันทึกและเก็บรักษาไว้โดยใช้เครื่องบันทึก เช่น เครื่องบันทึกเทปวิดีโอ เว้นแต่ผู้เสียหายหรือผู้แทนทางกฎหมายของผู้เสียหายไม่ประสงค์ให้มีการบันทึก การบันทึกวิดีโอจะต้องกระทำตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการสอบสวนและกระทำในสถานที่ที่เหมาะสม และเมื่อการบันทึกวิดีโอเสร็จสิ้น สื่อบันทึกต้นฉบับจะต้องถูกปิดผนึกโดยไม่ชักช้าต่อหน้าผู้เสียหายหรือทนายความของผู้เสียหายโดยให้ผู้เสียหายเขียนชื่อและประทับตราหรือลงนามไว้เพื่อเป็นหลักฐานรวมเข้าสำนวนการสอบสวน⁵⁹ ในการสอบปากคำผู้เสียหายในฐานะพยานในชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณาของศาลจะต้องอนุญาตให้บุคคลที่ผู้เสียหายไว้วางใจเข้าร่วมในถามปากคำ ยกเว้นในกรณีที่การเข้าร่วมของบุคคลที่ผู้เสียหายไว้วางใจอาจเป็นอุปสรรคต่อการพิจารณาคดีหรือมีสถานการณ์ที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้⁶⁰ ผู้เสียหายมีสิทธิในการร้องขอความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญ ในการสอบสวนและการพิจารณาคดีเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเพศ และในคดีที่ผู้เสียหายมีอายุต่ำกว่า 13 ปี หรือไม่มีความสามารถในการรับรู้หรือทำการตัดสินใจเนื่องจากความพิการทางกายหรือจิตใจ พนักงานสอบสวนต้องขอความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับสภาพจิตใจและจิตเวชของผู้เสียหาย⁶¹

นอกจากการให้ความคุ้มครองผู้เสียหายตามมาตรการดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในแต่ละประเทศยังมีการให้ความคุ้มครองผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบาง (Vulnerable Victims) ในความผิดเกี่ยวกับเพศ โดยศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบวิกฤตทางเพศ (Rape Crisis Centers) และหน่วยงานพิเศษด้านอาชญากรรมทางเพศ (Sex Crime Units) อีกด้วย

3.2.2 การคุ้มครองโดยศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบวิกฤตทางเพศ (Rape Crisis Centers) และหน่วยงานพิเศษด้านอาชญากรรมทางเพศ (Sex Crime Units)

3.2.2.1 สหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกานเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ (Common Law) ซึ่งเป็นระบบกฎหมายที่พัฒนามาจากจารีตประเพณีที่มีความยืดหยุ่นและสามารถพัฒนาผ่านคำพิพากษาของศาล รวมถึงการบัญญัติกฎหมายจากฝ่ายนิติบัญญัติ

นอกจากรัฐธรรมนูญต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว สหรัฐอเมริกายังมีการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือ

⁵⁶ Article 26 Sexual Violence Prevention and Victims Protection Act.

⁵⁷ Article 31-2, Sexual Violence Prevention and Victims Protection Act.

⁵⁸ Article 24, Act on Special Cases Concerning the Punishment of Sexual Crimes.

⁵⁹ Article 30, Act on Special Cases Concerning the Punishment of Sexual Crimes

⁶⁰ Article 34, Act on Special Cases Concerning the Punishment of Sexual Crimes

⁶¹ Article 43, Act on Special Cases Concerning the Punishment of Sexual Crimes

ผู้ประสบวิกฤตทางเพศ (Rape Crisis Centers: RCCs) และหน่วยงานพิเศษด้านอาชญากรรมทางเพศ (Sex Crime Units: SCUs) ขึ้น ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการคุ้มครองและเยียวยาผู้เสียหายจากความรุนแรงทางเพศ โดยมีการทำงานแบบบูรณาการ (Multidisciplinary Collaboration) ครอบคลุมตั้งแต่ขั้นตอนแรกของการรับแจ้งเหตุจนถึงการดำเนินคดีในศาล โดยให้บริการสายด่วนฉุกเฉิน ให้คำปรึกษา และสนับสนุนทางจิตใจและความช่วยเหลือทางกฎหมาย ตลอดจนให้การบริการทางการแพทย์ เช่น ตรวจร่างกายเพื่อเก็บพยานหลักฐาน รวมถึงการรักษาโรคที่เกี่ยวข้อง และบริการอื่น ๆ โดยศูนย์ฯ มีการดำเนินการทั้งโดยหน่วยงานรัฐและองค์กรไม่แสวงหากำไร โดยได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงยุติธรรมสหรัฐ

การทำงานร่วมกันระหว่างศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบวิกฤตทางเพศ (Rape Crisis Centers: RCCs) และหน่วยอาชญากรรมทางเพศ (SCUs) ในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นระบบที่มีความบูรณาการและมีประสิทธิภาพ โดยกระบวนการสอบสวนของหน่วยอาชญากรรมทางเพศ (SCUs) จะยึดหลักการสัมภาษณ์แบบคำนึงถึงภาวะบาดแผลทางจิตใจ (Trauma-Informed Interview) ตาม “Investigating Sexual Assaults Model Policy” ปี ค.ศ. 2017 ซึ่งเป็น “นโยบายต้นแบบ” (Model Policy) หรือ “แนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด” (Best Practices) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสอบสวนคดีล่วงละเมิดทางเพศ⁶² โดยผู้เสียหายสามารถขอให้มีเจ้าหน้าที่ผู้ให้ความช่วยเหลือเหยื่อ (Victim Advocate) เข้าร่วมรับฟังและให้คำปรึกษาระหว่างการสอบสวนได้ การสอบปากคำจะดำเนินในสถานที่เฉพาะที่ปลอดภัย เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้เสียหายรู้สึกถูกกระทำซ้ำ (Re-traumatization) ทั้งนี้ หน่วยอาชญากรรมทางเพศ (SCUs) จะเป็นผู้ดำเนินการสืบสวนและส่งเรื่องต่อให้อัยการเพื่อดำเนินคดี นอกจากนี้สหรัฐอเมริกายังมีการคุ้มครองผู้เสียหายโดยศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบวิกฤตทางเพศ (Rape Crisis Centers: RCCs) และหน่วยงานพิเศษด้านอาชญากรรมทางเพศ (SCUs) ในระดับมลรัฐอีกด้วย เช่น มลรัฐเพนซิลเวเนียและมลรัฐอิลลินอยส์

3.2.2.2 สาธารณรัฐฝรั่งเศส

สาธารณรัฐฝรั่งเศส มีหน่วยบริการที่เกี่ยวข้องกับการล่วงละเมิดทางเพศอย่าง Centre d'Information sur les Droits des Femmes et des Familles (CIDFF) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ได้รับการมอบหมายจากรัฐเพื่อเป็นศูนย์ที่ดำเนินงานในลักษณะการให้บริการคำปรึกษาและสนับสนุนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและความปลอดภัยของผู้หญิงและครอบครัว นอกจากนี้หน่วยบริการ CIDFF ยังให้ความคุ้มครองผู้เสียหายที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศ⁶³ โดยให้คำปรึกษาทางกฎหมาย สนับสนุนทางจิตสังคม สนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาเรื่องความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับการล่วงละเมิดทางเพศและวิธีการป้องกัน เป็นศูนย์กลางที่ให้บริการและช่วยเหลือผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือและสนับสนุนในกรณีการล่วงละเมิดทางเพศ

การดำเนินงานของหน่วยบริการ CIDFF มุ่งเน้นที่จะช่วยเสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและสนับสนุนผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการล่วงละเมิดทางเพศให้ได้รับการช่วยเหลืออย่างเหมาะสม โดยหน่วยบริการ CIDFF จะมีการร่วมงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการดำเนินการเกี่ยวกับเหตุที่เกี่ยวข้องกับการล่วงละเมิดทางเพศ นอกจากนี้ สาธารณรัฐฝรั่งเศสยังได้จัดตั้งหน่วยคุ้มครองครอบครัว (Brigade de Protection des Familles (BPF)) ซึ่งมีสถานะเป็นหน่วยเฉพาะทางของกองกำลังตำรวจ เพื่อดำเนินการสืบสวนและ

⁶² End Violence Against Women International (EVAWI), ‘Investigating Sexual Assaults Model Policy’ (International Association of Chiefs of Police, October 2017) < <https://evawintl.org/wp-content/uploads/IACPMModelPolicy2017.pdf> > accessed 10 November 2025.

⁶³ Fédération Nationale des CIDFF (FNCIDFF), ‘Chiffres clés de l'activité des Centres d'information sur les droits des femmes et des familles 2023’ (FNCIDFF, Jun 2024) < <https://fncidff.info/wp-content/uploads/2024/07/RA-ChiffresCles-2023-web.pdf> > accessed 10 November 2025.

คุ้มครองผู้เสียหายในคดีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว การล่วงละเมิดเด็ก การทารุณกรรม และการล่วงละเมิดทางเพศ⁶⁴

ในช่วงหลังปี ค.ศ. 2020 ยังได้มีการจัดตั้งหน่วยงาน Maisons de Protection des Familles (MPF) ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกองกำลังป้องกันชาติ (Gendarmerie Nationale) เป็นหน่วยที่มีบทบาทเชิงรุกที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นเพื่อดูแลเหยื่อของความรุนแรงในครอบครัว แต่ภารกิจก็ขยายไปถึงการดูแลเหยื่อของการข่มขืนหรือการล่วงละเมิดทางเพศด้วย โดยหน่วยงาน MPF มีเจ้าหน้าที่ที่ได้รับการฝึกอบรมเฉพาะทางด้านความรุนแรงในครอบครัวและอาชญากรรมทางเพศ โดยมีการทำงานในรูปแบบสหวิชาชีพแบบลงพื้นที่ เช่น ในสถานที่ปลอดภัยที่เหยื่อร้องขอ (เช่น บ้านพัก มูลนิธิ หรือศูนย์ชุมชน) พร้อมทั้งมีระบบสายด่วนและอุปกรณ์ช่วยเหลือ เช่น Telephone Grave Danger และ bracelet anti-rapprochement เพื่อป้องกันการกระทำซ้ำโดยผู้กระทำผิดอย่างมีประสิทธิภาพ⁶⁵

การจัดตั้งหน่วยงาน BPF และหน่วยงาน MPF จึงเป็นพัฒนาการที่สำคัญของประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสในการจัดตั้งหน่วยงานในลักษณะหน่วยงานเฉพาะทางด้านอาชญากรรมทางเพศ (Sex Crime Unit Center) ที่มีโครงสร้างถาวร สนับสนุนผู้เสียหายอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับแนวคิดที่เน้นเหยื่อเป็นศูนย์กลาง (Victim-Centered Approach)

ทั้งหน่วยงาน BPF และหน่วยงาน MPF ดำเนินการภายใต้กลไกความร่วมมือกับองค์กรภาคประชาสังคม (Associations Spécialisées) โดยเฉพาะอย่างยิ่งความร่วมมือกับหน่วยบริการ CIDFF ที่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาทางกฎหมาย ให้ความช่วยเหลือทางจิตวิทยา และช่วยผู้เสียหายในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดย CIDFF จะมีเจ้าหน้าที่ประจำอยู่ในสถานีดำรวจและศูนย์ MPF หลายแห่ง โดยมีบทบาทสำคัญในการประสานงานกับเจ้าหน้าที่รัฐในลักษณะโครงสร้างร่วม (Co-Location) ทั้งสามหน่วยงานทำงานแบบเครือข่ายเพื่อให้การช่วยเหลือผู้เสียหายอย่างครบถ้วน ทั้งในด้านการคุ้มครองทางกายภาพ การติดตามคดี และการสนับสนุนทางสังคมและกฎหมาย

3.2.2.3 สาธารณรัฐเกาหลี

ภายใต้รัฐบัญญัติป้องกันและช่วยเหลือผู้เสียหายจากความรุนแรงทางเพศ (Sexual Violence Prevention and Victims Protection Act) บัญญัติให้รัฐหรือรัฐบาลท้องถิ่นอาจจัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษา (Counseling Centers) โดยศูนย์ให้คำปรึกษามีบทบาทหลักในการให้บริการแบบครบวงจรแก่ผู้เสียหาย หน้าที่เหล่านี้รวมถึงการรับแจ้งเหตุและให้คำปรึกษา การส่งต่อผู้เสียหายไปยังสถานที่คุ้มครองเพื่อความปลอดภัยฉุกเฉินและการประสานงานความช่วยเหลือทางการแพทย์และการรักษาพยาบาล นอกจากนี้ยังครอบคลุมถึงการติดตามผู้เสียหายไปยังหน่วยงานสืบสวนและศาล การขอความร่วมมือจากองค์กรช่วยเหลือทางกฎหมายและการสนับสนุนทางการเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของศูนย์เพื่อให้ผู้เสียหายได้รับการดูแลที่ครบถ้วนทั้งทางร่างกายและจิตใจ

ในกรณีฉุกเฉินเมื่อมีการร้องขอจากหัวหน้าศูนย์ให้คำปรึกษา สถานที่คุ้มครอง หรือศูนย์สนับสนุนแบบครบวงจร หัวหน้าสำนักงานตำรวจจะส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจไปกับพนักงานของหน่วยงาน

⁶⁴ Police Nationale, 'Brigade de protection de la famille' (Police Nationale, 26 November 2024

< <https://www.youtube.com/watch?v=ar0wVAU36bY>> accessed 10 November 2025.

⁶⁵ Severine Salignat, 'La lutte contre les violences intrafamiliales: une politique publique prioritaire' (2022) 79 Les Notes du CREOGN 1, 2.

ที่ร้องขอเพื่อช่วยเหลือผู้เสียหาย โดยหัวหน้าสำนักงานตำรวจที่ได้รับคำร้องขอจะต้องปฏิบัติตามคำร้องขอ ดังกล่าวเว้นแต่จะมีเหตุผลพิเศษที่ไม่สามารถส่งเจ้าพนักงานตำรวจไปได้⁶⁶

ในการช่วยเหลือทางการแพทย์และที่พักรักษา ศูนย์ให้คำปรึกษาจะพาผู้เสียหายที่ต้องการความช่วยเหลือไปยังสถานประกอบการแพทย์เพื่อตรวจร่างกาย เพื่อเก็บพยานหลักฐาน รวมถึงการรักษาอาการบาดเจ็บและโรคที่เกี่ยวข้องและหากผู้เสียหายต้องการการคุ้มครองเร่งด่วนผู้เสียหายจะถูกพาไปที่สถานคุ้มครอง (Safe Shelter)

ส่วนการให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมาย เจ้าหน้าที่ช่วยเหลือผู้เสียหายจะติดตามผู้เสียหายไปยังหน่วยงานสืบสวนและศาลเกี่ยวกับการสืบสวน การสอบปากคำพยาน ฯลฯ และขอความร่วมมือและความช่วยเหลือที่จำเป็นจากองค์กรช่วยเหลือทางกฎหมายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม การยื่นฟ้องผู้กระทำความผิดทางเพศ การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน ฯลฯ ประชาสัมพันธ์และการศึกษา เพื่อป้องกันความรุนแรงทางเพศ การวิจัยและการศึกษาเกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศและการบาดเจ็บที่เกี่ยวข้อง⁶⁷ รวมถึงการให้คำปรึกษาทางกฎหมาย การช่วยในการยื่นคำร้องและการสนับสนุนในการพิจารณาคดี⁶⁸ นอกจากนี้ในการรักษาความลับและปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เสียหาย พระราชบัญญัติดังกล่าวยังบัญญัติให้บุคคลใดที่เป็นหรือเคยเป็นหัวหน้าหรือพนักงานของศูนย์ให้คำปรึกษา สถานที่คุ้มครอง หรือศูนย์สนับสนุนครอบครัวต้องรักษาความลับที่ได้รับรู้ในระหว่างการปฏิบัติหน้าที่เพื่อป้องกันไม่ให้ข้อมูลเหล่านี้ถูกเปิดเผยและใช้ประโยชน์ในทางที่ไม่เหมาะสม⁶⁹

4. บทวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบาง (Vulnerable Victims) กรณีความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา

4.1 ปัญหาการขาดศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบวิกฤตทางเพศและหน่วยสอบสวนเฉพาะด้านอาชญากรรมทางเพศ

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบมาตรการในการคุ้มครองผู้เสียหายของไทยกับสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศส สาธารณรัฐเกาหลี แล้วพบว่า

สหรัฐอเมริกามีรัฐบัญญัติว่าด้วยการป้องกันความรุนแรงต่อสตรี (Violence Against Women Act 1994: VAWA) ซึ่งเป็นกฎหมายสำคัญของสหพันธรัฐที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสนับสนุนและให้การสนับสนุนทางการเงินแก่การจัดตั้งและดำเนินงานของศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบวิกฤตทางเพศ (Rape Crisis Centers) และขยายขอบเขตการคุ้มครองครอบคลุมถึงกลุ่มผู้เสียหายที่เปราะบางทุกประเภท นอกจากนี้ยังขยายความคุ้มครองครอบคลุมไปถึงระดับมลรัฐ เช่น มลรัฐเพนซิลเวเนีย หน่วยงานตำรวจฟิลาเดลเฟีย และมีการจัดตั้งหน่วยอาชญากรรมทางเพศ (Specialized Sex Crime Unit /Special Victims Unit: SVU) เพื่อสืบสวนอาชญากรรมทางเพศทั้งหมด ซึ่งไม่จำกัดอายุ เพศ วัยของเหยื่อ โดยจัดหาเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือเหยื่อ (Victim Officers, Victim/Witness Advocate) หรือมลรัฐวอชิงตัน กรมตำรวจเมืองซีแอตเทิล ก็ได้จัดตั้งหน่วยช่วยเหลือเหยื่อ โดยมีเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือเหยื่อ (Victim Officers, Victim/Witness Advocate) ซึ่งทำงานร่วมกับนักสืบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้เสียหายได้รับการคุ้มครองอย่างมีประสิทธิภาพ

⁶⁶ Article 31, Sexual Violence Prevention and Victims Protection Act.

⁶⁷ Article 11, Sexual Violence Prevention and Victims Protection Act.

⁶⁸ Article 7-2, Sexual Violence Prevention and Victims Protection Act.

⁶⁹ Article 30, Sexual Violence Prevention and Victims Protection Act.

นอกจากนี้สาธารณรัฐฝรั่งเศสก็มีการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือผู้เสียหายจากความรุนแรงทางเพศ เช่น หน่วยบริการ CIDFF (Centre d'Information sur les Droits des Femmes et des Familles) ซึ่งเป็นองค์กรกึ่งรัฐกึ่งเอกชน ทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษาทางกฎหมายและจิตสังคมแก่ผู้เสียหาย สนับสนุนด้านการศึกษากการป้องกัน และการกลับเข้าสู่ชีวิตปกติ โดยให้ความช่วยเหลือในกรณีฉุกเฉินตลอด 24 ชั่วโมง ตลอดจนเป็นองค์กรที่มีบทบาทในกระบวนการสอบสวน การพิจารณาคดีโดยประสานกับหน่วยสืบสวนเฉพาะด้านความผิดทางเพศและความรุนแรงในครอบครัว เช่น หน่วยคุ้มครองครอบครัว (Brigade de protection des familles (BPF)) เพื่อดำเนินการสืบสวนและคุ้มครองผู้เสียหายในคดีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว การล่วงละเมิดเด็ก การทารุณกรรม และการล่วงละเมิดทางเพศ และหน่วยคุ้มครองครอบครัว (Maisons de Protection des Familles (MPF)) ที่ทำหน้าที่ดูแลเหยื่อของความรุนแรงในครอบครัวและเหยื่อของการข่มขืนหรือการล่วงละเมิดทางเพศด้วย

ในขณะที่สาธารณรัฐเกาหลีซึ่งเป็นประเทศอยู่ในภูมิภาคเอเชียและที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรเหมือนประเทศไทย ก็มีรัฐบัญญัติป้องกันอาชญากรรมทางเพศและการคุ้มครองผู้เสียหาย (Sexual Violence Prevention And Victims Protection Act) ค.ศ. 2010 ที่บัญญัติให้รัฐและรัฐบาลท้องถิ่นจัดตั้งและดำเนินงานศูนย์ให้คำปรึกษาสำหรับผู้เสียหายจากความรุนแรงทางเพศ เรียกว่า “ศูนย์ให้คำปรึกษา” (Concerning Centers) โดยศูนย์จะทำหน้าที่ในการรับแจ้งเกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศและให้คำปรึกษาให้ความคุ้มครองฉุกเฉิน ให้ความช่วยเหลือทางการแพทย์คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของเหยื่ออย่างเข้มงวดเพื่อให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างครบวงจร การสนับสนุนทางการเงิน การจัดหาที่พักพิงที่ปลอดภัย การให้คำปรึกษาและการบำบัดทางจิตใจและการให้ความร่วมมือกับสำนักงานตำรวจในการตรวจสอบที่เกิดเหตุและช่วยเหลือผู้เสียหายอย่างทันท่วงที

เมื่อเทียบกับประเทศดังกล่าวข้างต้นแล้ว จะเห็นว่า ประเทศไทยยังไม่มีศูนย์ช่วยเหลือ ผู้ประสบวิกฤตทางเพศ (Rape Crisis Centers) และหน่วยสอบสวนเฉพาะด้านอาชญากรรมทางเพศ (Sex Crime Units) ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ดังเช่น สหรัฐอเมริกา ทำให้การสอบสวนคดีทางเพศของไทยมักดำเนินการโดยพนักงานสอบสวนทั่วไปที่ขาดทักษะการสื่อสารกับผู้ประสบภาวะบาดเจ็บทางจิตใจ ส่งผลให้เกิดการตั้งคำถามในลักษณะตำหนิเหยื่อ (Victim Blaming) และทำให้ผู้เสียหายต้องเล่าเหตุการณ์ซ้ำหลายครั้งจนเกิดสภาวะกระทบเทือนใจซ้ำ (Re-traumatization) นอกจากนี้ ประเทศไทยยังไม่มีระบบเจ้าหน้าที่คุ้มครองสิทธิผู้เสียหาย (Victim Advocate) ที่ชัดเจน ในฐานะผู้สนับสนุนและให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายตลอดกระบวนการ และยังมีปัญหาเกี่ยวกับการทำงานแบบแยกส่วน (Siloed Approach) อีกด้วย อีกทั้งศูนย์ให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายของไทยมักจะถูกจำกัดบทบาทอยู่เพียงด้านสาธารณสุข เช่น ในโรงพยาบาลเท่านั้น ในขณะที่สาธารณรัฐฝรั่งเศสใช้ระบบบริการเข้าพื้นที่ในศูนย์ปฏิบัติการข้อมูล (Co-Location) ผ่านหน่วย BPF และหน่วย MPF ที่ให้เจ้าหน้าที่ภาคประชาสังคม (CIDFF) เข้าไปมีตำแหน่งประจำในสถานีตำรวจและหน่วยป้องกันชาติ ทำให้การช่วยเหลือทางกฎหมายและจิตวิทยากับการสืบสวนคดีอาญาเกิดขึ้นพร้อมกันในทุกจุดเดียว นอกจากนี้การคุ้มครองผู้เสียหายของไทยยังขาดนวัตกรรมการคุ้มครองความปลอดภัยเชิงรุก เช่น อุปกรณ์ติดตามตัวผู้กระทำความผิดหรือสายด่วนฉุกเฉินที่มีประสิทธิภาพสูง ซึ่งศูนย์ช่วยเหลือของไทย มักมีบทบาทเป็นเพียงผู้ประสานงาน แต่ไม่มีอำนาจทางกฎหมายที่เด็ดขาดในการร้องขอให้ตำรวจเข้าคุ้มครองความปลอดภัยทันทีในกรณีฉุกเฉินเหมือนที่ระบุไว้ในกฎหมายของสาธารณรัฐเกาหลีและยังขาดระบบการติดตามผู้เสียหายแบบครบวงจร (End-to-End) ตั้งแต่การสืบสวนไปจนถึงการเรียกค่าสินไหมทดแทนในชั้นศาลทำให้ผู้เสียหายต้องแบกรับภาระในการหาทนายความและดำเนินคดีแพ่งด้วยตนเอง

หากประเทศไทยมีการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบวิกฤตทางเพศ (Rape Crisis Centers) และหน่วยสอบสวนเฉพาะด้านอาชญากรรมทางเพศ (Sex Crime Units) ในระดับจังหวัดหรือสถานีตำรวจขนาดใหญ่ และประกาศใช้ “นโยบายต้นแบบ” (Model Policy) ที่บังคับใช้มาตรฐานการสอบปากคำแบบที่มีความเข้าใจ เรื่องบาดแผลทางใจ (Trauma-Informed) อย่างเคร่งครัดตามแบบอย่างของสหรัฐอเมริกาและพัฒนา โครงสร้างศูนย์ช่วยเหลือให้เป็นแบบบูรณาการในพื้นที่เดียวกัน (Co-Location) ระหว่างตำรวจและทีมสห วิชาชีพตามแบบอย่างของสาธารณรัฐฝรั่งเศสและนำเทคโนโลยีการติดตามตัวผู้กระทำความผิดมาใช้เพื่อป้องกันการ กลับมากระทำความผิดซ้ำกับเหยื่อและปรับปรุงบทบัญญัติของกฎหมายให้ศูนย์ช่วยเหลือผู้เสียหายมีสถานะทาง กฎหมายในการสั่งการหรือร้องขอเร่งด่วน ให้ตำรวจปฏิบัติหน้าที่คุ้มครองความปลอดภัยได้ทันทีและกำหนดให้ มีเจ้าหน้าที่ติดตามคดี (Case Manager) ประจำตัวผู้เสียหายเพื่อสนับสนุนด้านกฎหมายและการเงินจนกว่าคดี จะสิ้นสุดตามแบบอย่างของสาธารณรัฐเกาหลีจะทำให้การคุ้มครองผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบางให้ได้รับ การคุ้มครองด้วยความเสมอภาคและมีประสิทธิภาพเท่าเทียมกัน

ดังนั้นเพื่อช่วยลดความบอบช้ำและเพิ่มอัตราการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมมากยิ่งขึ้น จึงควรจัด ให้มีหน่วยงานเฉพาะด้านให้การให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนผู้เสียหายกลุ่มเปราะบาง โดยการจัดตั้งศูนย์ ช่วยเหลือผู้ประสบวิกฤตทางเพศ (Rape Crisis Centers) และหน่วยสอบสวนเฉพาะด้านอาชญากรรมทางเพศ (Sex Crime Units) ขึ้นในประเทศไทย

4.2 ปัญหาการขาดมาตรการสอบสวนที่คำนึงถึงผลกระทบทางจิตใจของผู้เสียหาย

ปัจจุบัน ประเทศไทยยังไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายหรือแนวทางเกี่ยวกับการสอบสวนที่คำนึงถึง ผลกระทบทางจิตใจของผู้เสียหาย (Trauma-Informed Approach) อย่างชัดเจน โดยการสอบสวนคดีข่มขืน กระทำชำเราหรือความผิดเกี่ยวกับเพศยังคงเป็นไปตามบทบัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น ในคดีอาญาทั่ว ๆ ไป ซึ่งเน้นไปที่การรวบรวมพยานหลักฐานมากกว่าการคำนึงถึงจิตใจผู้เสียหาย ส่งผลให้ ผู้เสียหายจำนวนมากต้องเผชิญกับการซักถามที่รุนแรง ข้ำซ้อน การตั้งคำถามที่จ้องจับผิดหรือกล่าวโทษเหยื่อ (Victim Blaming) โดยไม่มีการประเมินสภาพจิตใจ เช่น “ทำไมถึงไปกับเขา” “แต่งตัวอย่างไร” “ทำไมไม่ขัดขึ้น” เป็นต้น ซึ่งคำถามเหล่านี้สร้างความเจ็บปวดและทำให้ผู้เสียหายรู้สึกไร้ค่าและอับอายหรือ การขาดพื้นที่สอบสวนเฉพาะจนบางครั้งอาจกระทบต่อศักดิ์ศรีหรือสร้างบาดแผลซ้ำเติม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้เสียหายกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศและเพศสภาพ (LGBTQI+) หรือผู้ใหญ่ที่มีบาดแผลทางจิตใจ หรือ ผู้ที่ต้องเผชิญการล่วงละเมิดทางเพศซ้ำ การที่กระบวนการสอบสวนไม่ได้คำนึงถึงสภาพจิตใจที่บอบช้ำ ของผู้เสียหายย่อมส่งผลให้เกิดการตกเป็นเหยื่อซ้ำ (Re-Victimization)

ดังปรากฏจากงานเสวนาในหัวข้อ “ปกป้อง เป็นมิตร ไม่กล่าวโทษ ไม่ตั้งคำถามซ้ำ” ของสถาบัน เพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (Thailand Institute of Justice) ต่อกระบวนการยุติธรรมถึงการปฏิบัติต่อ ผู้เสียหายในคดีความรุนแรงทางเพศ⁷⁰ โดยผู้ร่วมเสวนาได้เล่าถึงประสบการณ์การให้ความช่วยเหลือผู้เสียหาย จากความรุนแรงทางเพศว่า

“ทำไมถึงยากที่จะแจ้งความ มันกลายเป็นวัฒนธรรมแห่งการกล่าวโทษผู้เสียหายตั้งแต่นั้น เมื่อเกิดความรุนแรงทางเพศและมีผู้เสียหายออกมาเปิดเผยเรื่องราวที่ถูกกระทำจะถูกสังคมตั้งคำถามก่อนเลย

⁷⁰ สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (Thailand Institute of Justice), ‘ปกป้อง เป็นมิตร ไม่กล่าวโทษ ไม่ตั้งคำถาม ซ้ำ’ (สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (Thailand Institute of Justice), 28 เมษายน 2565).

<<https://www.tijthailand.org/highlight/detail/rold-domestic-violence-rehumanizing-the-justice-system>>
สืบค้นวันที่ 10 พฤศจิกายน 2568.

ว่า ทำไมไปกับเขา ทำไมแต่งตัวแบบนั้น แต่กลับไม่มีคำถามไปยังผู้กระทำความผิด คำถามเหล่านี้ กลายเป็นการกดทับผู้เสียหายโดยที่สังคมไม่รู้ตัว ทำให้เมื่อมาถึงในกระบวนการยุติธรรม ผู้เสียหายจะเล่าถึงเหตุการณ์ก็ต้องเล่าด้วยความกลัวอยู่ตลอดเวลาว่า จะถูกกล่าวโทษมาที่ตัวเองหรือไม่ และเกิดความรู้สึกตามมาอีกว่าเป็นเรื่องยากมากที่จะต้องพิสูจน์ว่าตนเองเป็นผู้ถูกกระทำ”

“เมื่อนึกถึงอุปสรรคที่ผู้หญิงซึ่งถูกกระทำรุนแรงต้องเจอ เราสามารถนึกถึงกำแพงหนาๆ ที่มีก้อนอิฐถูกวางกดทับซ้อนลงไปเป็นชั้นๆ ในแต่ละชั้นก็มีลักษณะความยากที่ต่างกัน ตั้งแต่ชั้นแรก คือวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ ค่านิยมของสังคมที่กำหนดว่าผู้หญิงควรหรือไม่ควรทำอะไร ซึ่งทำให้นำไปสู่ก้อนอิฐในชั้นถัดไป คือเมื่อผู้หญิงถูกสังคมกำหนดว่าต้องไม่มีรอยต่างพร้อย มีคำถามว่า แต่งตัวโป๊มัย ทำไมไปทีนั้นคนเดียว ทำไมจึงไปอยู่ในสถานที่นั้นสองต่อสอง ผู้หญิงที่ถูกกระทำก็จะเกิดผลกระทบกระเทือนทางจิตใจจากความกลัวถูกสังคมตีตราจนกลายเป็นการตีตราตัวเอง จากนั้นหลายคนเกิดอาการป่วย โรคเครียดหลังผ่านเหตุการณ์ร้ายแรง (PTSD) บางคนกลัวโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์เลยเถิดไปถึงการคิดอยากฆ่าตัวตาย”

การจัดงานเสวนาดังกล่าว ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาในการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายรวมถึงกลุ่มเปราะบางที่ขาดมาตรการการสอบสวนที่คำนึงถึงผลกระทบทางจิตใจของผู้เสียหาย (Trauma-Informed Approach) ที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขอันพาไปสู่ภาวะการตกเป็นเหยื่อซ้ำ (Re-victimization)

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบกับแนวทางการสอบสวนของต่างประเทศแล้ว จะเห็นได้ว่า สหรัฐอเมริกา มีการวางรากฐานของแนวคิดหลักการสอบสวนโดยคำนึงถึงผลกระทบทางจิตใจของผู้เสียหาย (Trauma-Informed Approach) เป็นนโยบายระดับประเทศไว้อย่างเป็นระบบ ตามนโยบายต้นแบบ (Model Policy) หรือแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด (Best Practices) ไวโน “นโยบายต้นแบบสำหรับการสืบสวนคดีล่วงละเมิดทางเพศ (Investigating Sexual Assaults Model Policy)” ปี ค.ศ. 2017 และภายใต้รัฐบัญญัติว่าด้วยการป้องกันความรุนแรงต่อสตรี หรือ Violence Against Women Act (VAWA) ซึ่งที่กำหนดแนวทางในการสอบสวน แก้ไขอันพาไปสู่ภาวะการตกเป็นเหยื่อซ้ำ (Re-victimization)

ในขณะที่สาธารณรัฐฝรั่งเศสก็ได้จัดตั้งหน่วยงานเฉพาะที่ชื่อว่า หน่วยคุ้มครองครอบครัว (Brigade de protection des familles (BPF)) ทำหน้าที่สอบสวนคดีข่มขืนและความรุนแรงในครอบครัว โดยใช้แนวทางสอบสวนที่สอดคล้องกับแนวคิดที่มีความเข้าใจเรื่องบาดแผลทางใจ (Trauma-Informed) เพื่อให้การสอบปากคำหรือการดำเนินการเป็นไปด้วยความระมัดระวังโดยคำนึงถึงสภาพจิตใจของผู้เสียหายมิให้ถูกกระทำซ้ำ ซึ่งมาตรการเหล่านี้สอดคล้องกับ Directive 2012/29/EU (Victims' Rights Directive) ของสหภาพยุโรปที่ประเทศฝรั่งเศสเป็นสมาชิกที่กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการคุ้มครองและสนับสนุนเหยื่ออาชญากรรมที่มีความต้องการเป็นพิเศษ โดยมาตรการเหล่านี้มุ่งเน้นไปที่การลดผลกระทบทางจิตใจและป้องกันการถูกกระทำซ้ำในกระบวนการยุติธรรม (Re-victimization) ที่แสดงให้เห็นถึงการคุ้มครองผู้เสียหายโดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางที่คำนึงถึงผลกระทบทางจิตใจของผู้เสียหาย (Trauma-Informed Approach)

ส่วนในสาธารณรัฐเกาหลี ก็มีการออกกฎหมายเฉพาะที่มีชื่อว่า พระราชบัญญัติว่าด้วยกรณีพิเศษเกี่ยวกับการลงโทษอาชญากรรมทางเพศ (Act on Special Cases Concerning the Punishment, etc. of Sexual Crimes) ซึ่งกำหนดแนวทางการสอบสวนที่ให้ความสำคัญกับสิทธิและสภาพจิตใจของผู้เสียหายอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะในกรณีข่มขืนหรือความผิดทางเพศ นอกจากนี้ กระทรวงยุติธรรมสาธารณรัฐเกาหลีได้จัดตั้งศูนย์สนับสนุนแบบบูรณาการ (Integrated Support Center for Victims) ซึ่งถือเป็นศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จที่ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายอย่างทันท่วงที โดยมีทีมสหวิชาชีพประจำศูนย์ ได้แก่ นักจิตวิทยา แพทย์ นักกฎหมาย ตำรวจหญิง และนักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งร่วมกันสอบสวนและฟื้นฟูสภาพจิตใจของ

ผู้เสียหายในระยะเร่งด่วน และยังมีระบบติดตามและสนับสนุนระยะยาว ซึ่งช่วยให้ผู้เสียหายสามารถฟื้นฟูตนเองและเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยไม่ถูกทอดทิ้งระหว่างทาง

จะเห็นได้ว่า กระบวนการสอบสวนของไทยยังคงยึดตามหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาทั่วไป โดยเน้นการรวบรวมพยานหลักฐานเป็นหลัก แต่ไม่มีการนำหลักการสอบสวนที่คำนึงถึงผลกระทบทางจิตใจของผู้เสียหาย (Trauma-Informed Approach) มาใช้เป็นมาตรฐานในการสอบสวน ทำให้ผู้เสียหายจำนวนมาก ต้องเผชิญกับการสอบปากคำที่ซ้ำซ้อนและละเอียดถี่ถ้วนโดยไม่มีการประเมินสภาพจิตใจหรือคำนึงถึงความบอบช้ำเดิม การเล่าเหตุการณ์ที่กระทบกระเทือนจิตใจซ้ำแล้วซ้ำเล่าโดยไม่มีการสนับสนุนทางจิตวิทยาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบางย่อมเป็นการตอกย้ำบาดแผล (Re-Traumatization) ทำให้ผู้เสียหายรู้สึกเจ็บปวด อับอาย และหวาดกลัวเพิ่มขึ้น ซึ่งอาจส่งผลให้ไม่อยากให้ความร่วมมือในกระบวนการยุติธรรมต่อไป การขาดกฎหมายและแนวทางที่ชัดเจนเกี่ยวกับการสอบสวนโดยคำนึงถึงผลกระทบทางจิตใจของผู้เสียหายแบบแนวทางที่คำนึงถึงผลกระทบจากบาดแผลทางใจ (Trauma-Informed Approach) ในประเทศไทยย่อมเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเข้าถึงความยุติธรรมและการฟื้นฟูสภาพจิตใจของผู้เสียหาย

เมื่อเทียบกับประเทศดังกล่าวข้างต้นแล้ว จะเห็นว่า ประเทศไทยยังขาด “นโยบายต้นแบบ (Model Policy)” ที่เป็นลายลักษณ์อักษรและชัดเจนในระดับชาติเกี่ยวกับการสอบสวนคดีทางเพศโดยเฉพาะ แม้จะมีระเบียบปฏิบัติทั่วไปแต่ยังขาดความละเอียดในเรื่องลำดับขั้นตอน เช่น การรอให้ผู้เสียหายได้รับการดูแลทางการแพทย์และพบบุคคลที่ไว้วางใจก่อนเริ่มสอบปากคำเชิงลึก (In-depth Interview) รวมถึงบทบาทของผู้ให้ความช่วยเหลือเหยื่อ (Victim Advocate) ในไทยยังไม่ถูกรับรองสถานะให้มีอำนาจ ในการร่วมรับฟังหรือสนับสนุนผู้เสียหายที่เป็นผู้ใหญ่อย่างเป็นรูปธรรมเหมือนระบบของสหรัฐฯ ทำให้ผู้เสียหายขาดที่พึ่งพิงเชิงกระบวนการ และนอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนพนักงานสอบสวนที่มีเพศเดียวกับผู้เสียหายหรือตามที่ผู้เสียหายร้องขออย่างเพียงพอ และการบันทึกภาพ/เสียง (Audiovisual Recording) ของประเทศไทยยังมักใช้เฉพาะในคดีที่ผู้เสียหายเป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีเท่านั้น ไม่ครอบคลุมถึงผู้เสียหายกลุ่มเปราะบางอื่นๆ และไม่ได้เป็นมาตรฐานบังคับเพื่อป้องกันการถ่มซ้ำ (Re-victimization) ดังเช่นแนวทางของสาธารณรัฐฝรั่งเศส นอกจากนี้ประเทศไทยยังไม่มีการปรับสภาพแวดล้อมห้องสอบสวนให้มีความเป็นส่วนตัว และลดทอนความน่ากลัวของสถานีตำรวจ ให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยที่เหมาะสมอย่างจริงจัง และขาดการบูรณาการทีมสหวิชาชีพและศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ (Integrated Center) กล่าวคือการที่ทีมสหวิชาชีพ (นักจิตวิทยา แพทย์ นักกฎหมาย) มักจะไม่ได้ประจำการอยู่ในหน่วยงานเดียวกันกับเจ้าพนักงานตำรวจ (Co-location) ทำให้การทำงานเป็นแบบ “ประสานงาน” มากกว่า “บูรณาการ” ส่งผลให้เกิดความล่าช้าและผู้เสียหายต้องเดินทางไปยังหลายสถานที่ เช่น โรงพยาบาล สถานีตำรวจ สำนักงานอัยการ แตกต่างจากสาธารณรัฐเกาหลีที่มี Integrated Support Center ซึ่งมีทีมสหวิชาชีพประจำการอยู่พร้อมกัน และอีกประการหนึ่งประเทศไทยยังไม่มีระบบ “ปฏิเสธการเผชิญหน้า” กับผู้ต้องหาที่เป็นสิทธิพื้นฐานที่เข้มแข็งพอ ทำให้ผู้เสียหายมักถูกกดดันหรือหวาดกลัวระหว่างกระบวนการสอบสวน

กล่าวโดยสรุป ประเทศไทยยังขาดมาตรการการสอบสวนที่คำนึงถึงผลกระทบทางจิตใจของผู้เสียหาย โดยขาดการฝึกอบรมบุคลากร (Human Factor) โดยเฉพาะ เช่น กฎหมายว่าด้วยการต่อต้านความรุนแรงต่อสตรี (VAWA) ของสหรัฐอเมริกา หรือกฎหมายเฉพาะของสาธารณรัฐเกาหลีที่บัญญัติให้เจ้าหน้าที่ต้องผ่านการอบรมจิตวิทยาผู้เสียหายและควรจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานมาตรฐาน (SOP) ที่ยึดตามหลัก นโยบายต้นแบบสำหรับการสืบสวนคดีล่วงละเมิดทางเพศ (Investigating Sexual Assaults Model Policy) ที่กำหนดให้พนักงานสอบสวนต้องประเมินสภาพจิตใจและจัดหาผู้สนับสนุน (Advocate) ให้แก่ผู้เสียหายตั้งแต่วินาที

รับแจ้งเหตุและต้องมีเกณฑ์การประเมินความพร้อมของผู้เสียหายก่อนเริ่มบันทึกปากคำ และควรแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้รองรับสิทธิของผู้เสียหายในการเลือกเพศของพนักงานสอบสวนในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ และบังคับให้มีการบันทึกภาพและเสียงในการสอบปากคำคดีทางเพศทุกกรณี เพื่อใช้แทนการเรียกตัวผู้เสียหายมาเบิกความซ้ำหลายครั้งในชั้นศาลตามแนวทาง Directive 2012/29/EU และต้องมีมาตรการทางกฎหมายที่ชัดเจนในการคุ้มครองไม่ให้ผู้เสียหายต้องเผชิญหน้ากับผู้ต้องหาในทุกขั้นตอนหากผู้เสียหายไม่ยินยอม

ดังนั้น จึงควรกำหนดมาตรการสอบสวนที่คำนึงถึงผลกระทบทางจิตใจของผู้เสียหาย (Trauma-Informed Approach) ในกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ครอบคลุมถึงผู้เสียหายกลุ่มเปราะบางทุกกลุ่มอย่างเสมอกัน เพื่อสร้างความสมดุลและความไว้วางใจให้ผู้เสียหายกล้าให้ข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วน เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมสามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.3 ปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบาง

เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบการคุ้มครองผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบางของไทยกับกฎหมายต่างประเทศ แล้ว จะเห็นว่า สหรัฐอเมริกา มีแนวทางการสอบสวนที่ครอบคลุมถึงผู้เสียหายทุกประเภทความผิด โดยนโยบายต้นแบบสำหรับการสืบสวนคดีล่วงละเมิดทางเพศ (Investigating Sexual Assaults Model Policy) ปี ค.ศ. 2017 ได้กำหนดแนวทางในการค้นหาและถามปากคำผู้เสียหายไว้เป็นการเฉพาะดังที่กล่าวไว้แล้วในหัวข้อข้างต้น

สาธารณรัฐฝรั่งเศส ก็มีแนวทางการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับสิทธิ การสนับสนุน และการคุ้มครองเหยื่ออาชญากรรมของสหภาพยุโรป (Directive 2012/29/EU หรือ Victims' Rights Directive) โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดแนวทางในการสอบสวนการถูกล่วงละเมิดทางเพศเป็นการเฉพาะ

ส่วนสาธารณรัฐเกาหลี ก็มีรัฐบัญญัติว่าด้วยการลงโทษความผิดทางเพศ (Act on Special Cases Concerning the Punishment of Sexual Crimes) ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดมาตรการพิเศษสำหรับการปฏิบัติต่อเหยื่อหรือผู้เสียหายในคดีเกี่ยวกับเพศรวมถึงคดีความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา

แม้ประเทศไทยมีการบัญญัติสิทธิขั้นพื้นฐานให้ในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศในกลุ่มเปราะบางให้ได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายและให้ได้รับการคุ้มครองโดยเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่าการบัญญัติความคุ้มครองผู้เสียหายกลุ่มเปราะบางเฉพาะเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเท่านั้น ส่วนผู้เสียหายกลุ่มเปราะบางอื่น เช่น ผู้เสียหายกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศและเพศสภาพ (LGBTQI+) หรือผู้ใหญ่ที่มีบาดแผลทางจิตใจ หรือผู้ที่ต้องเผชิญการล่วงละเมิดทางเพศซ้ำ กลับไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายใดให้ความคุ้มครองไว้เป็นพิเศษ เช่นกรณีเด็กอายุยังไม่เกินสิบแปดปี การขาดมาตรการในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย ในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศในกลุ่มเปราะบางนี้ ย่อมขัดกับแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนที่ถือว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิโดยกำเนิดที่เท่าเทียมกันและแนวคิดสตรีนิยมและเพศสภาพ ที่สะท้อนให้เห็นว่าระบบกฎหมายยังคงยึดติดกับกรอบคิดแบบดั้งเดิมที่มองว่าเหยื่อของการข่มขืนจะต้องเป็นผู้หญิงเท่านั้น นอกจากนี้ยังเป็นการกระทำที่ขัดแย้งกับแนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Menschenwuerde) ที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าของมนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ เพราะกระบวนการสอบสวนมุ่งเน้นแต่ข้อเท็จจริงทางคดี โดยไม่สนใจสภาพจิตใจของผู้เสียหาย การกระทำเช่นนี้ไม่ต่างอะไรกับการมองผู้เสียหายเป็นเพียง “แหล่งข้อมูล” ไม่ใช่ “มนุษย์ที่มีความรู้สึก” อันเป็นการลดทอนคุณค่าของผู้เสียหาย การให้ความสำคัญกับ Trauma-Informed

Approach จึงเป็นก้าวสำคัญในการทำให้ระบบยุติธรรมของเราเป็นไปเพื่อการเยียวยาอย่างแท้จริง แทนที่จะเป็นเพียงการแสวงหาความจริงในคดีเพียงอย่างเดียว

ดังนั้นเพื่อไม่ให้ผู้เสียหายที่อยู่ในภาวะเปราะบาง เช่น กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) หรือผู้ใหญ่ที่มีบาดแผลทางจิตใจ หรือผู้ที่มีภาวะบอบช้ำทางจิตใจจากการถูกล่วงละเมิดทางเพศถูกเลือกปฏิบัติ และเกิดปัญหาในการเข้าถึงความยุติธรรม จึงควรมีแนวทางการสอบสวนการถูกล่วงละเมิดทางเพศไว้เป็นการเฉพาะ

4.4 วิเคราะห์เปรียบเทียบมาตรการที่สามารถนำมาปรับใช้ได้จริงในบริบทของประเทศไทย

ในการจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะทาง ผลการศึกษาพบว่า หากนำรูปแบบจากสหรัฐอเมริกาที่มีหน่วยอาชญากรรมทางเพศ (Specialized Sex Crime Unit / Special Victims Unit) และเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือเหยื่อ (Victim Advocate) รวมถึงหน่วยสืบสวนเฉพาะด้านความผิดทางเพศและความรุนแรงในครอบครัว (Brigade de protection des familles) และหน่วยงานคุ้มครองครอบครัว (Maisons de Protection des Familles) ของสาธารณรัฐฝรั่งเศสมาปรับใช้นั้น มีความเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทย เนื่องจากสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐฝรั่งเศส จะเน้นการใช้เจ้าหน้าที่ที่ผ่านการอบรมด้านจิตวิทยาผู้เสียหายโดยเฉพาะ ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาการสอบสวนตามขั้นตอนปกติในไทยที่มีกีดขวางความเข้าใจในสภาพปัญหาเฉพาะทางของผู้เสียหายกลุ่มเปราะบาง เช่น กลุ่ม LGBTQI+ หรือผู้ใหญ่ที่มีบาดแผลทางจิตใจรุนแรง โดยประเทศไทยควรยกระดับหน่วยงานสอบสวนให้มีผู้เชี่ยวชาญ มีสหวิชาชีพประจำการเป็นการถาวร เพื่อให้ความช่วยเหลือทั้งในมิติด้านกฎหมายและจิตสังคมไปพร้อมกัน แทนที่จะพึ่งพาพนักงานสอบสวนตามขั้นตอนปกติเพียงอย่างเดียว ซึ่งมักขาดความเข้าใจในสภาพปัญหาเฉพาะทางของผู้เสียหายกลุ่มเปราะบาง

ส่วนการสร้างฐานรากทางกฎหมายและการสนับสนุนทางการเงินนั้น ประเทศไทยควรพิจารณาแบบอย่างจากสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐเกาหลี ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณแก่ศูนย์ช่วยเหลือและระบบ “ศูนย์ให้คำปรึกษา” (Concerning Centers) ที่กระจายอยู่ตามท้องถิ่น ซึ่งมาตรการนี้สามารถนำมาปรับใช้ได้จริงผ่านการตรากฎหมายที่กำหนดให้รัฐบาลท้องถิ่นมีหน้าที่จัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือและจัดสรรงบประมาณเฉพาะเพื่อสร้างความยั่งยืนในการดำเนินงานและลดภาระของหน่วยงานตำรวจ โดยมุ่งเน้นการให้บริการที่เข้าถึงง่ายในระดับพื้นที่

ส่วนของแนวทางปฏิบัติแบบแนวทางที่คำนึงถึงผลกระทบจากบาดแผลทางใจ (Trauma-Informed Approach) นั้น ถือเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่ประเทศไทยควรนำ “นโยบายต้นแบบ” (Model Policy) จากสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศสและสาธารณรัฐเกาหลีมาเป็นมาตรฐาน ซึ่งเป็นมาตรการที่สามารถปรับใช้ได้จริง คือการกำหนดให้พนักงานสอบสวนต้องผ่านการอบรมด้านจิตวิทยาผู้เสียหายอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งจัดให้มีห้องสอบสวนเฉพาะที่ออกแบบมาเพื่อความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัว รวมถึงการบังคับใช้มาตรการบันทึกภาพและเสียงเพื่อป้องกันการสอบปากคำซ้ำซ้อน (Re-victimization) ซึ่งจะช่วยลดบาดแผลทางจิตใจให้กับผู้เสียหายกลุ่มเปราะบางได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในส่วนของการคุ้มครองสิทธิและป้องกันการถูกระงับการกระทำซ้ำ มาตรการของสาธารณรัฐฝรั่งเศสตามแนวทางของสหภาพยุโรป (Victims' Rights Directive) และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มีความน่าสนใจในเรื่องการบังคับใช้สิทธิการมีนักจิตวิทยาเข้าร่วมทุกขั้นตอน ซึ่งมาตรการที่ไทยควรนำมาปรับใช้คือการขยายสิทธิการมีผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมสอบสวนให้ครอบคลุมถึงผู้ใหญ่กลุ่มเปราะบางและกลุ่ม LGBTQI+ หรือผู้ใหญ่ที่มีบาดแผลทางจิตใจ หรือผู้ที่ต้องเผชิญการล่วงละเมิดทางเพศซ้ำ ไม่จำกัดเฉพาะเพียงกรณีที่ผู้เสียหายเป็นเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปีเท่านั้น รวมถึงการอนุญาตให้ผู้เสียหายสามารถร้องขอให้เจ้าหน้าที่เพศเดียวกันเป็นผู้สอบปากคำได้ การปรับแก้กฎหมายไทยให้สอดคล้องกับแนวคิดนี้จะช่วยลดภาวะ

เครียดหลังเหตุสะเทือนขวัญ (PTSD) และป้องกันการถูกเลือกปฏิบัติจากอคติทางเพศสภาพในชั้นสอบสวนได้เป็นอย่างดี

ด้านการคุ้มครองความเป็นส่วนตัวอย่างเข้มงวด เห็นว่ามาตรการของสาธารณรัฐเกาหลีที่มีกฎหมายห้ามระบุตัวตนผู้เสียหายในสื่อทุกชนิดและเปิดช่องให้มีการพิจารณาคดีลับถือเป็นแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทยอย่างมาก การนำมาตรการนี้มาปรับใช้จะช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้เสียหายกลุ่มเปราะบางให้กล้าเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมมากขึ้น เนื่องจากจะช่วยลดความกังวลเรื่องการถูกตีตราจากสังคมและการเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลที่อาจนำไปสู่การเลือกปฏิบัติในภายหลัง

ส่วนการใช้เทคโนโลยีเพื่อลดการเผชิญหน้าและลดภาระการให้ปากคำซ้ำนั้น เห็นว่ามาตรการบันทึกภาพและเสียงในขณะสอบสวนตามกฎหมายของสาธารณรัฐเกาหลีและสาธารณรัฐฝรั่งเศส เป็นเครื่องมือสำคัญที่ไทยควรนำมาบังคับใช้เป็นมาตรฐานสำหรับกลุ่มเปราะบางทุกกลุ่มการบันทึกวิดีโอเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานในชั้นศาลแทนการเรียกตัวผู้เสียหายมาเบิกความซ้ำ จะช่วยป้องกันไม่ให้เกิดแผลทางจิตใจถูกกระตุ้นขึ้นใหม่ (Re-traumatization) มาตรการนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยปกป้องความเป็นส่วนตัวของผู้เสียหายตามหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Menschenwuerde) เท่านั้น แต่ยังช่วยให้กระบวนการยุติธรรมของไทยได้รับข้อมูลที่ครบถ้วนและแม่นยำยิ่งขึ้น เนื่องจากผู้เสียหายจะรู้สึกปลอดภัยและกล้าให้ข้อมูลในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเห็นว่า มาตรการจากสาธารณรัฐเกาหลีถือเป็นรูปแบบที่เหมาะสมที่สุดสำหรับประเทศไทย เนื่องจากมีพื้นฐานระบบกฎหมายลายอักษรที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะการมีกฎหมายเฉพาะพระราชบัญญัติว่าด้วยการลงโทษ ฯลฯ เกี่ยวกับความผิดทางเพศ (Act on Special Cases Concerning the Punishment, etc. of Sexual Crimes) ที่บังคับใช้ครอบคลุมทั้งการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และการจัดตั้งศูนย์สนับสนุนแบบบูรณาการ (Integrated Support Center) ที่มีทั้งทีมสหวิชาชีพ นักจิตวิทยา แพทย์ นักกฎหมาย และเจ้าพนักงานตำรวจ ไว้ในจุดเดียว ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหการทำงานแบบแยกส่วนของหน่วยงานในประเทศไทยที่ทำให้ผู้เสียหายต้องเดินทางไปหลายที่และเล่าเหตุการณ์ซ้ำซ้อน ลดความโดดเดี่ยวของผู้เสียหายกลุ่มเปราะบาง สร้างระบบการประสานงานที่มีประสิทธิภาพและเปลี่ยนผ่านสู่การดูแลผู้เสียหายในลักษณะ “การบริการครบวงจร (One-Stop Service)” ที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

5. บทสรุปผลการศึกษา

5.1 บทสรุปเกี่ยวกับการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบวิกฤตทางเพศและหน่วยสอบสวนเฉพาะด้านอาชญากรรมทางเพศ (Sexual Assault Crisis and Specialized Investigations Unit Center)

ปัจจุบัน ประเทศไทยยังคงเผชิญกับความท้าทายในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายจากความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขาดศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบวิกฤตทางเพศ (Rape Crisis Center) และหน่วยสอบสวนเฉพาะด้านอาชญากรรมทางเพศ (Sex Crime Unit) ปัญหาดังกล่าวส่งผลให้ผู้เสียหายต้องเผชิญกระบวนการยุติธรรมอย่างโดดเดี่ยว บ่อยครั้งนำไปสู่การบันทึกคำให้การของผู้เสียหายและความสับสนในกระบวนการยุติธรรม ไร้ซึ่งการสนับสนุนจากบุคลากรผู้เชี่ยวชาญแบบสหวิชาชีพทำให้เกิดแผลทางจิตใจรุนแรงยิ่งขึ้น

อุปสรรคที่สำคัญในการจัดตั้งหน่วยงานเหล่านี้ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ การขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง รวมถึงความไม่ตระหนักรู้ในระดับนโยบายถึงความสำคัญของการให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายจากความรุนแรงทางเพศ โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลที่ขาดโครงสร้างพื้นฐานด้านบริการทางสังคมและจิตวิทยา ยิ่งไปกว่านั้น การขาดกลไกประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรวจ อัยการ โรงพยาบาล และหน่วยงานสวัสดิการสังคม ทำให้การให้ความช่วยเหลือ

เป็นไปอย่างล่าช้าและไม่เป็นระบบ รวมถึงทัศนคติของเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วนที่ยังเห็นว่าคดีข่มขืนเป็นเรื่องส่วนตัวมากกว่าอาชญากรรมที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานอันเป็นการซ้ำเติมปัญหาเหล่านี้

เพื่อแก้ไขช่องว่างอันเป็นปัญหาที่สำคัญนี้ หากมีการผลักดันให้มีการจัดตั้ง “ศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบวิกฤตทางเพศและหน่วยสอบสวนเฉพาะด้านอาชญากรรมทางเพศ” (Sexual Assault Crisis and Specialized Investigations Unit Center) ให้เป็นหน่วยงานเฉพาะด้านที่ทำหน้าที่บูรณาการการช่วยเหลือผู้เสียหายอย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการในลักษณะ “การบริการครบวงจร (One-Stop Service)” โดยยึดหลักแนวทางที่คำนึงถึงผลกระทบจากบาดแผลทางใจ (Trauma-Informed Approach) เพื่อลดบาดแผลทางจิตใจของผู้เสียหาย และสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม ดังที่หลายประเทศชั้นนำ เช่น สหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐฝรั่งเศสและสาธารณรัฐเกาหลี ได้จัดให้มีการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือและหน่วยสอบสวนเฉพาะทางพร้อมระบบ

5.2 บทสรุปเกี่ยวกับมาตรการการสอบสวนที่มีผลกระทบทางจิตใจของผู้เสียหาย (Trauma – Informed Approach)

แม้กฎหมายไทยจะมีพัฒนาการด้านการคุ้มครองพยานและผู้เสียหายในคดีอาญาผ่าน พระราชบัญญัติคุ้มครองพยานในคดีอาญา พ.ศ. 2546 และ พ.ศ. 2565 รวมถึงคำแนะนำของประธาน ศาลฎีกาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ. 2563 ทว่ายังคงขาดบทบัญญัติและแนวทางที่ชัดเจนในการสอบสวนที่คำนึงถึงผลกระทบทางจิตใจ (Trauma-Informed Approach) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีข่มขืนกระทำชำเรา ซึ่งมักเน้นการรวบรวมพยานหลักฐานตามหลักวิธีพิจารณาความอาญาทั่วไป ทำให้ผู้เสียหายต้องเผชิญกับการซักถามที่รุนแรง ซ้ำซ้อน การใช้คำถามที่สื่อถึงการตำหนิ และการขาดพื้นที่สอบสวนเฉพาะ ส่งผลให้เกิดการสร้างบาดแผลทางจิตใจซ้ำ (Re-traumatization) ยิ่งไปกว่านั้นกฎหมายและแนวทางปฏิบัติที่มีอยู่ยังไม่มีมาตรฐานด้านจิตวิทยาผู้เสียหาย หรือข้อกำหนดให้นักจิตวิทยาเข้าร่วมกระบวนการสอบสวนอย่างเป็นระบบ ทำให้การคุ้มครองสิทธิทางจิตวิทยาของผู้เสียหายโดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง ยังไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างแท้จริง ในทางตรงกันข้าม นานาชาติ อาทิ สหรัฐอเมริกา ภายใต้กฎหมาย Violence Against Women Act (VAWA) สาธารณรัฐฝรั่งเศส โดยหน่วยงานคุ้มครองครอบครัว (Brigade de Protection des Familles (BPF)) และหน่วยงานคุ้มครองครอบครัว (Maisons de Protection des Familles) และสาธารณรัฐเกาหลีโดยกฎหมายพระราชบัญญัติว่าด้วยกรณีพิเศษเกี่ยวกับการลงโทษความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเพศ (Act on Special Cases Concerning the Punishment, etc. of Sexual Crimes) ล้วนให้ความสำคัญกับการนำหลัก Trauma-Informed Approach มาใช้ในกระบวนการยุติธรรมอย่างเป็นระบบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ด้านจิตวิทยาผู้เสียหาย การจัดห้องสอบสวนเฉพาะ การหลีกเลี่ยงคำถามที่ตอกย้ำความผิดและการมีนักจิตวิทยาร่วมในกระบวนการสอบสวน แนวทางเหล่านี้ไม่เพียงช่วยคุ้มครองสิทธิทางจิตใจของผู้เสียหาย แต่ยังเป็นการเยียวยาจิตใจและป้องกันการสร้างบาดแผลซ้ำเติมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.3 บทสรุปเกี่ยวกับปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้เสียหายกลุ่มเปราะบาง

เมื่อพิจารณาจากรากฐานแนวคิดทางกฎหมายที่สำคัญหลายประการ อาทิ สิทธิมนุษยชน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แนวคิดสตรีนิยมและเพศสภาพ และการบัญญัติให้การข่มขืนกระทำชำเราผู้อื่นเป็นความผิด ประกอบกับการขาดบทบัญญัติหรือแนวทางที่ชัดเจนเกี่ยวกับการสอบสวนที่คำนึงถึงผลกระทบทางจิตใจของผู้เสียหาย (Trauma-Informed Approach) สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนและลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แต่ยังเป็นการสร้างบาดแผลทางจิตใจซ้ำ (Re-traumatization) ให้กับผู้เสียหายอย่างร้ายแรง การที่กฎหมายไทยยังขาดมาตรฐานเรื่องจิตวิทยาผู้เสียหาย และสถานที่สอบสวนที่เป็นสัดส่วน

เฉพาะ รวมถึงไม่มีข้อกำหนดให้นักจิตวิทยาเข้าร่วมการสอบสวนอย่างเป็นระบบ ย่อมสะท้อนถึงการขาดความรับผิดชอบต่อการเยียวยาจิตใจผู้เสียหาย

แม้กฎหมายไทยจะมีมาตรการคุ้มครองสำหรับเด็กและเยาวชนในการถามปากคำตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่การคุ้มครองผู้เสียหายกลุ่มเปราะบางกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เสียหายกลุ่มที่มีความหลากหลายทางเพศและเพศสภาพ (LGBTQI+) หรือผู้ใหญ่ที่มีบาดแผลทางจิตใจ หรือผู้ที่ต้องเผชิญการล่วงละเมิดทางเพศซ้ำ ก็ยังคงขาดกลไกเฉพาะทางที่ต้องจัดให้นักจิตวิทยาร่วมทำการสอบสวน มีข้อบังคับให้แยกการสอบสวนในสถานที่ที่เป็นสัดส่วน และใช้วิธีการซักถามที่ลดผลกระทบทางจิตใจ ซึ่งสวนทางกับหลักสิทธิมนุษยชนและแนวทางสากล แตกต่างจากนานาประเทศที่ได้พัฒนาแนวปฏิบัติและกฎหมายให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเข้าใจในผลกระทบทางจิตใจของผู้เสียหาย เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมเป็นมิตรและเอื้อต่อการฟื้นฟูสภาพจิตใจของผู้เสียหายมากที่สุด ดังนั้น จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่ประเทศไทยจะต้องทบทวนและปรับปรุงกฎหมายรวมถึงกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในกลุ่มที่เปราะบางในคดีฆาตกรรมหรือการล่วงละเมิดทางเพศ ให้ได้รับการคุ้มครองอย่างมีประสิทธิภาพ ยุติธรรมและสอดคล้องกับมาตรฐานสากลต่อไป

6. ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในกลุ่มที่เปราะบาง (Vulnerable) ในความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา ให้ได้รับการคุ้มครองอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม ผู้ศึกษาจึงเห็นควรเสนอแนะมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้เสียหายในกลุ่มเปราะบาง (Vulnerable Victims) ในความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา โดยเสนอแนะให้จัดตั้ง “ศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบวิกฤตทางเพศและหน่วยสอบสวนเฉพาะด้านอาชญากรรมทางเพศ” (Sexual Assault Crisis and Specialized Investigations Unit Center) ในลักษณะ One-Stop Service ที่ยึดหลัก Trauma-Informed Approach เพื่อลดบาดแผลทางจิตใจของผู้เสียหายและสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม โดยผู้ศึกษาเห็นว่ารูปแบบที่เหมาะสมที่สุดคือ การจัดตั้งเป็น “หน่วยงานเฉพาะกิจ” หรือ “สำนักงาน/กรม” ที่มีสถานะและอำนาจชัดเจน ภายใต้การกำกับดูแลแบบบูรณาการร่วมกันของ คณะกรรมการนโยบายระดับชาติและออก “พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้เสียหายจากอาชญากรรมทางเพศและมาตรการสอบสวนที่คำนึงถึงผลกระทบทางจิตใจ” เพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมและผสมผสานจุดแข็งจากต่างประเทศ (เช่น VAWA ของสหรัฐฯ, BPF/MPF ของฝรั่งเศส, และกฎหมายเฉพาะของเกาหลีใต้) โดยมุ่งเน้นมาตรการสำคัญ เช่น การสอบสวนโดยบุคลากรที่ผ่านการอบรมเฉพาะทาง, การใช้ ห้องสอบสวนที่เป็นมิตรต่อผู้เสียหาย (Victim-Friendly Rooms), การมีผู้เชี่ยวชาญ (นักจิตวิทยา/นักสังคมสงเคราะห์) ร่วมสอบสวน, การส่งเสริม การบันทึกปากคำแบบครั้งเดียว (One-Time Interview) สำหรับกลุ่มเปราะบาง, และการป้องกันการเผชิญหน้าระหว่างผู้เสียหายกับผู้ต้องหา/จำเลยเพื่อให้ผู้เสียหายได้รับการคุ้มครองดูแลอย่างเป็นระบบมีประสิทธิภาพและคำนึงถึงมิติทางจิตใจตลอดกระบวนการยุติธรรม

ปัญหาการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำและพิจารณาการได้รับพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป :
ศึกษาเฉพาะคดีที่ศาลมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต*

The Problem of Determining a Minimum Term and Individualized
Consideration of General Royal Pardons : A Study of Cases with
Final Judgments Imposing the Death Penalty
or Life Imprisonment

เสาวภา โปสท์แก้ว**

Saowapa Bostkaew

บทคัดย่อ

การพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปในคดีที่ศาลมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิตของไทย ยังมีปัญหาเกี่ยวกับมาตรการในการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำและพิจารณาก่อนได้รับพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป ส่งผลให้ระยะเวลาการรับโทษจริงไม่ได้เป็นไปตามคำพิพากษาอันอาจนำมาสู่การกระทำความผิดซ้ำและความไม่ปลอดภัยของสังคม

จากการศึกษาแนวคิดและมาตรการทางกฎหมายของต่างประเทศ เช่น สาธารณรัฐฝรั่งเศสและรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา พบว่ามีการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำก่อนการพิจารณาปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไข โดยมีการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำของการบังคับโทษและมีคณะกรรมการพิจารณารายบุคคลที่แน่นอนเพื่อใช้เป็นเกณฑ์ประกอบการพิจารณา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความสำนึกผิด การแก้ไขฟื้นฟู และความพร้อมของนักโทษก่อนกลับคืนสู่สังคม ตลอดจนปกป้องความปลอดภัยของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการลงโทษทั้งในด้านการแก้แค้นทดแทน การข่มขู่ยับยั้ง และการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด

หากประเทศไทยสามารถจัดให้มีมาตรการทั้งสองประการดังกล่าวข้างต้นนี้แล้ว ทำให้การบังคับโทษเป็นไปตามคำพิพากษาและสามารถการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับตัวเป็นคนดีได้ ดังนั้น จึงควรต้องมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของกฎหมาย ดังต่อไปนี้

ประการแรก ให้มีการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษในคดีที่ศาลมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต เพื่อให้มั่นใจว่าผู้ต้องโทษได้รับโทษในระยะเวลาที่สอดคล้องเหมาะสมกับความร้ายแรงของการกระทำความผิดและได้รับการแก้ไขฟื้นฟูอย่างแท้จริงแล้วก่อนได้รับการพระราชทานอภัยโทษ โดยบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการค้นคว้าอิสระ เรื่อง “ปัญหาการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำและพิจารณาการได้รับพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป : ศึกษาเฉพาะคดีที่ศาลมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต” หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

** นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ที่อยู่: คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

E-mail: Saowapa.bostkaew@gmail.com

ประการที่สอง ให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาเป็นรายบุคคล โดยประกอบด้วยผู้แทนจากราชทัณฑ์ ผู้พิพากษา นักจิตวิทยาหรือจิตแพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ และผู้เสียหายหรือครอบครัวผู้เสียหาย จะทำให้การพิจารณาปล่อยตัวนักโทษโดยคำนึงระยะเวลาการรับโทษตามคำพิพากษา การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และคำนึงถึงความรู้สึกและสภาพจิตใจของเหยื่อเป็นสำคัญ

งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำและพิจารณาก่อนได้รับพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปในคดีที่ศาลมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต วิเคราะห์แนวทางและกฎหมายเปรียบเทียบ เพื่อนำมาสู่ข้อเสนอแนะเชิงกฎหมายที่เหมาะสม เพื่อให้การพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป, โทษประหารชีวิต, โทษจำคุกตลอดชีวิต

Abstract

General Royal Pardons in Thailand for Cases with Final Judgments Imposing the Death Penalty or Life Imprisonment: Problems Concerning the Determination of Minimum Terms and Individualized Consideration

In Thailand, the granting of general royal pardons in cases where the courts have rendered final judgments imposing the death penalty or life imprisonment still presents significant problems regarding the absence of measures for determining a minimum term of imprisonment and conducting individual consideration of pardon. As a result, the actual period of punishment served often does not correspond to the sentence imposed by the courts, which may lead to recidivism and pose risks to public safety.

A comparative study of legal frameworks in other jurisdictions, such as the French Republic and the State of California, United States of America, reveals that a minimum period of incarceration is prescribed before conditional release can be considered. These systems establish clear criteria requiring prisoners to serve a minimum portion of their sentence, and they also employ specialized parole boards to evaluate each case individually. Such mechanisms aim to assess the offender's remorse, rehabilitation, and readiness for reintegration into society, while simultaneously safeguarding public safety. These approaches are consistent with the principal theories of punishment, namely retribution, deterrence, and rehabilitation.

If Thailand were to adopt both of these measures, the enforcement of punishment could better reflect the seriousness of judicial sentences and enhance the rehabilitative prospects of offenders. Therefore, legal reform is required, specifically as follows:

First, a statutory minimum period of imprisonment should be established for cases where final judgments impose the death penalty or life imprisonment, ensuring that convicted persons serve a sentence proportionate to the gravity of their crimes and undergo genuine rehabilitation prior to eligibility for royal pardon. Such provisions should be codified in the Corrections Act.

Second, an individualized consideration board should be established, composed of representatives from the Department of Corrections, members of the judiciary, psychologists or psychiatrists, social workers, and victims or their families. This board would ensure that decisions on release adequately consider the judicial sentence, the offender's rehabilitation, and, importantly, the perspectives and psychological conditions of victims.

Accordingly, the purpose of this research is to examine the problems concerning the determination of minimum terms and pre-consideration in granting general royal pardons for cases with final judgments imposing the death penalty or life imprisonment, to analyze comparative legal approaches, and to propose suitable legal reforms. These measures would enable the institution of royal pardons to fulfill its objectives more effectively.

Keywords: General royal pardon, death penalty, life imprisonment

1. บทนำ

การพระราชทานอภัยโทษโดยทั่วไป เป็นความกรุณาของพระมหากษัตริย์ซึ่งใช้พระราชอำนาจพระราชทานอภัยโทษแก่นักโทษที่เข้าเกณฑ์และเงื่อนไขตามที่พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษแต่ละฉบับกำหนดไว้ เพื่อให้นักโทษเหล่านี้ได้มีโอกาสกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อีกครั้งหนึ่งโดยการพระราชทานอภัยโทษโดยทั่วไปนั้นจะมีขึ้นเนื่องในวันสำคัญต่างๆ การพระราชทานอภัยโทษจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่จูงใจให้นักโทษประพฤติตนเป็นคนดีในระหว่างที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำเพื่อจะได้สิทธิประโยชน์ต่างๆ ทำให้ถูกปล่อยตัวจากเรือนจำได้เร็วกว่าโทษที่กำหนดไว้ในคำพิพากษา ไม่ว่าจะเป็นคดีเล็กน้อย หรือเป็นคดีที่ร้ายแรงส่งผลกระทบต่อสังคม โดยเฉพาะคดีศาลมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคดีอุกฉกรรจ์รุนแรง นักโทษเหล่านี้ก็ได้รับประโยชน์จากการพระราชทานอภัยโทษด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น คดีนาย ก. (นามสมมติ) ฆาตกรรมแพนสาว ในปี พ.ศ. 2541 และศาลฎีกาลงโทษให้จำคุกตลอดชีวิต แต่ได้รับการพระราชทานอภัยโทษลดโทษถึง 5 ครั้ง ตามวาระต่างๆ เหลือจำคุกจริงเพียงแค่ 13 ปี 9 เดือน¹ หรือ คดีนาย ข. (นามสมมติ) ฆาตกรรมภรรยา ในปี พ.ศ. 2544 ศาลฎีกาลงโทษให้ประหารชีวิต แต่ได้รับการพระราชทานอภัยโทษลดโทษหลายครั้ง เหลือแต่จำคุกจริงเพียงแค่ 10 ปี 9 เดือน² หรือ ในกรณี คดีนาย ค. (นามสมมติ) ฆาตกรรมหญิงสาวจำนวน 5 ศพ ในปี พ.ศ. 2548 ศาลฎีกาก็ได้ลงโทษให้จำคุกตลอดชีวิตเช่นกัน แต่ได้รับการพระราชทานอภัยโทษ 5 ครั้ง เหลือจำคุกจริงเพียงแค่ 13 ปี 11 เดือน³ โดยในกรณีของนาย ค. (นามสมมติ) เมื่อได้รับการพระราชทานอภัยโทษดังกล่าวแล้ว ต่อมาอีกประมาณ 6 เดือน ก็ได้กระทำความผิดซ้ำอีกในลักษณะเดียวกัน⁴

เห็นได้ว่า เมื่อศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดโดยการกำหนดอัตราโทษที่เหมาะสมกับการกระทำความผิดของจำเลยเป็นรายกรณีแล้ว การบังคับโทษตามคำพิพากษานั้นจากนั้นจะเป็นอำนาจของฝ่ายบริหารโดยกรมราชทัณฑ์ นอกจากการบังคับโทษตามคำพิพากษาแล้ว กรมราชทัณฑ์ยังมีอำนาจในการลดโทษการพักโทษ และการอภัยโทษ โดยไม่ต้องขออำนาจศาลในการแก้ไขโทษตามคำพิพากษาของศาล ซึ่งจากสถิติการปล่อยตัวของนักโทษของกรมราชทัณฑ์ใน ปี 2568 พบอัตราการกระทำผิดซ้ำภายหลังที่ได้รับการปล่อยตัว ปรากฏตามตารางสถิติ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1.1 สถิติ 5 อันดับประเภทคดีที่มีอัตราการกระทำผิดซ้ำที่ได้รับการปล่อยตัวในปีงบประมาณ 2568
ข้อมูล ณ วันที่ 1 พฤศจิกายน 2568⁵

¹ ทีมข่าวอาชญากรรม, ‘ย้อนรอยคดีโหด “ฆ่าหั่นศพ” จากมุมมืดของ “ความรัก” สู่ฆาตกรรม “อำมหิต”’ (MGR Online, 25 มิถุนายน 2561) <<https://mgronline.com/crime/detail/9610000063111>> สืบค้นวันที่ 1 พฤศจิกายน 2568.

² MGR Online, ‘ย้อนรอยคดี “นพ.วิสุทธิ์” ฆาตกรรมช้อนเงือกฆ่าหั่นศพเมีย’ (MGR Online, 4 สิงหาคม 2557) <<https://mgronline.com/online/section/detail/9570000088468>> สืบค้นวันที่ 1 พฤศจิกายน 2568.

³ The Reporters, ‘CRIME: เปิดใหม่ไลน์การต้องโทษจำคุกและการได้รับอภัยโทษของ นายสมคิด พุ่มพวง ผู้ก่อคดีฆาตกรรมต่อเนื่อง’ (The Reporters, 17 ธันวาคม 2562) <<https://www.facebook.com/TheReportersTH/photos/a.2341794622737591/2497231473860571/>> สืบค้นวันที่ 1 พฤศจิกายน 2568.

⁴ Thai PBS, ‘ศาลตัดสินประหารชีวิต “สมคิด พุ่มพวง” ฆาตกรต่อเนื่อง’ (Thai PBS, 2 เมษายน 2564) <<https://www.thaipbs.or.th/news/content/303022>> สืบค้นวันที่ 1 พฤศจิกายน 2568.

⁵ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, ‘5 อันดับประเภทคดีที่มีอัตราการกระทำผิดซ้ำที่ได้รับการปล่อยตัวในปีงบประมาณ 2568’ (กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, 1 พฤศจิกายน 2568) <<http://www.correct.go.th/recstats/>> สืบค้นวันที่ 1 พฤศจิกายน 2568.

อันดับที่	ประเภทคดี	อัตราการกระทำผิดซ้ำ
อันดับที่ 1	ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด	67.95%
อันดับที่ 2	ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์	13.12%
อันดับที่ 3	อื่น ๆ	8.98%
อันดับที่ 4	ความผิดเกี่ยวกับชีวิตร่างกาย	5.58%
อันดับที่ 5	ความผิดเกี่ยวกับเพศ	2.02%

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เมื่อนักโทษได้รับการปล่อยตัวไปแล้ว กลับปรากฏว่าได้กระทำผิดซ้ำเกิดขึ้นอีก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการได้รับการปล่อยตัวก่อนครบกำหนดระยะเวลาตามคำพิพากษายังคงเป็นปัญหาที่ต้องให้ความสำคัญกับระยะเวลาการบังคับโทษ ที่ไม่ได้คำนึงถึงหลักความได้สัดส่วนระหว่างความรุนแรงของการกระทำความผิดกับระยะเวลาการบังคับโทษที่เหมาะสมแก่ตัวบุคคล (Individualization of punishment) ตามคำพิพากษาที่ศาลกำหนดไว้นักโทษควรจะต้องรับโทษให้ครบถ้วนมาระยะเวลาหนึ่งตามคำพิพากษาแล้ว จึงจะได้รับการลดโทษ การพักโทษ และการอภัยโทษ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ป้องกันไม่ให้เกิดการหวนกลับมากระทำความผิดซ้ำอีกในอนาคต

ประเทศไทย มีการจัดลำดับชั้นนักโทษเพื่อจูงใจให้นักโทษประพฤติตนอยู่ในระเบียบวินัย และใช้เป็นเกณฑ์สำคัญในการพิจารณาให้ได้รับประโยชน์จากการพระราชทานอภัยโทษ โดยแบ่งลำดับชั้นนักโทษออกเป็น 6 ระดับ⁶ ได้แก่ 1) ชั้นเยี่ยม 2) ชั้นดีมาก 3) ชั้นดี 4) ชั้นปานกลาง 5) ชั้นปรับปรุง และ 6) ชั้นปรับปรุงมาก

ในกรณีนักโทษเด็ดขาดที่ต้องโทษประหารชีวิต กฎหมายกำหนดให้นักโทษเด็ดขาดซึ่งต้องโทษประหารชีวิต และได้รับพระราชทานอภัยโทษแล้วให้เปลี่ยนโทษประหารชีวิตเป็นจำคุกตลอดชีวิต เมื่อจำคุกมาแล้วอย่างน้อย 15 ปี หากได้รับพระราชทานอภัยโทษอีกครั้ง จะลดโทษจากจำคุกตลอดชีวิตเป็นจำคุกห้าสิบปี และลดโทษลงอีกตามลำดับชั้นของการพระราชทานอภัยโทษ⁷

และในกรณีนักโทษต้องโทษจำคุกตลอดชีวิต หากได้รับการพระราชทานอภัยโทษ จะเปลี่ยนเป็นกำหนดโทษจำคุกห้าสิบปีแล้วให้ลดโทษตามลำดับชั้นนักโทษเด็ดขาด⁸ ซึ่งจะทำให้ นักโทษสามารถได้รับการปล่อยตัวก่อนครบกำหนดโทษตามคำพิพากษาของศาล

⁶ ข้อ 2 แห่งกฎกระทรวงกำหนดประโยชน์ของนักโทษเด็ดขาด และเงื่อนไขที่นักโทษเด็ดขาดซึ่งได้รับการลดวันต้องโทษจำคุกหรือการพักการลงโทษและได้รับการปล่อยตัวต้องปฏิบัติ พ.ศ. 2562.

⁷ มาตรา 18 แห่งพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2569 บัญญัติว่า “นักโทษเด็ดขาดซึ่งต้องโทษประหารชีวิตให้ได้รับพระราชทานอภัยโทษลดโทษลงเป็นจำคุกตลอดชีวิต นักโทษเด็ดขาดซึ่งต้องโทษประหารชีวิตที่เคยได้รับพระราชทานอภัยโทษแล้ว และได้รับโทษจำคุกมาแล้วถึงวันที่พระราชกฤษฎีกานี้ใช้บังคับเกินสิบห้าปี และเป็นนักโทษเด็ดขาดชั้นเยี่ยมให้ได้รับพระราชทานอภัยโทษลดโทษจากกำหนดโทษลง 1 ใน 8 กรณีที่เคยได้รับพระราชทานอภัยโทษลดโทษเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิต ให้เปลี่ยนกำหนดโทษจำคุกห้าสิบปีแล้วให้ลดโทษจากกำหนดโทษลง 1 ใน 8”

⁸ มาตรา 9 (1) แห่งพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2569 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 10 มาตรา 11 มาตรา 12 มาตรา 13 มาตรา 15 มาตรา 16 และมาตรา 18 นักโทษเด็ดขาดซึ่งมีได้รับพระราชทานอภัยโทษปล่อยตัวตาม มาตรา 8 ให้ได้รับพระราชทานอภัยโทษลดโทษ ดังต่อไปนี้

(1) ผู้ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิต ให้เปลี่ยนเป็นกำหนดโทษจำคุกห้าสิบปีแล้วให้ลดโทษตามลำดับชั้นนักโทษเด็ดขาดตาม กฎหมายว่าด้วยราชทัณฑ์หรือกฎหมายว่าด้วยเรือนจำทหาร ดังต่อไปนี้

ชั้นเยี่ยม 1 ใน 4

ชั้นดีมาก 1 ใน 5

จะเห็นได้ว่า ในคดีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิต มีระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษก่อนการได้ประโยชน์จากการพระราชทานอภัยโทษเพียงแค่ 15 ปี และในคดีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกตลอดชีวิต ไม่มีระยะเวลาจำคุกขั้นต่ำก่อนการได้ประโยชน์จากการพระราชทานอภัยโทษ ซึ่งถือว่าไม่ได้สัดส่วนกับโทษประหารชีวิตและโทษจำคุกตลอดชีวิต เมื่อเปรียบเทียบกับสาธารณรัฐฝรั่งเศส กฎหมายอาญากำหนดว่าในคดีที่ศาลพิพากษาจำคุกจำเลยตลอดชีวิต ศาลจะต้องกำหนดระยะเวลาเพื่อความปลอดภัยคือ 18 ปี และหากศาลเห็นว่าพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดมีความร้ายแรง ศาลสามารถขยายระยะเวลาเพื่อความปลอดภัยได้เป็น 22 ปี⁹ สาธารณรัฐฝรั่งเศสจึงมีระยะเวลาเพื่อความปลอดภัยของสังคมที่ยาวนานเพียงพอและเหมาะสมเมื่อเปรียบเทียบกับโทษจำคุกตลอดชีวิตของประเทศไทย

ส่วนรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา กฎหมายกำหนดความผิดฐานอาชญากรรมระดับหนึ่ง (first-degree murder)¹⁰ เช่น ฆ่าโดยไตร่ตรองไว้ก่อน โดยความผิดดังกล่าวอาจมีโทษจำคุกตั้งแต่ 25 ปีถึงตลอดชีวิต¹¹ ทั้งนี้ ทั้งนี้ ผู้ต้องโทษจำคุก 25 ปีถึงตลอดชีวิตจะยังไม่มีสิทธิได้รับการปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไข จนกว่าจะรับโทษครบระยะเวลาขั้นต่ำ 25 ปี¹² ส่วนอาชญากรรมระดับสอง (second-degree murder) เช่น ฆาตกรรมโดยไม่ได้ไตร่ตรองล่วงหน้า ต้องรับโทษไม่น้อยกว่า 15 ปี¹³ การกำหนดระยะเวลาดังกล่าว มีเป้าหมายเพื่อประเมินความน่าเชื่อถือ พฤติกรรมในเรือนจำ และความเสี่ยงที่จะกลับไปอาชญากรรมซ้ำ นอกจากนี้ คดีร้ายแรงบางประเภท เช่น กรณีมีเหตุพิเศษ อาจถูกกำหนดโทษจำคุกตลอดชีวิตโดยไม่มีสิทธิ

ชั้นดี 1 ใน 6

โดยให้รับโทษจำคุกนั้นตั้งแต่วันที่ต้องรับโทษ เว้นแต่กรณีที่จะต้องนับโทษต่อจากคดีอื่น ให้รับโทษต่อจากคดีอื่นนั้น

⁹ Code penal, Article 132-23, para. 2. “The duration of the security period shall be one-half of the sentence or, in the case of a sentence of life imprisonment, eighteen years. However, the Assize Court or the court may, by a special decision, either increase these periods up to two-thirds of the sentence or, in the case of life imprisonment, up to twenty-two years, or decide to reduce these periods.”

¹⁰ California Penal Code § 189(a) “All murder that is perpetrated by means of a destructive device or explosive, a weapon of mass destruction, knowing use of ammunition designed primarily to penetrate metal or armor, poison, lying in wait, torture, or by any other kind of willful, deliberate, and premeditated killing, or that is committed in the perpetration of, or attempt to perpetrate, arson, rape, carjacking, robbery, burglary, mayhem, kidnapping, train wrecking, or any act punishable under Section 206, 286, 287, 288, or 289, or former Section 288a, or murder that is perpetrated by means of discharging a firearm from a motor vehicle, intentionally at another person outside of the vehicle with the intent to inflict death, is murder of the first degree.”

¹¹ California Penal Code § 190(a) “Every person guilty of murder in the first degree shall be punished by death, imprisonment in the state prison for life without the possibility of parole, or imprisonment in the state prison for a term of 25 years to life. The penalty to be applied shall be determined as provided in Sections 190.1, 190.2, 190.3, 190.4, and 190.5.

Except as provided in subdivision (b), (c), or (d), every person guilty of murder in the second degree shall be punished by imprisonment in the state prison for a term of 15 years to life.”

¹² California Penal Code § 3046(a) “An inmate imprisoned under a life sentence shall not be paroled until he or she has served the greater of the following:

(1) A term of at least seven calendar years.

(2) A term as established pursuant to any other law that establishes a minimum term or minimum period of confinement under a life sentence before eligibility for parole.”

¹³ California Penal Code § 190(a)

ทัศน์บน ซึ่งหมายความว่าผู้ต้องโทษจะไม่มีโอกาสได้รับการปล่อยตัวตลอดชีวิต มาตรการนี้สะท้อนแนวความคิดการคุ้มครองสังคมและการป้องกันอาชญากรรมซ้ำ โดยให้ความสำคัญกับการประเมินรายบุคคลมากกว่าการลดโทษแบบเหมารวม

เมื่อเปรียบเทียบการพิจารณาพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปในประเทศไทยแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าประเทศไทยจะพิจารณาตามประเภทคดีเป็นสำคัญ โดยคดีร้ายแรงจะถูกกำหนดไว้ในบัญชีลักษณะความผิดท้ายพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ ซึ่งบัญชีดังกล่าวจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามพระราชกฤษฎีกาแต่ละฉบับและอาจไม่เหมือนกันทุกครั้ง แม้คดีเหล่านี้จะได้รับโทษลดน้อยกว่าคดีอื่นแต่ก็ยังคงได้รับสิทธิประโยชน์จากการพระราชทานอภัยโทษเช่นกัน การพิจารณาในลักษณะนี้จึงมุ่งเน้นไปที่ลักษณะความผิดโดยรวม มิได้ประเมินพฤติการณ์เฉพาะตัวของนักโทษ ส่งผลให้ผู้กระทำความผิดร้ายแรงบางรายได้รับการปล่อยตัวก่อนเวลาอันควร และอาจกลับมาก่อคดีซ้ำได้อีก ดังปรากฏในกรณีของนายสมคิด พุ่มพวง เป็นต้น

ดังนั้น การพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปจึงมีประเด็นปัญหาทางกฎหมายที่ควรได้รับการพิจารณาดังต่อไปนี้

ประการแรก คือ ปัญหาการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษในคดีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ต้องรับโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต โดยในความเป็นจริงแล้วนักโทษกลุ่มนี้ได้รับโทษจำคุกจริงตามคำพิพากษาสูงสุดไม่เกิน 20 ปี เท่านั้น เช่น คดีพล.ต.ท. A (นามสมมติ) มีความผิดร่วมกันฆ่าผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อน จากคดีโจรกรรมเครื่องเพชรชาวติดอาวุธ ศาลมีคำพิพากษาให้ประหารชีวิต แต่ติดคุกจริง 19 ปี, คดีนายแพทย์ B (นามสมมติ) ฆาตกรรมภรรยา ศาลพิพากษาประหารชีวิต ติดคุกจริง 10 ปี 7 เดือน, คดีนักศึกษาแพทย์ C (นามสมมติ) ฆาตกรรมแฟนสาว ศาลพิพากษาจำคุกตลอดชีวิต ติดคุกจริง 13 ปี 9 เดือน, และ คดีนาย D (นามสมมติ) ฆาตกรรมผู้ว่าราชการจังหวัดโยธยา ศาลพิพากษาประหารชีวิต ติดคุกจริง 14 ปี เป็นต้น การได้รับโทษตามระยะเวลาดังกล่าว เป็นผลมาจากสิทธิประโยชน์หลายประการ ได้แก่ การลดโทษ การพักโทษ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพระราชทานอภัยโทษ ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักโทษได้รับการปล่อยตัวเร็วกว่ากำหนดโทษตามคำพิพากษาของศาล แสดงให้เห็นถึงการได้รับโทษตามคำพิพากษาในระยะเวลาที่สั้นเกินไปเมื่อพิจารณาประกอบกับคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตและจำคุกตลอดชีวิตแล้ว ดังนั้น ควรเพิ่มระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษในคดีที่ศาลมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตและจำคุกตลอดชีวิต ให้เพิ่มขึ้นเพื่อให้ได้สัดส่วนกับความรุนแรงในการกระทำความผิดเสียก่อน ว่าระยะเวลาดังกล่าวเพียงพอต่อการแก้ไขฟื้นฟูว่าผู้กระทำความผิดอย่างแท้จริงก่อนได้รับการพระราชทานอภัยโทษ เพื่อให้แน่ใจได้ว่าผู้ต้องโทษที่พ้นโทษไปแล้วจะไม่หวนกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก

ประการที่สอง คือ ปัญหาเรื่องการพิจารณาการอภัยโทษเป็นรายบุคคล หลังจากครบกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษ เฉพาะคดีที่ศาลมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตและจำคุกตลอดชีวิต เนื่องจากเมื่อนักโทษเข้าเกณฑ์ที่ได้รับประโยชน์จากการพระราชทานอภัยโทษตามพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษแต่ละฉบับแล้ว ก็จะได้รับพระราชทานอภัยโทษลดโทษหรือพระราชทานอภัยโทษปล่อยตัว โดยไม่มีคณะกรรมการพิจารณาลั่นกรองถึงความเหมาะสม หรือความพร้อมที่จะให้นักโทษกลับคืนสู่สังคมเร็วกว่าโทษที่กำหนดไว้ในคำพิพากษา หากได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณานักโทษเป็นรายบุคคลดังกล่าว ย่อมอาจทำให้อัตราการกระทำความผิดซ้ำในคดีประเภทนี้ลดลงได้

ดังนั้น ภายหลังจากที่นักโทษคดีซึ่งศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต เมื่อนักโทษผู้นั้นจะได้รับโทษจำคุกตามระยะเวลาขั้นต่ำตามที่กฎหมายกำหนดแล้วก็ตาม และมีสิทธิได้รับพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป ก็ยังจำเป็นต้องผ่านการพิจารณาเป็นรายบุคคลอีกชั้นหนึ่งเสียก่อน โดยควรจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อทำหน้าที่กลั่นกรอง ตรวจสอบพฤติกรรม ความสำนึกผิด และประเมิน

ความเสี่ยงต่อสังคมอย่างรอบด้านก่อนที่จะได้รับการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป เพื่อสร้างความปลอดภัยให้แก่สังคมว่าผู้ต้องโทษได้ผ่านกระบวนการประเมินอย่างละเอียด และลดความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำหลังจากได้รับการปล่อยตัว

2. หลักการที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล

2.1 ความมุ่งหมายของการลงโทษที่เหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิด

ในทฤษฎีประโยชน์นิยม (Utilitarianism) เสนอว่า การลงโทษควรคำนึงถึงผลกระทบที่ดีที่สุดต่อส่วนรวม¹⁴ โดยกำหนดบทลงโทษในลักษณะที่สามารถป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำผิดซ้ำ อย่างไรก็ตาม ความเหมาะสมของโทษไม่ได้หมายถึงการลงโทษหนักที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แต่ควรเป็นโทษที่ได้ผลในการป้องกัน และไม่ละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้กระทำความผิด

2.2 การกำหนดโทษให้เหมาะสมสำหรับผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคล

หลักการกำหนดโทษให้เหมาะสมสำหรับผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคล (Individualization of Punishment) เป็นแนวคิดที่เน้นการพิจารณาโทษที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะตัวของผู้กระทำความผิดแต่ละราย ไม่ใช่ใช้โทษแบบเหมารวมตามประเภทของความผิดเท่านั้น หลักการนี้ถือเป็นกลไกสำคัญในการลดโทษซ้ำซ้อนและป้องกันการเกิดอาชญากรรมซ้ำ โดยยึดหลักการว่าโทษควรสะท้อน “อันตรายเฉพาะตัว” (Individual Dangerousness) และพฤติกรรมพื้นฐานของผู้กระทำความผิดอย่างแท้จริงการประเมินบุคลิกภาพและพฤติกรรมพื้นฐานของแต่ละบุคคล เช่น แนวโน้มความรุนแรง ความสามารถในการสำนึกผิด หรือการเปิดใจรับการฟื้นฟู นั้นเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการตัดสินใจโทษที่มีความยุติธรรมและสอดคล้องกับสิทธิมนุษยชน การกำหนดโทษที่ละเลยความแตกต่างเฉพาะตัวของผู้กระทำความผิด อาจนำไปสู่โทษ ที่ไม่ได้สัดส่วน (Disproportionate Sentences) โดยแนวทางนี้ควรเป็นฐานในการกำหนด “ระยะเวลาขั้นต่ำ” สำหรับการลงโทษคดีอุกฉกรรจ์ เพื่อให้สามารถประเมินได้ว่าบุคคลนั้นยังคงมีอันตรายต่อสังคมหรือไม่ ก่อนจะได้รับการลดโทษหรืออภัยโทษ¹⁵

2.3 ระยะเวลาที่เหมาะสมในการบังคับโทษ

ปัจจุบัน หลายประเทศได้กำหนดระยะเวลาขั้นต่ำที่ผู้กระทำความผิดต้องรับโทษก่อนเข้าสู่การพิจารณาปล่อยตัว เช่น สาธารณรัฐฝรั่งเศสกำหนดระยะเวลาเพื่อความปลอดภัยสำหรับผู้ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิตไว้ 18 ปี ส่วนรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ใช้ระบบโทษจำคุกแบบไม่แน่นอน (Indeterminate Sentence) โดยเมื่อผู้ต้องโทษมีสิทธิเข้ารับการพิจารณาปล่อยตัว คณะกรรมการพิจารณาทัณฑ์บน (Board of Parole Hearings) จะพิจารณาความเหมาะสมเป็นรายบุคคล ทั้งนี้ การพิจารณาดำเนินการโดยคณะพิจารณาซึ่งประกอบด้วย กรรมการ (Commissioner) และ รองผู้บัญชาการ (Deputy Commissioner) ทำหน้าที่ประเมินว่าผู้ต้องโทษยังเป็นอันตรายต่อสังคมหรือไม่ โดยพิจารณาจากพฤติกรรมแห่งคดี ประวัติและพฤติกรรมระหว่างจำคุก การฟื้นฟู และความพร้อมในการกลับคืนสู่สังคม¹⁶ ซึ่งแตกต่างจากระบบของประเทศ

¹⁴ Jeremy Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (Clarendon Press 1907) 178.

¹⁵ ปกป้อง ศรีสนิท, ‘ระยะเวลาเพื่อความปลอดภัยของสังคม’ (2567) 4 วารสารนิติศาสตร์ 1079, 1095-1096.

¹⁶ California Penal Code § 3041 “At a prisoner’s initial parole hearing, a BPH panel ‘shall’ set a parole date unless it determines that the gravity of the offense... requires a more lengthy period of incarceration.”

ไทยที่ยังไม่มีการกำหนดมาตรการทางกฎหมายที่เฉพาะเจาะจงเช่นนั้น การกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำจึงเป็นกลไกสำคัญเพื่อความปลอดภัยของสังคม

นอกจากนี้ สาธารณรัฐฝรั่งเศส ประธานาธิบดียังมีอำนาจยกเลิกระยะเวลาเพื่อความปลอดภัยโดยการใช้อำนาจอภัยโทษเป็นรายบุคคล ซึ่งเป็นอำนาจของประมุขแห่งรัฐที่ใช้เฉพาะในกรณีจำเป็นเช่น เมื่อกระบวนการยุติธรรมเกิดความผิดพลาด หรือมีการคุมขังที่ไม่เป็นธรรม อาทิ นักโทษอยู่ในสถานะที่ไม่เหมาะสมต่อการจำคุก

3. กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

3.1 ประเทศไทย

3.1.1 การกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษ

กรณีนักโทษเด็ดขาดซึ่งต้องโทษจำคุกตลอดชีวิต ตามพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2569 ไม่มีการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการจำคุกก่อนการได้รับพระราชทานอภัยโทษลดโทษ หากกรณีนักโทษเด็ดขาดซึ่งต้องโทษประหารชีวิต ให้ได้รับการพระราชทานอภัยโทษลดโทษลงเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิต และการพระราชทานอภัยโทษในครั้งถัดไป จะต้องอยู่ในเงื่อนไขว่าต้องได้รับโทษจำคุกมาเกิน 15 ปี และเป็นนักโทษเด็ดขาดชั้นเยี่ยม จะเห็นได้ว่านักโทษที่จำคุกตลอดชีวิตไม่มีการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำก่อนมีสิทธิได้รับพระราชทานอภัยโทษลดโทษ ส่วนนักโทษประหารชีวิต มีระยะเวลาขั้นต่ำที่ต้องถูกจำคุกอย่างน้อย 15 ปี

ขณะเดียวกันการพิจารณาพระราชทานอภัยโทษลดโทษ ยังสัมพันธ์กับการแบ่งลำดับขั้นนักโทษและการจัดลำดับขั้นนักโทษ โดยเป็นไปตาม ข้อ 2 และข้อ 3 (5) แห่งกฎกระทรวงกำหนดประโยชน์ของนักโทษเด็ดขาด และเงื่อนไขที่นักโทษเด็ดขาดซึ่งได้รับการลดวันต้องโทษจำคุกหรือพักการลงโทษและได้รับการปล่อยตัวต้องปฏิบัติ พ.ศ. 2562¹⁷ และข้อ 1 แห่งประกาศกระทรวงยุติธรรม เรื่อง กำหนดความผิดในคดีอุกฉกรรจ์ คดีสะเทือนขวัญ หรือคดีที่เป็นที่สนใจของประชาชน พ.ศ. 2563¹⁸

ทั้งนี้ สิทธิในการได้รับการลดโทษตามพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษยังขึ้นอยู่กับบัญชีลักษณะความผิดท้ายพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษแต่ละฉบับ กล่าวคือ ในกรณีที่นักโทษเด็ดขาดมิได้กระทำความผิดตามลักษณะความผิดที่ระบุไว้ท้ายพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ หากต้องโทษจำคุกตลอดชีวิต จะมีสิทธิได้รับการลดโทษเหลือจำคุกห้าสิบปี และเมื่อพิจารณาประกอบกับลำดับขั้นของ

¹⁷ กฎกระทรวงกำหนดประโยชน์ของนักโทษเด็ดขาด และเงื่อนไขที่นักโทษเด็ดขาดซึ่งได้รับการลดวันต้องโทษจำคุกหรือการพักการลงโทษและได้รับการปล่อยตัวต้องปฏิบัติ พ.ศ. 2562

ข้อ 2 “การแบ่งขั้นนักโทษเด็ดขาดมีดังต่อไปนี้

- (1) ชั้นเยี่ยม
- (2) ชั้นดีมาก
- (3) ชั้นดี
- (4) ชั้นกลาง
- (5) ชั้นต้องปรับปรุง
- (6) ชั้นต้องปรับปรุงมาก”

ข้อ 3 “นักโทษเด็ดขาดเข้าใหม่ ให้จัดอยู่ในชั้นกลาง เว้นแต่กรณีดังต่อไปนี้.....

(5) นักโทษเด็ดขาดซึ่งกระทำความผิดในคดีอุกฉกรรจ์ คดีสะเทือนขวัญ หรือคดีที่เป็นที่สนใจของประชาชนตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด ให้จัดอยู่ในชั้นต้องปรับปรุงมาก”

¹⁸ ประกาศกระทรวงยุติธรรม เรื่อง กำหนดความผิดในคดีอุกฉกรรจ์ คดีสะเทือนขวัญ หรือคดีที่เป็นที่สนใจของประชาชน พ.ศ. 2563

ข้อ 1 “ความผิดในคดีอุกฉกรรจ์ คดีสะเทือนขวัญ หรือคดีที่เป็นที่สนใจของประชาชนดังต่อไปนี้ให้จัดขั้นนักโทษเด็ดขาดเข้าใหม่อยู่ในชั้นต้องปรับปรุงมาก”

นักโทษ จะถูกลดโทษลงมากกว่า เช่น เป็นนักโทษชั้นเยี่ยมจะได้รับการลดโทษ 1 ใน 5¹⁹ เห็นได้ว่าระยะเวลาที่ได้ลดนั้นน้อยกว่าความผิดที่ไม่ได้ระบุไว้ท้ายพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ

3.1.2 การจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาการปล่อยตัวนักโทษเป็นรายบุคคลภายหลังพ้นกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำ

ในประเทศไทย แม้จะมีการกำหนดให้มีคณะกรรมการรวม 3 คนมีหน้าที่ตรวจสอบผู้ซึ่งจะได้รับการพระราชทานอภัยโทษ ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดแห่งท้องที่ ผู้พิพากษาแห่งท้องที่หรือตุลาการศาลทหารแห่งท้องที่หนึ่งคน และพนักงานอัยการแห่งท้องที่หรืออัยการทหารแห่งท้องที่หนึ่งคน²⁰ มีหน้าที่เพียงตรวจสอบผู้ซึ่งจะได้รับการพระราชทานอภัยโทษและส่งรายชื่อต่อศาล เพื่อให้ศาลพิจารณาออกหมายสั่งปล่อยหรือลดโทษ

3.2 สาธารณรัฐฝรั่งเศส

3.2.1 การกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษ

กฎหมายอาญาฝรั่งเศสกำหนดระยะเวลาเพื่อความปลอดภัยของสังคมไว้สองรูปแบบ ได้แก่ ระยะเวลาบังคับ (période de sûreté obligatoire) และระยะเวลาที่ศาลใช้ดุลพินิจกำหนด (période de sûreté facultative)²¹ กล่าวคือ ในกรณีของระยะเวลาบังคับ ใช้บังคับกับกรณีที่ศาลพิพากษาลงโทษจำคุกตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไปในฐานความผิดร้ายแรงที่กฎหมายกำหนด โดยเฉพาะกรณีที่พิพากษาให้จำคุกตลอดชีวิต เช่น ความผิดฐานฆาตกรรมโดยมีเหตุกรรจ์ การทรมาน การข่มขืนจนเสียชีวิต หรือการก่อการร้าย ในกรณีนี้ กฎหมายบัญญัติให้ต้องมีการกำหนดระยะเวลาเพื่อความปลอดภัยของสังคมไว้ไม่น้อยกว่า 18 ปี²² ซึ่งหมายความว่าผู้ต้องโทษจะไม่สามารถยื่นคำร้องขอปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไขใดๆ ได้เลยในช่วงเวลาอย่างน้อย 18 ปีดังกล่าว

สำหรับระยะเวลาตามดุลพินิจของศาล ใช้ในกรณีที่โทษจำคุกเริ่มตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป โดยศาลมีอำนาจที่จะพิจารณาว่าจะกำหนดหรือไม่กำหนดระยะเวลาเพื่อความปลอดภัยของสังคมก็ได้ หากศาลเห็นสมควรว่า ผู้กระทำความผิดมีพฤติการณ์ร้ายแรง หรือมีความเสี่ยงต่อสังคมหากได้รับการปล่อยตัวก่อนกำหนด ศาลสามารถกำหนดช่วงเวลาที่ยกเว้นการปล่อยตัวได้ตามดุลพินิจ โดยกำหนดได้ไม่เกิน 2 ใน 3 ของโทษจำคุก หรือไม่เกิน 22 ปี ในกรณีที่โทษจำคุกตลอดชีวิต²³

นอกจากนี้ ยังมีกรณีที่กฎหมายฝรั่งเศสกำหนดให้ระยะเวลาเพื่อความปลอดภัยของสังคมบังคับ 30 ปี หรือไม่มีการลดหย่อนโทษได้ ซึ่งใช้กับความผิดที่ร้ายแรงที่สุดในฐาน²⁴ ได้แก่ 1) การฆ่าเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี โดยใช้วิธีการทรมานหรือโหดร้าย 2) การฆ่าข้าราชการซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในการปราบปราม

¹⁹ มาตรา 10 แห่งพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2569

²⁰ มาตรา 21 วรรค 1 แห่งพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2569 บัญญัติ “ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดแห่งท้องที่ ผู้พิพากษาแห่งท้องที่ หรือตุลาการศาลทหารแห่งท้องที่หนึ่งคน และพนักงานอัยการแห่งท้องที่หรืออัยการทหารแห่งท้องที่หนึ่งคน รวมสามคนเป็นคณะกรรมการ มีหน้าที่ตรวจสอบผู้ซึ่งจะได้รับการพระราชทานอภัยโทษและส่งรายชื่อต่อศาลแห่งท้องที่ ให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งร้อยยี่สิบวันนับแต่วันที่พระราชกฤษฎีกานี้ใช้บังคับ เพื่อความสะดวกแก่ศาลแห่งท้องที่นั้นพิจารณาออกหมายสั่งปล่อยหรือลดโทษ หรือออกคำสั่งยกเลิกการทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์แทนค่าปรับ แล้วแต่กรณี”

²¹ ปกป้อง ศรีสนธิ (เชิงอรรถ 15) 1084-1085.

²² Code penal, Article 132-23.

²³ Code penal, Article 132-23.

²⁴ Code penal, Article 221-3.

อาชญากรรม 3) การฆ่าเจ้าหน้าที่รัฐโดยมีเจตนากีดขวางการปฏิบัติหน้าที่ และ 4) การก่อการร้ายที่มีลักษณะโหดร้ายเป็นพิเศษ โดยกรณีเหล่านี้ ผู้ต้องโทษจะไม่มีสิทธิเข้าสู่กระบวนการปล่อยตัวก่อนครบโทษไม่ว่าในลักษณะใด

3.2.2 การจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาการปล่อยตัวนักโทษเป็นรายบุคคลภายหลังพ้นกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำ

ในสาธารณรัฐฝรั่งเศส การพิจารณาปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไขสำหรับผู้ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิต ภายหลังพ้นระยะเวลาขั้นต่ำ อยู่ในอำนาจของศาลบังคับโทษ (tribunal de l'application des peines)²⁵ โดยศาลจะพิจารณาเป็นรายบุคคลจากข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรม การฟื้นฟู และความพร้อมในการกลับคืนสู่สังคม ประกอบกับการประเมินความเป็นอันตรายแบบสหวิชาชีพและความเห็นทางการแพทย์ เพื่อประกอบการตัดสินใจว่าผู้ต้องโทษมีความเหมาะสมที่จะได้รับการปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไขหรือไม่

3.3 รัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา

3.3.1 การกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษ

เมื่อศาลพิจารณาคดีอาญาและมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าจำเลยมีความผิด ขั้นตอนแรก ของกระบวนการลงโทษจะเริ่มต้นด้วยการกำหนดโทษหลัก โดยศาลจะพิจารณาจากบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญา ได้แก่ 1) การกำหนดโทษจำคุกแบบกำหนดแน่นอน (Determinate Sentence)²⁶ เช่น ศาลพิพากษาจำคุกเป็นเวลา 10 ปี และ 2) โทษจำคุกไม่กำหนดแน่นอน (Indeterminate Sentence)²⁷ เช่น ศาลพิพากษาจำคุกเป็นเวลา 15 ปี ถึงตลอดชีวิตหรือ หรือ ศาลพิพากษาจำคุกเป็นเวลา 25 ปี ถึงตลอดชีวิต เป็นต้น

เมื่อศาลกำหนดโทษหลักเสร็จสิ้นแล้ว จะมีการตรวจสอบว่าความผิดดังกล่าวเข้าข่ายเป็น ความผิดร้ายแรง (Serious Felony)²⁸ หรือความผิดที่ใช้ความรุนแรง (Violent Felony)²⁹ หรือไม่ ซึ่งกำหนดรายการความผิด เช่น ฆาตกรรม พยายามฆ่า ข่มขืน ปล้นทรัพย์โดยใช้อาวุธ การลักพาตัว และการกระทำอนาจารรุนแรงต่อเด็ก เป็นต้น หากความผิดนั้นเข้าข่าย จะถูกจัดเป็นความผิดออกฉกรรจ์ที่ต้อง ได้รับการพิจารณา เพิ่มโทษหรือจำกัดสิทธิในการปล่อยตัวก่อนกำหนด หลังจากนั้น ศาลจะเข้าสู่ขั้นตอน การพิจารณาบทเพิ่มโทษ (Enhancements) ในกรณีที่จำเลยมีประวัติการกระทำผิดซ้ำ หรือเคยต้องโทษ ตามความผิดร้ายแรงหรือความผิดที่ใช้ความรุนแรง การเพิ่มโทษนี้จะทำให้โทษจำคุกถูกเพิ่มขึ้นตามเกณฑ์ที่

²⁵ Code de procédure pénale, Article 730-2, 1° “Where a person has been sentenced to life imprisonment, or where the person has been sentenced either to a term of imprisonment of fifteen years or more for an offence for which socio-judicial supervision may be imposed, or to a term of imprisonment of ten years or more for an offence referred to in Article 706-53-13, conditional release may be granted only:

1° By the sentence enforcement court (tribunal de l'application des peines), irrespective of the length of the custodial sentence remaining to be served”

²⁶ California Penal Code § 1170.

²⁷ California Penal Code § 190.

²⁸ California Penal Code § 667.5(c).

²⁹ California Penal Code § 1192.7(c).

กฎหมายกำหนด เช่น เพิ่มโทษอีก 1 ถึง 5 ปี หรือถ้าเข้าเงื่อนไขของกฎหมาย ต้องเพิ่มโทษหากกระทำความผิดติดต่อกัน 3 ครั้ง หรือ Three Strikes Law³⁰ ซึ่งอาจต้องโทษจำคุก 25 ปี ถึงตลอดชีวิต

เมื่อรวมโทษหลักและบทเพิ่มโทษแล้ว จะเข้าสู่ขั้นตอนพิจารณาสิทธิการขอปล่อยตัวก่อนกำหนด โดยในกรณีโทษจำคุกตลอดชีวิตแบบไม่แน่นอน (Indeterminate sentence) ผู้ต้องโทษจะไม่มีสิทธิยื่นคำขอปล่อยตัวแบบมีทัณฑ์บนจะกว่าจะครบกำหนด ซึ่งเรียกว่า วันที่นักโทษมีสิทธิขอพิจารณาปล่อยตัวแบบมีทัณฑ์บน (Minimum Eligible Parole Date) หรือ เช่น หากโทษจำคุก 15 ปี ถึงตลอดชีวิต นักโทษจะต้องรับโทษ อย่างน้อย 15 ปี จึงจะมีสิทธิยื่นขอพิจารณาปล่อยตัวแบบมีทัณฑ์บนได้ ส่วนโทษจำคุก 25 ปีถึงตลอดชีวิต นักโทษจะต้องรับโทษอย่างน้อย 25 ปี³¹ เป็นต้น นอกจากนี้ การประเมินเพื่ออนุมัติการพักโทษจะพิจารณาปัจจัยอื่นประกอบด้วย เช่น พฤติกรรมระหว่างต้องโทษ ความสำนึกผิด ความเสี่ยงต่อสังคม และประวัติการกระทำผิดก่อนหน้า ทั้งนี้ ในความผิดที่เข้าข่ายเป็นความผิดร้ายแรง (Serious Felony) หรือความผิดที่ใช้ความรุนแรง (Violent Felony) การพิจารณาปล่อยตัวก่อนกำหนดจะถูกจำกัดเข้มงวดมากขึ้น เพื่อป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดร้ายแรงกลับออกสู่สังคมก่อนมีความพร้อมจริง

3.3.2 การจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาการปล่อยตัวนักโทษเป็นรายบุคคลภายหลังพ้นกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำ

ระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษก่อนปล่อยตัวก่อนกำหนดโดยมีเงื่อนไขของรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ เช่น

1) โทษจำคุกตลอดชีวิตโดยไม่มีสิทธิได้รับการปล่อยตัวก่อนกำหนด หรือ Life Without the Possibility of Parole (LWOP) ซึ่งถือเป็นโทษสูงสุดรองจากโทษประหารชีวิต โทษนี้กำหนดให้ผู้ต้องโทษ ต้องอยู่ในเรือนจำตลอดชีวิตโดยไม่มีโอกาสยื่นคำขอพักโทษหรือปล่อยตัวก่อนกำหนด ไม่ว่าพฤติกรรมจะดีเพียงใด โทษจำคุกตลอดชีวิตโดยไม่มีสิทธิได้รับการปล่อยตัวก่อนกำหนดนี้ มักใช้กับคดีฆาตกรรมขั้นแรก (First-degree Murder) และมีเหตุพิเศษ (Special Circumstances) ตามที่กำหนดในประมวลกฎหมายอาญาของรัฐแคลิฟอร์เนีย California Penal Code § 190.2³² เช่น การฆ่าเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐระหว่างปฏิบัติหน้าที่, การฆ่าพยานในคดีอาญา, การฆ่ามากกว่าหนึ่งคน หรือการฆาตกรรมที่กระทำด้วยความโหดร้ายทารุณเป็นพิเศษ เป็นต้น

2) โทษจำคุก 25 ปี ถึงตลอดชีวิต หรือ 25 Years to Life เป็นโทษที่กำหนดให้ผู้ต้องโทษต้องรับโทษขั้นต่ำไม่น้อยกว่า 25 ปี ก่อนที่จะมีสิทธิยื่นขอปล่อยตัวแบบมีทัณฑ์บน ในกรณีผู้กระทำความผิดซ้ำสามครั้งตามกฎหมายการกระทำผิดซ้ำ 3 ครั้ง (Three Strikes Law) จะอ้างอิงจากประมวลกฎหมายอาญาของรัฐแคลิฟอร์เนีย California Penal Code § 667 (e) (2) (A) ซึ่งกำหนดว่า หากผู้กระทำความผิดมีประวัติความผิดร้ายแรงหรือความผิดที่ใช้ความรุนแรงสองครั้ง และกระทำความผิด ครั้งที่สามอีก จะต้องได้รับโทษจำคุก 25 ปี ถึงตลอดชีวิต นอกจากนี้ โทษประเภทนี้ยังปรากฏในคดีฆาตกรรมขั้นแรกที่ไม่เข้าข่ายเหตุพิเศษ

³⁰ California Penal Code § 667(b)-(i).

³¹ California Penal Code § 3046

³² California Penal Code § 190.2. “(a) The penalty for a defendant who is found guilty of murder in the first degree is death or imprisonment in the state prison for life without the possibility of parole if one or more of the following special circumstances has been found under Section 190.4 to be true...”

โดยอ้างอิงตาม California Penal Code § 190 (a)³³ ซึ่งกำหนดให้ผู้ต้องโทษต้องรับโทษขั้นต่ำ 25 ปี ตาม California Penal Code § 3046 (a)³⁴ ก่อนที่จะสามารถยื่นขอพิจารณาปล่อยตัวก่อนกำหนดโดยมีเงื่อนไขได้

3) โทษจำคุกตลอดชีวิตโดยมีสิทธิได้รับการปล่อยตัวก่อนกำหนด หรือ Life With the Possibility of Parole (LWPP) ซึ่งผู้ต้องโทษจะได้รับโอกาสยื่นขอปล่อยตัวแบบมีทัณฑ์บนหลังครบระยะเวลาขั้นต่ำตามที่กฎหมายกำหนด โดยทั่วไปแล้วสำหรับคดีอาชญากรรมระดับหนึ่ง (first-degree murder) แบบไม่มีเหตุพิเศษ ผู้ต้องโทษจะต้องรับโทษไม่น้อยกว่า 25 ปี ตาม California Penal Code § 190 (a) และ § 3046 (a) ส่วนในคดีอาชญากรรมระดับสอง (second-degree murder) ซึ่งมีโทษ 15 ปี ถึงตลอดชีวิต ผู้ต้องโทษจะต้องรับโทษไม่น้อยกว่า 15 ปี ตาม California Penal Code § 190 (b) และ § 3046 (a) ก่อนมีสิทธิยื่นขอปล่อยตัวก่อนกำหนดโดยมีเงื่อนไข

4. บทวิเคราะห์ปัญหาการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษกรณีได้รับการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป และการจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาการปล่อยตัวเป็นรายบุคคล

เมื่อเปรียบเทียบระบบกฎหมายของประเทศไทย สาธารณรัฐฝรั่งเศส และรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา จะเห็นได้ว่าประเทศไทยยังขาดมาตรการสำคัญหลายประการในการควบคุมและประเมินนักโทษก่อนการปล่อยตัว ทั้งในด้านการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษกรณีได้รับการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป และการจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาการปล่อยตัวเป็นรายบุคคล จึงมีผลการศึกษาและอภิปรายผล โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 ปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษที่ได้รับการพิจารณาพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป

ประเทศไทยมีการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำสำหรับนักโทษเด็ดขาดที่ได้รับโทษประหารชีวิตและจำคุกตลอดชีวิต แต่เกณฑ์ดังกล่าวยังคงมีปัญหาคือสำคัญ โดยเฉพาะการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษระหว่างนักโทษประหารชีวิตและนักโทษจำคุกตลอดชีวิต ตามพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2569 โดยกำหนดให้นักโทษที่ได้รับโทษประหารชีวิตต้องได้รับการลดโทษเป็นจำคุกตลอดชีวิตก่อน จากนั้นต้องรับโทษจำคุกไม่น้อยกว่า 15 ปี และเป็นนักโทษเด็ดขาดชั้นเยี่ยม จึงจะมีสิทธิพิจารณาขอพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป ในขณะที่นักโทษจำคุกตลอดชีวิตไม่มีกำหนดระยะเวลาจำคุกขั้นต่ำก็มีสิทธิได้รับการพิจารณาพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป การกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำที่สั้นและตายตัวเช่นนี้ แม้จะมีลักษณะเป็นเงื่อนไขของระยะเวลาขั้นต่ำเชิงบังคับในทางกฎหมาย แต่ในความเป็นจริงอาจกลับไม่เพียงพอที่จะให้นักโทษเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือสำนึกผิดได้อย่างแท้จริง ยิ่งไปกว่านั้น การปล่อยตัวนักโทษหลัง

³³ California Penal Code § 190 (a) “Every person guilty of murder in the first degree shall be punished by death, imprisonment in the state prison for life without the possibility of parole, or imprisonment in the state prison for a term of 25 years to life...”

(b) Except as provided in subdivision “c”

³⁴ California Penal Code § 3046 “(a) An inmate imprisoned under a life sentence shall not be paroled until he or she has served the greater of the following:

(1) A term of at least seven calendar years.

(2) A term as established pursuant to any other law that establishes a minimum term or minimum period of confinement under a life sentence before eligibility for parole.”

ครบระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษยังอิงอยู่กับการพิจารณาแบบเหมารวม โดยไม่ได้มีการประเมินเชิงลึกเป็นรายบุคคล ทำให้ผู้กระทำความผิดในคดีร้ายแรงหลายรายสามารถกลับเข้าสู่สังคมได้เร็วกว่าที่ควร และอาจนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำ เช่นกรณีนาย ค. (นามสมมติ) ที่ก่อเหตุฆาตกรรมต่อเนื่องในช่วงเดือนมกราคมถึงมิถุนายน พ.ศ. 2548 รวมทั้งหมด 5 ศพ และศาลได้พิพากษาประหารชีวิต แต่ภายหลังกลับได้รับการลดโทษเป็นจำคุกตลอดชีวิต และได้รับการลดโทษเนื่องจากได้รับการพระราชทานอภัยโทษเรื่อยมา สุดท้ายได้รับโทษเพียง 16 ปี 6 เดือนเศษ และเมื่อพ้นโทษได้เพียง 6 เดือน ก็กลับมาก่อเหตุฆาตกรรมซ้ำ ในปี พ.ศ. 2562 ดังที่ปรากฏเป็นข่าว³⁵

ปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษก่อนได้รับการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปนี้ จึงเป็นข้อบกพร่องสำคัญในระบบกฎหมายอาญาของไทย ซึ่งไม่เพียงแต่ลดทอนหลักการได้สัดส่วนระหว่างโทษกับความร้ายแรงของการกระทำ แต่ยังเป็นการสร้างความปลอดภัยต่อสังคมส่วนรวมอีกด้วย

เมื่อเปรียบเทียบกับกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษของกฎหมายต่างประเทศ เช่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส และรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา แล้วจะเห็นว่า

สาธารณรัฐฝรั่งเศส กำหนดให้นักโทษที่ได้รับโทษจำคุกตลอดชีวิตจะต้องรับโทษจำคุกอย่างน้อย 18 ปี จึงจะมีสิทธิยื่นคำร้องขอปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไข (période de sûreté obligatoire) แต่สำหรับคดีที่ร้ายแรงมาก ศาลสามารถกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำให้ได้รับโทษจำคุกสูงสุดถึง 30 ปี ได้

การกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำโดยอาศัยดุลพินิจของศาลถือเป็นกลไกที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในระบบกฎหมายอาญา เนื่องจากช่วยสร้างสมดุลระหว่างความร้ายแรงของการกระทำความผิดกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องโทษ การที่กฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศสมีกำหนดระยะเวลาแบบคงที่ แต่เปิดโอกาสให้ศาลพิจารณากำหนดหรือไม่กำหนดระยะเวลาเพื่อความปลอดภัยของสังคมตามพฤติการณ์แห่งคดีและพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด ย่อมแสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นและความเหมาะสมในการบังคับใช้โทษ การให้อำนาจศาลกำหนดระยะเวลาที่ห้ามปล่อยตัวได้ไม่เกิน 2 ใน 3 ของโทษจำคุก หรือไม่เกิน 22 ปี ในกรณีโทษจำคุกตลอดชีวิต ย่อมทำให้การลงโทษมีความสอดคล้องกับลักษณะการกระทำและบุคลิกภาพของนักโทษรายตัว

การกำหนดมาตรการลักษณะนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของระบบกฎหมายในการรับประกันว่าผู้กระทำความผิดร้ายแรงจะได้รับโทษอย่างเพียงพอสมควรแก่กรณี ขณะเดียวกันก็ยังเปิดโอกาสให้มีการทบทวนและประเมินความพร้อมของนักโทษในการกลับคืนสู่สังคม หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับมาตรฐานสิทธิมนุษยชนสากลที่ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และยอมรับว่าการลงโทษจำคุกตลอดชีวิตไม่อาจปิดกั้นสิทธิในการกลับคืนสู่สังคมอย่างสิ้นเชิง หากแต่ต้องคงไว้ซึ่งช่องทางในการทบทวนหรือผ่อนระยะเวลาเมื่อปรากฏเหตุสมควร ทั้งนี้ข้อมูลเชิงสถิติในยุโรปก็แสดงให้เห็นว่านักโทษโทษจำคุกตลอดชีวิตส่วนใหญ่มักได้รับการปล่อยตัวหลังจากถูกจำคุกจริงเฉลี่ยราว 25-30 ปี ซึ่งเป็นระยะเวลาที่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูและการคุ้มครองสังคมไปพร้อมกัน

ส่วนรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ได้มีการแบ่งกำหนดการรับโทษไว้ในกฎหมายฆาตกรรมไว้โดยมีการแบ่งการรับโทษออกเป็น อาชญากรรมระดับหนึ่ง (first-degree murder) และอาชญากรรมระดับสอง (second-degree murder) โดยอาชญากรรมระดับหนึ่งมีโทษสูงสุดถึงประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต โดยไม่มีสิทธิได้รับการปล่อยตัว หรือจำคุกตลอดชีวิตโดยสามารถยื่นขอปล่อยตัวได้เมื่อจำคุกมาแล้วอย่างน้อย 25 ปี ส่วน

³⁵ ThaiPBS (เชิงอรรถ 4)

อาชญากรรมระดับสอง มีโทษจำคุกตลอดชีวิต และสามารถยื่นขอปล่อยตัวได้เมื่อจำคุกมาแล้วอย่างน้อย 15 ปี นอกจากนี้ ยังมีกฎหมายที่เรียกว่า กฎหมายการกระทำความผิดสามครั้ง หรือ Three Strikes Law ซึ่งกำหนดว่า ผู้ที่กระทำความผิดร้ายแรงหรือรุนแรงเป็นครั้งที่สาม ต้องรับโทษจำคุก ไม่น้อยกว่า 25 ปี จนถึงตลอดชีวิต โดยไม่สามารถขอลดโทษก่อนได้

เมื่อเปรียบเทียบกับสาธารณรัฐฝรั่งเศสและรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ซึ่งต่างมีแนวคิดร่วมกันในการกำหนด “ระยะเวลาขั้นต่ำ” ที่ผู้ต้องโทษต้องรับโทษจริงก่อนจะมีสิทธิยื่นคำขอปล่อยตัว ประเทศไทยยังคงมีระยะเวลาขั้นต่ำที่สั้นเมื่อเทียบสองประเทศดังกล่าว ตัวอย่างเช่น โทษจำคุกตลอดชีวิตของประเทศไทยไม่ได้กำหนดระยะเวลาขั้นต่ำไว้ ในขณะที่สาธารณรัฐฝรั่งเศสกำหนดไว้ 18-30 ปี และแคลิฟอร์เนีย กำหนดไว้ 15-25 ปีขึ้นไป ความแตกต่างนี้แสดงให้เห็นว่าระบบกฎหมายของต่างประเทศให้ความสำคัญกับการรับโทษตามสัดส่วนความร้ายแรงของคดี และการให้เวลาเพียงพอสำหรับการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมก่อนการปล่อยตัวมากกว่าของประเทศไทย

ดังนั้น ประเทศไทยควรปรับเพิ่มระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษ โดยเหตุผลในการปรับเพิ่มสามารถอ้างอิงได้จากแนวทางในกฎหมายต่างประเทศ ซึ่งต่างมีแนวคิดร่วมกันในการกำหนด “ระยะเวลาขั้นต่ำ” ที่ผู้ต้องโทษต้องรับโทษจริงก่อนจะมีสิทธิยื่นคำขอปล่อยตัว

โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ในคดีที่ศาลมีคำพิพากษาให้รับโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต โดยจะคำนวณจากงานวิจัยของ The Sentencing Project³⁶ ซึ่งจะใช้อัตราโทษจำคุก 50 ปีขึ้นไปเป็นเกณฑ์ประมาณการ สำหรับจำแนกโทษที่มีระยะเวลายาวนานจนผู้ต้องโทษมีแนวโน้มจะเสียชีวิตในเรือนจำ หรือที่เรียกว่า “โทษจำคุกเสมือนตลอดชีวิต” (virtual life sentence) การใช้ตัวเลข 50 ปี จึงเป็นเพียงเครื่องมือทางวิชาการที่ใช้ในการวิเคราะห์เชิงนโยบาย เพื่อกำหนดสัดส่วนระยะเวลาขั้นต่ำหรือเปรียบเทียบมาตรการระหว่างประเทศ

โดยในคดีที่ศาลมีคำพิพากษาให้รับโทษประหารชีวิตหากเพิ่มระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษจากเดิม 15 ปี เป็น 20 ปี จะเท่ากับร้อยละ 40 ของโทษจำคุกตลอดชีวิตในทางแนวคิด ($20 \div 50 \times 100$) ขณะที่ระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษสำหรับโทษจำคุกตลอดชีวิตไม่ได้กำหนดไว้ จึงควรกำหนดเป็น 15 ปี จะเท่ากับร้อยละ 30 ($15 \div 50 \times 100$) ซึ่งอาจพอใกล้เคียงกับสัดส่วนของสาธารณรัฐฝรั่งเศส ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 40 และรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 50

ดังนั้น แนวทางการปรับเพิ่มระยะเวลาขั้นต่ำควรอ้างอิงทั้งสัดส่วนเชิงตัวเลขและความยืดหยุ่นในทางปฏิบัติตามแนวของสาธารณรัฐฝรั่งเศส โดยในคดีที่ศาลพิพากษาโทษประหารชีวิตควรกำหนดกรอบขั้นต่ำที่ยืดหยุ่นตามระหว่าง 20–25 ปี ขณะที่โทษจำคุกตลอดชีวิตควรกำหนดกรอบขั้นต่ำที่ 15–18 ปี การคำนวณระยะเวลาขั้นต่ำข้างต้น นอกจากจะคำนึงถึงความร้ายแรงของคดีและการคุ้มครองสังคมแล้วยังเป็นการให้เวลาที่เหมาะสมสำหรับการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมของนักโทษ และยังเป็นการป้องกันสังคมในกรณีนักโทษที่อาจยังไม่พร้อมกลับคืนสู่สังคมอย่างแท้จริงอีกด้วย

4.2 ปัญหาเกี่ยวกับคณะกรรมการพิจารณานักโทษรายบุคคลก่อนปล่อยตัว

ในประเทศไทย แม้จะมีคณะกรรมการพิจารณาตรวจสอบผู้ต้องโทษก่อนได้รับการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปตามพระราชกฤษฎีกา แต่การพิจารณาตรวจสอบยังเป็นไปในลักษณะเชิงปริมาณมากกว่า

³⁶ Ashley Nellis and Celeste Barry, ‘The Scope and Impact of Life and Long Term Imprisonment in The United States’ (The Sentencing Project, 8 January 2025) <<https://www.sentencingproject.org/reports/a-matter-of-life-the-scope-and-impact-of-life-and-long-term-imprisonment-in-the-united-states/>> accessed 26 September 2025.

เชิงคุณภาพ และคณะกรรมการไม่มีอำนาจหรือกลไกในการประเมินพฤติกรรม ความสำนึกผิด หรือความพร้อมทางจิตใจของนักโทษเป็นรายบุคคลอย่างละเอียด โดยในการพิจารณาจะอิงเพียงข้อมูลเบื้องต้นเท่านั้น เช่น เงื่อนไขพื้นฐานตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ นอกจากนี้ คณะกรรมการดังกล่าวยังไม่มีลักษณะเป็นองค์กรอิสระหรือคณะกรรมการเฉพาะกิจที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ในการทำหน้าที่ประเมินพฤติกรรมรายบุคคลโดยเฉพาะ การปล่อยตัวนักโทษจึงขาดกระบวนการกลั่นกรองและรัดกุม ทำให้ขาดมาตรการตรวจสอบนักโทษเป็นรายบุคคล ความโปร่งใส และการประเมินเชิงพฤติกรรมอย่างแท้จริง ส่งผลให้ผู้กระทำความผิดในคดีร้ายแรงอาจได้รับการปล่อยตัวโดยที่ยังไม่พร้อมกลับคืนสู่สังคม และนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำได้ จะเห็นได้จากสถิติการกระทำผิดซ้ำ แสดงให้เห็นว่า การเน้นมาตรการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปเพื่อลดความแออัดในเรือนจำ โดยไม่มีระบบประเมินความเสี่ยงเชิงพฤติกรรมรายบุคคล ไม่สามารถป้องกันการกระทำผิดซ้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบกับสาธารณรัฐฝรั่งเศสและรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา แล้วจะเห็นว่า สาธารณรัฐฝรั่งเศส ศาลบังคับโทษ (tribunal de l'application des peines) ซึ่งมีอำนาจพิจารณาและตัดสินใจแต่เพียงผู้เดียวเกี่ยวกับการปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไข โดยพิจารณาจากรายงานและข้อมูลจากหลายฝ่าย เช่น รายงานพฤติกรรมจากเจ้าหน้าที่เรือนจำ รายงานการประเมินด้านจิตเวชหรือจิตวิทยา ความเห็นจากหน่วยงานคุมประพฤติและฟื้นฟู รวมถึงข้อมูลด้านสังคมและครอบครัวทั้งนี้ เพื่อให้การพิจารณาปล่อยตัว มีความรอบคอบ ครอบคลุมทั้งมิติด้านกฎหมาย พฤติกรรม และสังคม นอกจากนี้เมื่อผู้ต้องขังได้รับการปล่อยตัวแล้ว ก็ยังจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่คุมประพฤติ โดยมีข้อกำหนดให้ผู้พ้นโทษต้องรายงานตัวตามกำหนด ห้ามเดินทางออกนอกพื้นที่ ห้ามติดต่อกับบุคคลหรือสถานที่ที่อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการกระทำผิดซ้ำ และอาจต้องเข้าร่วมโครงการฟื้นฟู บำบัด เป็นต้น ซึ่งมาตรการเหล่านี้ถูกคิดค้นขึ้นมาเพื่อช่วยให้ผู้พ้นโทษสามารถปรับตัวกลับเข้าสู่สังคมได้อย่างค่อยเป็นค่อยไป ภายใต้การควบคุมที่เข้มงวดและเป็นระบบ หากไม่ปฏิบัติตามศาลอาจยกเลิกการปล่อยตัวนั้นได้

รัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา มีการจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไข ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกผู้มีประสบการณ์ในด้านการราชทัณฑ์ การบังคับใช้กฎหมาย สุขภาพจิต และกระบวนการยุติธรรมสำหรับเยาวชน นอกจากนี้ ยังเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายหรือครอบครัวผู้เสียหายเข้าร่วมให้ความคิดเห็นหรือข้อมูลเพิ่มเติม ตามกฎหมาย Marsy's Law³⁷ หรือเป็นชื่อเรียกโดยทั่วไปของกฎหมายคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายทางอาญา โดยถูกบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญรัฐแคลิฟอร์เนีย³⁸ เพื่อประเมินโอกาสในการกลับมากระทำความผิดซ้ำ (risk assessment) และสร้างสมดุลระหว่างการให้โอกาสผู้ต้องขังกับการคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของผู้เสียหายและสังคมโดยรวม และการใช้ระบบการปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไขยังมีการกำหนดรายละเอียดไว้ใน California Penal Code, Sections 3000 ถึง 3067 ซึ่งกำหนดให้ผู้ที่ได้รับ

³⁷ Marsy's Law หมายถึง กฎหมายว่าด้วยสิทธิผู้เสียหายในคดีอาญา (Victims' Bill of Rights) ซึ่งริเริ่มในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา เมื่อปี ค.ศ. 2008 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อขยายและคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย เช่น สิทธิในการได้รับแจ้งข่าวสารเกี่ยวกับคดี สิทธิในการเข้าร่วมการพิจารณาคดี และสิทธิในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการลงโทษผู้กระทำผิด กฎหมายนี้ถูกนำชื่อว่า Marsy's Law เพื่อเป็นเกียรติแก่ Marsy Nicholas หญิงสาวผู้ถูกฆาตกรรมจากผู้ต้องหา โดยครอบครัวของเหยื่อไม่ได้รับการแจ้งว่าผู้ต้องหาได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวหลังจากถูกจับกุม ซึ่งกรณีของเธอเป็นแรงผลักดันสำคัญในการเสนอร่างกฎหมายดังกล่าว เพื่อป้องกันผลกระทบทางจิตใจและคุ้มครองความปลอดภัยของผู้เสียหาย ครอบครัวผู้เสียหาย และสังคมส่วนรวม

³⁸ California Constitution, Article I, Section 28(b)(13) "To provide information to the probation department, the parole authority, and the court regarding the impact of the offense on the victim and the victim's family and any sentencing recommendations before the sentencing of the defendant."

การปล่อยตัวจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่คุมประพฤติ และจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขอย่างเข้มงวด เช่น ต้องรายงานตัวตามกำหนดเวลา การห้ามเสพหรือครอบครองสารเสพติด การตรวจปัสสาวะหาสารเสพติด การเข้าร่วมโปรแกรมฟื้นฟูหรือการอบรมอาชีพ การจำกัดการเดินทาง รวมถึงการกำหนดชั่วโมงเคอร์ฟิว โดยเจ้าหน้าที่คุมประพฤติมีอำนาจในการตรวจเยี่ยมบ้านและตรวจสอบสถานที่ทำงาน ซึ่งมาตรการเหล่านี้ถูกวางโครงสร้างไว้เพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำ และสร้างโอกาสให้นักโทษได้ปรับตัวก่อนกลับเข้าสู่สังคมอย่างเต็มที่

เมื่อเปรียบเทียบการจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณารายบุคคลก่อนปล่อยตัว กรณีได้รับพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปกับมาตรการของสาธารณรัฐฝรั่งเศสและรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกาแล้ว จะเห็นว่าการจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณารายบุคคลก่อนปล่อยตัวกรณีได้รับพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปของประเทศไทยยังคงแตกต่างอย่างมากจากสาธารณรัฐฝรั่งเศสและรัฐแคลิฟอร์เนีย ในด้านการพิจารณาการปล่อยตัวนักโทษรายบุคคล โดยกฎหมายไทยยังขาดกลไกที่เน้นการประเมินเชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขา และไม่มีการเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ซึ่งแตกต่างจากแนวทางของต่างประเทศที่ให้ความสำคัญกับการบูรณาการข้อมูลจากหลายฝ่าย ทั้งด้านพฤติกรรมจิตวิทยา และความคิดเห็นของผู้เสียหาย เพื่อให้เกิดความรอบคอบ โปร่งใส และลดโอกาสการกระทำผิดซ้ำ

จึงเห็นว่าหากประเทศไทยมีการจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาการปล่อยตัวนักโทษรายบุคคลหลังได้รับการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป ในลักษณะคล้ายกับคณะกรรมการทัณฑ์บน แม้นักโทษจะถูกบังคับโทษครบกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำแล้วก็ตาม เพื่อเพิ่มมาตรการคัดกรองขั้นสุดท้าย ซึ่งคณะกรรมการควรประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญสาขาวิชาชีพ เช่น ผู้พิพากษา เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ นักจิตวิทยาหรือจิตแพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ และผู้เสียหายหรือครอบครัวของผู้เสียหาย การมีคณะกรรมการนี้จะช่วยให้มีการพิจารณาประเมินได้อย่างรอบด้าน ทั้งในแง่ความสำนึกผิด ความพร้อมในการปรับตัว และการยอมรับจากสังคม เสริมสร้างความเชื่อมั่นให้สาธารณชนว่ากระบวนการปล่อยตัวเป็นไปโดยยุติธรรม โปร่งใส และคำนึงถึงความปลอดภัยสาธารณะ โดยเฉพาะนักโทษที่ศาลมีคำพิพากษาให้ประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต นอกจากนี้ ควรมีการปรับปรุงกฎหมายให้สามารถกำหนด “มาตรการฟื้นฟูหลังปล่อยตัว” (post-release rehabilitation measures) เช่น การใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์สำหรับติดตามตัว (Electronic Monitoring) แบบ GPS และให้กรมคุมประพฤติเป็นหน่วยงานหลักในการติดตามและกำกับดูแลผู้พ้นโทษ จะเป็นมาตรการเสริมที่สำคัญที่จะช่วยสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังและการป้องกันสังคมจากอาชญากรรมและ ลดโอกาสการกระทำผิดซ้ำได้อย่างเหมาะสม

5. บทสรุปผลการศึกษา

การพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป ถือเป็นมาตรการสำคัญที่สะท้อนหลักเมตตาธรรม และการให้โอกาสผู้กระทำผิดได้กลับคืนสู่สังคมในฐานะพลเมืองที่สามารถปรับปรุงแก้ไขตนเองได้ โดยเฉพาะในสังคมที่ให้คุณค่าแก่การให้อภัยและการแก้ไขฟื้นฟู การพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป จึงมิได้เป็นเพียงการลดโทษหรือการปล่อยตัวผู้ต้องโทษ แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ที่จะกลับตัวกลับใจเป็นคนดีอีกครั้งหนึ่ง และเป็นการลดภาระด้านการบริหารงานของรัฐ เช่น การลดความแออัดในเรือนจำ อย่างไรก็ดี การพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปยังคงเป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดข้อถกเถียงในสังคมเกี่ยวกับความเหมาะสม ความยุติธรรม และความปลอดภัยของสังคม โดยเฉพาะในคดีที่ศาลมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคดีอุกฉกรรจ์รุนแรง ที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตร่างกาย การปล่อยตัวผู้ต้องโทษก่อนครบกำหนดโดยไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน อาจก่อให้เกิดความรู้สึกไม่มั่นคงในสังคม และบั่นทอนความเชื่อถือในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ดังนั้น การกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษก่อนได้รับการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป และการจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาการปล่อยตัวเป็นรายบุคคล จึงเป็นมาตรการสำคัญที่ควรนำมาใช้เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการให้โอกาสผู้กระทำความผิดกับการคุ้มครองสังคม ตลอดจนรักษาหลักความได้สัดส่วนของโทษตามหลักการอาญาสมัยใหม่

แม้โทษประหารชีวิตจะถือเป็นโทษสูงสุดตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายอาญา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการลงโทษขั้นรุนแรงที่สุดอันเป็นการตัดความสามารถในการกระทำความผิด แต่อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติกลับพบว่า โทษประหารชีวิตไม่ได้ถูกนำมาใช้บังคับอย่างจริงจังเท่าใดนัก โดยมักจะมีการได้รับการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป และในหลายกรณีก็ได้รับการพระราชทานลดโทษเป็นจำคุกตลอดชีวิตแทน จากนั้นยังถูกลดหย่อนโทษตามลำดับขั้นเรื่อยมา โดยในประเทศไทยกรณีล่าสุดมีการลงโทษประหารชีวิตจริง คือ ในปี พ.ศ. 2561 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แม้จะมีโทษประหารชีวิตอยู่ในกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติกลับเน้นไปที่การลดโทษและการให้โอกาสกลับตัวตามแนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษตามทฤษฎีการตัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคม ทฤษฎีการแก้แค้นทดแทน และทฤษฎีการข่มขู่ ยับยั้ง

ส่วนโทษจำคุกตลอดชีวิต แม้จะถูกกำหนดไว้เพื่อใช้ลงโทษในกรณีความผิดร้ายแรง รองลงมาจากโทษประหารชีวิต และสะท้อนถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ต้องการให้ผู้กระทำความผิดรับโทษในระยะยาว แต่ในความเป็นจริงแล้วกลับพบว่าผู้ต้องโทษส่วนใหญ่ได้รับการลดโทษจากจำคุกตลอดชีวิตเป็นจำคุก 50 ปี และค่อยๆ ลดหย่อนลงตามลำดับขั้นของมาตรการการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป จนทำให้ระยะเวลาการรับโทษจริงสั้นลงกว่าที่ควรจะเป็น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการใช้โทษจำคุกตลอดชีวิตไม่ได้คงความเข้มงวดดังเช่นที่กฎหมายบัญญัติไว้

เมื่อพิจารณาถึงโทษดังกล่าวข้างต้นแล้วจะเห็นได้ว่า แม้จะมีการบัญญัติโทษดังกล่าวไว้ในกฎหมายเพื่อเป็นมาตรการลงโทษสูงสุดและแสดงถึงความรุนแรงของการกระทำความผิด แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างเข้มงวด ผู้ต้องโทษยังคงได้รับโอกาสในการได้รับการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปจนทำให้สังคมตั้งข้อสงสัยในประสิทธิภาพของการลงโทษ และขาดความเชื่อมั่นต่อระบบยุติธรรมอาญา

การกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษ สำหรับผู้ต้องโทษในคดีที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต ที่จะมีสิทธิได้รับการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปได้นั้น ปรากฏว่าปัจจุบันยังคงมีการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษสั้นมากเมื่อเทียบกับระดับความร้ายแรงของความผิด โดยกรณีโทษประหารชีวิต กำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษไว้เพียง 15 ปี และในกรณีโทษจำคุกตลอดชีวิต ไม่ได้กำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษไว้ ซึ่งถือว่าไม่สอดคล้องกับโทษที่ศาลได้พิจารณาและลงโทษไว้ตามกระบวนการพิจารณาคดีที่ได้ผ่านการกลั่นกรองแล้วอย่างรอบคอบ

การไม่กำหนดระยะเวลาขั้นต่ำสำหรับผู้ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิตและการกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำสำหรับผู้ต้องโทษประหารชีวิตที่กำหนดไว้อย่างจำกัดเช่นนี้ ยังไม่เพียงพอสำหรับกระบวนการฟื้นฟูและแก้ไขพฤติกรรมผู้กระทำความผิด ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยเวลาในการปลูกฝังความสำนึกผิด การประเมินการปรับตัว และการทดสอบความพร้อมในการกลับคืนสู่สังคมโดยไม่ก่อให้เกิดอันตรายซ้ำ อีกทั้งยังไม่สามารถรับประกันได้ว่าผู้ต้องขังรายนั้นได้ผ่านกระบวนการปรับเปลี่ยนอย่างแท้จริง อันอาจนำไปสู่ปัญหาการกระทำความผิดซ้ำ (recidivism) อีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้น การที่ฝ่ายบริหารใช้อำนาจเสนอให้มีการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปโดยไม่สัมพันธ์กับระยะเวลาแห่งการรับโทษที่เหมาะสม ยังถือเป็นการแทรกแซงอำนาจของฝ่ายตุลาการซึ่งได้พิจารณาและกำหนดบทลงโทษตามกฎหมายไว้แล้วในกระบวนการพิจารณาคดีที่มีความเป็นอิสระ การลดหรือเปลี่ยนแปลงผลแห่งคำพิพากษาด้วยเหตุผลทางนโยบายหรือบริบททางการเมือง อันถือเป็นการบั่นทอนหลักการแบ่งแยกอำนาจอีกด้วย

อีกทั้ง การที่ยังไม่มีคณะกรรมการพิจารณาเป็นรายบุคคลก่อนการปล่อยตัวนักโทษก่อนกำหนด โดยเฉพาะในคดีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต ซึ่งถือเป็นคดีอุกฉกรรจ์ และก่อให้เกิดผลกระทบรุนแรงต่อชีวิตและความปลอดภัยของสังคม นับเป็นข้อบกพร่องสำคัญ เนื่องจากไม่มีการประเมินอย่างแท้จริงว่าผู้ต้องโทษรายนั้นได้ผ่านการแก้ไขฟื้นฟู มีความสำนึกผิด และพร้อมจะกลับเข้าสู่สังคมแล้วหรือไม่ หากมีการตั้งคณะกรรมการดังกล่าวจะทำให้การพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปได้รับการทบทวนตรวจสอบถึงความพร้อมของผู้ต้องโทษ ก่อนปล่อยตัวนักโทษไปสู่สังคม

นอกจากนี้ ควรกำหนดให้คณะกรรมการมีอำนาจในการกำหนดมาตรการติดตามเพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ โดยกำหนด “มาตรการฟื้นฟูหลังปล่อยตัว” (post-release rehabilitation measures) โดยเน้นมาตรการใหม่และทันสมัยเพิ่มเติมจากระบบที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยในการกำหนดระยะเวลาการใช้มาตรการควบคุมหลังปล่อยตัวดังกล่าว (Periodic Review) เอาไว้ ทั้งนี้เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ไม่ให้มาตรการดังกล่าวกลายเป็นการจำกัดเสรีภาพถาวรเพื่อเชื่อมั่นต่อมาตรการลงโทษและสังคมปลอดภัยของสังคมอย่างแท้จริง

6. ข้อเสนอแนะการศึกษา

จากปัญหาการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป ในคดีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตและลงโทษจำคุกตลอดชีวิตข้างต้น ผู้ศึกษาจึงเห็นควรเสนอแนะให้มีการปรับปรุง การกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษก่อนได้รับการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป และการจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาการปล่อยตัวเป็นรายบุคคล ดังนี้

ประการแรก เสนอให้กำหนดระยะเวลาขั้นต่ำในการบังคับโทษสำหรับคดีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด ให้ได้รับโทษประหารชีวิตและจำคุกตลอดชีวิต โดยบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 เพื่อให้ต้องโทษต้องรับโทษจริงเป็นระยะเวลาหนึ่งก่อนจะสามารถยื่นขอพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปได้ เช่น ในกรณีโทษประหารชีวิตต้องรับโทษไม่น้อยกว่า 20 ปี และกรณีโทษจำคุกตลอดชีวิตต้องรับโทษไม่น้อยกว่า 15 ปี การกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำนี้จะช่วยให้ผู้ต้องโทษผ่านกระบวนการฟื้นฟู ปรับปรุงพฤติกรรม และได้รับการประเมินความพร้อมอย่างละเอียดก่อนกลับเข้าสู่สังคม โดยแก้ไขเพิ่มเติมไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 เป็นมาตรา... ดังนี้

“มาตรา... ในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิต หากผู้ต้องโทษได้รับการลดโทษเป็นจำคุกตลอดชีวิตหรือจำคุกมีกำหนดเวลา ให้ผู้ต้องโทษต้องได้รับการบังคับโทษมาแล้วไม่น้อยกว่าสิบปี จึงจะมีสิทธิยื่นคำร้องขอพักการลงโทษและพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปได้

ในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ลงโทษจำคุกตลอดชีวิต ให้ผู้ต้องโทษต้องได้รับการบังคับโทษมาแล้วไม่น้อยกว่าสิบห้าปี จึงจะมีสิทธิยื่นคำร้องขอพักการลงโทษและพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปได้

ทั้งนี้ ในกรณีที่ศาลได้กำหนดระยะเวลาการบังคับโทษที่ยาวกว่าระยะเวลาขั้นต่ำตามที่บัญญัติไว้วรรคหนึ่งและวรรคสอง ให้บังคับโทษตามระยะเวลาที่ศาลกำหนดไว้ จึงจะมีสิทธิยื่นคำร้องขอพักการลงโทษและพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไปได้”

ประการที่สอง เสนอให้มีการกำหนดให้มีคณะกรรมการพิจารณาผู้ต้องโทษเป็นรายบุคคล ภายหลังจากที่ผู้ต้องโทษซึ่งมีอัตราโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิตได้อยู่ในเรือนจำครบตามระยะเวลา ขั้นต่ำตามที่กำหนดไว้ในข้อเสนอประการแรกแล้ว โดยแก้ไขเพิ่มเติมไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ซึ่งคณะกรรมการนี้ควรประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญจากหลายสาขา เช่น ตัวแทนจากหน่วยงานราชทัณฑ์ ผู้พิพากษานักจิตวิทยาหรือจิตแพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ ผู้แทนจากภาคประชาสังคม และผู้เสียหายหรือครอบครัวของผู้เสียหาย เข้าร่วมในการพิจารณาด้วย เพื่อสะท้อนความคิดเห็น ความรู้สึกด้านจิตใจ และความกังวลของ

ผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง และคุ้มครองสังคมได้อย่างแท้จริง โดยให้คณะกรรมการมีอำนาจกลั่นกรอง ตรวจสอบถึงความพร้อมของผู้พ้นโทษ ก่อนปล่อยตัวไปสู่สังคม และให้มีอำนาจในการกำหนดมาตรการฟื้นฟู หลังปล่อยตัวเพื่อติดตามและกำกับดูแลผู้พ้นโทษได้ด้วย

โดยแก้ไขเพิ่มเติมไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 เป็นมาตรา... ดังนี้

“มาตรา... ให้มี คณะกรรมการพิจารณาการปล่อยตัวก่อนกำหนด สำหรับผู้ต้องโทษที่มีคำพิพากษา อันถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต ซึ่งได้รับการบังคับโทษครบตามระยะเวลาขั้นต่ำ ตามที่ กฎหมายกำหนดแล้ว

คณะกรรมการตามวรรคหนึ่ง ให้ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายสาขาวิชา ได้แก่ ตัวแทน จากหน่วยงานราชทัณฑ์ ผู้พิพากษา นักจิตวิทยาหรือจิตแพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ ผู้แทนจากภาคประชาสังคม รวมทั้งต้องมีผู้เสียหาย ผู้แทนหรือครอบครัวผู้เสียหายร่วมเป็นกรรมการด้วย

การพิจารณาของคณะกรรมการตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นการพิจารณารายบุคคล โดยต้องคำนึงถึง พฤติกรรมระหว่างการต้องโทษ ความสำนึกผิด การแก้ไขฟื้นฟู ความพร้อมในการกลับคืนสู่สังคม และความปลอดภัยของสังคมเป็นสำคัญ

ในกรณีที่คณะกรรมการเห็นว่าผู้ต้องโทษซึ่งได้รับการปล่อยตัว ยังมิได้ผ่านการแก้ไขฟื้นฟู อย่างเพียงพอ หรือมีพฤติการณ์อันควรเชื่อได้ว่าอาจกลับมากระทำความผิดซ้ำ ให้มีอำนาจกำหนดมาตรการ ติดตามและกำกับดูแลภายหลังปล่อยตัว ทั้งนี้ ให้การกำหนดมาตรการดังกล่าวเป็นไปตาม พระราชบัญญัติ มาตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในความผิดเกี่ยวกับเพศหรือที่ใช้ความรุนแรง พ.ศ. 2565 มาปรับใช้กับ กรณีผู้ต้องโทษประหารชีวิตและโทษจำคุกตลอดชีวิตที่ได้รับการปล่อยตัวก่อนกำหนดด้วย”

มาตรการเบี่ยงเบนคดีตามประมวลกฎหมายยาเสพติด*

Diversion Measures under the Narcotics Code

อริสรา ชินแสน**

Arissara Chinsan

บทคัดย่อ

การค้นคว้าอิสระนี้มุ่งศึกษาเปรียบเทียบมาตรการเบี่ยงเบนคดีตามประมวลกฎหมายยาเสพติดที่ในปัจจุบัน แม้ว่าจะมองผู้เสพยาเสพติดว่าเป็นผู้ป่วย แต่ยังมีข้อจำกัดเรื่องมาตรการเบี่ยงเบนคดีที่ให้ผู้เสพยาเสพติดเข้าสู่กระบวนการบำบัดได้โดยมีเงื่อนไขประการสำคัญ คือ ต้องไม่เป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุก อาจขัดต่อหลักความเสมอภาคตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองซึ่งหลักดังกล่าวเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน อีกทั้งการกำหนดโทษผู้เสพยาเสพติดเป็นโทษทางอาญาอาจไม่สอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนในการลงโทษและกฎหมายยาเสพติดสากล โดยไม่มีมาตรการลดทอนความเป็นอาชญากรซึ่งส่งผลให้ผู้เสพยาเสพติดยังคงถูกตีตราว่าเป็นอาชญากรและขาดระบบบูรณาการด้านการฟื้นฟูและการคืนคนดีสู่สังคม

การศึกษานี้ได้นำเสนอการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบกับมาตรการเบี่ยงเบนคดีตามกฎหมายยาเสพติดในต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศโปรตุเกส ที่ใช้ระบบลดทอนความเป็นอาชญากร โดยการเสพยาเสพติดและครอบครองเพื่อเสพถือเป็นเพียงความผิดทางปกครอง พร้อมทั้งจัดให้ผู้เสพยาเสพติดเข้าสู่กระบวนการบำบัดผ่านคณะกรรมการด้านยาเสพติดซึ่งช่วยลดการตีตราและเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการรักษา ขณะที่สาธารณรัฐเช็กกำหนดเกณฑ์ “ปริมาณเล็กน้อย” หากครอบครองไม่เกินเกณฑ์ดังกล่าวจะเป็นเพียงความผิดทางปกครองและให้ปรับหรือการบำบัดแทนการลงโทษอาญา

ผลการศึกษาพบว่า หากประเทศไทยนำแนวทางการเบี่ยงเบนคดีของต่างประเทศมาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของสังคมไทย สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน ตลอดจนการลงโทษที่เหมาะสมสอดคล้องกับแนวทางสากล จะสามารถแก้ไขปัญหายาเสพติดที่เกี่ยวข้องกับการใช้มาตรการเบี่ยงเบนคดีตามประมวลกฎหมายยาเสพติดได้ โดยแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ ดังต่อไปนี้

ประการแรก แก้ไขมาตรา 114 วรรคแรก เป็นข้อความว่า “ผู้ซึ่งมีหลักฐานเพียงพอว่าได้เสพหรือมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพ หากสมัครใจเข้ารับการรักษา ให้เข้าสู่กระบวนการบำบัดตามที่กำหนด เว้นแต่เป็นผู้ซึ่งมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้รับโทษจำคุกและอยู่ระหว่างรับโทษ เพื่อเปิดโอกาสเข้าบำบัดในทุกกรณี”

ประการที่สอง แก้ไขกฎหมายในมาตรา 162 - 164 โดยเพิ่มข้อความว่า “หรือให้ศาลสามารถมีคำสั่งบำบัดแทนการลงโทษได้ในมาตราดังกล่าว” เพื่อให้สอดคล้องต่อหลักสิทธิมนุษยชนและหลักความได้สัดส่วนของการลงโทษ ทั้งยังรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย

คำสำคัญ : มาตรการเบี่ยงเบนคดี, ผู้เสพยาเสพติด, ประมวลกฎหมายยาเสพติด

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการค้นคว้าอิสระ เรื่อง “มาตรการเบี่ยงเบนคดีตามประมวลกฎหมายยาเสพติด” หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

** นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ที่อยู่: คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

E-mail: Arissara.nueng@gmail.com

Abstract

This independent study aimed to compare diversion measures under the Narcotics Code. While drug users are currently considered patients, there are limitations in diversion measures that allow drug users to enter the treatment process. The key condition is that they must not be accused or currently facing prosecution for other offenses punishable by imprisonment. This could violate the principle of equality stipulated in the Constitution of the Kingdom of Thailand and the International Covenant on Civil and Political Rights, which are fundamental human rights. Furthermore, criminal punishment for drug users may not be consistent with the principle of proportionality in punishment and international drug laws. Without decriminalization measures, drug users remain stigmatized as criminals and lack an integrated rehabilitation and reintegration system for society.

This study presents a comparative analysis of drug diversion measures in other countries. Portugal, for example, employs a decriminalization system, treating drug use and possession for consumption as administrative offenses. Drug users are provided with treatment through a drug commission, which reduces stigma and increases access to treatment. Meanwhile, the Czech Republic has a "small quantity" threshold. Possession exceeding this threshold is considered an administrative offense, with fines or treatment instead of criminal penalties.

The study found that if Thailand adapts international approaches to diversion to fit the Thai social context, in line with human rights principles, and implements appropriate punishments consistent with international guidelines, it will be able to resolve legal issues related to the use of diversion measures under the Narcotics Code by amending the following provisions:

First, amend Section 114, paragraph 1, to read: "Anyone who has sufficient evidence that they have used or possessed drugs for use, if they voluntarily seek treatment, shall enter the prescribed treatment process, except for those who have been sentenced to prison by a final judgment and are currently serving their sentence, in order to allow them the opportunity to enter treatment in all cases."

Second, amend Sections 162-164 of the law by adding the following provision: "Or, the court may order treatment in lieu of punishment." This section is in line with human rights principles and the principle of proportionality of punishment, while also upholding the sanctity of the law.

Keywords: diversion measures, drug users, Narcotics Code

1. บทนำ

ยาเสพติดเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบในวงกว้าง ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมถึงกระทบต่อความมั่นคงระหว่างประเทศ แม้ว่าจะมีมาตรการป้องกัน ปรามปราม และควบคุมจากทั้งภาครัฐและเอกชนทั่วโลก แต่ปัญหานี้ก็ยังคงเป็นความท้าทายอย่างต่อเนื่องในสังคมโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประชากรโลกเพิ่มขึ้น จำนวนผู้ติดยาเสพติดก็มีแนวโน้มสูงขึ้นตามไปด้วย จากรายงานยาเสพติดโลก World Drug Report 2022 ของสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (UNODC) พบข้อมูลที่น่ากังวลว่าในปี 2563 มีประชากรโลกในช่วงอายุ 15-64 ปี จำนวนกว่า 284 ล้านคน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพศชายได้มีการใช้สารเสพติด สถิตินี้เทียบเท่ากับ 1 ในทุก ๆ 18 คน ของประชากรในกลุ่มอายุนี้ นอกจากนี้จำนวนผู้ติดยาเสพติดยังเพิ่มขึ้นถึง 26 % เมื่อเทียบกับสิบปีที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงการเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญของปัญหานี้¹

ในประเทศไทยมีสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (Office of the Narcotics Control Board : Ministry of Justice) หรือ ป.ป.ส. เป็นหน่วยงานหลักในการประสานความร่วมมือการป้องกัน ปรามปราม และแก้ไขปัญหายาเสพติดในประเทศและระดับสากล เพื่อเสริมสร้างความปลอดภัยต่อสังคมและมวลมนุษยชาติ ซึ่งผลการดำเนินการปราบปรามยาเสพติดในห้วงปี 2564 ปัญหายาเสพติดของประเทศไทย ยังคงมีความรุนแรงต่อเนื่องจากปีก่อนในมิติของการลักลอบนำเข้ายาเสพติดจากแหล่งผลิตสามเหลี่ยมทองคำ พื้นที่นำเข้าหลักปรากฏทางชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศ เป็นผลจากการเปลี่ยนเส้นทางลำเลียงของกลุ่มทางการค้าที่มุ่งมาใช้เส้นทางผ่าน สปป.ลาว มากขึ้น ส่งผลให้มียาเสพติดจำนวนมากถูกนำเข้ามาแพร่กระจายภายในประเทศและเจ้าหน้าที่สามารถจับกุมได้จำนวน 130,543 คดี ผู้ต้องหา 132,675 คน และจากสถิติการกระทำผิดซ้ำในคดียาเสพติด ปี 2564 สถิติจำนวนผู้ต้องหาคดียาเสพติดจำนวน 132,675 คน เป็นผู้ต้องหาที่มีการกระทำความผิดซ้ำในคดียาเสพติดมากกว่า 1 ครั้ง จำนวน 6,034 คน² ซึ่งจากการรายงานดังกล่าวเห็นได้ว่า ปัญหายาเสพติดในประเทศไทยยังคงมีลักษณะ “ซับซ้อนและเชื่อมโยงหลายมิติ” ทั้งด้านการลำเลียงผ่านชายแดน การขยายตัวของตลาดภายในประเทศ และการกลับไปกระทำผิดซ้ำในคดียาเสพติด ซึ่งการที่มีจำนวนผู้กระทำความผิดซ้ำมากกว่า 6,000 รายในปีเดียว บ่งชี้ถึงความจำเป็นในการปรับแนวทางจากการ “เน้นปราบปราม” ไปสู่การพัฒนา “ระบบบำบัดฟื้นฟู และติดตามผล” อย่างเข้มข้น โดยอิงแนวคิดการมองผู้เสพเป็น “ผู้ป่วย” มากกว่าเป็นผู้กระทำความผิดเพียงอย่างเดียว แต่ในปัจจุบันเมื่อมีการกระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติดแล้วต้องนำตัวผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางกฎหมายต่อไป

โดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทยนั้นเริ่มตั้งแต่อนการนำคดีฟ้องสู่ศาล ไม่ว่าจะเป็นในชั้นสอบสวน ชั้นพนักงานอัยการ ชั้นศาล ไม่ว่าจะเป็นศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา ตลอดจนกระบวนการพิจารณาภายหลังศาลมีคำพิพากษา มีกระบวนการหลายขั้นตอนและต้องใช้เวลาค่อนข้างมาก นอกจากนี้ยังมีมาตรการกักขังผู้กระทำความผิดไว้ในเรือนจำระหว่างส่งสำนวนไปยังพนักงานอัยการ ระหว่างสืบพยาน จำคุกระหว่างอุทธรณ์-ฎีกา ซึ่งกระบวนการภายหลังศาลมีคำพิพากษาหากมีคำพิพากษาถึงที่สุด

¹ United Nations, ‘World Drug Report 2022’ (United Nations, 2022) <<https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/world-drug-report-2022.html>> สืบค้นวันที่ 19 มีนาคม 2568.

² สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, ‘ผลการปราบปรามยาเสพติดทั่วประเทศ ปี 2564’ (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 7 ธันวาคม 2567) <<https://www.oncb.go.th/pdfs/web/viewer.html?file=/storage/file/content/th/report-arrest/67a04bbec1afd4PnYV.pdf&mode=preview&view=detail>> สืบค้นวันที่ 19 มีนาคม 2568.

ให้จำคุกจำเลยตามคำพิพากษา ทำให้จำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำมีจำนวนมาก จากสถิติผู้ต้องขังในประเทศไทยของกรมราชทัณฑ์ ในปี 2553-2568 จำนวนผู้ต้องขังต่ำสุด จำนวน 102,276 คน ในปี 2553 และสูงสุดจำนวน 364,873 คน ในปี 2561³ และรายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ สํารวจ ณ วันที่ 1 มิถุนายน 2568 มีจำนวน 293,129 คน⁴ และรายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์คดี พ.ร.บ.ยาเสพติดทั่วประเทศ สํารวจ ณ วันที่ 1 มิถุนายน 2568 มีจำนวนรวม 208,386 คน เทียบผู้ต้องขังทั่วประเทศ คิดเป็น 71.09 เปอร์เซ็นต์⁵ เห็นได้ว่า จำนวนผู้ต้องขังยังมีจำนวนมากเมื่อพิจารณาถึงจำนวนผู้ต้องขังที่เรือนจำสามารถรองรับได้ ซึ่งเรือนจำสามารถรับรองผู้ต้องขังได้เพียงแสนกว่าคนเท่านั้น⁶ โดยในจำนวนผู้กระทำความผิดคดียาเสพติดเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นเพียงผู้เสพหรือเป็นผู้ค้ารายย่อยเท่านั้น การจับตัวผู้ค้ารายใหญ่เป็นเรื่องยากที่จะนำตัวมาลงโทษตามกระบวนการยุติธรรม เป็นเหตุให้คดียาเสพติดยังคงมีอยู่จำนวนมากจนถึงปัจจุบัน แต่ผู้เสพและผู้ค้ารายย่อยเหล่านี้รับโทษจำคุกแล้วเมื่อพ้นโทษก็ยากที่กลับคืนสู่สังคมเพราะสังคมได้ตีตราว่าเป็นคนที่เคยกระทำความผิดแล้ว ไม่มีคนคบ ไม่มีคนจ้างงาน และเป็นสาเหตุให้หวนกลับไปกระทำความผิดเช่นเดิมและกระทำความผิดซ้ำ ๆ เป็นวงจรเช่นเดิม จึงก่อให้เกิดภาวะคดีล้นศาล และส่งผลให้จำนวนผู้ต้องขังที่ถูกควบคุมอยู่ล้นเรือนจำ ทำให้การดำเนินคดีเกิดความล่าช้า ซึ่งเหตุดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ

นอกจากนี้ยังพบว่าปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำนั้นส่งผลกระทบต่องบประมาณรายจ่ายที่รัฐต้องเสียไปจำนวนมากเพื่อนำไปใช้ดูแลผู้กระทำความผิด เช่น ชวเนชั่นทีวี รายงานว่า ครม.มีมติอนุมัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ 2564 งบกลาง 3.8 พันล้าน ให้ “กรมราชทัณฑ์” หลังแจกคำวิสาขอาหารไม่เพียงพอ “น.ส.ไตรศุลี ไตรสรณกุล รองโฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรี แถลงผลการประชุมคณะรัฐมนตรี (ครม.) ว่า ครม.อนุมัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ 2564 งบกลาง รายการเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น จำนวน 3,810 ล้านบาท ตามที่กระทรวงยุติธรรมเสนอ เนื่องจากคำวิสาขอาหารไม่เพียงพอ” ⁷ จากเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นกรณีที่รัฐต้องสูญเสียงบประมาณจำนวนมากเพื่อดูแลนักโทษ จึงเป็นเหตุให้รัฐขาดบที่จะนำเงินไปพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม อีกทั้งทำให้ประเทศสูญเสียบุคลากรในการพัฒนาประเทศ และครอบครัวขาดแรงงานภายในครอบครัว

ผลจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมแบบเต็มรูปแบบในการปราบปรามยาเสพติดได้ก่อให้เกิดปัญหาสำคัญ คือ คดีล้นศาลและนักโทษล้นคุก หลายประเทศเริ่มตระหนักแล้วว่าการใช้มาตรการปราบปรามที่รุนแรงเพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ปัญหาเสพติดได้อย่างยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ หลายประเทศ เช่น โปรตุเกส สาธารณรัฐเช็ก เป็นต้น จึงเริ่มเปลี่ยนแนวคิดต่อผู้กระทำความผิดในคดียาเสพติด โดยหันมามองว่าผู้เสพยาเสพติดคือผู้ป่วยที่ควรได้รับการบำบัดแทนการใช้มาตรการลงโทษทางอาญาเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ ยังมี

³ กรมราชทัณฑ์, ‘สถิติจำนวนผู้ต้องขัง ปี 2553 – 2568’ (กรมราชทัณฑ์, 2568) <<http://www.correct.go.th/stathomepage/>> สืบค้นวันที่ 29 พฤศจิกายน 2568.

⁴ กรมราชทัณฑ์, ‘รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ สํารวจ ณ วันที่ 1 มิถุนายน 2568’ (กรมราชทัณฑ์ 2568) <http://www.correct.go.th/rt103pdf/report_result.php?date=2025-06-01&report=drug> สืบค้นวันที่ 2 มิถุนายน 2568.

⁵ กรมราชทัณฑ์, ‘รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์คดี พ.ร.บ. ยาเสพติดทั่วประเทศ สํารวจ ณ วันที่ 1 มิถุนายน 2568’ (กรมราชทัณฑ์, 2568) <http://www.correct.go.th/rt103pdf/report_result.php?date=2025-06-01&report=drug> สืบค้นวันที่ 2 มิถุนายน 2568.

⁶ สถาบันเพื่อการยุติธรรม, ‘เรือนจำไม่ใช่โกมิตมิต : แก้ปัญหาคนล้นเรือนจำ และเพิ่มโอกาสกลับสู่สังคม’ (TIJ, 31 มกราคม 2562) <<https://www.tijthailand.org/th/article/detail/6>> สืบค้นวันที่ 19 มีนาคม 2568.

⁷ เนชั่นทีวีออนไลน์, ‘อนุมัติงบกลาง 3.8 พันล้านให้ "กรมราชทัณฑ์"' (เนชั่นทีวีออนไลน์, 28 กันยายน 2564) <<https://www.nationtv.tv/news/378842822>> สืบค้นวันที่ 19 มีนาคม 2568.

การปรับลดฐานความผิดในคดียาเสพติดบางประเภทจากความผิดอาญาให้เป็นความผิดทางปกครอง หรือใช้การเบี่ยงเบนผู้กระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมสายหลัก (Diversion from criminal justice system)

ประเทศไทยได้นำหลักการเบี่ยงเบนผู้กระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมสายหลัก (Diversion from criminal justice system) มาใช้ในคดียาเสพติด เช่น กำหนดให้มีการชะลอฟ้องในความผิดได้ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 หลักการนี้ครอบคลุมผู้กระทำความผิดในหลายกลุ่ม ได้แก่ ผู้เสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพ ผู้เสพและมีไว้เพื่อจำหน่าย ผู้เสพและจำหน่ายยาเสพติด และประกาศคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 108/2557 นั้นได้บัญญัติให้ใช้บังคับกับความผิดฐานเสพยาเสพติด และฐานเสพและมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดให้โทษ โดยทั้งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 และประกาศคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 108/2557 ต่างกำหนดให้ฐานความผิดที่ให้ชะลอฟ้องได้มีความทับซ้อนกัน ก่อให้เกิดความสับสนแก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานว่ากรณีใดควรถือกฎหมายฉบับใด ซึ่งแตกต่างจากในต่างประเทศซึ่งใช้มาตรการเบี่ยงเบนคดีและลดทอนความเป็นอาชญากร เช่น สหรัฐอเมริกา ไม่ได้กำหนดฐานความผิดที่อาจชะลอฟ้องไว้เฉพาะ แต่กำหนดว่าห้ามนำมาตราการชะลอฟ้องมาใช้กับผู้กระทำความผิดฐานนำเข้ายาเสพติด และกำหนดคุณสมบัติผู้ที่ จะเข้าร่วมโปรแกรมชะลอการฟ้องของศาลยาเสพติดไว้ว่า ต้องเป็นผู้ติดยาเสพติดที่มีทางรักษาให้หายขาดได้ ต้องไม่เป็นผู้ต้องหาในความผิดเกี่ยวกับความรุนแรง และไม่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการค้ายาเสพติด และโปรตุเกสที่มีแนวคิดลดทอนความเป็นอาชญากรนำมาตราการทางปกครองมาใช้กับความผิดฐาน ซื้อ เสพ และมียาเสพติดไว้ในครอบครองเพื่อเสพ โดยกำหนดเงื่อนไขว่าผู้ต้องหาต้องไม่เป็นผู้เคยมีประวัติเกี่ยวกับคดียาเสพติดมาก่อน หรือหากเป็นผู้มีประวัติก็อาจได้รับการพักการพิจารณาได้ถ้าผู้นั้นยินยอมเข้ารับการบำบัดรักษา

จากกฎหมายที่ใช้บังคับกับคดียาเสพติดในอดีตของประเทศไทย เช่น พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 และประกาศคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 108/2557 เป็นระบบบังคับบำบัด ไม่สนใจความสมัครใจของผู้ต้องหาว่าจะยินยอมเข้าสู่กระบวนการชะลอการฟ้องหรือไม่ ซึ่งแท้จริงแล้วการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดควรต้องเป็นไปโดยสมัครใจเพราะเป็นการบำบัดรักษาทั้งร่างกายและจิตใจ เพื่อที่หากทำการบำบัดรักษาโดยสมัครใจเมื่อผ่านการรักษาจนครบระยะเวลาแล้วผู้กระทำผิดจะไม่คิดทวนคืนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำอีก ดังนั้น การใช้มาตรการเบี่ยงเบนคดีในคดียาเสพติดตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 และคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 108/2557 กำหนดฐานความผิดที่ให้ชะลอฟ้องได้ซ้ำซ้อนกัน โดยไม่จัดวางกลไกที่ชัดเจนในการบูรณาการหรือกำหนดแนวทางการเลือกใช้ ส่งผลให้เกิดความสับสนในการบังคับใช้กฎหมายแก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน อีกทั้งการออกแบบมาตรการดังกล่าวยังใช้แนวทาง “บังคับบำบัด” ไม่คำนึงถึงความสมัครใจของผู้เสพยาเสพติด ทั้งที่การบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดให้ได้ผลในระยะยาวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของผู้ป่วยเพราะเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยทั้งการรักษาร่างกายและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางจิตใจ การบำบัดโดยปราศจากความสมัครใจจึงเสี่ยงต่อการล้มเหลวในการบำบัดฟื้นฟู และอาจนำไปสู่การทวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำในอนาคต ทำให้เป้าหมายในการแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างยั่งยืนไม่สามารถบรรลุผลได้อย่างแท้จริง

ปัจจุบันมีการบังคับใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ.2564 แม้ไม่ได้บัญญัติมาตราใดไว้โดยตรงที่ใช้คำว่า “ชะลอการฟ้อง” ในลักษณะเดียวกับที่เคยมีการกล่าวถึงในบริบทของ พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 และประกาศคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 108/2557 แต่อย่างไรก็ตาม ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564 เน้นย้ำถึงแนวคิด “ผู้เสพคือผู้ป่วย” และให้ความสำคัญกับการบำบัดฟื้นฟู ผู้เสพจึงมีสิทธิเลือกว่าจะทำการบำบัดฟื้นฟูหรือไม่ โดยมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการคัดกรอง การบำบัดรักษา และการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ซึ่งอาจส่งผลให้ไม่ต้อง

ดำเนินคดีอาญาได้หากผู้เสียหายเสพติดเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูจนครบถ้วนและเป็นที่พอใจของคณะกรรมการการบำบัดฟื้นฟูแทนการดำเนินคดีอาญาสำหรับผู้เสียหายเสพติดนี้เป็นไปตามหลักการเบี่ยงเบนคดีอาญาอย่างหนึ่ง โดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกันกับเรื่องการชะลอฟ้องในอดีต กล่าวคือ เพื่อลดการนำคดีขึ้นสู่ศาล ลดจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำ และลดการตีตราในสังคม ตลอดจนลดการกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ.2564 จะมีแนวคิดที่มองผู้เสพว่าเป็นผู้ป่วย แต่มีข้อสังเกตว่า เหตุใดยังมีการบัญญัติโทษที่ศาลจะใช้พิพากษาลงโทษผู้กระทำผิดทั้งโทษจำคุก หรือปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ สำหรับการกระทำความผิดฐานเสพยาเสพติด ไว้ในมาตรา 162⁸ มาตรา 163⁹ และความผิดฐานมียาเสพติดไว้ในครอบครองเพื่อเสพ ในมาตรา 164¹⁰ ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการร่างประมวลกฎหมายยาเสพติดที่เห็นว่าผู้เสพคือผู้ป่วยควรได้รับการบำบัด ทั้งยังไม่เป็นไปตามหลักการของนานาอารยประเทศ เช่น โปรตุเกสที่มีการนำมาตรการลดทอนความเป็นอาชญากรรมมาใช้ในคดียาเสพติด โดยใช้มาตรการทางปกครองมาใช้แทนโทษทางอาญา

อีกทั้งประเด็นต่อมา ตามประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ.2564 มีหลักการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดไม่ครอบคลุม เช่น ผู้เสพยาเสพติดตามมาตรา 162 มาตรา 163 และผู้มียาเสพติดไว้ในครอบครองเพื่อเสพ มาตรา 164 และสมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษา จะผ่านการพิจารณาจากเจ้าพนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) หรือจากฝ่ายปกครองหรือตำรวจเพื่อส่งตัวผู้นั้นไปสถานพยาบาลยาเสพติดหรือศูนย์คัดกรองต่อไปได้ ก็โดยมีเงื่อนไขว่า ไม่ปรากฏว่าผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุกหรืออยู่ระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล (มาตรา 114 วรรคหนึ่ง)¹¹ และหากเข้ารับการบำบัดรักษาตามวรรคหนึ่งและปฏิบัติครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ฯ จนได้รับหนังสือว่าเป็นผู้ผ่านการบำบัดรักษาเป็นที่น่าพอใจจากหัวหน้าสถานพยาบาลยาเสพติดหรือสถานฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้ผู้นั้นไม่มีความผิดในมาตราดังกล่าว (มาตรา 114 วรรคสอง)¹²

เมื่อพิจารณาจากมาตราดังกล่าว เงื่อนไขที่คณะกรรมการฯ จะรับเข้าบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดได้ต้องไม่ปรากฏว่าผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดอื่นซึ่งเป็นความผิดซึ่งมีโทษจำคุก ผู้ศึกษา เห็นว่า บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 114 ตัดสิทธิของผู้เสพหรือผู้มีไว้ในครอบครองเพื่อเสพซึ่งเป็นผู้ป่วยไม่ให้เข้ารับการบำบัดรักษาหากถูกดำเนินคดีที่มีโทษจำคุกอื่นด้วย อาจไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการร่างประมวลกฎหมายยาเสพติดที่มุ่งให้ทำการบำบัดรักษามากกว่าการมุ่งลงโทษทางอาญา เพราะเงื่อนไขดังกล่าวที่กั้นผู้เสพยาเสพติดหรือผู้มีไว้ในครอบครองเพื่อเสพซึ่งเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ระหว่างคดีถูกดำเนินคดีอื่นที่มีโทษจำคุก หรืออยู่ระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาฯ ไม่ให้ได้รับสิทธิในการเข้ารับการบำบัดแบบสมัครใจ แม้มีวัตถุประสงค์คุ้มครองความสงบเรียบร้อย แต่การแบ่งแยกดังกล่าวมิได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความแตกต่างในสาระสำคัญของการกระทำความผิดฐานเสพยาเสพติด แต่เป็นการจำแนกบุคคลด้วย “สถานะทางคดี” ซึ่งไม่ได้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับสาระสำคัญของการรักษาอาการเสพยาเสพติด อันเป็น “สภาวะผู้ป่วย” อาจนำไปสู่ผลคือบุคคลที่มีพฤติการณ์เสพในลักษณะเดียวกันกลับได้รับการปฏิบัติแตกต่างกันโดยไม่มีเหตุผลทางกฎหมายที่สมควร ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27¹³ ในมิติความเสมอภาคทางกฎหมาย และ

⁸ มาตรา 162 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564.

⁹ มาตรา 163 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564.

¹⁰ มาตรา 164 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564.

¹¹ มาตรา 114 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564.

¹² มาตรา 114 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564.

¹³ มาตรา 27 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560.

ความเสมอภาคในโอกาส โดยหลักความเสมอภาคตามรัฐธรรมนูญนั้น มิได้หมายความว่าต้องปฏิบัติต่อทุกสิ่งเหมือนกันทั้งหมด หากแต่หมายความว่า “สิ่งที่เหมือนกันต้องได้รับการปฏิบัติเหมือนกัน สิ่งที่แตกต่างกันต้องได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกัน” กล่าวคือ ในกรณีข้อเท็จจริงเดียวกัน รัฐต้องปฏิบัติต่อประชาชนด้วยกฎเกณฑ์ที่เหมือนกัน กรณีข้อเท็จจริงแตกต่างกัน รัฐต้องปฏิบัติต่อประชาชนด้วยกฎเกณฑ์ที่ต่างกัน ดังนั้น หลักความเสมอภาคตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 มิได้เรียกร้องให้มีการปฏิบัติให้เหมือนกันในทุกกรณี แต่เรียกร้องมิให้มีการปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันให้แตกต่างกันตามอำเภอใจ หรือมิให้มีการปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญต่างกันให้เหมือนกันตามอำเภอใจ¹⁴ ประกอบกับบทการระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ 26¹⁵ ซึ่งบุคคลบางประเภทอาจถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพราะสถานะทางกฎหมายของบุคคล เช่น ผู้ต้องขัง จะถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพมากกว่าบุคคลทั่วไป เช่น เสรีภาพในการเคลื่อนไหว สิทธิส่วนตัวเสรีภาพในการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น¹⁶ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการให้สิทธิเข้าถึงมาตรการของรัฐในการบำบัดรักษายาเสพติดแตกต่างกันเพียงเพราะฐานะเป็น “ผู้ต้องหาระหว่างคดี” ย่อมกระทบความเท่าเทียมในการคุ้มครองของกฎหมายและโอกาสเข้าถึงบริการสาธารณะของรัฐ เว้นแต่รัฐพิสูจน์ความจำเป็นเฉพาะกรณีและใช้มาตรการที่จำกัดสิทธิน้อยกว่าได้ บทบัญญัติดังกล่าวตามประมวลกฎหมายยาเสพติดจำกัดสิทธิผู้เสพหรือผู้มีไว้ในครอบครองเพื่อเสพในการเข้าบำบัดรักษาหากไม่เข้าเงื่อนไขตามกฎหมาย อีกทั้ง อาจเป็นการกีดกันการจะได้รับการรับรองเป็นหนังสือว่าเป็นผู้ผ่านการบำบัดรักษาเป็นที่น่าพอใจจากหัวหน้าสถานพยาบาลยาเสพติดฯ ซึ่งให้แสดงว่าผู้นั้นไม่มีความผิด แม้ว่าหากมีการฟ้องคดีแล้วศาลอาจใช้ดุลพินิจสั่งให้กลับมาบำบัดรักษา ในมาตรา 165¹⁷ ก็มีประโยชน์สูงสุดของประมวลกฎหมายยาเสพติดที่มุ่งประสงค์ให้บำบัดรักษามากกว่าการลงโทษทางอาญาซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อผู้เสพยาเสพติดหากต่อมามีการฟ้องคดีในศาลถูกสังคมตีตราว่าเป็นผู้กระทำความผิดแล้ว แม้บำบัดผ่านตามคำสั่งศาลแล้วแต่ถูกบันทึกในทะเบียนประวัติอาชญากร ซึ่งเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้กระทำความผิดไม่สามารถกลับออกมาใช้ชีวิตได้ตามปกติ จนต้องหวนกลับไปกระทำผิดซ้ำในที่สุด

จากปัญหาดังที่กล่าวมาข้างต้นผู้ศึกษาจึงเห็นว่าบทบัญญัติของกฎหมายที่มีอยู่ยังไม่สามารถใช้บังคับได้อย่างครอบคลุมกับปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งมีประเด็นกฎหมายที่ควรนำมาพิจารณา 2 ประการ ดังนี้

ประการแรก การที่มาตรา 114 แห่งประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ.2564 กำหนดเงื่อนไขการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดและผู้มียาเสพติดไว้ในครอบครองเพื่อเสพและสมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษาจะต้องไม่ปรากฏว่าผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุก หรืออยู่ระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล อาจเป็นการขัดกับหลักความเสมอภาคตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 หรือไม่

ประการที่สอง การที่ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ.2564 มีแนวคิดที่มองผู้เสพว่าเป็นผู้ป่วย แต่กลับยังมีบทบัญญัติโทษให้ศาลใช้พิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิดไว้ทั้งโทษจำคุก หรือปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ สำหรับการกระทำความผิดฐานเสพยาเสพติด ไว้ในมาตรา 162 มาตรา 163 และความผิดฐานมียาเสพติดไว้ในครอบครองเพื่อเสพ ในมาตรา 164 ไม่ได้กำหนดให้ศาลใช้มาตรการอื่นเพื่อลดทอนความเป็นอาชญากร จึงอาจไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด

¹⁴ นฤมล แซ่โง้ว, ‘ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองหลักความเสมอภาค’ (ศาลรัฐธรรมนูญ, 6 พฤศจิกายน 2567) <https://occ_th.constitutionalcourt.or.th/article_detail/ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองหลักความเสมอภาค> สืบค้นวันที่ 2 ตุลาคม 2568.

¹⁵ ข้อ 26 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง.

¹⁶ บรรเจิด สิงคะเนติ, *หลักพื้นฐานสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์* (พิมพ์ครั้งที่ 6, วิญญูชน 2562) 223.

¹⁷ มาตรา 165 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ.2564.

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงเห็นควรศึกษามาตรการเบี่ยงเบนคดีตามประมวลกฎหมายยาเสพติด โดยมุ่งศึกษาเฉพาะเงื่อนไขในการได้รับการบำบัดฟื้นฟูของผู้เสพยาเสพติดและมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพที่สมัครใจเข้ารับการบำบัดเพื่อประกอบการพิจารณาให้บุคคลที่มีพฤติการณ์เสพในลักษณะเดียวกันนี้ได้รับการปฏิบัติที่ไม่แตกต่างกันโดยมีเหตุผลทางกฎหมายที่สมควร ให้สอดคล้องต่อหลักความเสมอภาคตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 ประกอบกับบทติการระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง ข้อ 26 แต่แม้ว่ากฎหมายจะรับรองและคุ้มครองสิทธิดังกล่าว ก็มักจะไม่ได้ผลในทางปฏิบัติ เพราะผู้ต้องหามักเลือกไม่ประสงค์เข้ารับการบำบัดเพราะมีขั้นตอนที่ยุ่งยากและต้องใช้เวลาในการปฏิบัติ ตามแผนการบำบัดจนกว่าจะได้รับการรับรองเป็นหนังสือว่าเป็นผู้ผ่านการบำบัดรักษาอันจะถือว่าเป็นผู้ไม่มี ความผิด แต่เลือกไม่เข้ารับการบำบัดและให้ฟ้องคดีต่อศาลเพราะมีความเข้าใจว่าส่วนมากศาลมักจะพิพากษา จำคุก ปรับ และโทษจำคุกให้รอ อีกประการคือศึกษากรณีให้ศาลใช้มาตรการอื่นเพื่อลดทอนความเป็นอาชญากร และเพิ่มทางเลือกให้ศาลใช้มาตรการอื่นเพื่อลดทอนความเป็นอาชญากรสำหรับผู้เสพยาเสพติดและมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพ เช่น นำมาตรการทางปกครองมาใช้บังคับแทนโทษทางอาญา ตลอดจนการให้อำนาจศาลในการสั่งบังคับบำบัด ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายยาเสพติด

อนึ่ง ประมวลกฎหมายยาเสพติดมีการบังคับใช้ในปี พ.ศ.2564 ซึ่งบังคับใช้มาเกือบ 5 ปี ซึ่งประเทศไทยควรทบทวนบทบัญญัติกฎหมายดังกล่าวว่าเป็นไปตามพระราชบัญญัติหลักเกณฑ์การจัดทำร่างกฎหมาย และการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย พ.ศ.2562 หรือไม่ ซึ่งมีหลักเกณฑ์สำคัญคือการกำหนดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายว่าภายหลังจากที่ได้บังคับใช้กฎหมายนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ของการตรา กฎหมายมากน้อยเพียงใด คำนึงกับภาระที่เกิดขึ้นแก่รัฐและประชาชนหรือไม่ หรือมีผลกระทบอื่นอันก่อให้เกิด ความไม่เป็นธรรมแก่ประชาชนหรือไม่ เพียงใด เพื่อปรับปรุง แก้ไข หรือยกเลิกกฎหมายที่หมดความจำเป็น ล้าสมัย หรือไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ซึ่งเป็นกฎหมายที่ตราขึ้นตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย มาตรา 77 และมาตรา 258 ค. ด้านกฎหมาย (1) และ (3) ที่ต้องการสร้างมาตรฐานที่ ชัดเจนในการจัดทำและทบทวนกฎหมายของประเทศไทย

2. ความเป็นมา

ในอดีตนโยบายควบคุมยาเสพติดของระหว่างประเทศรวมทั้งประเทศไทยมุ่งเน้นการลงโทษเชิง ปรามปรามโดยถือว่าผู้เสพยาเป็นอาชญากรที่ต้องได้รับโทษทางอาญา เช่น จำคุก หรือ ปรับ การกำหนดโทษที่ เข้มงวดดังกล่าวสอดคล้องกับอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ ค.ศ. 1961 (Single Convention on Narcotic Drugs, 1961 As amended by the 1972 Protocol amending the Single Convention on Narcotic Drugs, 1961) อนุสัญญาว่าด้วยวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท ค.ศ. 1971 (Convention on Psychotropic Substances, 1971) และอนุสัญญาต่อต้านการค้ายาเสพติด ค.ศ.1988 (United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 1988) ซึ่งต่างมีเจตนารมณ์ให้รัฐภาคีดำเนินมาตรการเข้มงวดเพื่อควบคุมและปราบปรามการใช้และการค้า ยาเสพติด

อย่างไรก็ดี การเน้นมาตรการทางอาญาในลักษณะ “ลงโทษเชิงปรามปราม” (Punitive approach) ไม่ได้ช่วยแก้ไขปัญหามารยาเสพติดได้อย่างยั่งยืน เนื่องจากผู้เสพยาจำนวนมากมีลักษณะเป็น “ผู้ป่วย” ที่ควรได้รับการ บำบัดมากกว่าถูกลงโทษ การจำคุกกลับทำให้ผู้เสพยาสูญเสียโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ ทั้งยังเกิดการ ตีตราทางสังคม (stigmatization) และอาจนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำอีก

ประเทศไทยในยุคแรก ๆ ใช้นโยบายเชิงปรามปรามเข้มงวดแต่เมื่อประสบปัญหาผู้เสพยาเสพติด เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ต่อมาจึงได้มีการเปลี่ยนแนวทางแก้ปัญหายาเสพติดโดยมีพระราชบัญญัติฟื้นฟู

สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 ซึ่งนำหลักการการชะลอฟ้องมาใช้โดยเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาคดียาเสพติดบางประเภทเข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษาแทนการดำเนินคดีอาญา ต่อมามีการพัฒนาต่อเนื่องจนมีการบัญญัติประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ.2564 ที่ได้รวบรวมกฎหมายยาเสพติดหลายฉบับเข้าไว้ด้วยกัน โดยบัญญัติมาตรการเบี่ยงเบนคดีตามมาตรา 113 – 114 และกำหนดโทษผู้เสพยาเสพติดไว้ในมาตรา 162 – 164 โดยถือว่าการเสพยาเสพติดและการมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพเป็นความผิดเล็กน้อย (minor offence) ซึ่งมีลักษณะ “ไม่ใช่ความผิดในตัวเอง” (mala prohibita) เพราะเหตุว่าส่งผลกระทบต่อตัวผู้เสพมากกว่าสังคม โดยมาตรการใหม่ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวโน้มกฎหมายยาเสพติดสากลในหลายประเทศซึ่งประสบความสำเร็จในการใช้บังคับ เช่น ประเทศโปรตุเกสและสาธารณรัฐเช็ก เป็นต้น ซึ่งใช้มาตรการเบี่ยงเบนคดีโดยการบำบัดฟื้นฟูแทนการลงโทษทางอาญา ซึ่งมองว่าผู้เสพยาเสพติดเป็นผู้ป่วยสมควรได้รับการบำบัดรักษา

3. กฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดที่เกี่ยวข้องในแต่ละประเทศ

3.1 ประเทศไทย

มาตรา 114 ในกรณีที่เจ้าพนักงาน ป.ป.ส. หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจตรวจพบผู้ที่มีพฤติการณ์อันควรสงสัยว่ากระทำความผิดฐานเสพยาเสพติดตามมาตรา ๑๖๒ หรือมาตรา ๑๖๓ หรือมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดเพื่อเสพตามมาตรา ๑๖๔ ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุก หรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล ไม่มีพฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้อื่นหรือสังคม หรือมีพฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้อื่นหรือสังคมที่เกิดจากโรคทางจิตและประสาท หรืออาการที่เกิดจากฤทธิ์ของยาเสพติดที่ใช้ และสมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษา ให้เจ้าพนักงาน ป.ป.ส. หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจส่งตัวผู้นั้นไปสถานพยาบาลยาเสพติดหรือศูนย์คัดกรองต่อไป

เมื่อผู้สมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษาตามวรรคหนึ่งเข้ารับการบำบัดรักษาและปฏิบัติตามบ้วนตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา จนได้รับการรับรองเป็นหนังสือว่าเป็นผู้ผ่านการบำบัดรักษาเป็นที่น่าพอใจจากหัวหน้าสถานพยาบาลยาเสพติดหรือสถานฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้ผู้นั้นไม่มีความผิดในมาตราดังกล่าว

หากผู้เข้ารับการบำบัดรักษาตามวรรคหนึ่งหลบหนีหรือไม่ให้ความร่วมมือในการบำบัดรักษาจนครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ให้สถานพยาบาลยาเสพติดหรือสถานฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจัดทำประวัติ ข้อมูล และพฤติการณ์ของผู้หลบหนีหรือไม่ให้ความร่วมมือในการบำบัดรักษาดังกล่าว เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาให้เข้ารับการบำบัดรักษาตามวรรคหนึ่ง¹⁸

มาตรา 162 ผู้ใดเสพยาเสพติดให้โทษในประเภท 1 ประเภท 2 หรือประเภท 5 หรือเสพวัตถุออกฤทธิ์ในประเภท 1 หรือประเภท 2 และมีใช้กรณีตามมาตรา 113 หรือมาตรา 114 อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 104 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ¹⁹

มาตรา 163 ผู้ใดเสพยาเสพติดให้โทษในประเภท 105 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ²⁰

¹⁸ มาตรา 114 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ.2564.

¹⁹ มาตรา 162 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ.2564.

²⁰ มาตรา 163 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ.2564.

มาตรา 164 ผู้ใดมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดให้โทษในประเภท 1 ประเภท 2 ประเภท 5 หรือวัตถุออกฤทธิ์ในประเภท 1 หรือประเภท 2 เพื่อเสพ อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 107 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ²¹

3.2 ประเทศโปรตุเกส

มาตรา 2 การเสพยาเสพติด

1. การเสพยา (consumption) การซื้อ (acquisition) หรือการมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพ (possession for own consumption) ซึ่งพืชหรือสารเสพติดตามที่ระบุไว้ถือเป็นความผิดทางปกครอง (administrative offence)

2. การซื้อและการมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพตามวรรคต้น ปริมาณของสารเสพติดต้องมีไว้ไม่เกินปริมาณเฉลี่ยที่บุคคลทั่วไปจะใช้เสพเป็นเวลา 10 วัน²²

มาตรา 15 ได้กำหนดโทษสำหรับผู้กระทำความผิดที่ไม่ได้เป็นผู้ติดยาเสพติด คือโทษปรับหรือโทษอย่างอื่นที่ไม่ใช่โทษปรับ ส่วนโทษสำหรับผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้ติดยาเสพติด คือโทษอื่นที่ไม่ใช่โทษปรับ

โทษอื่นที่ไม่ใช่โทษปรับ ได้แก่โทษดังต่อไปนี้

- (1) การพักใช้ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ
- (2) ห้ามเข้าสถานที่ที่กำหนด
- (3) ห้ามคบหา ให้ที่พักกับบุคคลที่กำหนด
- (4) ห้ามเดินทางไปต่างประเทศ เว้นแต่ได้รับอนุญาต
- (5) ให้ไปรายงานตัวตามสถานที่และเวลาที่กำหนด
- (6) ตัดสิทธิตามกฎหมาย เช่น การต่ออายุใบอนุญาตพกพาอาวุธปืน
- (7) ยึดทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดที่มีไว้จะเป็นความเสี่ยงในการก่อให้เกิดการกระทำความผิดอาญา
- (8) ถอนสิทธิการได้รับเงินช่วยเหลือหรือสิทธิประโยชน์จากรัฐ²³

3.3 สาธารณรัฐเช็ก

3.3.1 ฐานความผิดทางอาญา (Criminal Offence) คือครอบครองยาเสพติดเพื่อการเสพในปริมาณ "มากกว่าเล็กน้อย" (Larger than Small Amount) เป็นความผิดทางอาญา (Criminal Offence) ตามประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา 284 การมีไว้ในครอบครองซึ่งสารเสพติด วัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท และสารพิษ

(1) ผู้ใดมีไว้ในครอบครองเพื่อการเสพซึ่งสารเสพติดประเภทกัญชา ไม่ว่าจะเป็กัญชาหรืออย่างกัญชา หรือวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตประสาทที่มีเตตระไฮโดรแคนนาบินอล (THC) ไอโซเมอร์ หรือสารประกอบเชิงสเตอริโอของ THC โดยไม่ได้รับอนุญาต และในปริมาณเกินกว่าปริมาณเล็กน้อย ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือห้ามประกอบกิจกรรมบางประการ หรือริบทรัพย์ที่เกี่ยวข้อง

(2) ผู้ใดมีไว้ในครอบครองเพื่อการเสพซึ่งสารเสพติดให้โทษ หรือวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตประสาทประเภทอื่นนอกจากที่ระบุไว้ในวรรคหนึ่ง หรือมีไว้ซึ่งสารพิษในปริมาณเกินกว่าปริมาณเล็กน้อย และไม่ได้รับอนุญาต ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือห้ามประกอบกิจกรรมบางประการ หรือริบทรัพย์ที่เกี่ยวข้อง

²¹ มาตรา 164 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ.2564.

²² Law N °30/2000, of 29 November, Article 2.

²³ Law N °30/2000, of 29 November, Article 15.

(3) ผู้ใดกระทำการตามที่ระบุไว้ในวรรคหนึ่งหรือวรรคสองใน “ปริมาณมากยิ่งขึ้น” ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงห้าปี หรือปรับ

(4) ผู้ใดกระทำการตามที่ระบุไว้ในวรรคหนึ่งหรือวรรคสองใน “ปริมาณมาก” ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สองปีถึงแปดปี²⁴

3.3.2 ฐานความผิดทางปกครอง (Administrative Offence) คือการครอบครองยาเสพติดเพื่อการเสพในปริมาณ “เล็กน้อย” (Small Amount) คือ การครอบครองยาเสพติดเพื่อการใช้ส่วนตัวในปริมาณที่ “ไม่เกิน” กว่าที่ระบุในระเบียบของรัฐบาลกำหนดเพื่อวัตถุประสงค์ของประมวลกฎหมายอาญาว่าอะไรถือว่าเป็นพิษและปริมาณที่มากกว่าเล็กน้อยในกรณีของยาเสพติดสารออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท การเตรียมการที่มีสารพิษและสารพิษ (Government Regulation No. 467/2009 Coll.)²⁵

ประเภทของโทษทางปกครองเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบต่อการกระทำความผิดและการดำเนินคดี (Act No. 250/2016 Coll., Act on Liability for Offences and Procedure thereon, § 35.) ซึ่งความผิดทางอาญาอาจถูกลงโทษทางปกครองได้ ดังนี้ ก) การตักเตือน ข) ค่าปรับ ค) การห้ามกิจกรรม ง) การริบสิ่งของหรือมูลค่าทดแทนของสิ่งของนั้น จ) การประกาศคำตัดสินเกี่ยวกับความผิด²⁶

4. วิเคราะห์ปัญหา

4.1 เจื่อนไขการเข้ารับการบำบัดรักษาตามมาตรา 114

มาตรา 114 แห่งประมวลกฎหมายยาเสพติดมีเจตนารมณ์ในการลดทอนความเป็นอาชญากรของผู้เสพโดยเปิดโอกาสให้เข้าสู่ระบบบำบัดแทนการถูกดำเนินคดีอาญา ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางกฎหมายจากการมองผู้เสพเป็นอาชญากรไปสู่การมองเป็นผู้ป่วย ซึ่งสอดคล้องกับหลักสากล เช่น มาตรา 38 ของอนุสัญญาเดี่ยวว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ ค.ศ. 1961 และพิธีแก้ไขอนุสัญญาเดี่ยวว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ ค.ศ.1961, ค.ศ.1972 ที่เน้นให้รัฐภาคีจัดให้มีมาตรการฟื้นฟูและการบำบัดรักษา²⁷ และสอดคล้องกับนานาอารยประเทศ เช่น ประเทศโปรตุเกส และสาธารณรัฐเช็ก ที่ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหา ยาเสพติดกรณีผู้เสพยาจนมีจำนวนผู้เสพลดลง แต่อย่างไรก็ตามประมวลกฎหมายยาเสพติดยังมีปัญหาทางกฎหมายที่สำคัญควรต้องพิจารณาถึงความสอดคล้องกับหลักความเสมอภาคหรือไม่

ตามประมวลกฎหมายยาเสพติดกำหนดเงื่อนไขที่เจ้าพนักงานจะส่งบุคคลผู้เสพยาเสพติดเข้ารับการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดได้ต้องมีคุณสมบัติตามมาตรา 114 กล่าวคือ “ในกรณีที่เจ้าพนักงาน ป.ป.ส. หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจตรวจพบผู้ที่มีพฤติการณ์อันควรสงสัยว่ากระทำความผิดฐานเสพยาเสพติดตามมาตรา 162 หรือมาตรา 163 หรือมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดเพื่อเสพ ตามมาตรา 164 ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุก หรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล ไม่มีพฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้อื่นหรือสังคม หรือมีพฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้อื่นหรือสังคมที่เกิดจากโรคทางจิตและประสาท หรืออาการที่เกิด

²⁴ Criminal Code, of 8 January 2009, Article 284.

²⁵ Government Regulation No. 467/2009 Coll.

²⁶ Act No. 250/2016 Coll., Act on Liability for Offences and Procedure thereon, § 35.

²⁷ Single Convention on Narcotic Drugs, 1961 As amended by the 1972 Protocol amending the Single Convention on Narcotic Drugs, 1961, Article 38.

จากฤทธิ์ของยาเสพติดที่ใช้ และสมัครใจเข้ารับการรักษา ให้เจ้าพนักงาน ป.ป.ส. หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจส่งตัวผู้นั้นไปสถานพยาบาลยาเสพติดหรือศูนย์คัดกรองต่อไป²⁸

จากบทบัญญัติในมาตรา 114 แห่งประมวลกฎหมายยาเสพติดที่กำหนดเงื่อนไขให้บุคคลที่เสพยาเสพติดหรือมีไว้ในครอบครองยาเสพติดเพื่อเสพ หากสมัครใจเข้ารับการรักษาสามารถเข้าสู่การเบี่ยงเบนคดี (diversion) โดยการบำบัดได้ แต่ต้องไม่ปรากฏว่าผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุก หรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล เงื่อนไขดังกล่าวมีหลักที่จะต้องพิจารณาดังนี้

ประการแรก เป็นการตัดสิทธิผู้ต้องหาตั้งแต่แรกของกระบวนการบำบัด ซึ่งเป็นการให้อำนาจเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจในการใช้กฎหมายพิพากษาแทนศาลตั้งแต่คดียังไม่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาหรือยังไม่สิ้นสุดกระบวนการพิจารณา โดยการกั้นผู้เสพยาเสพติดที่ไม่เข้าเงื่อนไขตามประมวลกฎหมายฯไม่ให้เข้ารับการรักษา ซึ่งอาจเป็นการไม่สอดคล้องกับหลักความเสมอภาค โดยหลักความเสมอภาคถือเป็นหลักการพื้นฐานแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งมุ่งรับรองว่ามนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน และรัฐในฐานะผู้ใช้อำนาจปกครองต้องไม่เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุแห่งความแตกต่างในด้านถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะทางบุคคล สถานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ หลักการดังกล่าวเป็นกลไกสำคัญในการรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐไม่ให้เป็นไปโดยพลการหรือขัดต่อหลักนิติธรรม โดยหลักความเสมอภาคมิได้หมายความว่ารัฐจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลทุกคนอย่างเหมือนกันในทุกกรณี หากแต่หมายถึงว่า บุคคลที่อยู่ในฐานะเดียวกันหรือมีข้อเท็จจริงอย่างเดียวกัน ต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคกัน ขณะที่บุคคลซึ่งอยู่ในฐานะที่แตกต่างกันสามารถได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างได้ โดยมีเหตุผลอันสมควรและอยู่บนพื้นฐานแห่งความชอบธรรมตามกฎหมาย

หลักความเสมอภาคจึงเป็นหลักการสำคัญที่กำหนดให้รัฐเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล และเป็นรากฐานในการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการประกันว่าการตรากฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายของรัฐจะต้องไม่ก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติหรือความเหลื่อมล้ำโดยไม่ชอบธรรมในทางกฎหมาย²⁹ ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติหลักดังกล่าวไว้ใน มาตรา 27 ว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล สถานะทางเศรษฐกิจ หรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้...”³⁰

ประกอบกับบทติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งเป็นหลักนิติธรรมระดับสากลที่กำหนดไว้ใน ข้อ 26 ว่า “บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอกันตามกฎหมาย และมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันตามกฎหมาย โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ ในกรณีนี้ กฎหมายจะต้องห้ามการ

²⁸ มาตรา 114 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564.

²⁹ นฤมล แซ่โจ้ว, (เชิงอรรถ 14).

³⁰ มาตรา 27 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560.

เลือกปฏิบัติใด ๆ และต้องประกันการคุ้มครองบุคคลทุกคนอย่างเสมอภาคและเป็นผลจริงจกจากการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลใด เช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือความคิดเห็นอื่นใด เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่น ๆ”³¹ ดังนั้น การตัดสิทธิการเข้าบำบัดฟื้นฟูเพียงเพราะเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ระหว่างการถูกดำเนินคดี อาจจะเป็นการขัดต่อแนวปฏิบัติทางสิทธิมนุษยชนทั้งในประเทศและระดับสากลดังที่ได้กล่าวมา

ประการที่สอง สิทธิที่จะได้รับการบำบัดตามประมวลกฎหมายยาเสพติดของผู้เสพยาเสพติดนี้เป็นประโยชน์ต่อผู้เสพยาเสพติดเพราะเมื่อผู้สมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษาตามมาตรา 114 วรรคหนึ่งเข้ารับการบำบัดรักษาและปฏิบัติครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา จนได้รับการรับรองเป็นหนังสือว่าเป็นผู้ผ่านการบำบัดรักษาเป็นที่น่าพอใจจากหัวหน้าสถานพยาบาลยาเสพติดหรือสถานฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้ผู้นั้นไม่มีความผิดในมาตราดังกล่าว³² ดังนั้น การตัดสิทธิในการเข้ารับการบำบัดรักษาดังกล่าวนอกจากเป็นการตัดสิทธิในการได้รับการบำบัดรักษาแล้วยังเป็นการตัดสิทธิที่ผู้เสพยาเสพติดที่เข้ารับการปฏิบัติครบถ้วนตามหลักเกณฑ์จนได้รับการรับรองเป็นหนังสือว่าผ่านการบำบัดนั้นในไม่มีความผิดซึ่งจะทำให้ลดการตีตราทางสังคมว่าเป็นอาชญากร หากบำบัดรักษาจนสำเร็จผู้เสพยาเสพติดก็จะสามารถเข้าสู่สังคมใช้ชีวิตปกติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศโปรตุเกส มีเงื่อนไขตาม Law N°30/2000, of 29 November มาตรา 2 ได้วางหลักเกณฑ์ว่า

1. การเสพยา (consumption) การซื้อ (acquisition) หรือการมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพ (possession for own consumption) ซึ่งพืชหรือสารเสพติดตามที่ระบุไว้ถือเป็นความผิดทางปกครอง (administrative offence)

2. การซื้อและการมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพตามวรรคต้น ปริมาณของสารเสพติดต้องมีไว้ไม่เกินปริมาณเฉลี่ยที่บุคคลทั่วไปจะใช้เสพเป็นเวลา 10 วัน”³³

กล่าวคือ การเสพยาเสพติดหรือมีเพื่อใช้ส่วนตัวไม่มีความผิดอาญา แต่ให้ถือเป็นความผิดทางปกครอง โดยมีเงื่อนไขว่าปริมาณที่ครอบครองเพื่อเสพในปริมาณไม่เกิน 10 วัน โดยผู้ถูกจับกุมจะถูกส่งไปยังคณะกรรมการบำบัดการติดยาเสพติด (Commission for the dissuasion of drug addiction) มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยกรณีผู้เสพยาเสพติดที่ถูกจับกุมว่าควรถูกปรับ ควบคุมหรือส่งเข้ารับการบำบัดรักษา³⁴ และมีมาตรการทางปกครอง เช่น การพักใช้ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ, ห้ามเข้าสถานที่ที่กำหนด, ห้ามคบหาให้ที่พักกับบุคคลที่กำหนด, ห้ามเดินทางไปต่างประเทศ เว้นแต่ได้รับอนุญาต เป็นต้น ตามมาตรา 11³⁵ และหากผู้เสพยาเสพติดเข้ารับการบำบัดครบถ้วนแล้วคณะกรรมการเพื่อการยับยั้งการเสพยาเสพติดสามารถระงับการดำเนินการทางปกครองชั่วคราว และไม่สามารถอุทธรณ์ได้ ซึ่งกลไกนี้เป็นมาตรการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) ที่ประเทศโปรตุเกสใช้เป็นมาตรการลดทอนความเป็นอาชญากรในระบบกฎหมายโดยมุ่งเน้นการบำบัดรักษาแทนการลงโทษทางอาญา

เปรียบเทียบเงื่อนไขการเข้ารับการบำบัดของผู้เสพยาเสพติดระหว่างประเทศไทยกับประเทศโปรตุเกสสะท้อนถึงความแตกต่างเชิงโครงสร้างทางกฎหมายที่สำคัญ ดังนี้

³¹ ข้อ 26 แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง.

³² มาตรา 114 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564.

³³ Law N °30/2000, of 29 November, Article 2.

³⁴ Law N °30/2000, of 29 November, Article 11.

³⁵ Law N°30/2000, of 29 November, Article 15.

ประการแรก การถูกจัดให้เป็นการกระทำความผิดทางอาญา ประเทศไทย ตามประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564 มาตรา 114 ผู้เสพที่ถูกตรวจพบยังควมมีสถานะเป็น “ผู้ต้องสงสัยในคดีอาญา” โดยการเข้าสู่การบำบัดเป็นเพียงมาตรการเบี่ยงเบนจากกระบวนการยุติธรรม ซึ่งต้องอาศัยความยินยอมของผู้เสพและเงื่อนไขอื่น ๆ ตามกฎหมาย เช่น ไม่อยู่ระหว่างรับโทษหรือถูกดำเนินคดีในคดีร้ายแรง และไม่เป็นภัยต่อสังคม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ตามกฎหมายประเทศไทยยังคงผูกโยงผู้เสพยาเสพติดว่าเป็นการกระทำความผิดทางอาญาและใช้มาตรการบำบัดเป็นข้อยกเว้นที่เกิดขึ้นโดยมีเงื่อนไขที่จำกัด

แตกต่างจากประเทศโปรตุเกส ตาม Law N °30/2000, of 29 November, มาตรา 2 และมาตรา 5 ผู้เสพยาเสพติดไม่ถูกกำหนดให้เป็นอาชญากรตั้งแต่ต้น แต่ถูกจัดให้อยู่ในฐานะความผิดทางปกครอง (administrative offence) และเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการการบำบัดการติดยาเสพติด (Commission for the dissuasion of drug addiction) ซึ่งมุ่งเน้นการบำบัดหรือมาตรการทางสังคมโดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าประเทศโปรตุเกสระบบกฎหมายถูกออกแบบใหม่โดยตัดขาดผู้เสพยาเสพติดออกจากความผิดอาญาอย่างสิ้นเชิงและสร้างกลไกเฉพาะ ที่ให้มีคณะกรรมการการบำบัดการติดยาเสพติดแยกออกจากศาลและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ประการที่สอง การพิจารณาเงื่อนไขการเข้ารับการบำบัด ประเทศไทย การบำบัดรักษามีเงื่อนไขที่เข้มงวดและจำกัด โดยเฉพาะต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสพยาเสพติด ซึ่งหากไม่ยินยอมเข้ารับการบำบัดจะถูกนำเข้าสู่กระบวนการอาญาอย่างเต็มรูปแบบ

แตกต่างจากประเทศโปรตุเกส การบำบัดถูกกำหนดให้เป็นกลไกปกติของกระบวนการ โดยคณะกรรมการการบำบัดการติดยาเสพติดสามารถสั่งให้ผู้เสพเข้ารับการรักษาได้แม้ไม่สมัครใจ เพราะเป็นมาตรการทางสาธารณสุขมากกว่าการลงโทษทางอาญา

ความแตกต่างที่กล่าวมานี้สะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทยยังคงวางโครงสร้างกฎหมายยาเสพติดในกรอบทางอาญา โดยใช้การบำบัดเป็นทางเลือกเสริม ขณะที่ประเทศโปรตุเกสได้ปรับโครงสร้างกฎหมายใหม่อย่างสิ้นเชิง เพื่อตอบสนองต่อหลักการลดทอนความเป็นอาชญากร (decriminalization) โดยถือว่าผู้เสพยาเสพติดเป็นผู้ป่วยและใช้มาตรการทางสุขภาพและสังคมเป็นแกนกลางแทนการลงโทษทางอาญาซึ่งส่งผลให้ระบบการเข้ารับบำบัดมีลักษณะเปิดกว้างและเป็นสถาบันในเชิงโครงสร้างทางกฎหมาย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า เมื่อเปรียบเทียบกฎหมายยาเสพติดทั้งสองประเทศ เห็นว่าประเทศโปรตุเกสมีระบบที่เอื้อต่อการเข้าถึงการบำบัดรักษามากกว่าเพราะตัดสถานะทางการกระทำความผิดทางอาญาของผู้เสพยาเสพติดออกไปโดยสร้างกลไกทางสุขภาพโดยที่โดยคณะกรรมการการบำบัดการติดยาเสพติดที่เน้นการบำบัดรักษามากกว่าการลงโทษ ทำให้ประเทศโปรตุเกสมีระบบที่สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคโดยไม่เลือกปฏิบัติและสอดคล้องกับสิทธิมนุษยชนอันเป็นหลักการพื้นฐานแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในขณะที่ประเทศไทยยังคงมองผู้เสพยาเสพติดในฐานะผู้ต้องสงสัยคดีอาญาทำให้ผู้เสพยาเสพติดจำนวนหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงการบำบัดได้เพราะไม่เข้าเงื่อนไขที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งกฎหมายประเทศไทยอาจถูกวิพากษ์ว่าเป็นการขัดต่อหลักความเสมอภาคดังกล่าวเพราะผู้เสพยาเสพติดที่ถูกจับกุมถือว่าเป็นผู้ต้องสงสัยคดีอาญาทันทีและหากไม่ยินยอมเข้าบำบัดรักษาจะถูกดำเนินคดีต่อไป ทำให้ผู้เสพยาเสพติดไม่ได้รับการบำบัดรักษาตามสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับหลักดังกล่าวมา

เมื่อเปรียบเทียบกับสาธารณรัฐเช็ก ในกรณีของสาธารณรัฐเช็ก มีเงื่อนไข คือการครอบครองเพื่อการเสพส่วนบุคคลใน “ปริมาณเล็กน้อย” ตามที่กำหนดโดยระเบียบรัฐบาล (Government Regulation No. 467/2009 Coll.)³⁶ จะไม่ถือเป็นความผิดทางอาญา แต่เป็นเพียงความผิดทางปกครอง (administrative

³⁶ Government Regulation No. 467/2009 Coll.

offence) และผู้กระทำผิดต้องรับโทษทางปกครอง และผู้ถูกจับสามารถอุทธรณ์โทษด้วยค่าปรับหรือเข้ารับการบำบัดแทนค่าปรับตาม ตาม Act No. 250/2016 Coll., Act on Liability for Offences and Procedure thereon, § 35.³⁷ ซึ่งอนุญาตให้ใช้มาตรการบำบัดแทนการลงโทษปรับ ถือเป็นแนวทางที่สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูสุขภาพของผู้เสพมากกว่าการลงโทษทางอาญา

เมื่อเปรียบเทียบเงื่อนไขการเข้ารับการบำบัดของผู้เสพยาเสพติดระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐเช็กสะท้อนถึงความแตกต่างเชิงโครงสร้างทางกฎหมายที่สำคัญ ดังนี้

ประการแรก การถูกจัดให้เป็นการกระทำความผิดทางอาญา ประเทศไทยตามมาตรา 114 แห่งประมวลกฎหมายยาเสพติด ยังคงมองผู้เสพในฐานะ “ผู้ต้องสงสัยในคดีอาญา” การเข้ารับการบำบัดจึงมีเงื่อนไขที่ซับซ้อน ผู้เสพจะต้องไม่เป็นผู้ต้องหาในคดีร้ายแรงอื่น ไม่เป็นภัยต่อสังคม และต้องยินยอมเข้ารับการบำบัด ซึ่งหากไม่ปฏิบัติตามจะถูกนำเข้าสู่กระบวนการทางอาญา ตามมาตรา 162–164 แห่งประมวลกฎหมายยาเสพติด

แตกต่างจากสาธารณรัฐเช็กที่กำหนดเงื่อนไขชัดเจนว่าฐานครอบครองยาเสพติดเพื่อการเสพในปริมาณ “เล็กน้อย” (Small Amount) ตามระเบียบของรัฐบาลกำหนด (Government Regulation No. 467/2009 Coll.)³⁸ จะไม่ถือเป็นความผิดทางอาญา แต่เป็นเพียงความผิดทางปกครอง (administrative offence) ตาม Act No. 250/2016 Coll., Act on Liability for Offences and Procedure thereon, § 35. ผู้เสพสามารถเลือกเข้ารับการบำบัดแทนค่าปรับได้โดยไม่ถูกดำเนินคดีอาญา

ประการที่สอง การพิจารณาเงื่อนไขการเข้ารับการบำบัด ประเทศไทยที่ยังมีลักษณะ “กึ่งสมัครใจกึ่งบังคับ” และเสี่ยงต่อการถูกลงโทษหากไม่ผ่านเงื่อนไขในการเข้ารับการบำบัด อีกทั้งหากพิจารณาตามหลักความเสมอภาคโดยไม่เลือกปฏิบัติและสอดคล้องกับสิทธิมนุษยชนอันเป็นหลักการพื้นฐานแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในขณะที่ประเทศไทยยังคงมองผู้เสพยาเสพติดในฐานะผู้ต้องสงสัยคดีอาญา ทำให้ผู้เสพยาเสพติดจำนวนหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงการบำบัดได้เพราะไม่เข้าเงื่อนไขที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งกฎหมายประเทศไทยอาจถูกวิพากษ์ว่าเป็นการขัดต่อหลักความเสมอภาคดังกล่าวเพราะเพียงแค่อุทธรณ์การลงโทษหรือครอบครองยาเสพติดก็อาจถูกบังคับให้เข้ารับการบำบัดหรือถูกดำเนินคดีอาญา

แตกต่างจากสาธารณรัฐเช็กที่กำหนดเงื่อนไขชัดเจนว่าหากการครอบครองอยู่ใน “ปริมาณเล็กน้อย” ตาม Government Regulation No. 467/2009 Coll. จะไม่ถือเป็นความผิดทางอาญา แต่เป็นความผิดปกครอง (administrative offence) จึงไม่กระทบต่อหลักความเสมอภาค

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในระบบของสาธารณรัฐเช็กผู้เสพยาเสพติดเข้าถึงการบำบัดรักษาได้ง่ายกว่าระบบของประเทศไทยและไม่เสี่ยงต่อการถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งประเทศไทยยังมีลักษณะ “กึ่งสมัครใจกึ่งบังคับ” และเสี่ยงต่อการถูกส่งเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาหากไม่ผ่านเงื่อนไขในการเข้ารับการบำบัด ทำให้ผู้เสพยาเสพติดจำนวนหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงการบำบัดได้เพราะไม่เข้าเงื่อนไขที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งกฎหมายประเทศไทยอาจถูกวิพากษ์ว่าเป็นการขัดต่อหลักความเสมอภาคเพราะเพียงแต่ถูกสงสัยว่ามีการเสพหรือครอบครองยาเสพติดก็อาจถูกบังคับให้เข้ารับการบำบัดหรือถูกดำเนินคดีอาญา ขณะที่สาธารณรัฐเช็กใช้ระบบความผิดปกครอง จึงไม่กระทบต่อหลักความเสมอภาคดังกล่าว

ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า ระบบการเข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษาผู้เสพยาเสพติดของประเทศไทยมีข้อดีคือยังรักษาความเข้มงวดทางอาญาและคัดกรองผู้ที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อสังคม แต่มีข้อที่ต้องพิจารณาคือกระบวนการเข้ารับการบำบัดที่ซับซ้อนนั้นอาจเป็นการขัดต่อความเสมอภาคโดยเลือกปฏิบัติอันเป็นสิทธิ

³⁷ Act No. 250/2016 Coll., Act on Liability for Offences and Procedure thereon, § 35.

³⁸ Government Regulation No. 467/2009 Coll.

มนุษยชนขั้นพื้นฐานแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพราะประเทศไทยยังคงมองผู้เสพยาเสพติดในฐานะผู้ต้องสงสัยคดีอาญาทำให้ผู้เสพยาเสพติดจำนวนหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงการบำบัดได้เพราะไม่เข้าใจที่กฎหมายบัญญัติ อันจะทำให้กฎหมายประเทศไทยถูกวิพากษ์ว่าขัดต่อหลักความเสมอภาคดังกล่าว

ส่วนระบบการเข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษาผู้เสพยาเสพติดของสาธารณรัฐเช็กมีข้อดีคือผู้เสพยาเสพติดจะไม่ถูกตีตราว่าเป็นอาชญากรและสอดคล้องกับความเสมอภาคโดยไม่เลือกปฏิบัติอันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แต่มีข้อที่พึงต้องพิจารณาคืออาจขาดความเข้มงวดทางอาญาและต้องพึ่งพาระบบสาธารณสุขที่เข้มแข็งในการรองรับผู้เข้ารับการรักษาผู้เสพยาเสพติด

4.2 การกำหนดโทษตามมาตรา 162 ถึง มาตรา 164

มาตรา 162 ผู้ใดเสพยาเสพติดให้โทษในประเภท 1 ประเภท 2 หรือประเภท 5 หรือเสพวัตถุออกฤทธิ์ในประเภท 1 หรือประเภท 2 และมีใช้กรณีตามมาตรา 113 หรือมาตรา 114 อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 104 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ³⁹

มาตรา 163 ผู้ใดเสพสารระเหย อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 105 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ⁴⁰

มาตรา 164 ผู้ใดมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดให้โทษในประเภท 1 ประเภท 2 ประเภท 5 หรือวัตถุออกฤทธิ์ในประเภท 1 หรือประเภท 2 เพื่อเสพ อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 107 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ⁴¹

บทบัญญัติในมาตรา 162 ถึงมาตรา 164 ของประมวลกฎหมายยาเสพติดที่ยังคงกำหนดโทษทางอาญาต่อผู้เสพยาเสพติด แม้ในเชิงนโยบายปัจจุบันและเจตนารมณ์ในการบัญญัติกฎหมายฉบับนี้จะมองว่าผู้เสพคือผู้ป่วยไม่ใช่อาชญากร จึงเกิดปัญหาขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญทางวิชาการและเชิงนโยบาย ดังนี้

ประการแรก ความไม่สอดคล้องทางแนวคิดระหว่างผู้ป่วยกับผู้กระทำผิดอาญา ตามมาตรา 113 – มาตรา 114 แห่งประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564 มีเจตนารมณ์สำคัญในการแยกผู้เสพยาเสพติดออกจากผู้ค้า โดยเปิดโอกาสให้ผู้เสพเข้าสู่กระบวนการบำบัดและฟื้นฟูสมรรถภาพแทนการถูกดำเนินคดีอาญาอันสอดคล้องกับหลักการที่มุ่งมองผู้เสพในฐานะ “ผู้ป่วย” และสอดคล้องกับแนวคิดทางสาธารณสุขสากลที่องค์การสหประชาชาติและสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรม (UNODC) ได้เสนอไว้ว่าการแก้ไขปัญหายาเสพติดควรมุ่งเน้นการบำบัดรักษามากกว่าการลงโทษ อย่างไรก็ตามบทบัญญัติมาตรา 162 – มาตรา 164 ยังคงกำหนดโทษทางอาญาต่อผู้เสพยาเสพติด เช่น โทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท และหากเป็นการมีไว้ในความครอบครองเพื่อเสพ โทษสูงสุดถึงจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท ส่งผลให้ผู้เสพยาเสพติดยังคงถูกปฏิบัติเสมือนหนึ่งว่าเป็น “ผู้กระทำผิดทางอาญา” มากกว่าการถูกมองว่าเป็น “ผู้ป่วย” ตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

แม้ว่าการคงโทษทางอาญาจะช่วยคงกลไกบังคับทางกฎหมายและสอดคล้องกับพันธกรณีในอนุสัญญายาเสพติดสากล ค.ศ. 1961 และพิธีแก้ไขอนุสัญญาเดี่ยวว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ ค.ศ. 1961, ค.ศ. 1972 ซึ่งยังคงกำหนดให้การเสพและการครอบครองไว้เพื่อเสพเป็นความผิด แต่ในทางกลับกันกลับก่อให้เกิดความไม่สอดคล้องทางนโยบายภายใน อีกทั้งยังก่อให้เกิดการตีตราทางสังคม (stigmatization) ต่อผู้เสพ และไม่สอดคล้องกับแนวทางกฎหมายยาเสพติดเปรียบเทียบ เช่น ประเทศโปรตุเกสที่ยกเลิกโทษอาญาสำหรับการเสพโดยถือเป็นเพียงความผิดทางปกครอง (Law N°30/2000) หรือสาธารณรัฐเช็กที่กำหนด “ปริมาณ

³⁹ มาตรา 162 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564.

⁴⁰ มาตรา 163 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564.

⁴¹ มาตรา 164 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564.

เล็กน้อย” ให้ครอบครองเพื่อเสพเป็นเพียงความผิดทางปกครอง (Act No. 250/2016 Coll. ประกอบ Regulation No. 467/2009 Coll.) ดังนั้น มาตรา 162–164 จึงก่อให้เกิดภาวะระบบผสม “dual-track system” ที่ไม่ชัดเจนว่าจะปฏิบัติต่อผู้เสพในฐานะผู้ป่วยหรือผู้กระทำผิดอาญา ซึ่งแม้จะสอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศบางส่วน แต่ไม่สอดคล้องกับแนวโน้มสากลและเจตนารมณ์ของกฎหมายไทยเองอันเป็นประเด็นสำคัญที่สมควรได้รับการศึกษาและเสนอแนะแนวทางแก้ไขเพื่อสร้างเอกภาพและความชัดเจนในเชิงนโยบายกฎหมายยาเสพติดไทยต่อไป

เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศโปรตุเกส ภายใต้ Law N°30/2000 ได้ยกเลิกการกำหนดโทษอาญาต่อผู้เสพยาเสพติดอย่างสิ้นเชิง โดยบัญญัติให้การเสพ การซื้อ และการครอบครองยาเสพติดเพื่อใช้เองไม่มีความผิดอาญาแต่เป็นความผิดทางปกครอง (administrative offence) ตามมาตรา 2⁴² ของกฎหมายดังกล่าว ทั้งนี้ ได้กำหนดเกณฑ์ “ปริมาณที่เพียงพอสำหรับการบริโภคไม่เกิน 10 วัน” เป็นเส้นแบ่ง หากการครอบครองไม่เกินปริมาณดังกล่าว ผู้เสพจะถูกส่งไปยังคณะกรรมการเพื่อการยับยั้งการเสพยาเสพติด (Commission for the Dissuasion of Drug Addiction) ซึ่งมีอำนาจกำหนดมาตรการทางปกครอง เช่น การตักเตือน การปรับ การกำหนดมาตรการห้าม หรือการบังคับให้เข้ารับการบำบัด แต่หากเกินปริมาณที่กำหนด จะถูกสันนิษฐานว่าเป็นการครอบครองเพื่อการค้า ซึ่งยังคงเป็นความผิดอาญาภายใต้ Decree-Law No. 15/93

บทกำหนดโทษของประเทศไทยยังคงใช้มาตรการทางอาญากับผู้เสพยาเสพติดซึ่งไม่เข้าสู่การบำบัด อาจเป็นเพราะไม่สมัครใจหรือสมัครใจแต่ไม่เข้าเงื่อนไขการบำบัดทำให้ผู้เสพยาเสพติดถูกตีตราทางสังคมและเสี่ยงต่อการถูกจำคุก ในขณะที่ระบบกฎหมายยาเสพติดของประเทศโปรตุเกสมุ่งเน้นการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพโดยไม่ใช้โทษจำคุกแต่ใช้มาตรการทางปกครองและการบำบัดแทน อันสอดคล้องกับแนวทางสากลที่เน้นการบำบัดแต่ไม่เน้นการลงโทษ “treatment, not punishment” ความแตกต่างดังกล่าวจึงสะท้อนว่าประเทศไทยยังคงล้าหลังเมื่อเปรียบเทียบกับโมเดลของประเทศโปรตุเกสที่ให้ความสำคัญกับการมองผู้เสพยาเสพติดเป็นผู้ป่วยมากกว่าผู้กระทำผิดอาญา

เมื่อเปรียบเทียบกับสาธารณรัฐเช็ก กฎหมายของสาธารณรัฐเช็กได้สร้างเส้นแบ่งระหว่างการเสพยาเสพติดเพื่อใช้เองกับการค้ายาเสพติดที่ชัดเจนกว่าโดยกำหนดผ่านกฎหมายและกฎระเบียบหลายฉบับ ได้แก่ Act No. 167/1998 Coll. on Addictive Substances และ Government Regulation No. 467/2009 Coll. ซึ่งบัญญัติ “ปริมาณเล็กน้อย” (small amount) ของยาเสพติดแต่ละชนิด เช่น กัญชาแห้งไม่เกิน 10 กรัม เฮโรอีนไม่เกิน 1.5 กรัม โคเคนไม่เกิน 1 กรัม และ MDMA ไม่เกิน 4 เม็ด หากครอบครองไม่เกินปริมาณดังกล่าว ถือเป็นเพียงความผิดทางปกครอง (administrative offence) ตาม Act No. 250/2016 Coll. Act on Liability for Offences and Procedure thereon, § 35.⁴³ โดยมีโทษปรับไม่เกิน 15,000 CZK (ประมาณ 20,000 บาท) และไม่มีโทษจำคุก แต่หากครอบครอง “เกินปริมาณเล็กน้อย” ผู้กระทำจะถูกดำเนินคดีอาญาฐานครอบครองยาเสพติดตาม Criminal Code (Act No. 40/2009 Coll.) มาตรา 284⁴⁴ ซึ่งมีโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี (หรือโทษทางเลือก เช่น ปรับ หรือ คุมประพฤติ) และหากมีพฤติการณ์อื่นที่บ่งชี้ถึงการค้า เช่น การแบ่งบรรจุ การครอบครองเครื่องชั่ง หรือหลักฐานการติดต่อซื้อขาย จะถูกฟ้องฐาน “การค้ายาเสพติด” ตามมาตรา 283⁴⁵ ซึ่งมีโทษรุนแรงสูงสุดถึงจำคุกสิบแปดปีในกรณีร้ายแรง

ระบบกฎหมายยาเสพติดของสาธารณรัฐเช็กแตกต่างจากประเทศไทยเพราะผู้เสพในปริมาณเล็กน้อยไม่ต้องรับโทษจำคุกเลยแม้แต่ถูกปรับทางปกครอง ในขณะที่ประเทศไทยยังคงใช้โทษอาญาเป็นหลัก แม้เพียง

⁴² Law N°30/2000, of 29 November, Article 2.

⁴³ Act No. 250/2016 Coll. Act on Liability for Offences and Procedure thereon, § 35.

⁴⁴ Criminal Code (Act No. 40/2009 Coll.) Article 284.

⁴⁵ Criminal Code (Act No. 40/2009 Coll.) Article 283.

เสพยาเสพติดหรือมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้ ระบบกฎหมายยาเสพติดสาธารณสุขจึงสอดคล้องกับแนวทางสากลที่เน้นการมองผู้เสพยาว่าเป็นผู้ป่วยและใช้มาตรการปกครองหรือมาตรการบำบัดแทนการลงโทษอาญา ในขณะที่กฎหมายยาเสพติดของประเทศไทยยังสะท้อนความไม่สอดคล้องระหว่างการมองผู้เสพยาเป็นผู้ป่วยแต่กำหนดโทษเป็นความผิดทางอาญา

กล่าวโดยสรุป ประมวลกฎหมายยาเสพติดสะท้อนถึงความไม่สอดคล้องกับแนวคิดในการบัญญัติกฎหมายยาเสพติดภายในประเทศไทย กล่าวคือ ด้านหนึ่งกฎหมายกำหนดให้ผู้เสพยาเสพติดสามารถเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูแทนการถูกดำเนินคดีอาญา ตามมาตรา 113 -114 อันสอดคล้องกับแนวนโยบายที่มองผู้เสพยาว่าเป็น “ผู้ป่วย” แต่ในอีกด้านหนึ่งกฎหมายกลับยังคงบัญญัติโทษทางอาญา เช่น โทษจำคุกและโทษปรับต่อผู้เสพยาเสพติดและผู้มีไว้ในครอบครองเพื่อเสพ ส่งผลให้ผู้เสพยาเสพติดถูกปฏิบัติในฐานะ “ผู้กระทำความผิดอาญา” ประกอบกับบทบัญญัติตาม มาตรา 162-164 ความไม่ชัดเจนดังกล่าวทำให้ระบบกฎหมายขาดความเป็นเอกภาพ ไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการมองผู้เสพยาเป็นผู้ป่วย และไม่สอดคล้องกับแนวทางสากลที่มุ่งลดการใช้โทษทางอาญาโดยแทนที่ด้วยมาตรการบำบัดและการฟื้นฟูสมรรถภาพให้กับผู้เสพยาเสพติด

ประการที่สอง ปัญหาการถูกตีตราจากสังคม ตามมาตรา 162-164 แห่งประมวลกฎหมายยาเสพติดที่ยังคงกำหนดโทษทางอาญาต่อผู้เสพยาเสพติดและมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพ ไม่ว่าจะเป็นโทษจำคุกหรือโทษปรับ แม้กฎหมายจะเปิดช่องตามมาตรา 113-114 ให้ผู้เสพเข้าสู่กระบวนการบำบัดและฟื้นฟูแทนการถูกดำเนินคดีอาญา ปัญหาที่ตามมา คือ หากผู้เสพไม่เข้าสู่ระบบบำบัดหรือไม่เข้าเงื่อนไข ยังคงต้องเผชิญโทษจำคุกสูงสุดถึงสองปีและโทษปรับ ซึ่งทำให้ผู้เสพยาเสพติดถูกปฏิบัติในฐานะ “ผู้กระทำความผิดอาญา” มากกว่าการถูกมองว่าเป็น “ผู้ป่วย” อันขัดกับหลักการดังกล่าวที่มุ่งเน้นการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้เสพยาเสพติด

ในเชิงทฤษฎีอาชญาวิทยา (Criminology) การคงโทษอาญาดังกล่าวสัมพันธ์กับ ทฤษฎีตีตรา (Labeling Theory) ที่มองว่าการลงโทษทางอาญาต่อการกระทำผิดเล็กน้อยจะสร้างตราประทับทางสังคม (label) ว่าบุคคลนั้นเป็น “อาชญากร” การมีประวัติอาชญากรติดตัวจากความผิดฐานเสพยาเสพติดซึ่งเป็นการกระทำผิดเพียงเล็กน้อยเป็นเพียงพฤติกรรมที่กระทบต่อตนเองไม่ได้สร้างความเสียหายร้ายแรงต่อสังคมจะเป็นอุปสรรคต่อการกลับคืนสู่สังคม เพิ่มความเสี่ยงในการกลับไปเกี่ยวข้องกับอาชญากรรมหรือการกระทำผิดซ้ำหากไม่ได้รับโอกาสจากสังคม และไม่สอดคล้องกับเป้าหมายการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพในฐานะผู้ป่วย นอกจากนี้ การบันทึกประวัติอาชญากรจากความผิดฐานเสพยาเพียงเล็กน้อยยังมีผลกระทบระยะยาวต่อการประกอบอาชีพและการใช้ชีวิตทางสังคม ซึ่งสะท้อนถึงการตีตราที่เกินสมควรแก่เหตุ

หากพิจารณาตามประมวลกฎหมายยาเสพติดซึ่งเน้นการบำบัดผู้เสพยาเสพติดแล้ว การยังคงบัญญัติให้มีโทษจำคุกตามทฤษฎีการลงโทษพบว่าเป็นไปเพื่อการป้องปราม (deterrence) แต่อาจขัดกับทฤษฎีการแก้ไขฟื้นฟู (rehabilitation theory) ซึ่งเน้นการบำบัดและการนำผู้กระทำความผิดกลับเข้าสู่สังคม ขณะเดียวกันก็เป็นการไม่สอดคล้องกับหลักการได้สัดส่วนของการลงโทษ (proportionality of punishment) เพราะการกำหนดโทษจำคุกสูงสุดหนึ่งปีถึงสองปีต่อการเสพยาเสพติดหรือมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพเป็นพฤติกรรมที่สะท้อนถึงปัญหาการพึ่งพาสารเสพติดซึ่งเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพมากกว่าจะเป็นการทำร้ายสิทธิของผู้อื่น ถือเป็นการลงโทษที่เกินสัดส่วนกับลักษณะความผิดที่แท้จริง

ในเชิงเปรียบเทียบ หลายประเทศได้ปรับกฎหมายให้สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว เช่น ประเทศโปรตุเกสที่ยกเลิกโทษทางอาญาสำหรับการเสพยาเสพติดและมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพ โดยถือว่าเป็นเพียงความผิดทางปกครองและส่งผู้เสพยาเสพติดเข้าสู่การบำบัดให้คณะกรรมการบำบัดยาเสพติด (Commission for the Dissuasion of Drug Addiction) เพื่อบำบัดและฟื้นฟู ตาม (Law N°30/2000) และสาธารณสุข

ที่กำหนด “ปริมาณเล็กน้อย” ให้การครอบครองเพื่อเสพเป็นเพียงความผิดปกครอง ลงโทษด้วยค่าปรับ (Act No. 250/2016 Coll.) โดยไม่มีการลงโทษจำคุก

กล่าวโดยสรุป บทบัญญัติมาตรา 162-164 ประมวลกฎหมายยาเสพติดสะท้อนปัญหาทางกฎหมายที่ยังคงผูกพันผู้เสพยาเสพติดกับโทษทางอาญาทั้งที่เป็นการกระทำผิดเล็กน้อยและควรถูกมองในฐานะปัญหาสาธารณสุขมากกว่าการกระทำความผิดอาญาซึ่งไม่เพียงสร้างการตีตราทางสังคม แต่ยังขัดกับทฤษฎีการลงโทษสมัยใหม่และหลักสัดส่วนของการลงโทษ อันเป็นประเด็นที่สมควรได้รับการปฏิรูปเพื่อปรับให้กฎหมายไทยสอดคล้องกับมาตรฐานสากลและหลักผู้เสพคือผู้ป่วยอย่างแท้จริง

อนึ่ง ประมวลกฎหมายยาเสพติดมีการบังคับใช้ในปี พ.ศ.2564 ซึ่งบังคับใช้มาเกือบ 5 ปี ซึ่งประเทศไทยควรทบทวนบทบัญญัติกฎหมายดังกล่าวว่าเป็นไปตามพระราชบัญญัติหลักเกณฑ์การจัดทำร่างกฎหมายและการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย พ.ศ.2562 หรือไม่ ซึ่งมีหลักเกณฑ์สำคัญคือการกำหนดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายว่าภายหลังจากที่ได้บังคับใช้กฎหมายนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ของการตรากฎหมายมากน้อยเพียงใด คำนวณกับภาระที่เกิดขึ้นแก่รัฐและประชาชนหรือไม่ หรือมีผลกระทบอื่นอันก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ประชาชนหรือไม่เพียงใด เพื่อปรับปรุง แก้ไข หรือยกเลิกกฎหมายที่หมดความจำเป็น ล้าสมัย หรือไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ตราขึ้นตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 77 และมาตรา 258 ค. ด้านกฎหมาย (1) และ (3) ที่ต้องการสร้างมาตรฐานที่ชัดเจนในการจัดทำและทบทวนกฎหมายของประเทศไทย

5. บทสรุปผลการศึกษา

ปัจจุบันประเทศไทยมีมาตรการเบี่ยงเบนคดีตามประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ.2564 โดยเฉพาะมาตรา 113 และมาตรา 114 ถือเป็นกลไกสำคัญที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายจากการมอง “ผู้เสพยาเสพติด” เป็น “อาชญากร” ไปสู่การมองว่าเป็น “ผู้ป่วย” ที่ควรได้รับการบำบัดและฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษทางอาญา ซึ่งเป็นแนวโน้มที่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนและแนวทางสากล อย่างไรก็ตาม จากการวิเคราะห์พบว่ายังคงมีปัญหาทางกฎหมายที่กระทบต่อประสิทธิภาพและความยั่งยืนของมาตรการเบี่ยงเบนคดีดังกล่าว ดังนี้

ประการแรก การให้อำนาจเจ้าหน้าที่ส่งผู้ต้องสงสัยเข้าสู่การบำบัดถ้าเข้าเงื่อนไขได้รับการบำบัดหรือการตัดสินใจไม่ให้เข้ารับการบำบัดหากไม่เข้าเงื่อนไขตามประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 114 อาจเป็นการไม่สอดคล้องกับหลักความเสมอภาค โดยหลักความเสมอภาคถือเป็นหลักการพื้นฐานแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ซึ่งมุ่งรับรองว่ามนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน และรัฐในฐานะผู้ใช้อำนาจปกครองต้องไม่เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ปัญหาที่สะท้อนถึงความไม่สมดุลระหว่างประโยชน์สาธารณะในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดกับการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลเพราะผู้ซึ่งมีสถานะเสพยาเสพติดเช่นเดียวกันซึ่งถือว่าเป็นผู้ป่วยเช่นเดียวกันแต่กลับไม่มีสิทธิเข้ารับการบำบัดตามกฎหมายเพราะเหตุว่าไม่เข้าเงื่อนไขตามที่กฎหมายบัญญัติ

ประการที่สอง การที่ประมวลกฎหมายยาเสพติดยังคงมีบทกำหนดโทษทางอาญาตามมาตรา 162-164 ต่อผู้เสพยาเสพติดและผู้มีไว้ในครอบครองเพื่อเสพทั้งโทษจำคุกและปรับถือเป็นความไม่สอดคล้องระหว่างเจตนารมณ์ของกฎหมายที่มองผู้เสพคือผู้ป่วยกับกลไกการบังคับใช้กฎหมายจริง อันนำไปสู่ปัญหาการตีตราทางสังคม (Labeling) ทำให้ผู้เสพยาเสพติดถูกปฏิบัติในฐานะอาชญากรมากกว่าผู้ป่วยที่ต้องได้รับการบำบัดรักษา ซึ่งขัดกับหลักสัดส่วนของการลงโทษ (Proportionality of Punishment) และอาจกลายเป็นอุปสรรคต่อการกลับคืนสู่สังคมในระยะยาว

กล่าวโดยสรุป แม้มาตรการเบี่ยงเบนคดีจะมีเจตนารมณ์ที่มุ่งเน้นการบำบัดรักษาผู้เสพยาเสพติด แต่การบังคับใช้ตามประมวลกฎหมายยาเสพติดยังคงมีปัญหาทั้งเชิงหลักการและเชิงปฏิบัติ จึงควรได้รับการปรับปรุงให้ชัดเจนและสอดคล้องกับแนวทางสากล เช่น เงื่อนไขในการเข้ารับการบำบัด และมาตรการลดทอนความเป็นอาชญากรสำหรับผู้เสพยาเสพติด ทั้งนี้ เพื่อให้ระบบกฎหมายของประเทศไทยบังคับใช้แก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน

6. ข้อเสนอแนะการศึกษา

ประการแรก การปรับปรุงเงื่อนไขในการเข้ารับการบำบัด ตามมาตรา 114

มาตรา 114 “ในกรณีที่เจ้าพนักงาน ป.ป.ส. หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจตรวจพบผู้ที่มีพฤติการณ์อันควรสงสัยว่ากระทำความผิดฐานเสพยาเสพติดตามมาตรา 162 หรือมาตรา 163 หรือมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดเพื่อเสพตามมาตรา 164 ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุก หรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล...”

ปัญหาตามเงื่อนไขจากบทบัญญัติในมาตรา 114 แห่งประมวลกฎหมายยาเสพติดที่กำหนดเงื่อนไขว่าให้บุคคลที่เสพยาเสพติดหรือมีไว้ในครอบครองยาเสพติดเพื่อเสพ หากสมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษาสามารถเข้าสู่การเบี่ยงเบนคดี (diversion) ได้ “ต้องไม่ปรากฏว่าผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุก หรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล” ก่อให้เกิดประเด็นปัญหาทางกฎหมายที่สำคัญที่ต้องพิจารณาว่าเป็นการตัดสิทธิตั้งแต่แรกของการกระบวนการบำบัด สิทธิที่จะได้รับการบำบัดตามประมวลกฎหมายยาเสพติดของผู้เสพยาเสพติด จึงขัดแย้งกับหลักความเสมอภาค โดยหลักความเสมอภาคถือเป็นหลักการพื้นฐานแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งมุ่งรับรองว่ามนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายโดยเท่าเทียมกันและรัฐในฐานะผู้ใช้อำนาจปกครองต้องไม่เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล จึงขอเสนอแก้ไขกฎหมาย ดังนี้

ข้อเสนอการแก้ไขข้อพิจารณา ดังนี้ คือ ตัดเงื่อนไขสถานะผู้ต้องหาในคดีอื่น ในมาตรา 114

ผู้ศึกษาจึงเสนอให้แก้ไข มาตรา 114 วรรคแรก เป็นข้อความว่า “ผู้ซึ่งมีหลักฐานเพียงพอว่าได้เสพหรือมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพ หากสมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษา ให้เข้าสู่กระบวนการบำบัดตามที่กำหนดไว้แต่เป็นผู้ซึ่งมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้รับโทษจำคุกและอยู่ระหว่างรับโทษ” เพื่อเปิดโอกาสเข้าบำบัดในทุกกรณี ยกเว้นผู้ซึ่งมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้รับโทษจำคุกและอยู่ระหว่างรับโทษ ซึ่งเป็นเหตุที่ไม่สามารถเข้ารับบำบัดได้จริง ประกอบกับเป็นการรักษาสมดุลระหว่างสิทธิและความปลอดภัยสาธารณะ

ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามแนวทางสากลและแนวทางกฎหมายต่างประเทศเปรียบเทียบ เช่น ประเทศโปรตุเกส (Law N °30/2000) ไม่กั้นสิทธิผู้ต้องหาในคดีอื่น แต่ใช้ค่าปรับและการบำบัดเป็นมาตรการหลัก โดยมีคณะกรรมการบำบัดการติดยาเสพติด (Commission for the dissuasion of drug addiction) กำกับดูแล ขณะที่สาธารณรัฐเช็กกำหนดให้ปริมาณเล็กน้อยเป็นเพียงความผิดปกครองเพื่อลดการเป็นความผิดอาญา และให้การบำบัดเป็นทางเลือกเสมอ

ประการที่สอง การปรับปรุงบทกำหนดโทษตามมาตรา 162 – 164

มาตรา 162 ผู้ใดเสพยาเสพติดให้โทษประเภท 1 ประเภท 2 หรือประเภท 5 หรือเสพวัตถุออกฤทธิ์ในประเภท 1 หรือประเภท 2 และมีใช้กรณีตามมาตรา 113 หรือมาตรา 114 อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 104 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 163 ผู้ใดเสพยาเสพติด อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 105 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่น หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 164 ผู้ใดมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดให้โทษประเภท 1 ประเภท 2 หรือประเภท 5 หรือวัตถุออกฤทธิ์ในประเภท 1 หรือประเภท 2 เพื่อเสพ อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 107 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ตามประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564 มาตรา 162 ถึงมาตรา 164 ยังคงกำหนดโทษจำคุกสำหรับผู้เสพและผู้ครอบครองเพื่อเสพ ซึ่งกฎหมายดังกล่าวมีเจตนารมณ์ว่า “ผู้เสพคือผู้ป่วย” ทำให้เกิดปัญหาไม่ได้สัดส่วนกับความผิด (Disproportionality) เพราะการเสพยาเสพติดหรือมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพนั่นส่งผลกระทบต่อผู้เสพยาเสพติดมากกว่าสังคม ดังนั้น การบัญญัติโทษที่ไม่สอดคล้องกับความผิดอาจกระทบต่อสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะสิทธิในเสรีภาพและการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม (ICCPR มาตรา 9 และ 14) ประกอบกับเป็นการสร้างประวัติอาชญากรรมโดยไม่จำเป็น ส่งผลกระทบต่อการกลับคืนสู่สังคม และการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

หลักการสากลที่ควรใช้ ได้แก่ (1) สิทธิในการเข้าถึงการบำบัด (Right to Treatment) ผู้เสพควรได้รับการรักษาแทนการถูกลงโทษ (เป็นหลักการสากลที่ได้รับการยอมรับจากสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (UNODC) และองค์การอนามัยโลก (WHO)) (2) หลักความได้สัดส่วน (Proportionality) โทษต้องไม่เกินกว่าเหตุและสอดคล้องกับพฤติกรรมที่มีได้มั่งร้ายต่อสังคม และ(3) หลักการไม่เลือกปฏิบัติ (Non-Discrimination) ผู้เสพต้องได้รับโอกาสบำบัดซ้ำ แม้เคยบำบัดรักษาแล้วไม่สำเร็จตามแผนการบำบัดรักษา เป็นต้น

แนวทางกฎหมายต่างประเทศ ประเทศโปรตุเกส การเสพและครอบครองเพื่อเสพไม่ใช่ความผิดทางอาญาแต่เป็นความผิดทางปกครอง หรือใช้มาตรการทางเลือก เช่น ตักเตือน ปรับ หรือส่งเข้าบำบัด เพราะไม่สร้างประวัติความผิดทางอาญา แต่เน้นการคืนผู้เสพยาเสพติดสู่สังคม ส่วนสาธารณรัฐเช็ก การครอบครองยาเสพติดใน ปริมาณเล็กน้อยเป็นความผิดทางปกครอง (ใช้โทษปรับหรือมาตรการสังคม) หากเกินปริมาณมากกว่าเล็กน้อยจึงเป็นความผิดทางอาญา ศาลมีอำนาจสั่งให้มีการบำบัดภาคบังคับ (compulsory treatment) หรือใช้มาตรการบังคับบำบัดแทนการลงโทษจำคุก

ผู้ศึกษา เห็นว่า หากประเทศไทยจะใช้มาตรการเบี่ยงเบนคดีโดยลดทอนความเป็นอาชญากรดังเช่นประเทศโปรตุเกส จะต้องมีการยกเลิกโทษทางอาญาสำหรับความผิดฐานเสพยาเสพติดหรือมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพ ประกอบกับหากนำเอากฎหมายยาเสพติดของสาธารณรัฐเช็กมาใช้สำหรับเกณฑ์ปริมาณเล็กน้อยที่มีโทษทางปกครองนั้น แม้ว่าจะสอดคล้องกับเจตนารมณ์ที่มองผู้เสพยาเสพติดว่าเป็นผู้ป่วยและสอดคล้องกับหลักยาเสพติดสากล ทั้งสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน แต่แนวทางดังกล่าวอาจยังไม่เหมาะกับบริบทของสังคมไทยที่ปัญหายาเสพติดยังส่งผลกระทบในวงกว้างและฝังรากลึกอยู่ในสังคมมาอย่างยาวนาน แม้มีโทษจำคุกที่เป็นบทลงโทษที่รุนแรงก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งในทางปฏิบัติมีหลายคดีที่ศาลมีแนวโน้มลงโทษจำคุกและปรับในความผิดฐานเสพยาเสพติดหรือมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพแต่โทษจำคุกให้หรือ ซึ่งอาจเป็นเช่นนี้หลายครั้ง จนกระทั่งผู้เสพยาเสพติดไม่เห็นความสำคัญของการบำบัดรักษาเพราะมองว่าขั้นตอนที่ยุ่งยากและใช้เวลานานในการปฏิบัติตามแผนการบำบัดจนกว่าจะได้รับการรับรองเป็นหนังสือว่า เป็นผู้ผ่านการบำบัดรักษาอันจะถือว่าเป็นผู้ไม่มีความผิด ผู้เสพยาเสพติดส่วนใหญ่จึงเลือกที่จะไม่บำบัดโดยให้เจ้าหน้าที่ฟ้องคดีเพื่อให้ศาลพิพากษาลงโทษจำคุกและปรับแต่ให้รอการลงโทษจำคุก เพื่อคดีจะได้สิ้นสุดโดยเร็ว แต่หากประยุกต์กฎหมายยาเสพติดของสาธารณรัฐเช็กในการกำหนดโทษกรณีเสพยาปริมาณมากกว่าเล็กน้อยเป็นความผิดทางอาญามาใช้ เห็นว่า เหมาะกับบริบทของประเทศไทยมากกว่าเพราะหากว่าเพิ่มมาตรการบังคับบำบัดในกรณีผู้เสพไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขการบำบัด ศาลมีอำนาจสั่ง “การบำบัดภาคบังคับ”

ในสถานที่ควบคุม หรือใช้มาตรการอื่น เช่น การคุมประพฤติหรือบริการสังคม แทนการจำคุก ดังแนวทางของสาธารณรัฐเช็กดังกล่าว ไม่เป็นการลงโทษผู้เสพยาเสพติดหรือครอบครองไว้เพื่อเสพยาเสพติดที่เกินสัดส่วนของการลงโทษ อีกทั้งยังสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรมเหมาะสมกับการกระทำผิดของตน และเป็นการคงความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายเพื่อให้ผู้กระทำความผิดยำเกรง

ผู้ศึกษาจึงเสนอให้แก้กฎหมายในมาตรา 162 - มาตรา 164 โดยเพิ่มข้อความว่าให้ศาลมีคำสั่ง**ห้าม** แทนการลงโทษได้ในมาตราดังกล่าว ดังนี้

มาตรา 162 ผู้ใดเสพยาเสพติดให้โทษประเภท 1 ประเภท 2 หรือประเภท 5 หรือเสพวัตถุออกฤทธิ์ในประเภท 1 หรือประเภท 2 และมีใช้กรณีตามมาตรา 113 หรือมาตรา 114 อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 104 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ หรือให้ศาลมีคำสั่งให้ห้าม แทนการลงโทษ

มาตรา 163 ผู้ใดเสพสารระเหย อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 105 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่น หรือทั้งจำทั้งปรับ หรือให้ศาลมีคำสั่งให้ห้าม แทนการลงโทษ

มาตรา 164 ผู้ใดมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดให้โทษประเภท 1 ประเภท 2 หรือประเภท 5 หรือวัตถุออกฤทธิ์ในประเภท 1 หรือประเภท 2 เพื่อเสพ อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 107 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ หรือให้ศาลมีคำสั่งให้ห้าม แทนการลงโทษ

กล่าวโดยสรุป ผู้ศึกษาเห็นควรให้ประเทศไทยคงโทษจำคุกสำหรับผู้เสพยาเสพติดไว้เป็นมาตรการทางอาญาในลักษณะเชิงสัญลักษณ์ เพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย และคงไว้ซึ่งอำนาจรัฐในการคุ้มครองสังคมจากอันตรายที่อาจเกิดจากการแพร่ระบาดของยาเสพติด ทั้งนี้ การคงโทษจำคุกดังกล่าวควบคู่กับโทษปรับในกรณีการเสพยาเสพติดโดยการประยุต์แนวทางเช่นเดียวกับที่ปรากฏในประเทศโปรตุเกสที่เน้นให้การเสพยาเสพติดเพื่อการบริโภคส่วนบุคคลเป็นเพียงความผิดที่มีโทษทางปกครอง ไม่เป็นความผิดทางอาญา และสาธารณรัฐเช็กซึ่งความผิดฐานเสพยาเสพติดใน “ปริมาณเล็กน้อย” เป็นความผิดที่มีโทษทางปกครอง ไม่เป็นความผิดทางอาญา แต่สำหรับกรณีที่การเสพหรือครอบครองเพื่อเสพเกิน “ปริมาณเล็กน้อย” ตามที่กฎหมายกำหนดเป็นความผิดทางอาญา แต่ให้ศาลสั่งบังคับห้ามได้ ซึ่งสำหรับประเทศไทยควรนำแนวทางของสาธารณรัฐเช็กมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับกฎหมายยาเสพติดประเทศไทยเพิ่มเติมในการให้ศาลสั่งบังคับห้ามได้ กล่าวคือ ยังคงให้ความผิดฐานเสพยาเสพติดหรือมีไว้ในครอบครองเพื่อเสพเป็นความผิดทางอาญา แต่ศาลอาจใช้ดุลพินิจสั่งให้ผู้กระทำความผิดเข้ารับ “การบำบัดภาคบังคับ” (compulsory treatment) ได้ เพื่อให้ผู้เสพยาเสพติดได้สมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษาและพึงตระหนักถึงการตั้งใจบำบัดรักษาเป็นอันดับแรก เพราะในทางปฏิบัติผู้ต้องหามักเลือกไม่ประสงค์เข้ารับการบำบัดเพราะมีขั้นตอนที่ยุ่งยากและต้องใช้เวลาในการปฏิบัติตามแผนการบำบัดจนกว่าจะได้รับการรับรองเป็นหนังสือว่าเป็นผู้ผ่านการบำบัดรักษาอันจะถือว่าเป็นผู้ไม่มีความผิด แต่ผู้เสพเลือกไม่เข้ารับการบำบัดและให้ฟ้องคดีต่อศาล เพราะมีความเข้าใจว่าส่วนมากศาลมักจะพิพากษาจำคุก ปรับ และโทษจำคุกให้รอ เพื่อให้ผู้เสพได้รับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพแทนการถูกลงโทษจำคุกโดยตรง

ทั้งนี้ การให้อำนาจศาลสั่งบำบัดภาคบังคับนี้ ไม่ถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยเด็ดขาด เพราะสิทธิต่อเสรีภาพในร่างกายตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ข้อ 9 และข้อ 14 มิได้เป็น “สิทธิที่เด็ดขาด” (non-absolute right) รัฐอาจจำกัดสิทธิดังกล่าวได้หากมีเหตุอันสมควรเพื่อประโยชน์สาธารณะ เช่น การป้องกันภัยต่อสุขภาพของประชาชนหรือความปลอดภัยของสังคม ทั้งนี้ ต้องอยู่ภายใต้หลักความได้สัดส่วน (principle of proportionality) และการไม่เลือกปฏิบัติ (equality before the law) ซึ่งมาตรการดังกล่าวย่อมทำให้กฎหมายไทยมีความสมดุลระหว่าง “การลงโทษ” และ “การบำบัดฟื้นฟู” อันเป็นการ

สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564 และแนวทางสากลว่าด้วยการแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยคำนึงถึงสุขภาพของผู้เสพเป็นหลัก (health-based approach) อีกทั้งยังช่วยลดปริมาณคดีที่เข้าสู่ศาล ลดภาระของเรือนจำ และลดการตีตราทางสังคม (social stigma) ต่อผู้เสพยาเสพติด เมื่อผู้เสพได้รับโอกาสในการบำบัดและฟื้นฟูอย่างจริงจังภายใต้การควบคุมของศาล ย่อมส่งผลให้คืนคนดีสู่สังคมได้มากขึ้นและสอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศของไทยในด้านสิทธิมนุษยชน

ดังนั้น ข้อเสนอของผู้ศึกษาจึงเป็นแนวทางที่ผสมผสานความเข้มงวดแห่งกฎหมายเข้ากับความเมตตาเชิงสังคม โดยใช้ “มาตรการเบี่ยงเบนคดี” (Diversion) ในลักษณะเฉพาะของประเทศไทยที่เน้นทั้งการป้องกันและการฟื้นฟูเพื่อให้ระบบกฎหมายยาเสพติดของประเทศไทยมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักนิติธรรมและสิทธิมนุษยชนในระดับสากลอย่างแท้จริง

ปัญหาทางกฎหมายเรื่องความรับผิดก่อนสัญญา Legal Issues in Pre-contractual Liability*

ธนกานต์ เสียงสูง**

Tanakan Seangsoong

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาหลักความรับผิดก่อนสัญญา (Pre-contractual Liability) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการคุ้มครองคู่สัญญาฝ่ายสุจริตในกระบวนการเจรจาทำสัญญา อันมีบทบาทเพิ่มขึ้นอย่างมากในบริบทของการทำธุรกรรมเชิงพาณิชย์สมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนและยาวนาน การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายนิยามและหลักการพื้นฐานของความรับผิดก่อนสัญญา วิเคราะห์และเปรียบเทียบแนวคิดดังกล่าวตามร่างกรอบอ้างอิงร่วมของยุโรป (Draft Common Frame of Reference - DCFR) กับสถานะทางกฎหมายของประเทศไทย ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงปัญหาและช่องว่างของกฎหมายไทยในปัจจุบัน

บทความใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยการวิจัยเอกสารและการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างบทบัญญัติในร่างกรอบอ้างอิงร่วมของยุโรป กับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ผลการศึกษาพบว่าร่างกรอบอ้างอิงร่วมของยุโรป ได้ยกระดับหลักสุจริตและความเป็นธรรมในการเจรจาให้เป็นหน้าที่ทางกฎหมายที่ชัดเจน โดยกำหนดหน้าที่ก่อนสัญญา ขอบเขตความรับผิด และกลไกการเยียวยาความเสียหายไว้อย่างเป็นระบบ ในขณะที่กฎหมายไทยยังไม่มีบทบัญญัติที่รับรองหลักความรับผิดก่อนสัญญาโดยตรง ต้องอาศัยการตีความจากบทบัญญัติทั่วไปว่าด้วยหลักสุจริตและละเมิด ซึ่งก่อให้เกิดความไม่แน่นอนในการบังคับใช้และการคุ้มครองคู่สัญญาฝ่ายสุจริต

บทความจึงเสนอให้ประเทศไทยพิจารณาพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดก่อนสัญญาอย่างเป็นรูปธรรม โดยบัญญัติหลักความรับผิดก่อนสัญญาไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้มีความชัดเจน กำหนดหน้าที่ทางกฎหมายที่บังคับใช้อย่างเป็นรูปธรรม หน้าที่ก่อนสัญญา ความรับผิดบุคคลที่ฝ่าฝืนหน้าที่ตามที่ระบุไว้จะต้องรับผิด โดยอาศัยแนวคิดจากร่างกรอบอ้างอิงร่วมของยุโรปเป็นแนวทาง เพื่อสร้างสมดุลระหว่างหลักเสรีภาพในการทำสัญญากับการคุ้มครองความไว้วางใจ อันจะช่วยเสริมสร้างความแน่นอนทางกฎหมาย เพิ่มความเชื่อมั่นในการทำธุรกรรม

คำสำคัญ: ความรับผิดก่อนสัญญา, ความรับผิด, ความเสียหาย

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิชา กม 7101 กฎหมายแพ่งลักษณะสัญญาและลักษณะละเมิดชั้นสูง หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

** ธนกานต์ เสียงสูง, นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สาขากฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ที่อยู่: เลขที่ 148 ถนนเสรีไทย แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240

E-mail: 6711911004@stu.nida.ac.th

Abstract

This article examines the principle of pre-contractual liability, which serves as an important legal mechanism for protecting parties acting in good faith during the pre-contractual negotiation process. The significance of this principle has increased substantially in the context of modern commercial transactions, where negotiations are often complex, lengthy, and involve significant investments of time and resources. The objectives of this study are to explain the concept and fundamental principles of pre-contractual liability, to analyze and compare the relevant legal framework under the Draft Common Frame of Reference (DCFR) with the current legal position in Thailand, and to identify the existing limitations and legal gaps in Thai law.

This study employs a qualitative research methodology based on documentary research and comparative legal analysis. It examines the provisions governing pre-contractual liability under the Draft Common Frame of Reference (DCFR) and compares them with the relevant provisions of the Thai Civil and Commercial Code. The findings reveal that the DCFR elevates the principles of good faith and fair dealing in contractual negotiations into explicit legal obligations by systematically prescribing pre-contractual duties, defining the scope of liability, and establishing appropriate remedies for damages resulting from breaches of such duties. In contrast, Thai law does not expressly recognize the doctrine of pre-contractual liability. Instead, legal protection must be derived through judicial interpretation of the general principles of good faith and tort liability under the Civil and Commercial Code. This reliance on general provisions creates legal uncertainty in both the enforcement of obligations and the protection of parties acting in good faith during contractual negotiations.

The article therefore proposes that Thailand should undertake concrete legal reform by expressly incorporating the principle of pre-contractual liability into the Thai Civil and Commercial Code. Such reform should clearly define legally enforceable pre-contractual duties and provide that parties who breach these duties shall be held liable for the resulting damages. Drawing upon the conceptual framework established by the DCFR, the proposed reform would promote a balanced relationship between the principle of freedom of contract and the protection of legitimate reliance, thereby enhancing legal certainty, strengthening confidence in commercial transactions, and improving the effectiveness of contractual negotiations.

Keywords: pre contractual, fault, damage

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในกระบวนการเจรจาทำสัญญาเชิงพาณิชย์ในปัจจุบันนั้นหลักความรับผิดชอบก่อนสัญญา (Pre-contractual Liability) มีความสำคัญอย่างมาก กระบวนการก่อให้เกิดสัญญามีได้จำกัดอยู่เพียงการแสดงเจตนาโต้ตอบกันโดยฉับพลันเพียงเท่านั้น หากแต่มีลักษณะประกอบด้วยขั้นตอนการเจรจาอันซับซ้อนและยาวนาน คู่สัญญาฝ่ายที่สุจริตมักตกอยู่ในภาวะจำยอมที่ต้องเปิดเผยข้อมูลอันเป็นความลับ หรือตัดสินใจสำรองทรัพยากรทางการเงินและกำลังคนไว้ล่วงหน้าเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการปฏิบัติตามสัญญาที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้น ความคาดหวังอันชอบธรรม (Legitimate Expectation) นี้เองที่เป็นจุดเปราะบาง ซึ่งหากไม่มีกลไกความรับผิดชอบก่อนสัญญาที่ชัดเจน คู่สัญญาอาจถูกเอารัดเอาเปรียบจากพฤติกรรมที่ไม่สุจริตที่อาจเกิดขึ้นได้ เช่น การเจรจาเพื่อลวงความลับทางการค้าหรือการถอนตัวอย่างกะทันหันโดยปราศจากเหตุอันสมควร หลักการนี้ช่วยสร้างความเป็นธรรมและป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากการเจรจาโดยไม่สุจริตที่อาจเกิดขึ้น การมีกรอบกฎหมายที่ชัดเจนในเรื่องนี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการส่งเสริมความเชื่อมั่นในระบบเศรษฐกิจให้มากยิ่งขึ้น วิเคราะห์เปรียบเทียบหลักการที่ปรากฏในร่างกรอบอ้างอิงร่วมของยุโรป (Draft Common Frame of Reference - DCFR) กับสถานะทางกฎหมายในปัจจุบันของประเทศไทย เมื่อพิจารณาบริบทของประเทศไทย แม้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จะพยายามวางรากฐานความรับผิดชอบในส่วนนี้ไว้ แต่ด้วยถ้อยคำที่เป็นหลักการทั่วไป ทำให้ขาดความชัดเจนในการนำไปปรับใช้กับข้อพิพาทที่มีความสลับซับซ้อน ด้วยเหตุนี้การศึกษาเปรียบเทียบกับร่างกรอบอ้างอิงร่วมของยุโรป ซึ่งมีการจัดวางระบบความรับผิดชอบก่อนสัญญาไว้อย่างเป็นสากลและมีความเฉพาะเจาะจง จึงเป็นสิ่งสำคัญในการค้นหาบรรทัดฐานใหม่ที่จะช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลงทุน และยกระดับธรรมาภิบาลในการทำสัญญาของประเทศไทยให้ทัดเทียมนานาประเทศมากยิ่งขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษานิยามและหลักการเกี่ยวกับความรับผิดชอบก่อนสัญญา
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับความรับผิดชอบก่อนสัญญาตามร่างกรอบอ้างอิงร่วมของยุโรป และกฎหมายไทย
3. เพื่อศึกษาปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบก่อนสัญญาในกฎหมายไทย
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการกำหนดกรอบกฎหมายที่ชัดเจนเกี่ยวกับความรับผิดชอบก่อนสัญญาในกฎหมายไทย บัญญัติหลักความรับผิดชอบก่อนสัญญาไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

บทความนี้มีขอบเขตการศึกษาหลักความรับผิดชอบก่อนสัญญา ตามร่างกรอบอ้างอิงร่วมของยุโรป และศึกษาเปรียบเทียบกับแนวทางการปรับใช้กฎหมายไทยภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

การศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์ในเชิงหลักการและโครงสร้างทางกฎหมาย เพื่อชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างข้อจำกัด และช่องว่างของกฎหมายไทยในการคุ้มครองคู่สัญญาฝ่ายสุจริตในขั้นตอนก่อนการทำสัญญา โดยไม่ครอบคลุมการศึกษาเชิงเศรษฐศาสตร์กฎหมาย หรือการเปรียบเทียบกับระบบกฎหมายของประเทศอื่นนอกเหนือจากที่กำหนดไว้

1.4 สมมติฐานในการศึกษา

แม้กฎหมายไทยจะมีบทบัญญัติทั่วไปที่สามารถนำมาปรับใช้กับความรับผิดก่อนสัญญาได้ อันได้แก่ หลักสุจริตตามมาตรา 5 และหลักละเมิดตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่การไม่มีบทบัญญัติที่รับรองหลักความรับผิดก่อนสัญญาไว้โดยตรง ส่งผลให้ขาดความชัดเจนและความแน่นอนในการบังคับใช้กฎหมาย และยังไม่สามารถให้ความคุ้มครองแก่คู่สัญญาฝ่ายสุจริตในขั้นตอนก่อนการทำสัญญาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในขณะที่ร่างกรอบอ้างอิงร่วมของยุโรปได้กำหนดหลักความรับผิดก่อนสัญญาไว้อย่างเป็นระบบ โดยยกระดับหลักสุจริตและความเป็นธรรมในการเจรจาให้เป็นหน้าที่ทางกฎหมายที่ชัดเจน สมมติฐานจึงเห็นว่าแนวคิดและโครงสร้างนี้สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนากฎหมายไทย เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างหลักเสรีภาพในการทำสัญญาและการคุ้มครองความไว้วางใจ อันจะช่วยเพิ่มความแน่นอนทางกฎหมายและความเชื่อมั่นในการทำธุรกรรมเชิงพาณิชย์

1.5 วิธีการศึกษา

บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือการศึกษาแบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาและวิเคราะห์บทบัญญัติกฎหมายไทยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และร่างกรอบอ้างอิงร่วมของยุโรป (Draft Common Frame of Reference - DCFR) โดยวิธีการศึกษาข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Study) เพื่อเสนอแนะแนวทางการกำหนดกรอบกฎหมายที่ชัดเจนเกี่ยวกับความรับผิดก่อนสัญญา

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อทราบนิยามและหลักการเกี่ยวกับความรับผิดก่อนสัญญา
2. เพื่อได้แนวทางในการวิเคราะห์เกี่ยวกับความรับผิดก่อนสัญญาตามร่างกรอบอ้างอิงร่วมของยุโรปและกฎหมายไทย
3. เพื่อสามารถวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดก่อนสัญญาในกฎหมายไทย
4. เพื่อสามารถเสนอแนะแนวทางในการกำหนดกรอบกฎหมายที่ชัดเจนเกี่ยวกับความรับผิดก่อนสัญญา

2. นิยามและหลักการพื้นฐานของความรับผิดก่อนสัญญา (Culpa in contrahendo)

หลักความรับผิดก่อนสัญญาเกิด หรือที่รู้จักในภาษาละตินว่า Culpa in contrahendo “Culpa” มีความหมายในภาษาอังกฤษว่า Fault ซึ่งมีความหมายสื่อถึงความผิดหรือการกระทำที่กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ “in” มีความหมายภาษาอังกฤษคือ ใน และ “Contrahendo” มีที่มาจากคำว่า Contrarre ซึ่งแปลว่า การเข้าทำสัญญา และคำว่า endo มีความหมายเดียวกันกับ ing ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายถึง กำลังจะเกิดขึ้น เมื่อนำมารวมกันจึงหมายความว่าสัญญากำลังจะเกิด² รองศาสตราจารย์ ดร.จำปี หยกอุบล (โสทธิพันธุ์)³ ท่านพูดถึงความรับผิดก่อนสัญญาว่าหมายถึงความรับผิดชอบในความเสียหายที่มีต่ออิสระในการเจรจาตกลง กล่าวคือ บุคคลนั้น ๆ ได้รับความเสียหายจากการเจรจาทกลงอย่างอิสระ และประโยชน์นี้เอง

² จำปี โสทธิพันธุ์, *หลักความรับผิดก่อนสัญญา* (สำนักพิมพ์วิญญูชน 2548) 31.

³ จำปี หยกอุบล, ‘หลัก Culpa in Contrahendo ในกฎหมายสัญญา’ (2534) 21 วารสารนิติศาสตร์ 119.

เป็นประโยชน์ที่จะได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อตามหลักทั่วไปที่จะต้องเคารพสิทธิของผู้อื่น Professor Nigel G. Foster⁴ ทานพุดถึงความรับผิดชอบก่อนสัญญา เป็นการเรียกร้องรูปแบบหนึ่งที่ได้รับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาก่อนสัญญา ซึ่งได้มีการพัฒนาไปถึงกรณีการเข้าเพื่อทำสัญญากัน โดยให้คู่กรณีฝ่ายหนึ่งมีหน้าที่ต้อง ระมัดระวัง ดูแล และซื่อสัตย์ต่อคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง Professor Groffrey Samuel และ Jae Rinkes⁵ ทานพุดถึงความรับผิดชอบก่อนสัญญาว่าอยู่บนพื้นฐานของความคิดที่ว่าด้วยคู่กรณีที่ได้เจรจาต่อรองทำสัญญากันแต่ละฝ่ายนั้นมีหน้าที่ต่อกันทั้งคู่ หน้าที่นั้นถือเป็นหน้าที่ หลักการนี้มีได้เป็นเพียงหลักการเยียวยาความเสียหายทางแพ่งทั่วไป หากแต่เป็นพัฒนาการทางนิติศาสตร์ที่ทำทลายหลักการดั้งเดิมของเสรีภาพในการทำสัญญาชี้ให้เห็นว่า ในระหว่างการเจรจา คู่สัญญาได้ก้าวเข้าสู่ความสัมพันธ์พิเศษทางกฎหมายซึ่งก่อให้เกิดหน้าที่ในความระมัดระวังต่อกัน

ในประเทศฝรั่งเศสมีคดีที่น่าสนใจเป็นคดีของบริษัท Manoukian⁶ เป็นหนึ่งในคำพิพากษาที่สำคัญของกฎหมายสัญญาฝรั่งเศสเกี่ยวกับการเจรจาก่อนทำสัญญา บริษัท Alain Manoukian ได้เจรจากับผู้ถือหุ้นของบริษัท Stuck เพื่อซื้อหุ้นทั้งหมดของบริษัทดังกล่าว การเจรจาดำเนินมาเป็นเวลาหลายเดือน และมีการจัดทำร่างสัญญาซื้อขายซึ่งตกลงกันได้สาระสำคัญเกือบทั้งหมด เหลือเพียงเงื่อนไขบางประการก่อนลงนาม ในระหว่างที่บริษัท Manoukian เชื่อว่าการเจรจากำลังจะเสร็จสิ้น ผู้ขายกลับแอบเจรจากับผู้ซื้ออีกรายหนึ่งคือ บริษัท Les Complices พร้อมทั้งทำสัญญาจะขายหุ้นให้แก่บุคคลดังกล่าว แต่ยังคงทำให้ Manoukian เข้าใจว่าการเจรจายังคงดำเนินต่อไป โดยอ้างว่าการลงนามล่าช้าเพราะเหตุผลทางเทคนิค เมื่อ Manoukian ทราบความจริง จึงฟ้องเรียกค่าเสียหายจากการยุติการเจรจาโดยไม่สุจริต

ศาลได้วางแนวปฏิบัติที่ชัดเจนว่า แม้ผู้เสียหายจะไม่สามารถเรียกร้องค่าเสียหายสำหรับโอกาสทางธุรกิจที่เสียไปได้ แต่สามารถเรียกร้องค่าเสียหายสำหรับค่าใช้จ่ายที่เสียไปในการเจรจาได้

การกำหนดนิยามที่ชัดเจนสำหรับหลักความรับผิดชอบก่อนสัญญาถือเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความเข้าใจร่วมกันและการปรับใช้กฎหมายที่เป็นธรรมและสอดคล้องกับเจตนารมณ์ดั้งเดิมของหลักการ ความรับผิดชอบสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการที่คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกระทำการโดยไม่สุจริตในขั้นตอนการเจรจาก่อนทำสัญญา พฤติการณ์ดังกล่าวอาจแสดงออกในหลายรูปแบบ เช่น การยกเลิกหรือระงับการเจรจาโดยไม่มีเหตุอันสมควร หรือการเข้าสู่กระบวนการเจรจาทั้งที่ไม่มีเจตนาที่จะก่อให้เกิดสัญญาขึ้นจริงตั้งแต่แรก โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการเป็นกลไกเยียวยาความเสียหายให้แก่คู่กรณีฝ่ายที่ดำเนินการโดยสุจริต ซึ่งได้ลงทุนไปโดยตั้งอยู่บน ความไว้วางใจในการเจรจา (Reliance Interest) และได้รับผลกระทบจากการกระทำที่ไม่เป็นธรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่ป้องกันมิให้มีการเจรจาโดยไม่สุจริตหรือด้วยเจตนาหลอกลวง อันเป็นการสร้างบรรทัดฐานที่ดีให้กับกระบวนการทางกฎหมายและส่งเสริมความไว้วางใจ หลักการนี้ได้รับการยอมรับและถูกบัญญัติไว้อย่างเป็นระบบในกรอบกฎหมายของยุโรป

3. หลักความรับผิดชอบก่อนสัญญาตามร่างกรอบอ้างอิงร่วม (Draft Common Frame of Reference - DCFR)

⁴ Nigel G Foster, *German Law and Legal System* (Blackstone Press Limited 1993) 221–222.

⁵ Groffrey Samuel and Jae Rinkes, *Law of Obligations and Legal Remedies* (Cavendish Publishing Limited, 1996) 228.

⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาฝรั่งเศส (แผนกคดีพาณิชย์), วันที่ 26 พฤศจิกายน 2546, เลขคดี 00-10.243 (*Manoukian v. Consorts W.*).

ร่างกรอบอ้างอิงร่วมเป็นเครื่องมือสำคัญที่รวบรวมหลักการ กฎต้นแบบ และคำนิยามสำหรับกฎหมายเอกชนในภาคพื้นยุโรป การศึกษาแนวทางของร่างกรอบอ้างอิงร่วมจึงเป็นการให้มุมมองเชิงระบบต่อหลักความรับผิดชอบก่อนสัญญา ซึ่งถูกวางรากฐานอยู่บนหลักการที่สำคัญที่สุดคือ หลักสุจริตและการดำเนินธุรกรรมโดยชอบธรรม (Good faith and fair dealing) ดังที่ปรากฏใน I. – 1:103⁷ และ III. – 1:103⁸ ที่มีการกล่าวถึงหลักสุจริต อย่างไรก็ตามเบื้องหลังของร่างกรอบอ้างอิงร่วมที่มีได้มองหลักสุจริตเป็นเพียงแนวปฏิบัติทางศีลธรรม แต่ยกระดับขึ้นเป็น หน้าที่ทางกฎหมาย (Legal Duty) ที่บังคับใช้อย่างเป็นรูปธรรม โดยระบุว่า “a person has a duty to act in accordance with good faith and fair dealing...” ซึ่งแสดงเจตนารมณ์ ที่จะให้การคุ้มครองที่ชัดเจนตั้งแต่ขั้นตอนก่อนสัญญา

การยกระดับดังกล่าวปรากฏชัดเจนในกฎต้นแบบที่ว่าด้วยหน้าที่ก่อนสัญญา (Pre-contractual duties) ซึ่งบัญญัติไว้ในบรรพ 2, บทที่ 3 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทที่ 3 มาตรา 301 การเจรจาที่ขัดต่อหลักความซื่อสัตย์สุจริตและการปฏิบัติตามทางการค้า (II. – 3:301: Negotiations contrary to good faith and fair dealing)⁹ ซึ่งมีสาระสำคัญสรุปได้ว่า หน้าที่ในการเจรจาโดยสุจริต คู่เจรจามีหน้าที่ต้องเจรจาตามหลัก

⁷ DCFR, Book I – Article 1:103

Good faith and fair dealing

(1) The expression “good faith and fair dealing” refers to a standard of conduct characterised by honesty, openness and consideration for the interests of the other party to the transaction or relationship in question.

(2) It is, in particular, contrary to good faith and fair dealing for a party to act inconsistently with that party’s prior statements or conduct when the other party has reasonably relied on them to that other party’s detriment.

⁸ DCFR, Book III – Article 1:103

Good faith and fair dealing

(1) A person has a duty to act in accordance with good faith and fair dealing in performing an obligation, in exercising a right to performance, in pursuing or defending a remedy for non-performance, or in exercising a right to terminate an obligation or contractual relationship.

(2) The duty may not be excluded or limited by contract or other juridical act.

(3) Breach of the duty does not give rise directly to the remedies for nonperformance of an obligation but may preclude the person in breach from exercising or relying on a right, remedy or defence which that person would otherwise have.

⁹ DCFR, Book II – Article 3:301

Negotiations contrary to good faith and fair dealing

(1) A person is free to negotiate and is not liable for failure to reach an agreement.

(2) A person who is engaged in negotiations has a duty to negotiate in accordance with good faith and fair dealing and not to break off negotiations contrary to good faith and fair dealing. This duty may not be excluded or limited by contract.

(3) A person who is in breach of the duty is liable for any loss caused to the other party by the breach.

(4) It is contrary to good faith and fair dealing, in particular, for a person to enter into or continue negotiations with no real intention of reaching an agreement with the other party.

(3) A person who is in breach of the duty is liable for any loss caused to the other party by the breach.

สุจริตและความชอบธรรม และต้องไม่ล้มเลิกการเจรจาในลักษณะที่ขัดต่อหลักการดังกล่าว ความรับผิดชอบที่ฝ่าฝืนหน้าที่ตามที่ระบุไว้ จะต้องรับผิดชอบในความเสียหายใดๆ ที่เกิดขึ้นกับคู่เจรจาอีกฝ่ายหนึ่งอันเนื่องมาจากการฝ่าฝืนนั้น และตัวอย่างการกระทำโดยไม่สุจริต ซึ่งได้ยกตัวอย่างพฤติการณ์ที่ขัดต่อหลักสุจริตไว้อย่างชัดเจน คือ การที่บุคคลเข้าสู่กระบวนการเจรจาหรือเจรจาต่อไปโดยไม่มีเจตนาที่แท้จริงที่จะบรรลุข้อตกลงกับอีกฝ่ายหนึ่ง

นอกจากนี้ร่างกรอบอ้างอิงร่วมยังกำหนดหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งอาจเกิดขึ้นในระหว่างการเจรจา เช่น หน้าที่ในการรักษาความลับ (Breach of confidentiality) ตาม II. – 3:302 และที่สำคัญคือได้กำหนดกลไกการเยียวยาไว้อย่างชัดเจนในบทที่ 3 มาตรา 501 ความรับผิดชอบต่อความเสียหาย (II. – 3:501: Liability for damages) ซึ่งระบุว่า การฝ่าฝืนหน้าที่ใดๆ ในหมวดนี้ย่อมก่อให้เกิดสิทธิในการเรียกร้องค่าเสียหายสำหรับความสูญเสียที่เกิดขึ้น แนวทางที่เป็นระบบนี้มีความแตกต่างเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับกรอบกฎหมายของประเทศไทยในปัจจุบัน

4. สถานะและแนวทางการปรับใช้หลักความรับผิดชอบก่อนสัญญาในกฎหมายไทย

สถานะปัจจุบันของหลักความรับผิดชอบก่อนสัญญาในระบบกฎหมายไทยยังคงเผชิญกับความท้าทายเนื่องจากไม่มีบทบัญญัติที่รับรองหลักการนี้ไว้โดยตรง ซึ่งแตกต่างจากระบบกฎหมายในหลายประเทศที่ได้พัฒนากฎหมายในส่วนนี้ไปมากแล้ว ประเด็นสำคัญคือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยไม่มีบทบัญญัติใดที่รับรองหลักความรับผิดชอบก่อนสัญญาไว้เป็นการเฉพาะ

ด้วยเหตุนี้ การเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นในขั้นตอนก่อนทำสัญญาจึงต้องอาศัยการตีความและปรับใช้บทบัญญัติทั่วไปที่มีอยู่ ซึ่งแนวทางที่มักถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณา ได้แก่ หลักละเมิด ตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์¹⁰ ซึ่งกำหนดความรับผิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมาย และหลักสุจริต ตามมาตรา 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์¹¹ ซึ่งกำหนดให้การใช้สิทธิและการชำระหนี้ต้องกระทำโดยสุจริต

อย่างไรก็ตาม การปรับใช้บทบัญญัติทั่วไปดังกล่าวยังมีข้อจำกัดและความท้าทายอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับใช้มาตรา 420 หลักละเมิดนั้นมีอุปสรรคสำคัญในการพิสูจน์องค์ประกอบเรื่องการกระทำโดยผิดกฎหมาย เนื่องจากการล้มเลิกการเจรจานั้นโดยตัวของมันเองแล้วไม่ใช่การกระทำที่ผิดกฎหมาย เพราะคู่เจรจาย่อมมีเสรีภาพในการตัดสินใจเข้าทำหรือยุติการเจรจาสัญญา การจะทำให้การกระทำดังกล่าวผิดกฎหมายได้ จึงต้องอาศัยการตีความที่ซับซ้อนและยังไม่มีบรรทัดฐานที่แน่นอน ซึ่งเป็นปัญหาที่นำไปสู่ความไม่แน่นอนในการบังคับใช้กฎหมายและการให้ความคุ้มครองแก่คู่สัญญาฝ่ายสุจริต ความแตกต่างระหว่างแนวทางที่เป็นระบบของร่างกรอบอ้างอิงร่วม และแนวทางที่ต้องอาศัยการตีความของกฎหมายไทยจึงนำไปสู่ความจำเป็นในการวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อบัญญัติหลักความรับผิดชอบก่อนสัญญาไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้มีความชัดเจน

(4) It is contrary to good faith and fair dealing, in particular, for a person to enter into or continue negotiations with no real intention of reaching an agreement with the other party.

¹⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420.

¹¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 5.

5. บทวิเคราะห์

จากการศึกษาแนวทางหลักความรับผิดชอบก่อนสัญญาตามร่างกรอบอ้างอิงร่วมเปรียบเทียบกฎหมายไทย สามารถแบ่งประเด็นได้ดังนี้ ประการแรก สถานะทางกฎหมายร่างกรอบอ้างอิงร่วมนั้นบัญญัติเป็นกฎต้นแบบที่ชัดเจนในหมวดหน้าที่ก่อนสัญญา บรรพ 2 บทที่ 3 ซึ่งสร้างความแน่นอนทางกฎหมาย ส่วนในกฎหมายไทยนั้นไม่มีบทบัญญัติโดยตรง ต้องอาศัยการตีความและปรับใช้จากหลักกฎหมายทั่วไป มาตรา 5 และ 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ทำให้ขาดความชัดเจน ประการที่สอง ขอบเขตของหน้าที่ ร่างกรอบอ้างอิงร่วมกำหนดหน้าที่ในการเจรจาโดยสุจริตไว้อย่างเจาะจงในบทที่ 3 มาตรา 301 (II. – 3:301) รวมถึงพฤติการณ์ที่ถือว่าเป็นการขัดต่อหลักสุจริต ส่วนในกฎหมายไทยนั้นขอบเขตของหน้าที่ขึ้นอยู่กับพฤติการณ์หลักสุจริตตาม มาตรา 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งมีความเป็นนามธรรมสูง และยังมีแนวปฏิบัติที่ชัดเจนและประการที่สาม การเยียวยาความเสียหาย ร่างกรอบอ้างอิงร่วมกำหนดความรับผิดชอบสำหรับความเสียหายที่เกิดจากการฝ่าฝืนหน้าที่ไว้อย่างชัดเจนและเป็นระบบบทที่ 3 มาตรา 301 (II. – 3:301(3)) และบทที่ 3 มาตรา 501 (II. – 3:501) ส่วนในกฎหมายไทยนั้นการเยียวยาไม่มีความแน่นอน ขึ้นอยู่กับการพิสูจน์ให้เข้าองค์ประกอบของละเมิด ซึ่งอาจไม่ครอบคลุมความเสียหายทุกประเภท เช่น ค่าใช้จ่ายในการเจรจา

จากการเปรียบเทียบเห็นได้อย่างชัดเจนว่าแนวทางของร่างกรอบอ้างอิงร่วมนั้นให้ความสำคัญคุ้มครองแก่คู่สัญญาฝ่ายสุจริตที่แน่นอนและเป็นระบบมากกว่าแนวทางของกฎหมายไทย การขาดบทบัญญัติโดยตรงในกฎหมายไทยไม่เพียงแต่สร้างความคลุมเครือในการตีความ แต่ยังส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ เช่น การเพิ่มต้นทุนในการทำธุรกรรม (Transaction Costs) จากความเสี่ยงทางกฎหมาย อาจส่งผลให้คู่เจรจาหรือผู้ลงทุนลังเลในการเปิดเผยข้อมูลหรือจัดสรรทรัพยากรล่วงหน้า ซึ่งท้ายที่สุดอาจกระทบต่อบรรยากาศการลงทุนและความสามารถในการแข่งขันของระบบเศรษฐกิจไทย การสร้างความลังเลใจของนักลงทุนในการเข้าเจรจาสัญญาที่มีความซับซ้อนและต้องใช้ทรัพยากรสูง และอาจเปิดช่องให้เกิดการใช้กระบวนการเจรจาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ การพัฒนากฎหมายในประเด็นนี้เป็นความจำเป็นเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันและความน่าเชื่อถือของระบบกฎหมายไทย

6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบได้แสดงให้เห็นว่าหลักความรับผิดชอบก่อนสัญญาซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเป็นธรรมในกระบวนการเจรจานั้น ได้รับการยอมรับอย่างเป็นระบบในร่างกรอบอ้างอิงร่วม โดยมีการกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบไว้อย่างชัดเจน ในขณะที่กฎหมายไทยยังไม่มีบทบัญญัติโดยตรงและต้องอาศัยการตีความจากหลักกฎหมายทั่วไป ซึ่งก่อให้เกิดความไม่แน่นอนในการบังคับใช้ ช่องว่างดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนากฎหมายไทย

ระยะแรก เริ่มต้นจากการสร้างความชัดเจนทางนิยาม ควรมีการส่งเสริมให้เกิดการยอมรับและนิยามความรับผิดชอบก่อนสัญญาให้เป็นที่เข้าใจตรงกันทั้งในทางวิชาการและในแนวคำพิพากษาของศาล โดยอาจศึกษาแนวทางของประเทศฝรั่งเศสจาก คดี Manoukian ซึ่งศาลได้วางแนวปฏิบัติที่ชัดเจนว่า แม้ผู้เสียหายจะไม่สามารถเรียกร้องค่าเสียหายสำหรับโอกาสทางธุรกิจที่เสียไปได้ แต่สามารถเรียกร้องค่าเสียหายสำหรับค่าใช้จ่ายที่เสียไปในการเจรจาได้ การสร้างบรรทัดฐานในลักษณะนี้จะช่วยให้การปรับใช้กฎหมายที่มีอยู่เป็นไปอย่างสอดคล้องและคาดการณ์ได้มากขึ้น

การสร้างสมดุลระหว่างจำเป็นต้องมีการสร้างสมดุลเชิงหลักการระหว่าง หลักเสรีภาพในการทำสัญญา (Principle of Freedom of Contract) ซึ่งให้สิทธิแก่คู่เจรจาในการตัดสินใจเข้าทำหรือยกเลิกสัญญา กับ หลักการคุ้มครองความไว้วางใจ (Principle of Protection of Reliance) และ หลักความรับผิดชอบก่อนสัญญา

เพื่อให้การคุ้มครองคู่สัญญาฝ่ายสุจริตไม่ไปจำกัดเสรีภาพในการเจรจาต่อรองของคู่สัญญาจนเกินสมควร หลักเสรีภาพและความไว้วางใจ

มุ่งสู่เป้าหมายระยะยาวในการบัญญัติหลักการนี้ไว้ในกฎหมายอย่างเป็นรูปธรรม ประเทศไทยควรพิจารณาบัญญัติหลักความรับผิดชอบคู่สัญญาไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้มีความชัดเจน การมีบทบัญญัติโดยตรง กำหนดหน้าที่ทางกฎหมายที่บังคับใช้อย่างเป็นรูปธรรม หน้าที่ก่อนสัญญา ซึ่งให้มีความสำคัญว่า หน้าที่ในการเจรจาโดยสุจริต คู่เจรจามีหน้าที่ต้องเจรจาตามหลักสุจริตและความชอบธรรม และต้องไม่ล้มเลิกการเจรจาในลักษณะที่ขัดต่อหลักการดังกล่าว ความรับผิดชอบคู่สัญญาที่ฝ่าฝืนหน้าที่ตามที่ระบุไว้จะต้องรับผิดชอบในความเสียหายใดๆ ที่เกิดขึ้นกับคู่เจรจาอีกฝ่ายหนึ่งอันเนื่องมาจากการฝ่าฝืนนั้น และตัวอย่างการกระทำโดยไม่สุจริต ซึ่งได้ยกตัวอย่างพฤติการณ์ที่ขัดต่อหลักสุจริตไว้อย่างชัดเจน คือ การที่บุคคลเข้าสู่กระบวนการเจรจาหรือเจรจาต่อไปโดยไม่มีเจตนาที่แท้จริงที่จะบรรลุข้อตกลงกับอีกฝ่ายหนึ่ง แสดงเจตนารมณ์ที่จะให้การคุ้มครองที่ชัดเจนจะช่วยสร้างบรรทัดฐานที่มั่นคง ลดข้อถกเถียงในการตีความ และคุ้มครองสิทธิของคู่สัญญาอย่างเป็นธรรมและมีประสิทธิภาพสูงสุด

การพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบคู่สัญญาให้มีความชัดเจนและเป็นระบบ ย่อมมีบทบาทสำคัญในการยกระดับมาตรฐานความเป็นธรรมในการเจรจาทางธุรกิจ โดยทำให้กระบวนการเจรจามีได้เป็นเพียงพื้นที่แห่งเสรีภาพของคู่สัญญาเท่านั้น หากแต่เป็นความสัมพันธ์ทางกฎหมายที่แต่ละฝ่ายต้องตระหนักถึงหน้าที่ในการดำเนินการโดยสุจริต เคารพความไว้วางใจ และคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่ออีกฝ่ายหนึ่ง การกำหนดกรอบความรับผิดชอบในขั้นตอนก่อนสัญญาอย่างชัดเจนจึงช่วยป้องกันการใช้การเจรจาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ ลดพฤติกรรมที่ขัดต่อหลักความเป็นธรรม และส่งเสริมวัฒนธรรมการทำสัญญาที่โปร่งใสและรับผิดชอบมากยิ่งขึ้น

ในทางปฏิบัติ การมีกลไกทางกฎหมายที่รองรับความรับผิดชอบคู่สัญญาจะช่วยให้คู่เจรจาสามารถประเมินสิทธิ หน้าที่ และความเสี่ยงทางกฎหมายได้อย่างเป็นระบบตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของการเจรจา อันนำไปสู่การตัดสินใจจัดสรรทรัพยากร เช่น เวลา ค่าใช้จ่าย และข้อมูลทางธุรกิจ อย่างรอบคอบและสมเหตุสมผลมากขึ้น ความชัดเจนดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการลดข้อพิพาทที่ไม่จำเป็น โดยเฉพาะข้อพิพาทที่เกิดจากความคาดหวังอันชอบธรรมซึ่งไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างเพียงพอ และยังช่วยลดภาระของกระบวนการยุติธรรมในระยะยาวอีกด้วย

ในมิติทางเศรษฐกิจและการลงทุน ความไม่แน่นอนทางกฎหมายในขั้นตอนก่อนการทำสัญญามักถูกมองว่าเป็นความเสี่ยงแฝงที่เพิ่มต้นทุนในการทำธุรกรรม และส่งผลต่อการตัดสินใจของนักลงทุน โดยเฉพาะในธุรกรรมขนาดใหญ่หรือธุรกรรมข้ามพรมแดน การพัฒนากฎหมายในประเด็นนี้ให้มีความสอดคล้องกับแนวปฏิบัติสากล เช่น แนวคิดตามร่างกรอบอ้างอิงร่วมของยุโรป จะช่วยลดความเสี่ยงดังกล่าว และเสริมสร้างความเชื่อมั่นว่าระบบกฎหมายไทยสามารถให้การคุ้มครองแก่คู่สัญญาฝ่ายสุจริตได้อย่างมีประสิทธิภาพตั้งแต่ขั้นตอนการเจรจา

การบัญญัติหรือพัฒนาหลักความรับผิดชอบคู่สัญญาอย่างเป็นรูปธรรมยังสะท้อนถึงความเข้มแข็งและความทันสมัยของระบบกฎหมายของประเทศไทย ซึ่งมีผลโดยตรงต่อภาพลักษณ์ของประเทศในสายตาของนักลงทุนและคู่ค้าทั้งในและต่างประเทศ ระบบกฎหมายที่สามารถคาดการณ์ได้ ความเป็นธรรม และสอดคล้องกับสากล ย่อมเป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างสภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่เอื้อต่อการแข่งขันและการเติบโตอย่างยั่งยืน

ดังนั้นการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบก่อนสัญญาไม่เพียงเป็นการแก้ไขปัญหาเชิงเทคนิคทางกฎหมาย หากแต่เป็นการวางรากฐานเชิงสถาบันที่สำคัญต่อการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการทำสัญญา การลดข้อพิพาทที่ไม่จำเป็น และการยกระดับความเชื่อมั่นในระบบกฎหมายไทย อันจะส่งผลเชิงบวกต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและความสามารถในการแข่งขันของประเทศในระยะยาว

คำแนะนำในการส่งบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตกฎหมายเพื่อการพัฒนา

คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

1. วัตถุประสงค์

วารสารบัณฑิตกฎหมายเพื่อการพัฒนา (Law for Development Graduate Journal) มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ผลงานทางวิชาการและผลงานวิจัยทางด้านนิติศาสตร์ รวมถึงกฎหมายเพื่อการพัฒนา สังคมวิทยา กฎหมาย นิติเศรษฐศาสตร์ นิติปรัชญา และสาขาอื่นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย และเพื่อพัฒนาคุณภาพงานตีพิมพ์วารสารให้เป็นไปตามมาตรฐานซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศและระดับสากล

2. กำหนดการตีพิมพ์

วารสารบัณฑิตกฎหมายเพื่อการพัฒนา เป็นวารสารวิชาการซึ่งตีพิมพ์ผลงานวิชาการ ที่เขียนขึ้น โดยบุคลากรทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย โดยจัดพิมพ์ปีละ 2 ฉบับ ทุก 6 เดือน ดังนี้

ฉบับที่ 1/.... เดือนตุลาคม - มีนาคม

ฉบับที่ 2/.... เดือนเมษายน - กันยายน

3. คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

3.1 ใช้รูปแบบการเขียนและภาษาที่เหมาะสมกับลักษณะของบทความทางวิชาการอันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ไม่มีการคัดลอกผลงานของผู้อื่น และมีการตรวจทานต้นฉบับทั้งในส่วนของการเขียน รูปแบบการอ้างอิง การสะกดคำ และไวยากรณ์แล้วเป็นอย่างดี

3.2 จัดพิมพ์บทความด้วยโปรแกรม Microsoft Word โดยใช้ขนาดกระดาษ A4 แบบหน้าเดียว ความยาวไม่เกิน 25 หน้า เว้นระยะห่างจากขอบบน 1 นิ้ว ขอบซ้าย 1 นิ้ว ขอบขวา 1 นิ้ว และขอบล่าง 1 นิ้ว ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK เว้นวรรคบรรทัดเดียว (Single-line spacing) โดยผู้เขียนสามารถใช้แบบฟอร์มของวารสารบัณฑิตกฎหมายเพื่อการพัฒนา ซึ่งสามารถดาวน์โหลดได้ที่ law.nida.ac.th > วารสารบัณฑิตกฎหมายเพื่อการพัฒนา

3.3 องค์ประกอบของบทความต้องมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

3.3.1 ชื่อเรื่อง (Title)

ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาดตัวอักษร 18 พอยต์ ตัวหนา

3.3.2 บทคัดย่อ (Abstract)

ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยอธิบายเป็นเรียงความย่อหน้าเดียวที่มีใจความครบถ้วน

อันประกอบด้วย วัตถุประสงค์ ความสำคัญของบทความ และบทสรุป

ชื่อหัวข้อของบทคัดย่อ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาดตัวอักษร 16 พอยต์ ตัวหนา

โดยภาษาไทยใช้คำว่า “บทคัดย่อ” และภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Abstract”

3.3.3 คำสำคัญ (Keyword)

จำนวน 3-5 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ชื่อหัวข้อของคำสำคัญ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาดตัวอักษร 16 พอยต์ ตัวหนา

โดยภาษาไทยใช้คำว่า “คำสำคัญ” และภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Keywords”

3.3.4 บทนำ (Introduction)

ชื่อหัวข้อของบทนำ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาดตัวอักษร 16 พอยต์ ตัวหนา

โดยภาษาไทยใช้คำว่า “บทนำ” และภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Introduction”

3.3.5 เนื้อหา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาดตัวอักษร 16 พอยต์

3.3.6 บทสรุป ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาดตัวอักษร 16 พอยต์

4. รูปแบบการอ้างอิง (เชิงบรรณ)

วิธีการอ้างอิงประยุกต์จากแบบ The Oxford Standard for Citation of Legal Authorities (OSCOLA) (ที่มา: https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/oscola_4th_edn_hart_2012.pdf) ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาดตัวอักษร 14 พอยต์ ยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

หนังสือ

ภาษาไทย

ชื่อผู้แต่ง, ชื่อหนังสือ (พิมพ์ครั้งที่, สำนักพิมพ์ ปีที่พิมพ์) เลขหน้าที่อ้างอิง.

บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมฝ่ายปกครอง (พิมพ์ครั้งที่ 5, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2560) 123.

ภาษาอังกฤษ

author, *title* (additional information, edition, publisher year) page number.

Andrew Burrows, *Remedies for Torts and Breach of Contract* (3rd edn, OUP 2004) 317.

บทความ**ภาษาไทย**

ชื่อผู้แต่งบทความ, ‘ชื่อบทความ’ (ปีที่พิมพ์) ฉบับที่ ชื่อวารสาร หน้าแรกของบทความ, เลขหน้าที่อ้างถึง.

มนตรี เกิดมีมูล, ‘ความพร้อมของข้าราชการไทยในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน’ (2560) 57 วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ 152, 158-159.

ภาษาอังกฤษ

author, ‘title’(year) Volume No. Journal’s Name or Abbreviation first page, referred page(s).

Alison L Young, ‘In Defence of Due Deference’ (2009) 72 MLR 554, 556-557.

บทความจากหนังสือรวบรวมบทความ**ภาษาไทย**

ชื่อผู้แต่งบทความ, ‘ชื่อบทความ’ ใน ชื่อผู้รวบรวมบทความ, ชื่อหนังสือ (พิมพ์ครั้งที่, สำนักพิมพ์ ปีที่พิมพ์) เลขหน้าที่อ้างถึง.

สุจิตต์ วงษ์เทศ, ‘ประวัติศาสตร์ไทยเป็นส่วนหนึ่งที่ยกไม่ได้ของประวัติศาสตร์สุวรรณภูมิในอาเซียน’ ใน พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, ยุคมีดของประวัติศาสตร์ไทย หลังบายน พุทธเถรวัท การเข้ามาของคนไท (สำนักพิมพ์มติชน 2559) 123.

ภาษาอังกฤษ

author, ‘title’ in editor (ed) book title (additional information, publisher year)/ referred page(s).

Justine Pila, ‘The Value of Authorship in the Digital Environment’ in William H Dutton and Paul W Jeffreys (eds), *World Wide Research: Reshaping the Sciences and Humanities in the Century of Information* (MIT Press 2010) 23.

วิทยานิพนธ์

ภาษาไทย

ชื่อผู้แต่งวิทยานิพนธ์, ‘ชื่อวิทยานิพนธ์’(วิทยานิพนธ์ปริญญาโท-เอก, ชื่อมหาวิทยาลัย ปีที่สำเร็จการศึกษา).

นัทธมน คงเจริญ, ‘การใช้กฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ช้างในประเทศไทย’ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2538).

ภาษาอังกฤษ

Author, ‘title’ (type of thesis, university year of completion).

Javan Herberg, ‘Injunctive Relief for Wrongful Termination of Employment’ (DPhil thesis, University of Oxford 1989).

เว็บไซต์

ภาษาไทย

ชื่อผู้แต่ง, ‘ชื่อข้อความที่อ้าง’ (แหล่งที่มา, วันเดือนปี ที่ลงบทความ) <ชื่อเว็บไซต์> สืบค้นวันที่ วัน เดือน ปี.

ปรีชา สุวรรณทัต, ‘Government Shutdown /การเมืองเรื่องการงบประมาณของสหรัฐ’ (แนวหน้า, 9 กุมภาพันธ์ 2561) <<http://www.naewna.com/politic/columnist/33994>> สืบค้นวันที่ 18 มิถุนายน 2561.

ภาษาอังกฤษ

Author, ‘title’ (source, date of publication on the website) <web address> accessed Day Month Year.

Sarah Cole, ‘Virtual Friend Fires Employee’ (Naked Law, 1 May 2009)
<www.nakedlaw.com/2009/05/index.html> accessed 19 November 2009.

หนังสือพิมพ์

ภาษาไทย

ชื่อผู้แต่ง, ‘ชื่อบทความในหนังสือพิมพ์’ ชื่อหนังสือพิมพ์ (เมืองที่พิมพ์, วันที่เผยแพร่) <ชื่อเว็บไซต์> สืบค้นวันที่.

สุจิตต์ วงษ์เทศ, ‘พลังสร้างสรรค์ ถูกทำให้ฝ่อ ด้วยพลังของความเป็นไทย’ หนังสือพิมพ์มติชน, (กรุงเทพมหานคร, 21 พฤษภาคม 2561) <https://www.matichon.co.th/article/news_969609> สืบค้นวันที่ 18 มิถุนายน 2561.

ภาษาอังกฤษ

Author, 'title' / (the name of the newspaper/date of publication on the website) <web address>
the date of most recent access

Jane Croft, 'Supreme Court Warns on Quality' Financial Times (London, 1 July 2010)
accessed 3 July 2019.

การอ้างอิง

1. ในกรณีที่ไม่มีเชิงอรรถอื่นมาก่อน

1.1 สำหรับเอกสารภาษาไทยให้ใช้ เพ็ญอ้ง

(ก) กรณีอ้างอิงหน้าเดียวกัน

เพ็ญอ้ง

(ข) กรณีหน้าที่อ้างอิงถึงต่างกัน ให้ระบุเลขหน้าไปด้วย

เพ็ญอ้ง 33-35.

1.2 สำหรับเอกสารภาษาอังกฤษให้ใช้ *ibid.*

(ก) กรณีอ้างอิงหน้าเดียวกัน

Ibid.

(ข) กรณีหน้าที่อ้างอิงถึงต่างกัน ให้ระบุเลขหน้าไปด้วย

ibid 33-35.

2. กรณีการอ้างอิงที่มีมาก่อนและมีเชิงอรรถมาก่อน

2.1 สำหรับเอกสารภาษาไทยให้ใช้

ชื่อผู้แต่ง ('เชิงอรรถ' เชิงอรรถที่อ้างอิงถึง) เลขหน้าที่อ้างอิงถึง.

มนตรี เกิดมีมูล (เชิงอรรถ 19) 155.

2.2 สำหรับเอกสารภาษาอังกฤษให้ใช้

Author' surname, 'work title' (n first cited footnote) page number.

Ashworth, 'Testing Fidelity to Legal Values' (n 27) 635-37.

5. วิธีการส่งบทความเพื่อตีพิมพ์

ผู้เขียนสามารถส่งบทความผ่านระบบ ThaiJO (Thai Journal Online)

<https://so14.tci-thaijo.org/index.php/LAWFORDEV> ในรูปแบบของไฟล์ Word

โดยทำตามคำแนะนำก่อนส่งบทความเกี่ยวกับการไม่ระบุตัวตนของผู้เขียนตามระบบ Thaijo

6. เงื่อนไขการตีพิมพ์

บทความหรือผลงานวิชาการจะต้องไม่เคยได้รับการตีพิมพ์และไม่เคยเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการเสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารฉบับอื่น บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ต้องได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่านที่ตรงตามสาขาวิชา โดยเป็นการประเมินแบบลับในลักษณะ double-blinded การพิจารณาตีพิมพ์บทความขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของบรรณาธิการและกองบรรณาธิการ โดยผลการพิจารณาจากกองบรรณาธิการถือเป็นที่สุด

บทความซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หรือวิชาการค้นคว้าอิสระจะต้องได้รับการพิจารณาและรับรองจากอาจารย์ที่ปรึกษาตามแบบฟอร์มก่อนส่งให้กองบรรณาธิการ

GSL NIDA
คณะนิติศาสตร์

กองบรรณาธิการ วารสารบัณฑิตกฎหมายเพื่อการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

 148 ถนนเสรีไทย แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240

 0 2727 3661

 lawfordef_gradj@nida.ac.th

 <https://law.nida.ac.th/law-for-development-graduate-journal/>

